

4/ΒΕΚΤ 00638

ΧΑΡΙΛΑΟΥ Μ. ΓΚΗΤΑΚΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

*Διατριβή επί διδακτορία υποβληθείσα
εἰς τὴν Πάντειον Ἀνωτάτην Σχολὴν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1970

ΧΑΡΙΛΑΟΥ Μ. ΓΚΗΤΑΚΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

*Διατριβή επί διδακτορία υποβληθεῖσα
εἰς τὴν Πάντειον Ἀνωτάτην Σχολὴν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1970

Ἡ ἔγκριστις τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν δὲν ὑποδηλοῖ ἀποδοχὴν τῶν γνώμῶν τοῦ συγγραφέως (ἄρθρον 202, παράγρ. 2 τοῦ Ν. 5343/1932).

EIZ TOYZ FONEIZ MOY

Πρόλογος

Ἐν ἐκ τῶν ὀξυτέρων προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ ἀστική ἀνάπτυξις.

Ἡ ταχυτάτη ἀνάπτυξις τῶν πόλεων, ἰδίᾳ δὲ τῶν μεγαλοπόλεων, συντελεῖ εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῶν παραδοσιακῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, προσθέτει νέας οἰκονομικὰς ἀνάγκας καὶ θέτει εἰς κίνδυνον τὴν ψυχασωματικὴν ὑγίειαν τῶν κατοίκων. Εἰς τὴν σύγχρονον πόλιν κυριαρχεῖ τὸ ἀνώνυμον πλῆθος. Τὸ ἄτομον κατέχεται ὑπὸ συναισθημάτων ἀποξενώσεως καὶ ἀβεβαιότητος, ἐνῶ μὲ ἄγχος προσπαθεῖ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς σκληρὰς κοινωνικοοικονομικὰς συνθήκας ζωῆς καὶ ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἔντασιν καὶ μονοτονίαν.

Ἡ οἰκιστικὴ προβληματικὴ ἀπασχολεῖ τόσον τὰς ἀνεπτυγμένας οἰκονομίας ὅσον καὶ τὰς ἐν ἀναπτύξει, τὰς πρῶτας διότι αὗται ἐδοκιμάσθησαν περισσότερο κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἠκολούθησαν οἰκιστικὴν πολιτικὴν ἄνευ προοπτικῆς, τὰς δὲ ἐν ἀναπτύξει διότι αἱ «πόλεις» συνιστοῦν πόλιν ἑλξεως τῶν δραματικῶν ἐυκόλων καὶ ἄκοπον πλουτισμόν.

Τὰ πολύμορφα προβλήματα τῶν ἀστικῶν συγκεντρώσεων, ἰδίᾳ δὲ τῶν μεγαλοπόλεων, εἴτε εἶναι ταῦτα κοινωνικά (π.χ. νεανικὴ ἐγκληματικότητα) εἴτε οἰκονομικά (π.χ. συρροὴ ὑποαπασχολουμένων), ἀποτελοῦν ἀντικείμενον διερευνήσεως εἰς ἔθνικὰ καὶ διεθνῆ πλαίσια.

Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρεται ἡ δραστηριότης τοῦ Ὁργανισμοῦ

Ἑνωμένων Ἐθνῶν καὶ τῶν εἰδικευμένων ὀργανισμῶν καὶ ἐπιτροπῶν του.

Ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν ἡ ἔλλειψις μελέτης τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς σημασίας τῶν ὑπαρχόντων οἰκισμῶν, τῆς κοινωνιοψυχολογίας τῶν ἀστικῶν θεσμῶν καὶ ἡ ὑπαρξίς πολλῶν φορέων ἀσκήσεως «οἰκιστικῆς πολιτικῆς» ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀνυπαρξίαν προγράμματος οἰκιστικῆς ἀναπτύξεως, ἀποτελοῦν ἐμπόδια διὰ τὸν ἐρευνητὴν. Διότι ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία εἶναι ἀνύπαρκτος —πέραν μιᾶς μελέτης τοῦ Κέντρου Προγραμματισμοῦ καὶ Οἰκονομικῶν Ἑρευνῶν— αἱ δὲ διενεργηθεῖσαι ἔρευναι, εἴτε διεξάγονται ὑπὸ πανεπιστημιακῶν ἰδρυμάτων καὶ ἔχουν ἀκαδημαϊκὸν χαρακτῆρα, εἴτε εἶναι δημοσιογραφικοῦ ἐπιπέδου. Ἡ ἔλλειψις μονογραφιῶν ἀποτελεῖ μέγα κενὸν καὶ διὰ τὴν προσπάθειαν συνθέσεως μακροχρονίου πολιτικῆς ἐπὶ ἐνὸς ζωτικῷ τομέως τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας καὶ Οἰκονομίας. Διὰ τὴν παροῦσαν μελέτην ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὰς διεθνεῖς συγκρίσεις στοιχεῖα τοῦ United Nations Bureau of Social Affairs, τοῦ United Nations Centre for Housing, Building and Planning καὶ τοῦ United Nations Bureau of Technical Assistance Operations. Διὰ τὰ Ἑλληνικὰ δεδομένα ἐχρησιμοποιήθησαν πέραν τῆς προσωπικῆς ἀναζητήσεως, ἅπαντα τὰ ὑπάρχοντα τελευταῖα στοιχεῖα.

Ἡ ἀνάγκη ἐπιστημονικῆς διερευνήσεως τοῦ οἰκιστικοῦ τομέως, εἶναι μεγίστη διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν χώραν μας παρατηροῦνται ἔντονα φαινόμενα ἀστυφιλίας, τὸ δὲ «στεγαστικὸν πρόβλημα» ἀπασχόλησεν ἀνέκαθεν καὶ ἀπασχολεῖ ζωηρῶς τὸν πληθυσμόν, διότι ἡ ἀπόκτησις ἰδιοκτητοῦ οἰκίας θεωρεῖται σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἀπόδειξις τῆς κοινωνικῆς ἐπιτυχίας καὶ σύμβολον ἐντάξεως εἰς ἀνώτερα στρώματα τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας.

Κοινωνιολογικῶς, εἰς τὰς ἀναπτυσσομένης χώρας διαπιστοῦται μὴ ἰδιόμορφος συναισθηματικὴ σχέσις πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν.

Κατὰ τὴν παροῦσαν ἀναπτυξιακὴν φάσιν, ὅτε αἱ οἰκιστικαὶ δαπάναι ἀντιπροσωπεύουν ὑψηλὸν ποσοστὸν τοῦ συνόλου τῶν ἐπενδύσεων, κρίνεται ἀναγκαῖα ἡ ἐκπόνησις προγράμματος οἰκιστικῆς πολιτικῆς ἐπὶ ἐθνικοῦ ἐπιπέδου, ἀνταποκρινομένης πρὸς τὸ οἰκονομικὸν κριτήριον ἀλλὰ καὶ καλυπτούσης τὰ σύγχρονα κοινωνικὰ αἰτήματα τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ.

Διότι ἡ ἄνετος διαβίωσις εἰς οἰκισμοὺς ἐξασφαλίζοντας ἀστικὴν ζωὴν κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ πρότυπα, εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς κοινωνικῆς, πολιτιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀκμῆς τῆς χώρας.

ΧΑΡΙΔΑΟΣ ΓΚΗΤΑΚΟΣ

ΜΕΡΟΣ Α'

**Οικιστικά, κοινωνικά
καὶ οἰκονομικὰ ἀνάγκαι**

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α'.

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Εἰς τὰς προβιομηχανικὰς, παραδοσιακὰς, κοινωνίας ἡ ἀναλογία τοῦ τοιμέως τῆς βιομηχανίας εἰς τὸ συνολικὸν ἐθνικὸν προϊόν κυμαίνεται περὶ τὸ 10%, αἱ δὲ δαπάναι διὰ τὴν ἀστικὴν κατοικίαν ἔχουν καταναλωτικὴν μορφήν. Εἰς τὸ πρῶτον αὐτὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεως χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι αἱ οἰκιστικαὶ ἀνάγκαι εἶναι ἀτομικαὶ καὶ καταναλωτικῆς μορφῆς.

Κατὰ τὸν W. Rostow ⁽¹⁾ αἱ ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ συναρτήσεις παραγωγῆς εἶναι λίαν περιορισμέναι, διότι ἡ παραδοσιακὴ κοινωνία, εἰς τὴν ὁποίαν προέχει ὁ τομεὺς τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς, χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ 75% τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἀπασχολεῖται εἰς τὴν παραγωγὴν εἰδῶν διατροφῆς, ὑψηλὸν δὲ ποσοστὸν εἰσοδήματος διατίθεται διὰ μὴ παραγωγικοὺς ἢ ὀλίγον παραγωγικοὺς σκοποὺς. Ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ ὑπάρχει ἐν ἀνώτατον ὅριον παραγωγικότητος, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ὑπερπηδηθῇ, διότι δὲν γίνεται ἐκμετάλλευσις τῶν τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων.

Τὸ δεύτερον στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι τὸ τῆς μεταβατικῆς κοινωνίας. Κατὰ τὴν φάσιν αὐτὴν τὸ Κράτος καλλιεργεῖ προϋποθέσεις πρὸς μετάβασιν ἐκ τῆς παραδοσιακῆς μορφῆς εἰς τὴν βιομηχανικὴν τοιαύτην. Εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ ἡ ἀναλογία τῆς βιομηχανίας φθάνει τὸ 25%. Ἡ σημειουμένη οἰκονομικὴ ἀλλαγὴ προξενεῖ ἐκτεταμένους πληθυσμιακὰς μετατοπίσεις. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου τούτου τὸ ποσοστὸν τοῦ εἰς ἀστικοὺς οἰκισμοὺς διοῦντος πληθυσμοῦ κυμαίνεται μεταξὺ τοῦ 20% ἕως 30% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, αὐξάνεται δὲ ταχέως. Ἡ αὐξήσις αὕτη ὀφείλεται εἰς ὁμαδικὴν κίνησιν τῶν ἀγροτῶν πρὸς τὰς πόλεις παρ' ὅτι εἰσέτι δὲν ἔχουν διαμορφωθῇ αἱ εὐκαιρίαι ἀπασχολήσεως καὶ ὀργανωθῇ πλήρως αἱ ὑπηρεσίαι.

(1) W. Rostow, The stages of economic growth, Cambridge, N.Y. 1960. Πρὸς. Ἀ. Π. Κανελλοπούλου, Ἡ οἰκονομικὴ τῆς ἀναπτύξεως. Ἀνάλυσις καὶ πολιτικὴ. Τόμος 1. Ἀθήναι, σ. 254—270.

Ἡ τοιαύτη μετακίνησις πρὸς τὰ ἀστικά κέντρα δημιουργεῖ ἀκανθώδη προβλήματα ὑπερπληθυσμοῦ καὶ ἀνησυχητικὴν πίεσιν ἰδίᾳ εἰς τὰς νέας καὶ ἀσταθεῖς οἰκονομίας τῶν ἀναπτυσσομένων χωρῶν ⁽²⁾.

Αἱ τάσεις, ἡ πολιτικὴ καὶ αἱ ἐμπειρίαι αἱ παρατηρηθεῖσαι εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι διήλθον τὴν φάσιν αὐτήν, δὲν ἔχουν καταστῆ ἀντικείμενον ἐπεξεργασίας εἰς βαθμὸν ἐπιτρέποντα τὴν ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων. Ἦδη τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ΟΗΕ συνεκεντρώθησαν στοιχεῖα διὰ τὴν Γκάναν, τὴν Ἰνδίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Βενεζουέλαν καὶ τὴν Γιουγκοσλαβίαν. Ἡ οἰκιστικὴ πολιτικὴ τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀποδίδει εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ταχείας καὶ ἀνεξέλεγκτου ἀστικῆς ἀναπτύξεως διὰ τῆς προσχεδιασμένης τοιαύτης. Δεδομένου δὲ, ὅτι διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἰσορροπίας ἀναπτύξεως ἅπαντα τὰ ἀστικά κέντρα ἔχουν τὸν ρόλον των, λαμβάνουν μέτρα ὥστε ἡ ταχεία ἐπέκτασις τῶν μεγαλύτερων ἀστικῶν κέντρων νὰ μὴ ἐμποδίζῃ τὴν μεγέθυνσιν τῶν ἄλλων ἀστικῶν κέντρων.

Ἡ διαδικασία τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως οὐσιαστικῶς ἄρχεται ἀπὸ τῆς φάσεως αὐτῆς. Τὰ εἰς τὸ ἀνωτέρω στάδιον εὐρισκόμενα κράτη ἀντιμετωπίζουν γεωγραφικὸν ἀνακαθορισμὸν τῶν θέσεων τοῦ πληθυσμοῦ των, διότι ἡ μεγέθυνσις τῶν ἀστικῶν κέντρων εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Αἱ 5 μνημονευθεῖσαι ἀνωτέρω χώραι ἠκολούθησαν διαφόρους διαδικασίας ἀστικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ Πολωνία ἀπὸ τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου καὶ ἐντεῦθεν ἀπέκτησεν ἐμπειρίαν ἐξαιρετικῶς ταχείας ἀστικῆς ἀναπτύξεως. Οὕτω, ἐνῶ ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀστικῶν περιοχῶν τὸ 1946 ἀνῆρχετο εἰς τὸ 31% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, τὸ 1960 ἔφθασε τὸ 48% ⁽³⁾. Εἰς τὰς 5 μεγαλύτερας Πολωνικὰς πόλεις ζῇ τὸ 12% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς τὴν Γιουγκοσλαβίαν ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς τὸ 1948 ἀνῆρχετο εἰς 84%, διὰ νὰ μειωθῇ εἰς 72% ἕως τὸ 1961. Τὸ 9% περίπου τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ συγκεντρῶνται εἰς τὰς 5 μεγαλύτερας πόλεις.

Ἡ Βενεζουέλα, ἐνῶ τὸ 1936 εἶχεν ἀστικὸν πληθυσμὸν 22% τοῦ συνολικοῦ, τὸ 1957 τὸ ποσοστὸν ἀνῆλθεν εἰς 57%. Τὸ ¼ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ζῇ εἰς πόλεις τῶν 100.000 κατοίκων καὶ ἄνω ⁽⁴⁾. Εἰς τὴν Γκάναν, ἐὰν θεωρηθοῦν κωμοπόλεις 100 οἰκισμοὶ μὲ κατοίκους 5.000 καὶ ἄνω, ὡς συνηθίζεται εἰς τὰς πληθυσμιακὰς μελέτας δι' ὠρισμένα Ἀφρικανικά

(2) U-Thant, Turning point in development, «The Unesco Courier», σ. 33.

(3) Ἡ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀλλαγὴ εἰς τοὺς δείκτας ἀστικῆς ἀναπτύξεως ἐξισοῦται μὲ τὴν ἀλλαγὴν διὰ 50 ἔτη ἀστικῆς ἀναπτύξεως ἐν Γαλλίᾳ.

(4) Μεγάλην ἀστικὴν ἀνάπτυξιν γνωρίζει τὸ Μαρακάμπο, λόγῳ τῶν συνεχιζομένων ἐργασιῶν πρὸς ἀνεύρεσιν πετρελαίου.

κράτη, τὸ 1960 ὁ ἀστικός πληθυσμὸς τῆς ἐν λόγῳ χώρας ἀνῆρχετο εἰς 1.500.000, ἥτοι κάτω τοῦ ἐνὸς τετάρτου τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, ποσοστὸν ὑψηλὸν διὰ τὴν Ἀφρικὴν ⁽⁵⁾. Καὶ εἰς τὰς 5 χώρας ἀνέκυψε τὸ πρόβλημα τίνι τρόπῳ θὰ ἐπιτευχθῇ καὶ θὰ συντηρηθῇ εἰς ὑψηλὸς ρυθμὸς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Στόχοι ἀπέβησαν τόσον ἡ κατανομή τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν μεταξὺ τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων καὶ τῶν καθυστερημένων περιοχῶν, ὅσον καὶ ἡ μεγαλυτέρα διαφοροποίησις τῆς οἰκονομίας ⁽⁶⁾.

Διὰ τὴν ἐπιτευχθῇ ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ πρώτου σταδίου εἰς τὸ δεύτερον πρέπει, κατὰ τὸν Rostow, νὰ συντελεσθοῦν αἱ ἐξῆς τρεῖς βασικαὶ μεταβολαί: α. Σώρευσις κοινωνικοῦ κεφαλαίου εἰς τὰς μεταφοράς, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν εἰς διεύρυνσιν τῆς ἀγορᾶς καὶ αὐξήσιν τῆς ἐξειδικεύσεως τῆς παραγωγῆς. β. Ριζικαὶ ἀλλαγαὶ εἰς τὴν γεωργίαν, διὰ τῶν ὁποίων διευκολύνεται ἡ μεταφορὰ πληθυσμοῦ ἀπὸ τοῦ ἀγροτικοῦ εἰς τὸν ἀστικὸν τομέα. γ. Ἐπέκτασις τῶν εἰσαγωγῶν, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ κεφαλαίου ⁽⁷⁾.

Κατὰ τὴν φάσιν τῆς ἀπογειώσεως τῆς οἰκονομίας λαμβάνει χώραν μία αὐτοτροφοδοτούμενη διαδικασία, τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας εἶναι τὰ ἐξῆς: α. Ἀναπτύσσεται ἡ βιομηχανία. β. Ὁ ὄγκος τῶν κερδῶν χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν αὐτοχρηματοδότησιν περαιτέρω ἐπεκ-

(5) Ἐκ στοιχείων ὑπαρχόντων διὰ τὴν Ἰαπωνίαν, ὁ ἀστικός πληθυσμὸς τῆς χώρας ταύτης τὸ 1900 ἀνῆρχετο εἰς 15 %. Τὸ 1960 ὑπερέβη τὸ 65 %. Τὸ 16 % τοῦ Ἰαπωνικοῦ πληθυσμοῦ ἔτι εἰς τὰς 5 μεγαλυτέρας πόλεις καὶ περὶ τοῦ 20 % εἰς τὰς 10 μεγαλυτέρας. Τὰ 2/3 τοῦ παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀσχολοῦνται μὲ τὴν βιομηχανίαν. Ἡ ἀκολουθουμένη πολιτικὴ ἀποβλέπει εἰς τὴν κατὰ τὴν προσεχῇ δεκαετίαν μείωσιν τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν κατὰ τὰ 2/3.

(6) Τοῦτο εἶναι ὑψίστης σημασίας διὰ τὴν Γκάναν (παραγωγή κακάο) καὶ τὴν Βενεζουέλαν (παραγωγή πετρελαίου).

(7) Ὁ Rostow διακρίνει τὰ ἐξῆς στάδια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως: α) Τὸ τῆς παραδοσιακῆς κοινωνίας, β) τὸ τῶν προϋποθέσεων τῆς ἀπογειώσεως, γ) τὸ τῆς ἀπογειώσεως, δ) τὸ τῆς ὀριμότητος, ε) τὸ τῆς μαζικῆς καταναλώσεως. Κατ' αὐτὸν αἱ κάτωθι χῶραι ἠδυνήθησαν νὰ πραγματοποιήσουν κατὰ τὰς ἀντιστοίχους περιόδους τὴν ἀπογείωσιν τῆς οἰκονομίας των:

Μ. Βρετανία	1783—1802	Ἰαπωνία	1878—1900
Γαλλία	1830—1860	Ρωσία	1890—1914
Βέλγιον	1833—1860	Καναδᾶς	1869—1916
ΗΠΑ	1843—1860	Ἀργεντινὴ	1935
Γερμανία	1850—1873	Τουρκία	1937
Σουηδία	1868—1890	Ἰνδία	1937

τάσεων. γ. Ἡ γεωργία δὲν περιορίζεται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς αὐτοκαταναλώσεως, ἀλλ' ἐπεκτείνει τὴν οἰκονομικὴν τῆς δραστηριότητα διὰ τῆς διοχετεύσεως τῶν πλεονασμάτων τῆς παραγωγῆς εἰς τὴν ἀγοράν. Ὁρισμένοι δὲ βιομηχανικοὶ κλάδοι, ὡς ἡ βιομηχανία δάμδακος, σιδήρου καὶ ἄλλοι ἀποκτοῦν κυρίαρχον θέσιν.

Κατὰ τὸ στάδιον τῆς ὀριμότητος τῆς οἰκονομίας:

α. Ἡ οἰκονομία ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ὑπερπηδῇ ἀπροσδοκίτους δονήσεις. β. Ἡ ἐπένδυσις πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπερβαίνει τὸ 10% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. γ. Αὐξάνουν αἱ ἀποταμιεύσεις. δ. Αὐξάνει τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα. ε. Ἡ νεωτέρα τεχνολογία ἐφαρμόζεται εἰς ἅπαντας τοὺς πόρους τῆς χώρας. στ. Οἱ παλαιοὶ ἡγετικοὶ τομεῖς ἀντικαθίστανται ὑπὸ νέων. ζ. Ὁ πληθυσμὸς καθίσταται περισσότερο ἀστικὸς καὶ ὀλιγώτερον ἀγροτικὸς, αὐξανομένης παραλλήλως τῆς ἀναλογίας τῶν εἰδικευμένων. Ὁ Rostow ὥρισε τὰς κάτωθι χρονολογίας ἐπιτεύξεως τῆς τεχνολογικῆς ὀριμότητος τῶν ἀνιστοίχων κρατῶν:

1850	Μ. Βρεταννία
1900	Η.Π.Α.
1910	Γερμανία
1910	Γαλλία
1930	Σουηδία
1950	Ρωσία
1950	Καναδᾶς.

Τὸ πέμπτον στάδιον τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως κατὰ τὸν Rostow εἶναι τὸ τῆς ὑψηλῆς μαζικῆς καταναλώσεως. Εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ εἰσῆλθον μετὰ τὸν Πρῶτον Παγκόσμιον Πόλεμον αἱ χώραι τῆς Β. Ἀμερικῆς καὶ τῆς Δ. Εὐρώπης, ἀρχῆς γενομένης τὸ 1920 ὑπὸ τῶν ΗΠΑ. Τὸ εἰρημένον στάδιον χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς συγχρονίσεως τῶν συγκοινωνιακῶν καὶ τῶν μεταφορικῶν μέσων, ἐκ τῆς δημιουργίας καὶ προεκτάσεως τῶν προαστείων, ἐκ τῆς χρήσεως πλείστων διαρκῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ συσκευῶν, ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς ἐπενδυτικῆς δραστηριότητος τῆς οἰκονομίας καὶ ἐκ τῆς σταθερᾶς αὐξήσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν ἐργαζομένων.

Κατὰ τὸ ἀνωτέρω στάδιον μεγίστην σημασίαν ἀποκτοῦν τὰ πολλαπλασιαστικὰ φαινόμενα εἰς τὸν οἰκιστικὸν τομέα.

Ἡ κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως παρατηρουμένη αὐξητικὴ τάσις τῆς ἀστυφιλίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τοὺς ἑξῆς λόγους: α. Προσφορά ἐργασίας. Ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ εἰδίκευσις εἰς τὸ maximum, ἀπαραίτητον εἶναι τὸ ἐπαρκὲς ἐργατικὸν δυναμικόν. β. Ἐμπορικὴ συγκέντρωσις. Αἱ

βιομηχανικοί επιχειρήσεις εις τὰς πόλεις δύνανται νὰ τοποθετοῦν τὰ προϊόντα των εἰς εὐρείαν ἀγορὰν κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα ἐλαχιστοποίησιν τῶν ἐξόδων. γ. Δυνατότης εὐρέσεως κεφαλαίων. "Ἐν ἐκ τῶν βασικῶν χαρακτηρηστικῶν τῶν ἀστικῶν περιοχῶν εἶναι ἡ συγκέντρωσις οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν καὶ ἰδρυμάτων. δ. Διαχειριστική καὶ ἐπιχειρηματική δεξιότης ⁽⁸⁾.

Τὸ πρωταρχικὸν θέμα διὰ τὰς περισσότερον περιεκτικὰς ἀναλύσεις τῶν προβλημάτων τῶν ἀστικῶν οἰκισμῶν εἶναι τὸ τοῦ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος. Σχέδια, προϋπολογισμοὶ καὶ κίνησις κεφαλαίων δύνανται νὰ πραγματοποιηθοῦν εἰς περιοχὰς ὅπου, ἡ οἰκονομικὴ θάσις εἶναι ἐπαρκῶς βιώσιμος ὥστε νὰ αὐτοστηρίζεται. Ἡ ταυτόχρονος κατανομὴ κεφαλαίων εἰς πολλὰ σχέδια εὐρείας ἐκτάσεως εἶναι ἐφικτὴ μόνον εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας. Βεβαίως ἐν πρόγραμμα ἐπενδύσεων ἀπαραίτητον δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν μιᾶς κοινότητος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπορριφθῇ a priori διὰ λόγους ἀποκλειστικῶς οἰκονομικοῦς. Ἐπειδὴ αἱ μέχρι τοῦδε ἀναλυτικαὶ ἐργασίαι ἐπὶ βασικῶν ζητημάτων, ὅπως τὸ κόστος καὶ τὸ οἰκονομικὸν ὄφελος τῶν alternative rates τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως εἰς τὰς ἀναπτυσσομένας χώρας δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς, πρέπει νὰ καταβληθῇ προσπάθεια ἐμπειρικῆς ἐρεῦνης σχετικῶς πρὸς τὰ προβλήματα καὶ τὰς πιθανότητας τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως.

Μία μακροπρόθεσμος οἰκονομικὴ πολιτικὴ περιλαμβάνει:

- α. αὐξανομένην γεωργικὴν παραγωγὴν
- β. αὐξησιν καὶ διαφοροποίησιν τῶν ἐξαγωγῶν καὶ
- γ. αὐξησιν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Κατὰ τὴν ὁρθὴν τοποθέτησιν τοῦ B. Ward ⁽⁹⁾ φυσικὸν εἶναι ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ὑπόκειται εἰς ἀλλαγὴν καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι δυνατόν νὰ σχεδιασθῇ μὲ τὴν προϋπόθεσιν ταύτην.

Φερ' εἰπεῖν μία πολιτικὴ «περιορισμένων ὁρίων» δυνατόν νὰ ἀπαίτῃ παραμονὴν τῶν ἀγροτοεργατῶν εἰς τὰς περιοχὰς των. Ὅμως μία μακρυτέρα θεώρησις ἢ μία θεώρησις ὑποδεικνυομένη ἐξ ἐνὸς διαφορετικοῦ συνόλου συνθηκῶν καὶ περιστάσεων, δύνανται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν πα-

(8) Economic aspects of urbanization. Εἰσήγησις τοῦ Centre for Housing, Building and Planning τοῦ OHE. Πολλάκις προβάλλεται ὅτι ἡ ἔλλειψις διαχειριστικοῦ καὶ ἐπιχειρηματικοῦ ταλάντου δυνατόν νὰ εἶναι τὸ πλέον οὐσιῶδες, ἴσως μάλιστα καὶ τὸ μοναδικὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν.

(9) B. Ward, 'Ελληνικὴ Περιφερειακὴ Ἀνάπτυξις, Ἀθήναι, ΚΕΠΕ, Οἰκονομικαὶ Μονογραφίαι, ἀριθ. 4.

γίωσιν τῶν κατόχων τῆς γῆς καὶ ἐνεργὸν ἢ παθητικὴν ἐνθάρρυνσιν ἀγροτοαστικῆς μεταναστεύσεως. Ἐπίσης κατὰ τὸν B. Ward ἡ περίοδος διὰ τὴν ὁποίαν καταρτίζονται τὰ σχέδια καὶ γίνονται οἱ ὑπολογισμοὶ δὲν πρέπει νὰ ἐκτείνεται πέραν τῶν 10 ἕως 20 ἐτῶν. Ἦτοι διὰ τὰς περισσότερον ἀνεπτυγμένους χώρας, μία πολιτικὴ ἀστικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία δὲν ἔφερε θετικὰ ἀποτελέσματα ἐντὸς αὐτῆς τῆς περιόδου δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο παραδεκτὴ ἐπιλογή.

Ἡ μέθοδος τῆς περιφερειακῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως δέον νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀνάλυσιν τῶν δαπανῶν καὶ τῶν πλεονεκτημάτων ἐκ τῶν συγκοινωνιῶν καὶ ἐπικοινωνιῶν, αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ἐκ τῆς ἀναζητήσεως τῶν ἀρίστων χωρονομικῶν σχηματισμῶν ὑπὸ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ⁽¹⁰⁾. Εἰς τὴν ἐννοιοποίησιν τοῦ συνόλου τῶν διαξευκτικῶν χωρονομικῶν οἰκονομικῶν συνδυασμῶν συναντῶνται πολλὰ δυσχέρειαι, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι εἶναι α. ὁ ἀπερίοριστος ἀριθμὸς μεθόδων εἰς ὠρισμένον ἀριθμὸν περιφερειῶν, β. τὸ δυσχερὲς τοῦ ἀρίστου ἀριθμοῦ τῶν περιφερειῶν καὶ γ. ἡ ἀρίστη κατανομὴ τῶν δραστηριοτήτων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ περιφερειακὴ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις δὲν εἶναι οὐδόλως εὐχερής. Ὡς δὲ ὑπεστηρίχθη, ἡ χωρονομικὴ διασπορὰ τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος παρουσιάζει χαρακτηριστὴρα δικτύου ἐπικοινωνιακῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ τῶν ἀστικῶν κόμβων καὶ ἐπεκτείνονται μέχρι τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν ⁽¹¹⁾. Τὰ ἐπίκεντρα τῆς ἐν λόγῳ ἀναλύσεως εἶναι αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ὡς κέντρα αὐτοτελοῦς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ⁽¹²⁾.

Ἡ χωρονομικὴ συγκέντρωσις κατὰ τὸν B. Ward ⁽¹³⁾ δύναται νὰ ὑπαγορεύσῃ τὴν ἐφαρμογὴν διαφόρων μεθόδων ἐρεῦνης πρὸς διαπίστωσιν ἐμπειρικῶν ὁμοιομορφιῶν καὶ ἀλληλοεξαρτήσεων.

1. Ὁμοιομορφίας συσχετιζομένας πρὸς τὸ ἄμεσον κόστος διακινήσεως τῶν εἰσροῶν. Ἡ θέσις τῶν κεντρικῶν κόμβων φορτοεκφορτώσεως ἀποτελεῖ ἕνα πρόσθετον προσδιοριστικὸν παράγοντα.

2. Ὁμοιομορφίας συσχετιζομένας πρὸς τὸ ἄμεσον κόστος διακινήσεως τῶν ἐκροῶν. Ὅσον μεγαλυτέραν ζήτησιν παρουσιάζει τὸ προϊόν καὶ ὅσον ὑψηλότερον εἶναι τὸ κόστος μεταφορᾶς, τόσον περισσότεραι πιθανότητες ὑπάρχουν νὰ παράγεται τὸ προϊόν αὐτὸ ἐντὸς ἡ ἐγγύς τῆς κεντρικῆς περιοχῆς τῆς ζητήσεώς του.

(10) B. Ward, μνημ. ἐργ., σ. 67.

(11) W. Isard, Location and space economy, New York, Wiley, 1956.

(12) B. Ward, μνημ. ἐργ., σ. 68—69.

(13) B. Ward, μνημ. ἐργ., σ. 69.

3. Ἡ συχνότης καὶ οἱ ὅροι τῶν ἀγορῶν καὶ αἱ ἰδιομορφίαι τῶν προϊόντων.

4. Αἱ ἀλληλοεξαρτήσεις ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς πόλεως.

5. Ἡ ἀλληλοεξάρτησις μεταξύ τῶν πόλεων.

Ἡ κλασικὴ Γερμανικὴ ἔννοια τῆς κεντρικῆς θέσεως ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν περισσότερον παραδοσιακὴν λειτουργίαν συναθροίσεως δεδικοιολογημένην ἐκ τοῦ πλούτου ὠρισμένης περιοχῆς, διότι ἐκεῖναι παρέχουν τὰς ἐμπορικὰς, διοικητικὰς καὶ κυβερνητικὰς ὑπηρεσίας. Ἀντιθέτως οἱ κατὰ τὴν Γαλλικὴν θεωρίαν (F. Perroux) πόλεις τῆς ἀναπτύξεως εἶναι βιομηχανικὰ κέντρα, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν εἰσοδήματα καὶ διεξόδους εἰς τὸν περίξ αὐτῶν χώρον.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθῇ ἡ ὑπαρξὶς δύο ἀντιτιθεμένων συστημάτων. Τὸ ἐν δίδει πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν. Τὸ ἕτερον, χωρὶς νὰ ἀρνήται τὴν σημασίαν ταύτης, τὴν θέτει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κοινωνικοῦ προγραμματισμοῦ καὶ τῆς πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως. Ἄν εἰς τοὺς ἀστικούς οἰκισμοὺς ἐκυριάρχει ἡ ἀναγκαστικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀκτινωτοῦ συγκεντρωτισμοῦ περίξ ἐνὸς κέντρου συναλλαγῶν εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι θὰ ἐπετάχυνε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κοινωνικοῦ διαχωρισμοῦ, θὰ συνετέλει εἰς τὴν ἐμφάνισιν «παθογενῶν ζωνῶν» καὶ θὰ καθίστα ἐμφανεῖς τὰς ἀντιθέσεις τῶν ἀνωτέρω συστημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πλειονότης τοῦ πληθυσμοῦ συνδέεται περισσότερον μετὰ τοῦ δευτέρου ⁽¹⁴⁾.

Αἱ πόλεις μᾶς περιοχῆς ἀκολουθοῦν ἱεραρχίαν ἀνάλογον τῶν λειτουργιῶν των. Αἱ μικρότεραι, οὐσιαστικῶς, προμηθεύουν ἐμπορεύματα καὶ ὑπηρεσίας τοπικῆς ἀκτινοβολίας κατ' ἐξαιρέσιν δὲ ἐν ἰδιαιτέρον προϊόν.

Αἱ περισσότερον σημαντικαὶ διαθέτουν καθ' ὅλην τὴν κλίμακα προϊόντα καὶ ὑπηρεσίας ⁽¹⁵⁾. Αἱ μικραὶ συναθροίσεις εἶναι περισσότερον εἰδικευμένα, ἐνῶ τὰ μεγάλα κέντρα ἐμφανίζονται περισσότερον διαφοροποιημένα. Ὅθεν τὸ περιφερειακὸν κέντρον διανέμει ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίας διὰ τὸ «φορτισμένον» ἔδαφός του, ἀλλὰ συγχρόνως λαμβάνει ἐξ ἑαυτοῦ.

(14) P. H. Chombart de Lauwe, Ἀνθρώπινα προβλήματα τῆς πολεοδομίας. «Ἐποχές», Σεπτ. 1966, τ. 11.

(15) Planification économique regionale. Techniques d'analyse applicables aux régions sous-développées. Comptes - rendus de la première conférence d'étude sur les problèmes de développement économique organisée par l'agence européenne de productivité, p. 400.

Υπάρχουν τόσοι τύποι «φορτισμένων» ζωνών όσοι είναι οι τύποι της ακτινοβολίας. Αι ακτινοβολίαι αὔται διὰ τὰ ἐμπορεύματα τρεχούσης καταναλώσεως, τὰ ὅποια πωλοῦνται ὑπὸ ἀστῶν ἐμπόρων, ὑπακούουν εἰς τὸν νόμον τοῦ Reilly. Κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Hautreux ὁ νόμος τοῦ Reilly ἔχει ὥς ἑξῆς:

$$L = \frac{P}{D^2}$$

ἐνθα ἡ L ἡ ἐπίδρασις τῆς πόλεως πρὸς ὠρισμένον σημεῖον, P ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως καὶ D ἡ ἀπόστασις τοῦ σημείου ἐκ τῆς πόλεως. Οὕτω ἕκαστον ἐμπορικὸν κέντρον διαθέτει μίαν ἀγοραστικὴν δύναμιν, ἡ ὅποια εἶναι τὸ σύνολον τῶν δυνάμεων ἐμπορικῆς προσελκύσεως τῆς ὑπαρχούσης εἰς τὰ διάφορα γειτνιάζοντα κέντρα. Ἐνῶ ὅμως ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διαθέτει ἐν ἐπίπεδον δυνάμεως, ἀντιθέτως τὸ «τοπικόν» χωρίον ἔχει μηδαμινὴν ἔλξιν πρὸς τὴν πόλιν-ἐμπορικὸν κέντρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ον ΑΙΩΝΑ

Ἐν τῶν κυρίων φαινομένων τοῦ 20οῦ αἰῶνος εἶναι ἡ ἀλματώδης αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πόλεων. Ἡ ἐκδομηχάνισις συνωδεύθη μὲ ταχείαν ἀστικήν ἀνάπτυξιν. Οὕτω, ἐνῶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ὑπῆρχον 11 πόλεις μὲ πληθυσμὸν ὑπερβαίνοντα τὸ 1.000.000, τὸ 1950 αἱ πόλεις αὗται ἠὺξήθησαν εἰς 49. Τὸ 1900 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστικῶν κέντρων εἰς τὰ ὁποῖα διέμενον ἄνω τῶν 100.000 κατοίκων ἦτο 280. Τὸ 1950 ἀνῆλθον εἰς 850 ⁽¹⁶⁾. Εἰς τὴν Εὐρώπῃ, τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικήν καὶ τὴν Ἀμερικὴν ἀνεπτύχθησαν μεγαλοπόλεις, αἱ ὁποῖαι κατέστησαν κέντρα τῆς ἐθνικῆς ζωῆς τῶν ἀντιστοιχούντων κρατῶν ⁽¹⁷⁾. Ἡ πληθυσμιακὴ αὐξήσις εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ 1850 μέχρι τοῦ 1900 ἀνῆλθεν εἰς 250%, ἀπὸ δὲ τοῦ 1900 μέχρι τοῦ 1950 εἰς 160%. Κατὰ τὴν 50ετίαν 1900—1950 ἡ πληθυσμιακὴ αὐξήσις τῶν μεγάλων πόλεων τῆς Ἀσίας ἀνῆλθεν εἰς 450%.

Ἡ ἀστικὴ ἀνάπτυξις εὐρίσκεται ἐν συναρτήσει πρὸς τὸν χρόνον, τὴν τεχνικὴν ἐξέλιξιν, τὰς φυσικὰς συνθήκας, τὴν οἰκονομικὴν διάρθρωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν δομήν. Αἱ πόλεις ἀποτελοῦν τὴν ὑλοποίησιν τῆς συλλογικῆς τέχνης εἰς τὸν χώρον καὶ τὴν οὐσιωδεστέραν ἐκδήλωσιν τοῦ πολιτισμοῦ ⁽¹⁸⁾. Σὺν τῷ χρόνῳ αἱ μεγαλοπόλεις ἀπέκτησαν ἐν ὑψηλὸν ἐπίπεδον οἰκονομικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς. Τὰ αἷτια τοῦ ἐπαναστατικοῦ ρυθμοῦ τῆς αὐξήσεως τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ ἀνευρίσκονται εἰς τὴν μείωσιν τῆς θνησιμότητος ⁽¹⁹⁾ καὶ εἰς τὴν διατήρησιν ὑψηλῶν ἐπι-

(16) Τὸ 1900 τὸ 5,5% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς ἔξιν εἰς πόλεις ἄνω τῶν 100.000 κατοίκων. Τὸ 1950 τὸ ποσοστὸν ἀνῆλθεν εἰς 13,1%.

(17) Ἐντὸς 15 ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τοῦ Σάο Πάολο τῆς Βραζιλίας ἠὺξήθη κατὰ 50%, ὁ δὲ τῆς Λίμα τοῦ Περού καὶ τῆς Τζακάρτα τῆς Ἰνδονησίας ἐτριπλασιάσθη.

(18) Π. Ματάλα, Γιά μιὰ σωστὴ πολεοδομικὴ πολιτικὴ. Εἰς «Νέα Οἰκονομία», 1967, τ. 1, σ. 40.

(19) Εἰς τοὺς δημογραφικοὺς δείκτας παρατηρεῖται μία διακύμανσις τῆς θνησιμότητος ἐν χώρῳ. Οὕτω εἰς Παρισίους τὸ ποσοστὸν θνησιμότητος πα-

πέδων γονιμότητος ⁽²⁰⁾. Ειδικώτερον ή αύξησης τών κατοίκων τών πόλεων όφείλεται εις τήν τάσιν του πληθυσμού να διαμένη εις άστικάς περιοχάς, ήτοι εις περιοχάς με 20.000 και άνω κατοίκους ⁽²¹⁾.

Ο άμέσως κατωτέρω παρατιθέμενος πίναξ χαρακτηριστικώς δεικνύει τήν εξέλιξιν του άγροτικού και άστικού πληθυσμού εις τās Ήνωμένες Πολιτείας κατά τήν περίοδον 1790—1960.

Εις τās αναπτυσσόμενας χώρας ή αδυναμία επιτεύξεως ικανοποιητικού επιπέδου τιμών δια τὰ άγροτικά προϊόντα συνιστά έν σημαντικόν πρόβλημα και δή δια τās χώρας, αί όποίαι δέν διαθέτουν φυσικάς πηγάς προϊόντων ζητουμένων εις τήν παγκόσμιον αγοράν. Ούτω ο άγροτικός τομεύς δέν παράγει τὸ αναγκαίον περίσσευμα δια τήν εκδιомηχάνισιν, ή δὲ χαμηλή παραγωγή παρέχει εις τὸν άγρότην στοιχειώδη έσοδα. Αποτέλεσμα τούτου είναι ή εγκατάλειψις τῆς γεωργίας και ή μετακίνησις πρὸς τὰ άστικά κέντρα. Η μετακίνησις αύτη, ένίοτε, ούτε λύει τὰ προβλήματα τών συρρεόντων, δλάπτει δὲ τήν οικονομικήν ανάπτυξιν, διότι ή μὲν γεωργία φθίνει, αί δὲ πόλεις αδυνατοῦν να απορροφήσουν τούς αναζητοῦντας νέας απασχολήσεις.

Εάν ληφθοῦν ύπ' όψιν οί δείκται του βιοτικού επιπέδου ή άλλως εάν συγκριθοῦν στοιχεία τινά του βιοτικού επιπέδου, εμφανίζεται έντονος ή διαφορα μεταξὺ τών ανεπτυγμένων. Κυριώτεροι εκ τών μη χρηματικών δεικτῶν είναι ή παιδική θνησιμότης, ή ανά κάτοικον σύνθεσις τῆς διατροφῆς, τὸ ποσοστὸν τών έγγραμμάτων, ή προσδοκία ζωῆς, αί ύπηρεσίαι κοινῆς ωφελείας κ.ά. Εκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τών δεικτῶν αυτών προκύπτει ότι αί αναπτυσσόμεναι χώραι ύστεροῦν κατά πολὺ ⁽²²⁾.

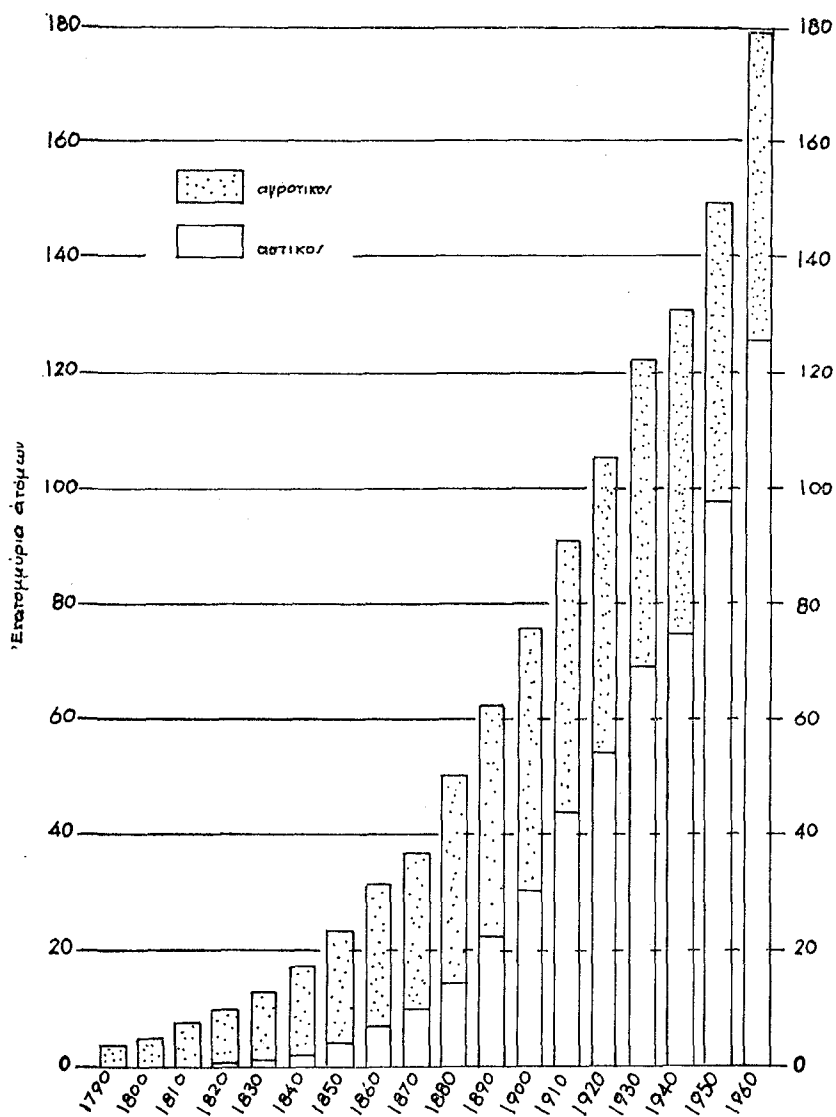
ρουσιάζεται μεγαλύτερον εις τās εργατικὰς συνοικίας έν συγκρίσει πρὸς τās συνοικίας d'affaires. Αλλά παρατηρεῖται ότι όσον απομακρυνόμεθα εκ του κέντρου τῆς πόλεως τόσον αύξάνει τὸ ποσοστὸν γεννήσεων. A. Guvillier, Manuel de Sociologie, edit. P.U.F., tome I, σ. 362.

(20) Population Bulletin of the United Nations no. 6, 1962. Population Bulletin of the United Nations no. 7, 1963. World urbanization trends, 1920—1960.

(21) K. Davis - Helda Hertz, The world distribution of urbanization, Bulletin of the International Statistical Institute. Vol. XXXIII, Part V. World Survey of urban and rural population growth.

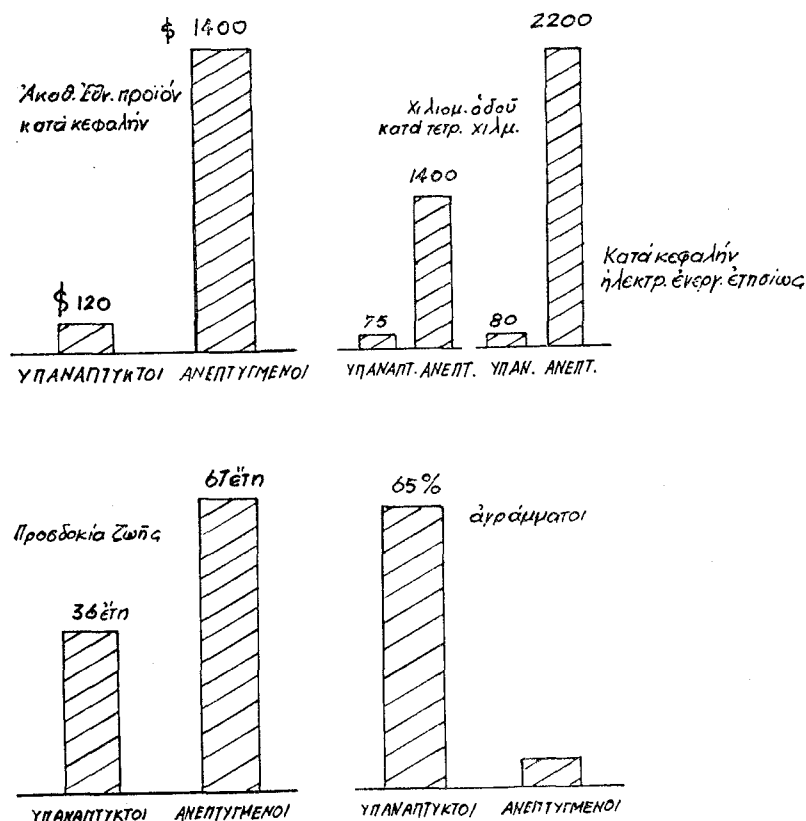
(22) 'Α. Κανελλοπούλου, 'Η Οικονομική τῆς 'Αναπτύξεως. 'Ανάλυσις και Πολιτική. Τόμος I. 'Αθήναι, σ. 142.

ΠΙΝΑΞ 1.

Πηγή: Department of Commerce, Bureau of the Census.

ΠΙΝΑΞ 2
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΑΝΑΠΤΥΚΤΩΝ

Ο Μ. Κ. Bennett συνέθεσε τόν παρατιθέμενον ειδικόν δείκτην κατατάξεως τών χωρών αναλόγως του έθνικού καταναλωτικού επιπέδου των⁽²³⁾. Προς σύνταξιν τούτου ο Bennett έλαβεν ως βάση 19 μη χρηματικούς δείκτας⁽²⁴⁾. Όποια χώρα κατετάσσετο πρώτη εις έκαστον εκ τών δεικτών αυτών, έδαθμολογείτο διά του 100, αι δέ λοιπαι κατετάσσοντο αναλόγως.

(23) Μ. Κ. Bennett, International disparities in consumption levels, AMER. EC. REV., Sept. 1951, σ. 648.

(24) Διατροφής, ιατρικής περιθαλψεως, εκπαιδεύσεως, μεταφορών κλπ. Α. Κανελλοπούλου, μνημ. έργ., σ. 142.

ΠΙΝΑΞ 3

ΜΗ ΧΡΗΜΑΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΙΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΕΔΩΝ

Χώροι	Μη χρηματικοί δείκτες	
	Απόλυτα δεδομένα	Σχετικά δεδομένα (Η.Π.Α. = 100)
Η.Π.Α.	1.707	100
Καναδάς	1.375	80,6
Αυστραλία	1.365	80
Ηνωμένον Βασίλειον	1.290	75,6
Γερμανία	1.058	62
Γαλλία	984	57,6
Αργεντινή	916	53,7
Τσεχοσλοβακία	803	47
Κούβα	708	41,5
Ιαπωνία	685	40,1
Ιταλία	676	39,6
Νοτιοαφρικανική Ένωση	660	38,7
Ισπανία	628	36,8
Σοβιετική Ένωση	573	33,6
Βραζιλία	540	31,6
Μεξικόν	495	29,0
Πολωνία	492	28,8
Γιουγκοσλαβία	468	27,4
Φιλιππίναι	439	25,7
Ρουμανία	434	25,4
Τουρκία	413	24,2
Αίγυπτος	378	22,2
Ταϊλάνδη	365	21,4
Ινδία	355	20,8
Κορέα	335	19,4
Ιράν	310	18,2
Κίνα	307	18,0
Νιγηρία	306	17,5
Ινδονησία	302	17,7
Ολλανδ. Ινδία	391	17,0
Γαλλ. Δυτ. Αφρική	269	15,8

Πηγή: «International Disparities in Consumption Levels», Am. Ec. Rev., Sept. 1951, σελ. 698.

Όπως αναφέρει ο Α. Κανελλόπουλος, ο S. Kuznets χρησιμοποιών στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, συγκεντρωθέντα διά την θεμελίωσιν του περιφήμου προγράμματος «point four» και αναφερόμενα εἰς τὸ 1939, κατατάσσει 53 χώρας αντιπροσωπευούσας τὸ 85% τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς ὀρισμένας ομάδας, ἐπιχειρῶν τὴν σύγκρισιν ὄχι μόνον τοῦ εἰσοδηματικοῦ ἐπιπέδου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων δεικτῶν οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῶν χωρῶν αὐτῶν.

Εἰς τὸν πίνακα 4 ἀντιστοιχοῦν αἱ ἀκόλουθοι ομάδες χωρῶν:

I. Κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἄνω τῶν 200 δολλ.: ΗΠΑ, Γερμανία, Μεγ. Βρεταννία, Ἑλβετία, Σουηδία, Αὐστραλία, Νέα Ζηλανδία, Κανα-

Π Ι Ν Α Ξ 4
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΑΙ 53 ΧΩΡΩΝ (1939)

	Ομάδες χωρών βάσει κατά κεφαλήν εισοδήματος				
	I	II	IIIa	IIIβ	III
1. Κατά κεφαλήν εισόδημα (Η.Π.Α. \$)	461	154	86	31,5	41
2. Ποσοστόν συνολικού πληθυσμού	20	16	11	53	64
3. Ποσοστόν συνολικού εισοδήματος	64	18	6	12	18
4. Κατά κεφαλήν εισόδημα (δείκτης)	100	33	19	7	9
5. Μέσος όρος πληθυσμού	1,1	1,5	2,8	3,0	2,9
6. Προσδοκία ζωής κατά γεννήσεις (δείκτης)	100	82	—	—	63
7. Ίατροί, ανά 1000 κατοίκους (δείκτης)	100	73	—	—	16
8. Ποσοστόν ξηγγραμμάτων (δείκτης)	100	77	—	—	20
9. Ποσοστόν συνολικού εισοδήματος εκ μη γεωργικών κλάδων	84	71	68	46	59
10. Ποσοστόν εισοδήματος πληθυσμού εξαρτωμένου από την γεωργίαν (δείκτης)	100	39	—	—	8
11. Έπενδύσεις εις την βιομηχανίαν κατά εργαζόμενον (δείκτης)	100	39	—	—	11
12. Ημερησίως καταναλισκόμενη ενέργεια (ωριαία ή ποδύναμικ κατά κεφαλήν (δείκτης)	100	24	—	—	5
13. Μίλια σιδηροδρομικών γραμμών (κατά 1000 τετραγ. χιλιάμ. (δείκτης)	100	72	—	—	32
14. Έτησίως μεταφερόμενον φορτίον (χιλιομετρικός τόννος ανά κεφαλήν, δείκτης)	100	60	—	—	4
15. Ημερησίως ανά κεφαλήν κατανάλωσις τροφίμων (δείκται) :					
Πάν είδος τροφίμων (θερμίδες) :	100	92	—	—	72
Ζωικά πρωτεΐναι	100	56	—	—	18
Λίπη	100	57	—	—	32
16. Καθαρά έτησια κατανάλωσις ύφαντουργικών (κατά κεφαλήν, δείκτης)	100	40	—	—	26

δās, Όλλανδία, Δανία, Γαλλία, Νορβηγία, Βέλγιον, Ίρλανδία, Άργεντινή.

II. Κατά κεφαλήν εισόδημα από 101 έως 200 δολλ.: Νότιος Άφρική, Φινλανδία, Χιλή, Αυστρία, Ρωσία, Ίταλία, Έλλάς, Τσεχοσλοβακία, Ούγγαρία, Βουλγαρία.

IIIa. Κατά κεφαλήν εισόδημα από 51 έως 100 δολλ.: Κούβα, Γιουγκοσλαβία, Πολωνία, Ίαπωνία, Βενεζουέλα, Αίγυπτος, Παλαιστίνη,

Κόστα Ρίκα, Κολομβία, Περού, Παναμάς, Κεϋλάνη, Μεξικόν, Ούρουγουάη, Δομινικανή Δημοκρατία.

III6. Κατά κεφαλὴν εἰσόδημα ἀπὸ 22 ἕως 50 δολλ.: Ἀϊτή, Νικαράγουα, Γουατεμάλα, Βολιβία, Ὀνδούρα, Ἐλ Σαλβαδόρ, Βραζιλία, Ἰσημερινός, Παραγουάη, Ἰνδία, Φιλιππῖναι, Κίνα, Ἰνδονησία.

Ὅλοι οἱ χρησιμοποιηθέντες μέσοι ὄροι εἰς τὸν πίνακα εἶναι, ἐκτὸς ἐὰν σημειοῦται ἄλλως, μεσοσταθμικοὶ ἀριθμητικοὶ ὄροι.

Οἱ τύποι πληθυσμοῦ χαρακτηρίζονται ὡς ἀκολούθως:

Τ Ὑ Π ο ς 1. Χαμηλὸν δυναμικὸν αὐξήσεως. Ποσοστὸν γεννήσεως κάτω τοῦ 25 ἐπὶ τοῖς χιλίοις. Χαμηλὸν ποσοστὸν θανάτων. Μικρὰ αὐξήσις μὲ προοπτικὴν σχετικῶς στασίμου πληθυσμοῦ εἰς τὸ μέλλον.

Τ Ὑ Π ο ς 2. Μεταβατικὴ αὐξήσις. Ποσοστὸν γεννήσεως 25—35 ἐπὶ τοῖς χιλίοις. Ἀμφότερα ποσοστὰ γεννήσεων ἢ θανάτων πίπτοντα γενικῶς. Ταχεῖα αὐξήσις πληθυσμοῦ.

Τ Ὑ Π ο ς 3. Ὑψηλὸν δυναμικὸν αὐξήσεως. Ποσοστὸν γεννήσεως ἄνω τοῦ 35 τοῖς χιλίοις. Ποσοστὸν θανάτων (ἀλλ' ὄχι ποσοστὸν γεννήσεων) γενικῶς ἐλαττούμενον. Ταχεῖα αὐξήσις ἐν ἀπουσίᾳ πολιτικῶν διαταραχῶν, λιμοῦ ἢ ἐπιδημιῶν.

Ἀρκεῖ νὰ ὑπομνησθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ὅσον περισσότερον ὑπανάπτυκτος εἶναι ἡ οἰκονομία μιᾶς χώρας, τόσοον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἀνισομέρεια τῆς ἀναπτύξεως μεταξὺ τῶν διαφορῶν διαμερισμάτων τῆς ⁽²⁵⁾.

(25) Ἀ. Κανελλοπούλου, μνημ. ἔργ., σ. 225. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Γενεῆς εἰς ἐιδικὴν ἔκθεσιν τῆς ἀποδίδει τὰς ἐνδοκρατικὰς διαφορὰς τοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν εἰς 4 αἷτια: α) Εἰς τὴν πλημμελεῖ ὀργάνωσιν τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ὄχι μόνον δὲν ὑποβοηθεῖ ἀλλ' ἀντιθέτως ἀποτραγγίζει τὰς περιφερείας τῶν πενιχρῶν ἀποταμιεύσεων ὑπὲρ τοῦ κέντρου. β) Εἰς τὴν πολιτικὴν κατιόντων τιμολογίων μεταφορᾶς, τὰ ὁποῖα ἀποθαρρύνουν τὰς βιομηχανίας ἀπὸ τὴν ἐπὶ τόπου ἐπεξεργασίαν πρώτων ὑλῶν καὶ μεταλλευμάτων. γ) Εἰς τὴν ἐνοποίησιν τῶν τιμῶν πωλήσεως καὶ προϊόντων τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ ὁποία τοὺς ὁδηγεῖ εἰς τὸν προσανατολισμὸν καὶ εἰς τὴν ἐγκατάστασιν των πλησίον τῶν κέντρων καταναλώσεως. δ) Εἰς τὴν ἐνοποίησιν τοῦ τιμολογίου ἡλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἡ ὁποία εἰς πλείστας βιομηχανικὰς χώρας στερεῖ τὰς ἐγκατεστημένας εἰς τὰς ἀπομακρυσμένας περιοχὰς ἐπιχειρήσεις ἐνὸς δυνατοῦ πλεονεκτήματος.

Γενικώτερον, ἡ καθυστέρησις καὶ ἡ ἀνισομέρεια τῆς ἀναπτύξεως τῶν διαμερισμάτων μιᾶς χώρας εἶναι δυνατόν νὰ ὀφείλεται εἰς ποικίλα ἀρχικὰ αἷτια, ὡς εἶναι ὁ διοικητικὸς συγκεντρωτισμός, ἡ φύσις τῶν πρώτων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι εὐλόγως προσανατολίζονται πρὸς τὴν κατανάλωσιν, τὸ πιστωτικὸν σύστημα κλπ., μετὰ ταῦτα ὅμως ἡ διαφοροποίησις ἐντείνεται λόγῳ τοῦ ρόλου τῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομικῶν καὶ τῆς συσσωρευτικῆς διαδικασίας.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ'.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

Ἡ πολλαπλὴ ἐπίδρασις τῆς ἀστικῆς εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν προκύπτει καὶ ἐκ τῆς σχέσεως τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως μετὰ τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ δημογραφικῶν δεικτῶν. Διὰ μίαν τοιαύτην θεώρησιν ἀπαιτεῖται ἡ ἑξῆς διαδικασία:

1. Ὁρισμέναι ἐκ τῶν ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν εἰς τὰ κράτη-πρότυπα παρατηροῦνται αα. διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ὡς ὑποδειγμάτων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἤδη ἀνεπτυγμέναι, ββ. διὰ τῆς συγκρίσεως ἐπιπέδων καὶ τάσεων εἰς τοὺς δείκτας κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς φάσεως ἀστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία ἐγένετο κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ συμπίπτει πρὸς τὴν διανοσμένην φάσιν τῆς μελετωμένης ἀναπτυσσομένης χώρας.

2. Ἡ σύγκρισις τῶν τάσεων τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως μετὰ τῶν τάσεων τῶν δεικτῶν μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων χωρῶν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως ἦτο ὁμοῖον κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθόν.

3. Δι' ἀστικὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται βραδέως καὶ διὰ τὰς ὁποίας αἱ δεδομέναι τάσεις δὲν εἶναι χρησιμοποίησιμοι, ἡ πλέον ἐνδεδειγμένη διαδικασία εἶναι ἡ ἑξῆς: α. Σχεδιάζεται τὸ ἀνώτερον ὄριον τῆς τάσεως τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως. β. Διὰ τινὰ ἀνεπτυγμένην χώραν ἐπιλέγεται εἰς δείκτης. γ. Εἰς τὰς δύο καμπύλας συνταυτίζονται αἱ θέσεις τῶν ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων χωρῶν κατὰ τὴν ἰδίαν χρονολογίαν ⁽²⁶⁾.

Λόγῳ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν στοιχείων, οἱ δείκται περιορίζονται εἰς 19 ⁽²⁷⁾.

(26) Ἡ αὕτη τεχνικὴ ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν τάσεων τῆς θνησιμότητος εἰς τὰς ἀναπτυσσομένας χώρας.

Πρβλ. Population Bulletin of the United Nations, No. 6, 1962, United Nations publications.

(27) Διὰ τὰς συναντωμένας δυσχερείας βλ. World survey of urban and rural population growth, Μελέτη τῶν UN.

1. Ἀστικός πληθυσμός.

Τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ εἰς οἰκισμοὺς τῶν 20.000 καὶ ἄνω κατοίκων. Τοῦτο θεωρεῖται διεθνὲς μέτρον συγκρίσεως παρὰ τὸν κίνδυνον μεγάλα μὲν χωρία νὰ ἐκληφθοῦν ὡς ἀστικοὶ οἰκισμοί, πόλεις δέ, αἱ ὁποῖαι δὲν συγκεντρώνουν τὸν ὡς ἄνω ἀριθμὸν κατοίκων νὰ ἀποκλεισθοῦν. Εἰδικῶς ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀστικός πληθυσμός χαρακτηρίζεται ὁ πληθυσμός δήμων καὶ κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ὁ πολυπληθέστερος οἰκισμός ἔχει τοὐλάχιστον 10.000 κατοίκους ⁽²⁸⁾.

2. Ρυθμός ἀστικῆς ἀναπτύξεως.

Ἦτοι ἐτήσιος μέσος ὅρος αὐξήσεως τῆς ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀναλογίας τοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἀστικούς οἰκισμούς.

3. Νηπιακὴ θνησιμότης.

4. Πιθανότης ζωῆς.

5. Ἰκανότης γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως.

6. Ἀναλογία ἐγγραφῆς εἰς τὰ σχολεῖα.

7. Κυκλοφορία ταχυδρομείου ἀνὰ κάτοικον.

8. Ἡμερησία κυκλοφορία ἐφημερίδων.

9. Παρακολούθησις κινηματογράφου.

10. Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τῶν οἰκονομικῶς μὴ ἐνεργῶν ἀνδρῶν.

11. Κάτοικοι κατὰ ἱατρὸν.

12. Λήψεις θερμίδων.

13. Λήψεις πρωτεϊνῶν.

14. Οἰκιακὴ πυκνότης.

Μέσος ἀριθμὸς κατοίκων ἀνὰ δωμάτιον.

15. Κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα.

16. Ἀκαθάριστον οἰκιακὸν προϊόν.

Ἐκ μὴ ἀγροτικῶν ἢ ἐξ ἀγροτικῶν ἀπασχολήσεων.

(28) Ἡ ΕΣΤΕ χαρακτηρίζει ὡς ἡμαστικὸν πληθυσμὸν τὸν πληθυσμὸν δήμων καὶ κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ὁ πολυπληθέστερος οἰκισμὸς εἶχεν ἀπὸ 20.000 κατοίκων καὶ κάτω, ἄλλὰ ὀλιγωτέρους τῶν 10.000. Ὡς ἀγροτικὸς δὲ χαρακτηρίζεται ὁ πληθυσμὸς δήμων καὶ κοινοτήτων, τῶν ὁποίων ὁ πολυπληθέστερος οἰκισμὸς εἶχεν ὀλιγωτέρους τῶν 10.000 κατοίκων.

«Δημογραφικὰ χαρακτηριστικά». Ἐκδ. ΕΣΤΕ, Ἀθῆναι, 1962, σελ. 10.
Ἀποτελέσματα ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τῆς 19ης Μαρτίου 1961, τεῦχος 1.

17. Ἀπασχόλησις ἀνδρῶν εἰς ἀγροτικάς ἢ μὴ ἐργασίας.
18. Ἀγροτικὴ πυκνότης.
Ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἀνὰ 100 ἐκτάρια καλλιεργησίμου γῆς.
19. Κατανάλωσις ἐνεργείας κατὰ κεφαλὴν ⁽²⁹⁾.

Διὰ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν δεικτῶν καθίσταται δυνατὴ ἡ παρατήρησις τῶν μεταβολῶν τῶν ἐπιπέδων τῆς ἀστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ἐκ τῶν πινάκων 5 ἕως 40 προκύπτουν σημαντικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔφθασαν τὸ 25% πρὸ τοῦ 1920 καὶ χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔφθασαν τὸ αὐτὸ ποσοστὸν μεταξὺ 1920 καὶ 1960 καὶ χωρῶν, τῶν ὁποίων ὀλιγώτερον τοῦ 25% τοῦ πληθυσμοῦ των διέμενεν εἰς ἀστικούς οἰκισμοὺς μέχρι τοῦ 1960. Οὕτω καθίσταται ἐφικτὸς ὁ ὁρισμὸς τοῦ μέσου ἐπιπέδου τῶν κοινωνικῶν δεικτῶν, δημογραφικῶν καὶ οἰκονομικῶν δι' ἀναπτυσσομένης χώρας εἰς διάφορα στάδια ἀναπτύξεως.

Ἀξιοπαρατήρητα εἶναι τὰ πορίσματα τὰ προκύπτοντα ἐκ τῶν δεικτῶν ὑγιείας. Διὰ τὰς χώρας τῆς πρώτης ομάδος ἡ προσδοκία ζωῆς εἶναι 71 ἔτη, ἐνῶ διὰ τὰς χώρας τῆς τελευταίας ομάδος μειοῦται εἰς 45 ἔτη. Εἰς χώρας ὅπου ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς κυμαίνεται μεταξὺ 10% καὶ 25% ἡ προσδοκία ζωῆς εἶναι 48 ἔτη καὶ διὰ χώρας ὅπου ὀλιγώτερον τοῦ 10% τοῦ πληθυσμοῦ διαμένει εἰς ἀστικά κέντρα ἀνέρχεται εἰς 40 ἔτη.

Διὰ τὴν ἀστικὴν ἀνάπτυξιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν πρόοδον καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀλλαγὴν παρατηροῦνται τὰ ἑξῆς: Εἰς τοὺς πίνακας ἀναγράφονται στοιχεῖα διὰ τὴν σύγκρισιν τῆς Σουηδίας μετὰ τῆς Κεϋλάνης, τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Μαλαισίας καὶ τοῦ Puerto Rico ⁽³⁰⁾. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης περιόδου αἱ τάσεις αὐξήσεως τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Σουηδίᾳ καὶ Μαλαισίᾳ ἠκολούθησαν περίπου τὴν αὐτὴν πορείαν. Ἐνῶ εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ τὴν Μαλαισίαν ἡ ἀστικὴ

(29) Παβλ. United Nations Demographic Yearbooks 1948—1964. United Nations publications. Statistical Yearbook of the United Nations 1948—1964, UNP. Yearbook of national accounts statistics, UNP. Unesco, World literary at mid-century, Paris, 1957.

Annuaire Statistique 1963, Paris 1964. FAO, Production Yearbook 1963, Rome 1964. Οἱ δαίκεται γίνονται δεκτοὶ ἀπὸ τὸ Population Division of the UN Bureau of Social Affairs.

(30) Ἡ χρησιμοποίησις ὡς ὑποδείγματος τῆς Σουηδίας ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αὕτη ὅπως καὶ ἡ Φινλανδία διαθέτουν ἐπαρκεῖς στατιστικὰς σειρὰς ἐν χρόνῳ διὰ τὴν ἀστικὴν ἀνάπτυξιν καὶ διὰ τοὺς κοινωνικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς δείκτας.

ανάπτυξης συνεδίδιζεν επί 40ετίαν, ή Κεϋλάνη από τοῦ 1940 ἕως τὸ 1960 ἐσημείωσε μικρὰν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, 10% εἰς 12%, συγκρινομένην μὲ τὴν τῆς Σουηδίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ αὐξήσις ἀνῆλθεν ἀπὸ 8% εἰς 20% μεταξὺ 1880—1926 ⁽³¹⁾.

Ἡ σύγκρισις τῆς ἐμπειρίας χωρῶν εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀστική ἀνάπτυξις κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθὸν ἦτο ὅμοια, δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐξακριβώσιν τῶν διαδικασιῶν κατὰ τὰς ὁποίας αἱ ἀλλαγαὶ εἰς τὰ ἐπίπεδα τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως συνδέονται δι' ἀλλαγῶν εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς δείκτας ⁽³²⁾.

Ἡ μελέτη τῶν δεικτῶν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς πιθανότητος ἐὰν ἡ πορεία τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως ἐν συναρτήσῃ πρὸς τὴν οἰκονομικὴν τοιαύτην, εἰς χώρας, αἱ ὁποῖαι σήμερον εἶναι «ἀστικοποιημέναι» καὶ οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμέναι, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναληφθῇ εἰς τὰς νῦν ἀναπτυσσομένης χώρας.

Ἡ ἀνάλυσις τῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν δεικτῶν περιορίζεται εἰς συγκρίσεις διὰ χώρας διαφόρων φάσεων ἀναπτύξεως. Ἡ τοιαύτη ἀνάλυσις δύναται νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τῶν μέτρων τῶν συντελεστῶν τῆς συσχετίσεως δι' ἕκαστον τῶν δεικτῶν μὲ πάντα ἄλλον δείκτην. Αἱ τοιαῦται συσχετίσεις θὰ ἠδύνατο νὰ βασισθοῦν ἐφ' ὅλων τῶν εὐρισκομένων εἰς αὐτὸ τὸ στάδιον ἀναπτύξεως, λόγῳ ὅμως ἐλλείψεως στοιχείων ἡ ἔρευνα περιορίσθη εἰς 36 χώρας καὶ κατὰ συνέπειαν αἱ χώραι αὗται δὲν εἶναι τυχαῖον δείγμα.

Εἰς τοὺς κατωτέρω πίνακας καταγράφονται οἱ περισσότερον συσχετιζόμενοι δείκταις μετὰ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως. Τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν μεταξὺ τοῦ ἐπιπέδου ὑγιείας καὶ τῆς πορείας τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως δεικνύει καὶ ὁ σύνδεσμος τῆς τοιαύτης ἀναπτύξεως μὲ τὸ ἐπίπεδον τῆς παιδικῆς θνησιμότητος, τὴν προσδοκίαν ζωῆς καὶ τὴν κατανάλωσιν πρωτεϊνῶν.

Μεταξὺ τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως, τῆς ἐκδιομηχανίσεως καὶ τῶν δεικτῶν, ἡ ὑπαρξὶς σειρᾶς ὑψηλῶν συσχετισμῶν ὑπογραμμίζει τὴν ἀμοι-

(31) Ἡ μείωσις τῆς παιδικῆς θνησιμότητος ἐν Μαλαισίᾳ ἦτο κατὰ πολὺ ταχύτερα τῆς ἐν Σουηδίᾳ. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ Μαλαισία ἐφήρμοσε σύγχρονον σχέδιον ἰατρικῆς καὶ δημοσίας ὑγιείας, ἄγνωστον εἰς τὴν Σουηδίαν τοῦ 1890.

Ποβλ. Determinants and consequences of population trends, UN.P.

(32) Ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν Φινλανδίαν καὶ τὴν Βραζιλίαν τὸ ἐπίπεδον καὶ αἱ τάσεις τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως ἀπὸ τοῦ 1920 μέχρι τοῦ 1960 οὐσιαστικῶς ἦσαν ταυτόσημα.

θαίαν σχέσιν τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς διαδικασίας τῆς ἀναπτύξεως. Τὸ βασικὸν πρόβλημα τῆς ἐρεύνης εἶναι τίνοι τρόποι θὰ συνταυτισθοῦν αἱ δυνάμεις αἱ κατευθυνόμεναι πρὸς τὴν μείζονα ἀρμονίαν ἐν τῇ ταξινόμῃ τῆς ἀλλαγῆς τῶν ἀντιστοιχῶν μεταβλητῶν ποσοτήτων. Μία τοιαύτη ἀνάλυσις προϋποθέτει τὴν χρησιμοποίησιν καλυτέρων δεδομένων διὰ τοὺς διαφόρους δείκτας τῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ δημογραφικῆς ἀλλαγῆς.

Βάσει τῆς ὑποθέσεως περὶ σταδίων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ⁽³³⁾ ἀπεκαλύφθη ὑψηλὴ τις συσχέτισις μεταξὺ δεικτῶν, ὡς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ἀναλογία ἐγγραμμάτων, ἡ ἀναλογία τῶν παρακολουθούντων ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν, ἡ ἀναλογία κατοίκων ἀνὰ ἱατρὸν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ραδιοφώνων ἀνὰ 1.000 κατοίκους καὶ τὸ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικὸν προϊόν. Ἀπαντα τὰ δεδομένα διὰ τὴν μέτρησιν τῶν ἀλλαγῶν, παρ' ὅτι διὰ τὰς ἀναπτυσσομένης χώρας εἶναι περιωρισμένα, ἐν τούτοις δεικνύουν τὰ ἑξῆς:

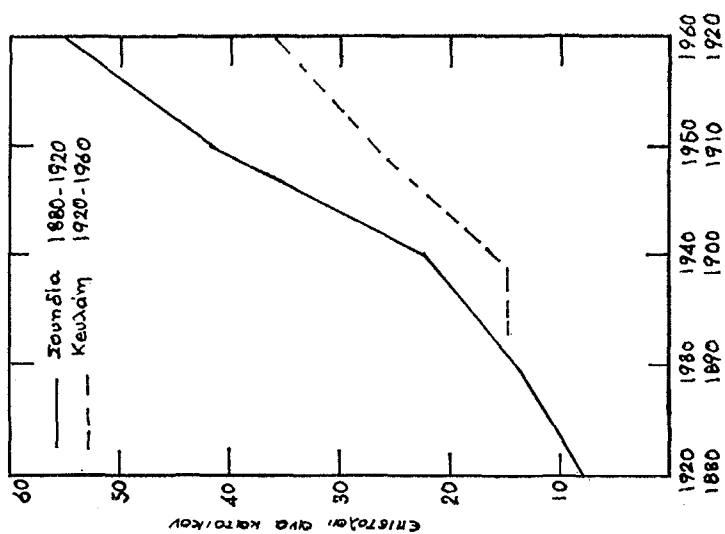
α. Μεταξὺ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς τοιαύτης ὑπάρχει σχέσις μετρουμένη ἐκ τῶν υἱοθετημένων δεικτῶν. β. Σχετικῶς πρὸς τὴν ἀστικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὸν ἐναρμονισμὸν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀλλαγῆς δὲν ὑπάρχει ὁμοιότης ⁽³⁴⁾.

(33) Bruce M. Russett, E.A. World handbook of political and social indicators, New Haven, Conn., USA, 1964.

(34) Πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι εἰς ἀριθμὸς κρατῶν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως, δυνατόν ἐν σχέσει πρὸς ὠρισμένους δείκτας ἢ νὰ εἶναι σχετικῶς προοδευμένος ἢ νὰ εὐρίσκεται, σχετικῶς, ἐν ὀπισθοδρομῇ.

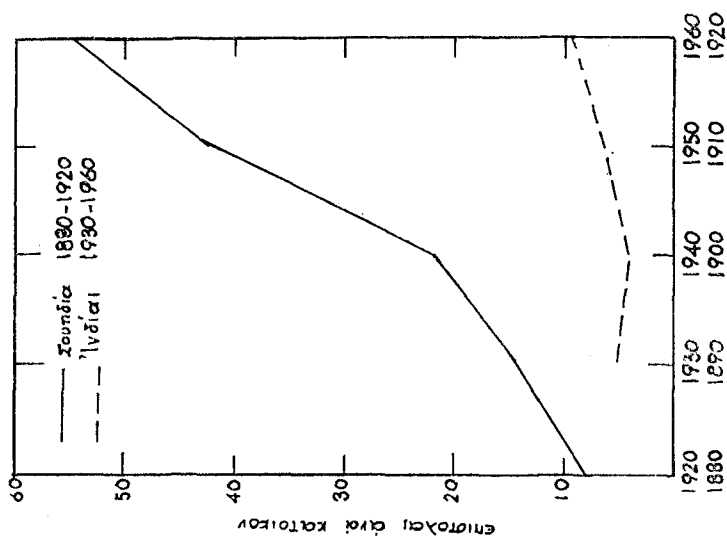
ΠΙΝΑΞ 5.

Έπιστολαί ανά κάτοικον
(Σουηδία - Κεϋλάνη)

ΠΙΝΑΞ 6.

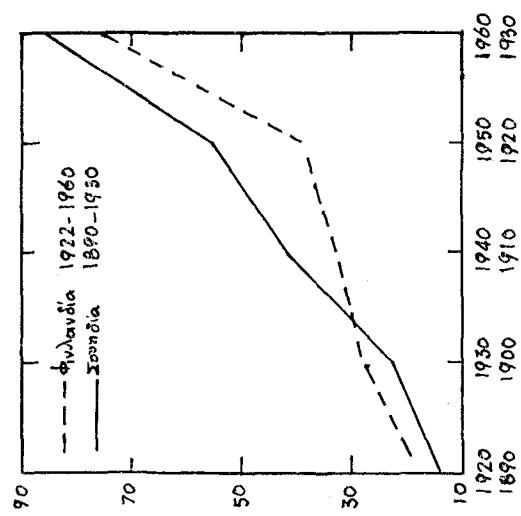
Έπιστολαί ανά κάτοικον
(Σουηδία - Ήνδία)

ΠΙΝΑΞ 7.

Έπιστολαί ανά κάτοικον

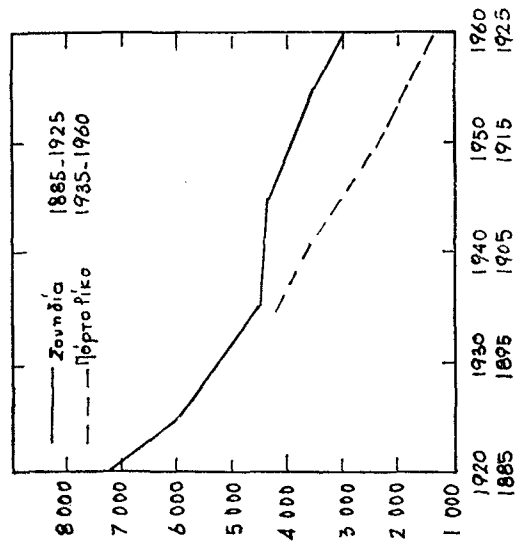
(Σουηδία - Φινλανδία)

ΠΙΝΑΞ 8.

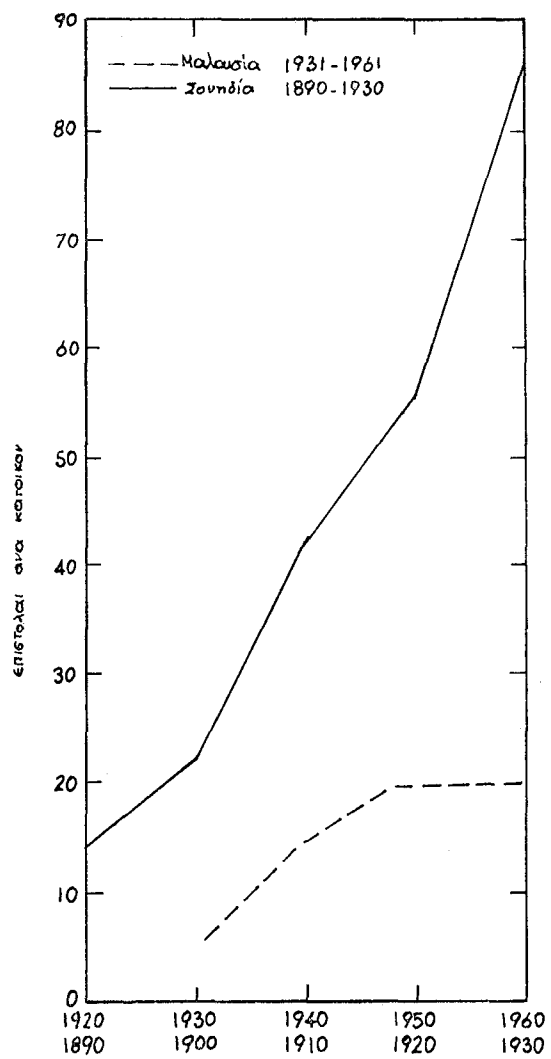
Έπιστολαί ανά κάτοικον

(Σουηδία - Πόρτο Ρίκο)

Π Ι Ν Α Ξ 9.

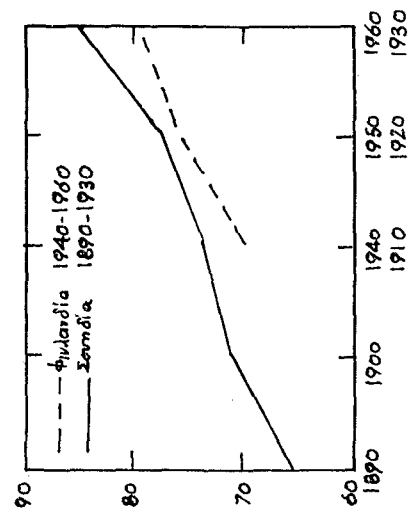
Έπιστολαί ανά κάτοικον
(Σουηδία - Μαλαισία)

ΠΙΝΑΞ 10.

Ποσοστὸν τοῦ οἰκιακοῦ προϊόντος μὴ προερχομένου
ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως.

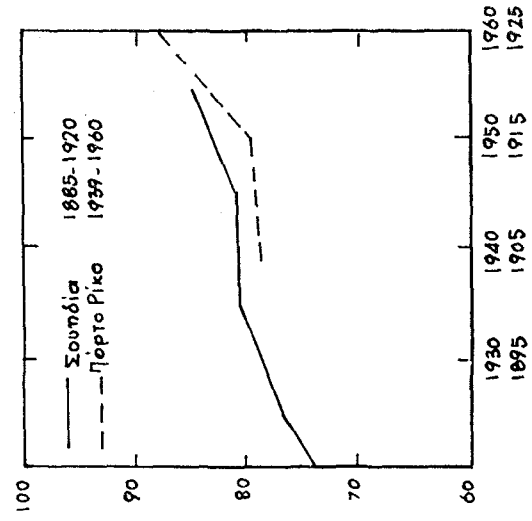
(Σουηδία - Φινλανδία)

ΠΙΝΑΞ 11.

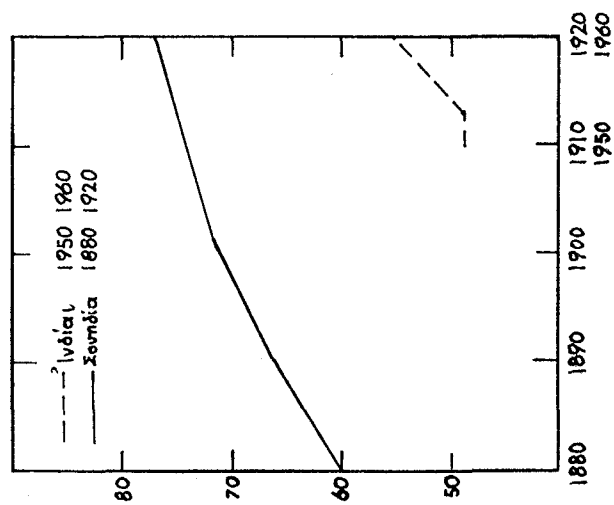
Ποσοστὸν τοῦ οἰκιακοῦ προϊόντος μὴ προερχομένου
ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως.

(Σουηδία - Πόρτο Ρίκο)

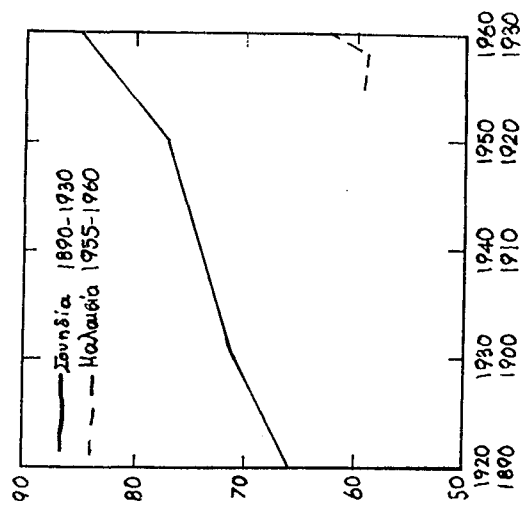
Π Ι Ν Α Ξ 12.

Ποσοστὸν τοῦ οἰκιακοῦ προϊόντος μὴ προερχομένου
ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως.
(Σουηδία - Ἰνδία)

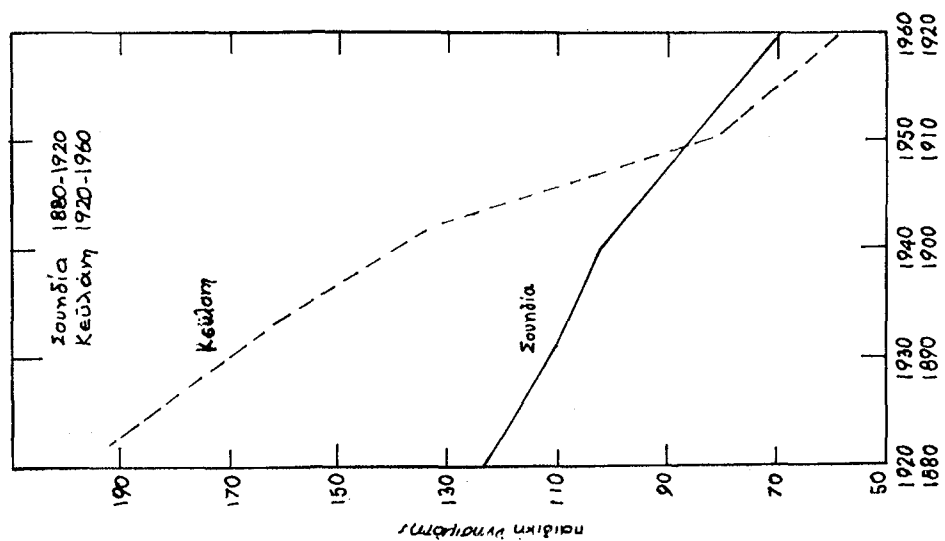

Π Ι Ν Α Ξ 13.

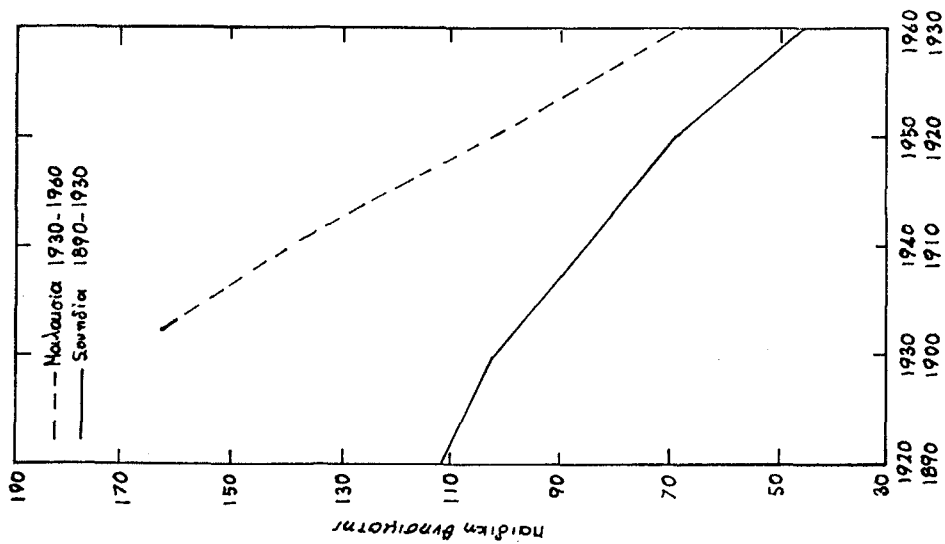
Ποσοστὸν τοῦ οἰκιακοῦ προϊόντος μὴ προερχομένου
ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως.
(Σουηδία - Μαλαισία)

ΠΙΝΑΞ 14.
Παιδική θνησιμότητα
(Σουηδία - Κεϋλάνη)

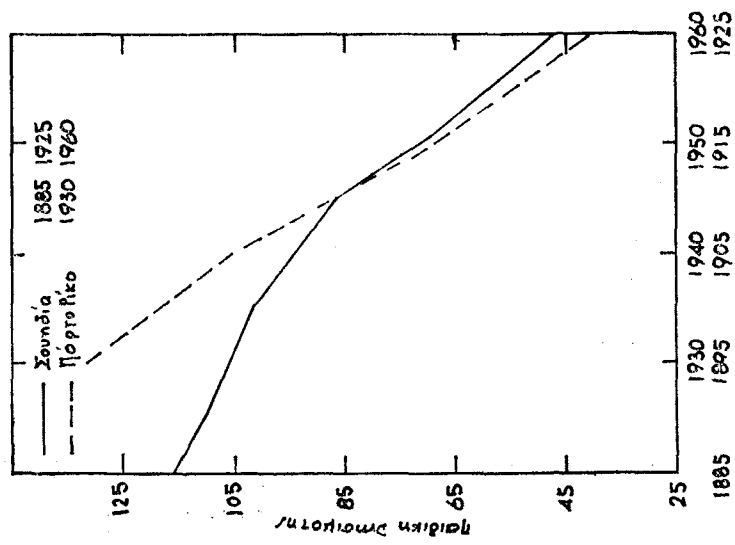

ΠΙΝΑΞ 15.
Παιδική θνησιμότητα
(Σουηδία - Μαλαισία)

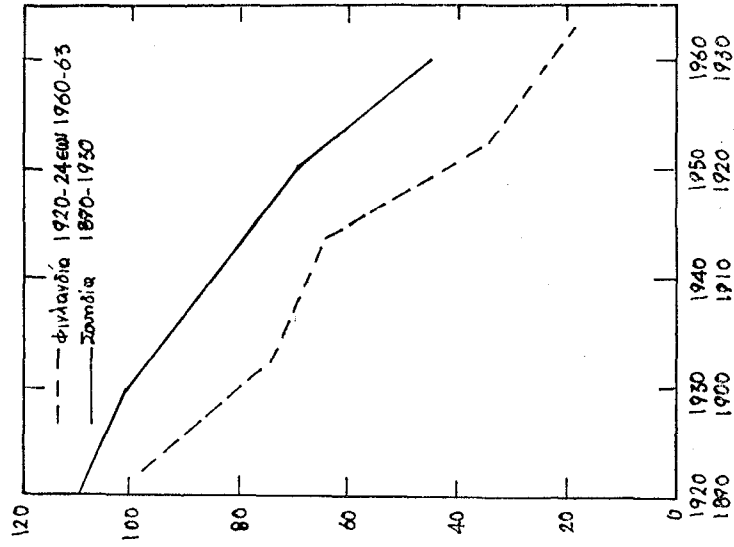
ΠΙΝΑΞ 16.

Παιδική θνησιμότητα
(Σουηδία - Πόρτο Ρίκο)

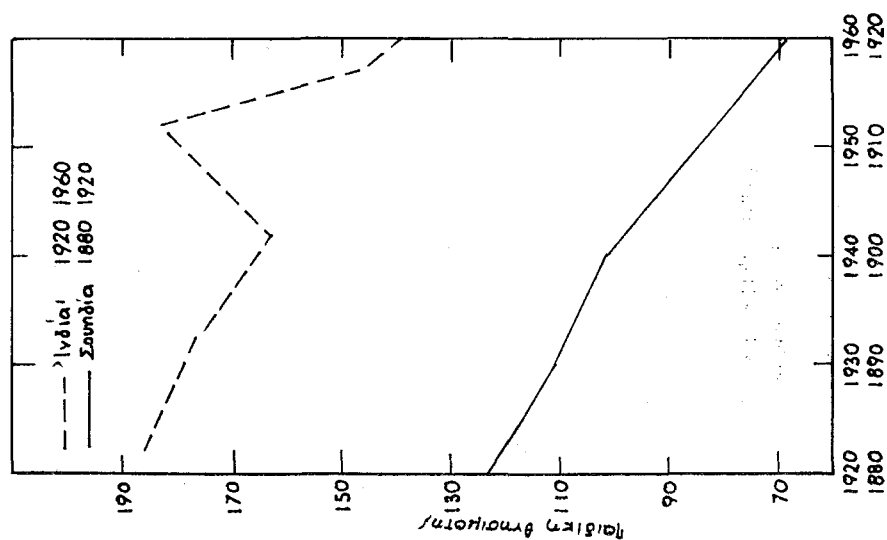

ΠΙΝΑΞ 17.

Παιδική θνησιμότητα
(Σουηδία - Φινλανδία)

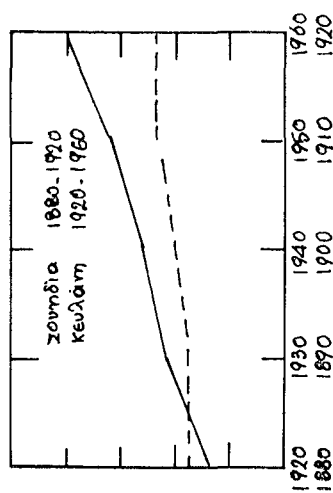

ΠΙΝΑΞ 18.
Παιδική θνησιμότητα
(Σουηδία - 'Ινδία)

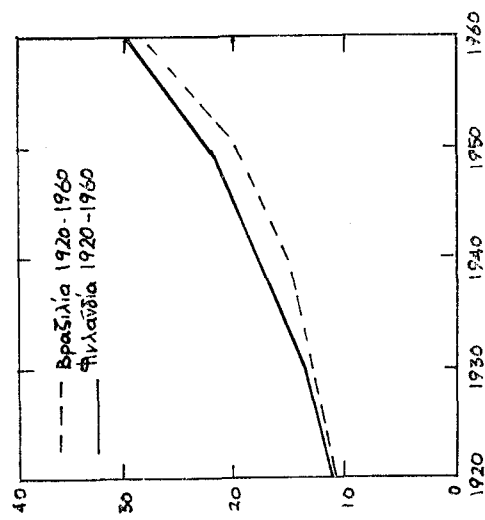
ΠΙΝΑΞ 19.

Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὅποιος κατοικεῖ
εἰς οἰκισμοὺς 20.000 καὶ ἄνω κατοίκων.
(Σουηδία - Κεϋλάνη)

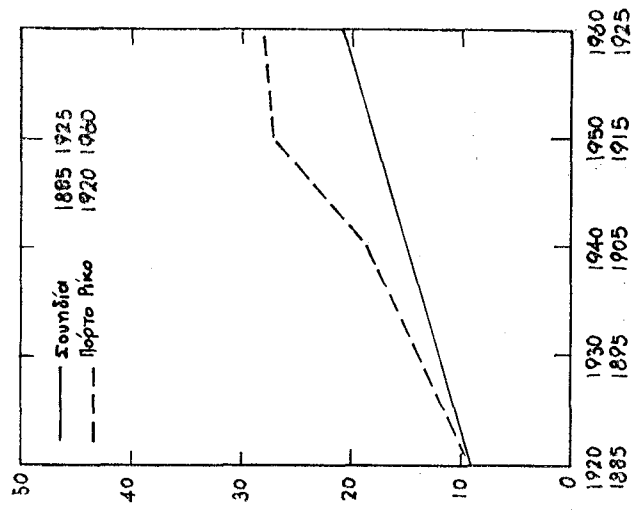
Π Ι Ν Α Ξ 20.

Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὅποιος κατοικεῖ
εἰς οἰκισμοὺς 20.000 καὶ ἄνω κατοίκων.
(Βραζιλία - Φινλανδία)

Π Ι Ν Α Ξ 21.

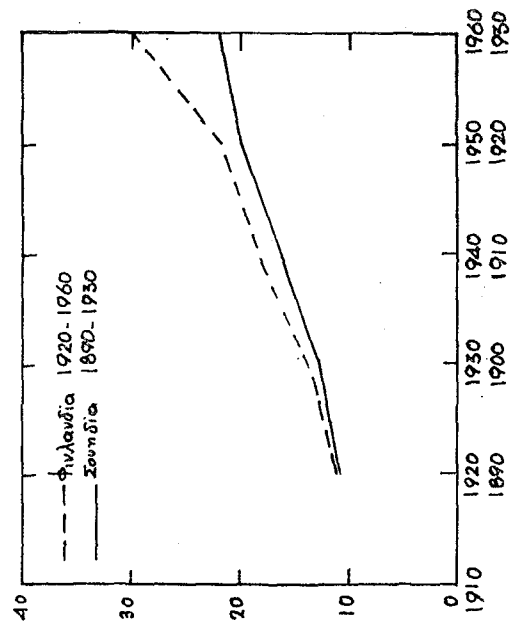
Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὅποιος κατοικεῖ
εἰς οἰκισμοὺς 20.000 καὶ ἄνω κατοίκων.
(Σουηδία - Πόρτο Ρίκο)

ΠΙΝΑΞ 22.

Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὅποιος κατοικεῖ εἰς οἰκισμοὺς 20.000 καὶ ἄνω κατοίκων.

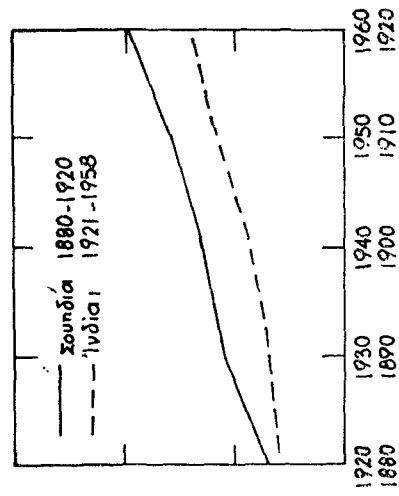
(Σουηδία - Φινλανδία)

ΠΙΝΑΞ 23.

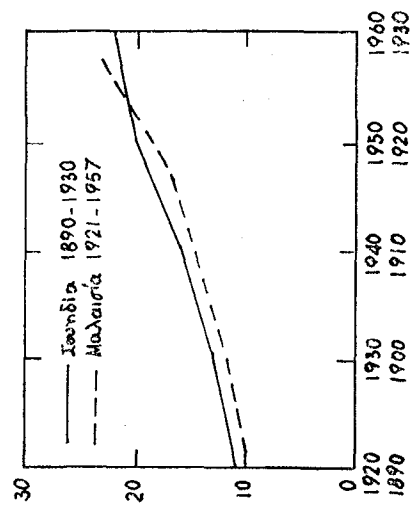
Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὅποιος κατοικεῖ εἰς οἰκισμοὺς 20.000 καὶ ἄνω κατοίκων.

(Σουηδία - Ἰνδία)

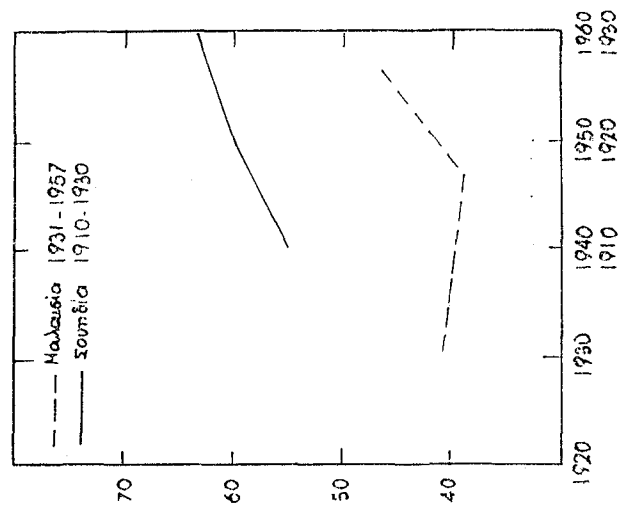
Π Ι Ν Α Ξ 24.

Επί τοίς % αναλογία του πληθυσμού, ο οποίος κατοικεί
εἰς οἰκισμοὺς 20.000 καὶ ἄνω κατοίκων.
(Σουηδία - Μαλαισία)

Π Ι Ν Α Ξ 25.

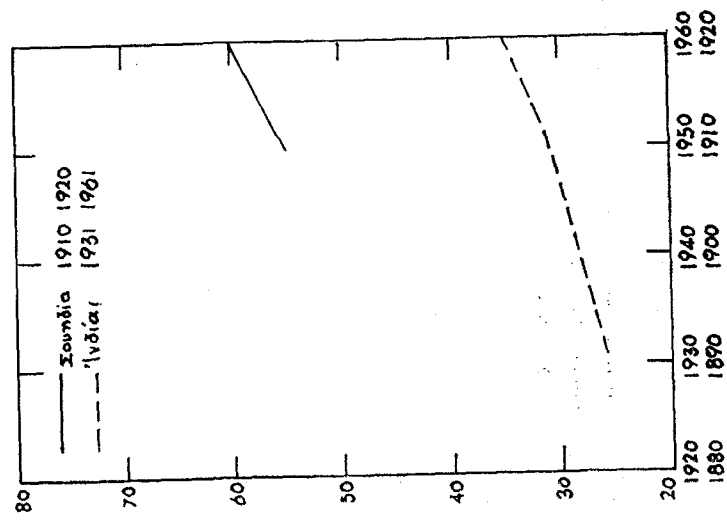
Επί τοίς % αναλογία τῶν οικονομικῶς ἐνεργῶν ἀνδρῶν
μὴ ἀπασχολουμένων εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα.
(Σουηδία - Μαλαισία)

Π Ι Ν Α Ξ 26.

Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τῶν οικονομικῶς ἐνεργῶν ἀνδρῶν
μὴ ἀπασχολουμένων εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα.

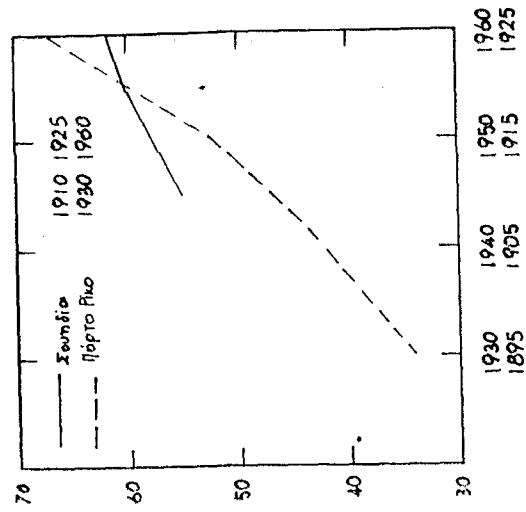
(Σουηδία - Ἰνδία)

Π Ι Ν Α Ξ 27.

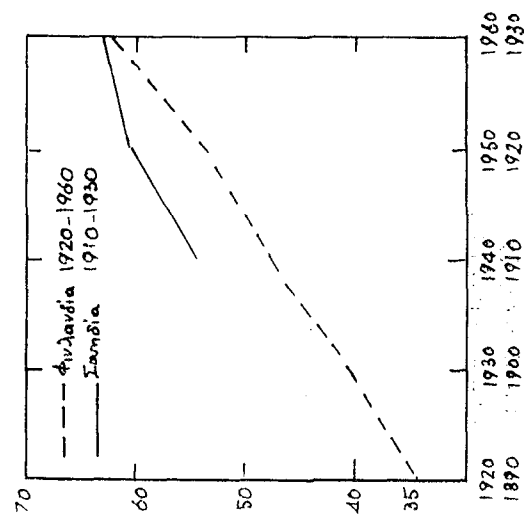
Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τῶν οικονομικῶς ἐνεργῶν ἀνδρῶν
μὴ ἀπασχολουμένων εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα.

(Σουηδία - Πόρτο Ρίκο)

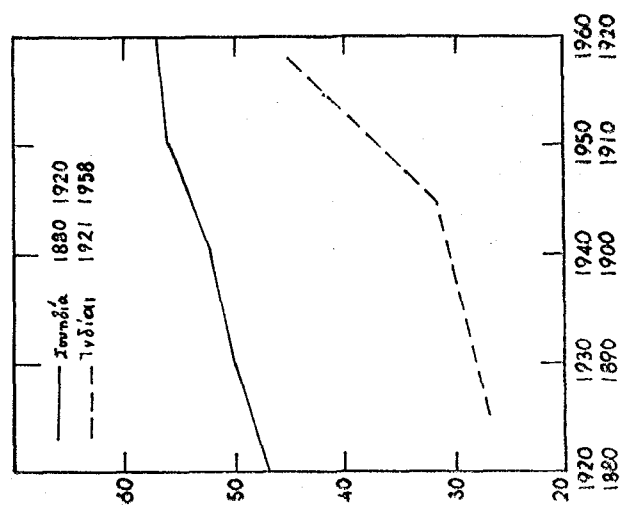
ΠΙΝΑΞ 28.

Ἐπὶ τοῖς % ἀναλογία τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἀνδρῶν
μὴ ἀπασχολουμένων εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα.
(Σουηδία - Φινλανδία)

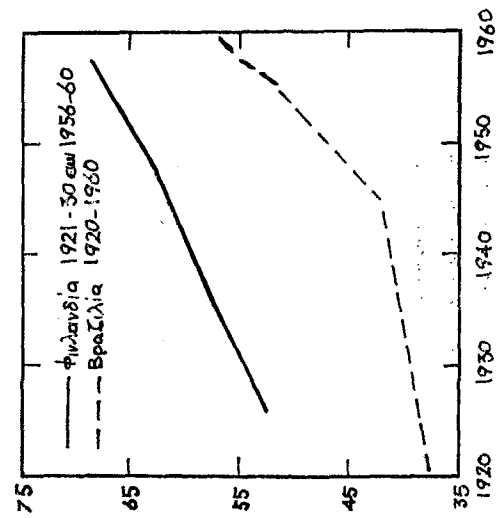
ΠΙΝΑΞ 29.

Προσοδικία ζωῆς (εἰς ἔτη)
(Σουηδία - Ἰνδία)

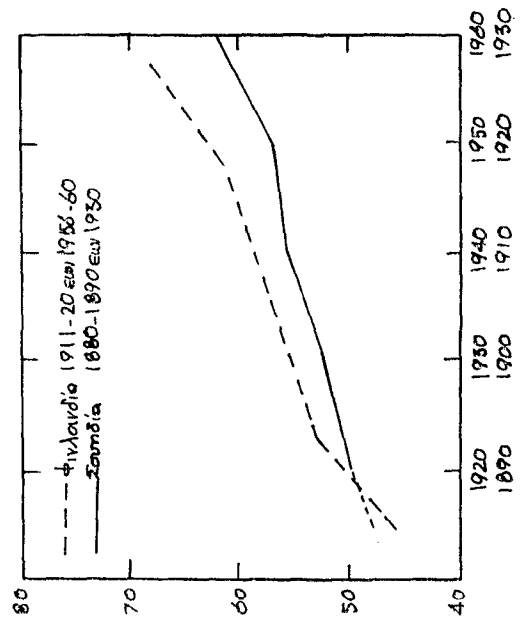
ΠΙΝΑΞ 30.

Προσδοκία ζωής
(Φινλανδία - Βραζιλία)

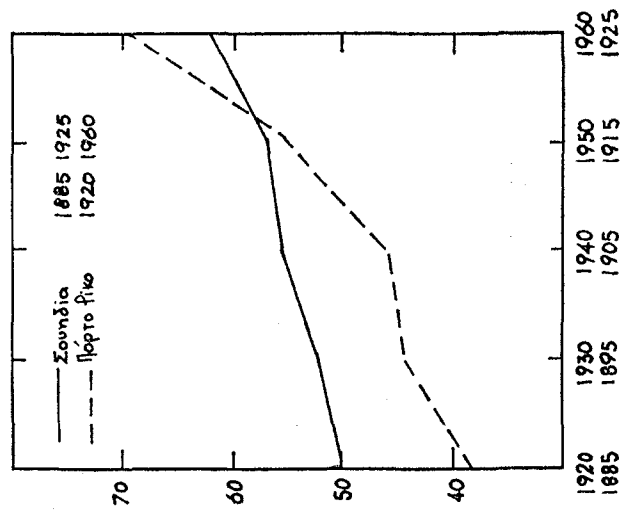
ΠΙΝΑΞ 31.

Προσδοκία ζωής
(Σουηδία - Φινλανδία)

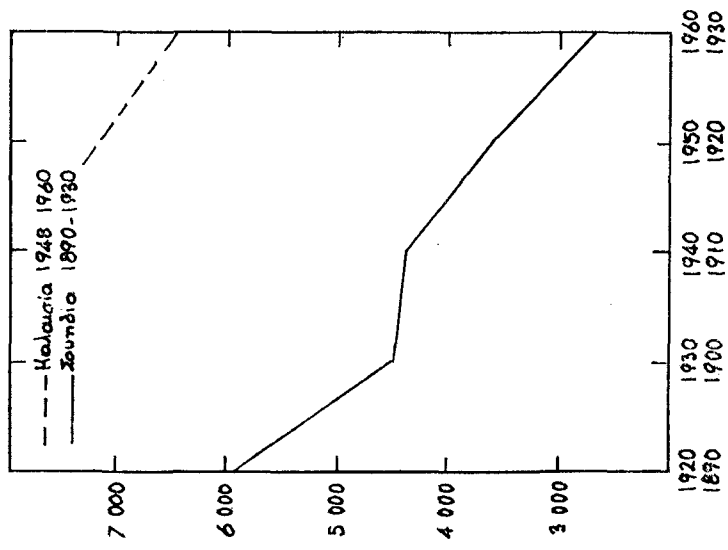
ΠΙΝΑΞ 32.

Προσδοκία ζωής
(Σουηδία - Πόρτο Ρίκο)

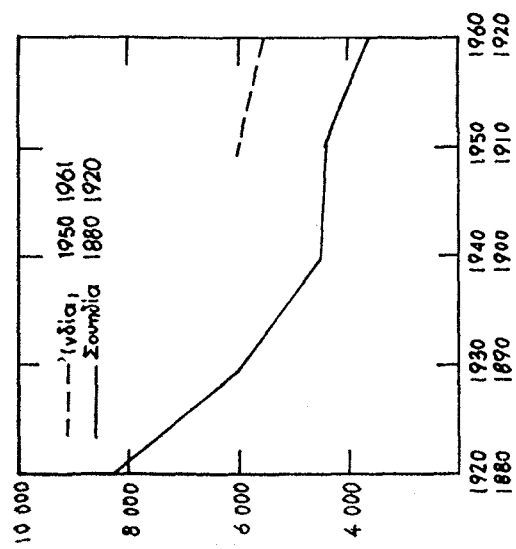
ΠΙΝΑΞ 33.

Κάτοικοι ανά τσάρον
(Σουηδία - Μαλαισία)

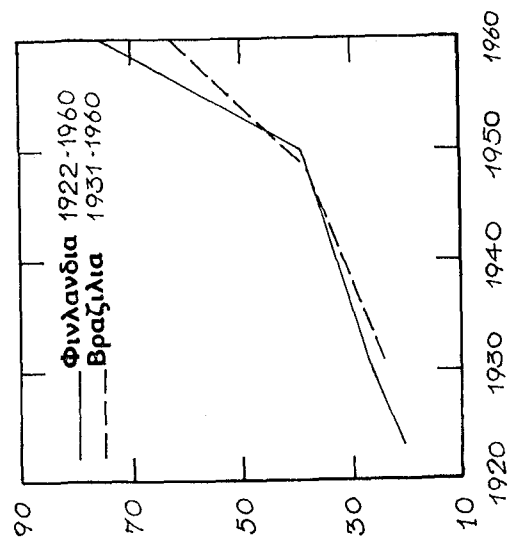
ΠΙΝΑΞ 34.

Κάτοικοι ανά ιατρὸν
(Σουηδία - 'Ινδία)

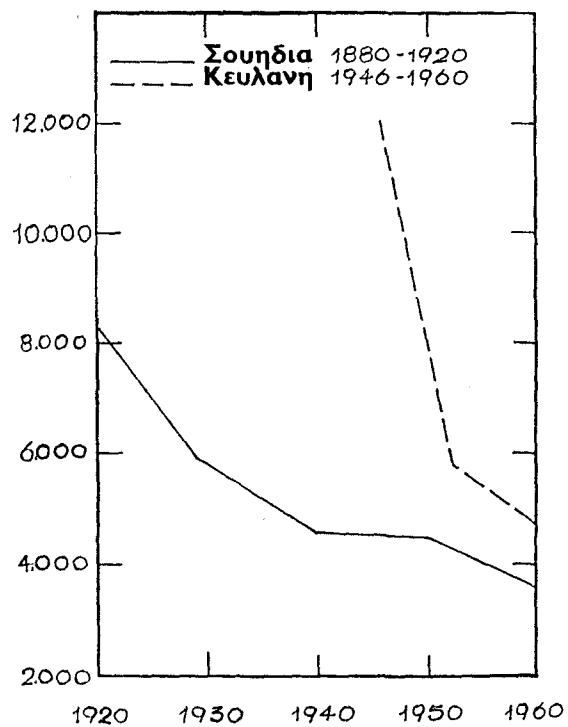
ΠΙΝΑΞ 35.

Ταχυδρομείον ἀνὰ κάτοικον.
(Φινλανδία - Βραζιλία)

Π Ι Ν Α Ξ 36.

Κάτοικοι ανά Ίατρόν.
(Σουηδία - Κεϋλάνη)

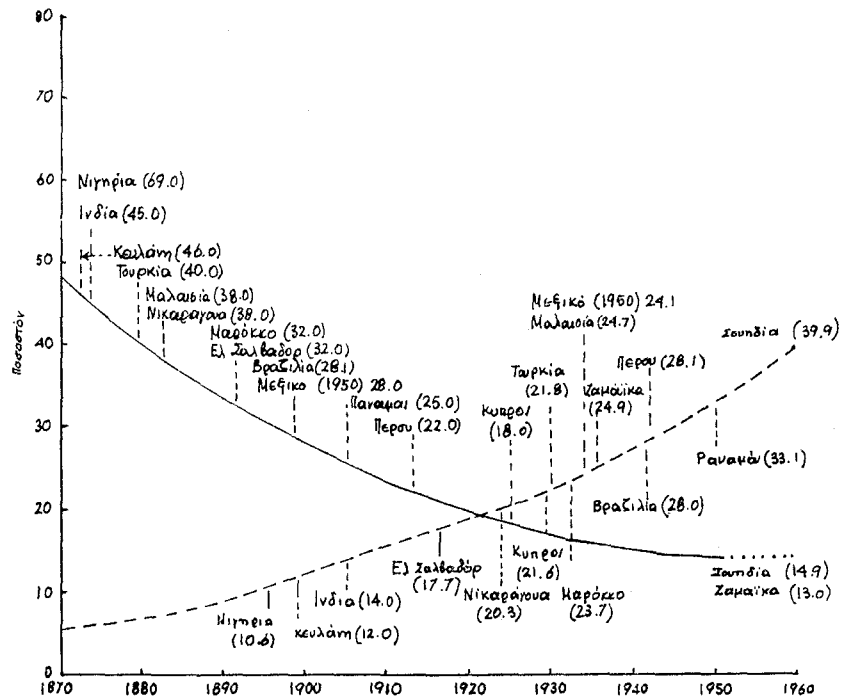
Π Ι Ν Α Ξ 37.

Ἐπίπεδον ἀστικής ἀναπτύξεως καὶ ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς %
τοῦ συνολικοῦ προϊόντος ἐκ τῆς γεωργίας.

(Σουηδία 1870—1950. Λοιπαὶ χῶραι 1960)

Ποσοστὸν ἐκ τῆς γεωργίας

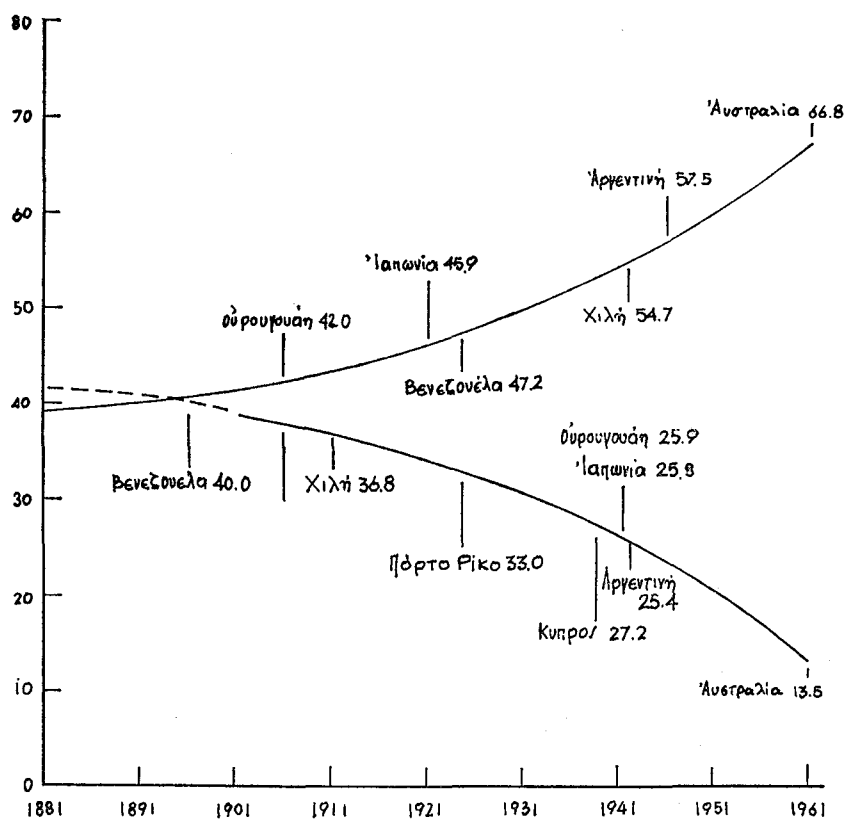
Ποσοστὸν ἐξ ἀστικής ἀσχολ.

ΠΙΝΑΞ 38.

Ἐπίπεδον ἀστικής ἀναπτύξεως καὶ ἐπὶ τοῖς % ποσοστὸν
τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν.

(Αὐστραλία 1881—1960. Λοιπαὶ χώραι 1960)

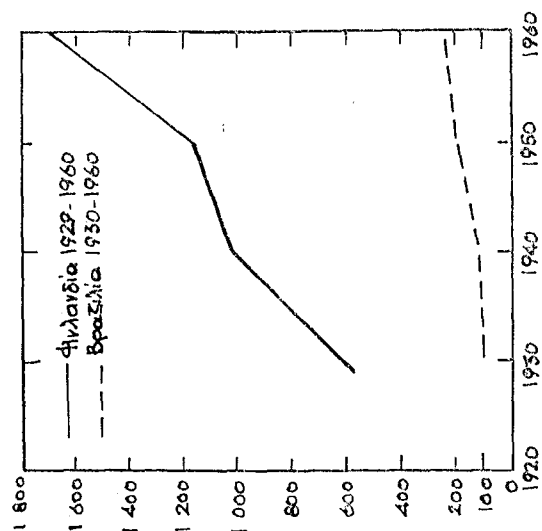

Π Ι Ν Α Ξ 39.

Κατανάλωσις ενέργειας (εἰς χίλιον γρ.) κατὰ κεφαλὴν.

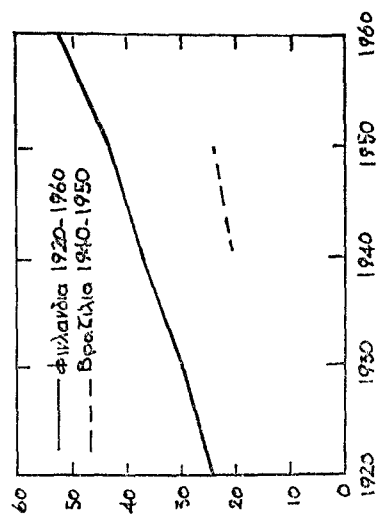
(Φινλανδία - Βραζιλία)

Π Ι Ν Α Ξ 40.

Ποσοστὸν τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν ἀνδρῶν, μὴ ἀπασχολουμένων εἰς ἀγροτικὰς δραστηριότητας.

(Φινλανδία - Βραζιλία)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΝ

§ 1. Τὸ πρόβλημα τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ.

Μετὰ παρέλευσιν 30ετίας ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς γῆς θὰ ἔχῃ διπλασιασθῇ, περὶ τὸ 50% δὲ τούτων θὰ ζῇ εἰς πόλεις μὲ πληθυσμὸν ἄνω τῶν 100.000 κατοίκων, ἐνῷ εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀστικῶν περιοχῶν θὰ πλησιάζῃ τὸ 90%⁽³⁵⁾. Ὅθεν ἐμφανίζεται ὁξὺ τὸ πρόβλημα τῆς στεγάζσεως τοῦ διαρκῶς αὐξανομένου πληθυσμοῦ⁽³⁶⁾ καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς κυκλοφορίας. Διότι, ὡς παρατήρησεν ἡ Barbara Ward, οἱ ἀστικοὶ χώροι δὲν θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦν μόνον τὰ ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑκατομμύρια τῶν αὐτοκινήτων. Τινὲς τῶν ἐρευνητῶν ὑποστηρίζουν ὅτι ἀγόμεθα εἰς τὴν Οἰκουμενόπολιν, ἡ ὁποία θὰ προέλθῃ ἐκ τῆς συνενώσεως τμημάτων τῶν μητροπόλεων. Παρ' ὅτι δὲ ἅπαντες οἱ ἄστοι δὲν κατοικοῦν εἰς μητροπόλεις, ἐν τούτοις αὗται ἀναπτύσσονται συγτομώτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς μέσου μεγέθους πόλεις. Κατὰ τὸν Κ. Δοξιάδη, οἰαδήποτε ὀρθὴ μελέτη τῆς ἐξελίξεως τῶν πόλεων ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι σήμερον κατευθυνόμεθα ἀπὸ μίαν στατικὴν πρὸς μίαν δυναμικὴν πόλιν: πρὸς τὴν μητρόπολιν, τὴν μεγαλόπολιν, πρὸς τὴν οἰκουμενόπολιν τοῦ 21ου αἰῶνος. Παραλλήλως

(35) Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ μέχρι τοῦ Νορβηγοῦ Βασιλέως Μάγνους ἐξεδίδοντο διατάγματα παρεμποδίζοντα τὴν εἰσροὴν νέων πληθυσμῶν πρὸς τὰς πόλεις.

Πρβλ. Ἀ. Καραγιάννη, Θανάσιμος κίνδυνος διὰ τὰς πόλεις ἡ ἀλματώδης αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ των, Εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον», ἀριθ. φύλλου 799, σ. 5.

(36) Κατὰ τὸν Μ. Safdie, ἡ Ἰνδία διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς πληθυσμιακῆς τῆς ἐκρήξεως θὰ πρέπει νὰ ἐξασφαλίσῃ στέγην εἰς ἕτερα 200 ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἕως τὸ ἔτος 2.000. Τοῦτο σημαίνει ὅτι κατὰ τὰ προσεχῆ 30 ἔτη ὀφείλει νὰ στεγάξῃ ἀνὰ μίαν οἰκογένειαν τὸ δευτερόλεπτον.

Ἐν οἰκοδομικὸν πρόγραμμα τοιαύτης κλίμακος εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ ὑπὸ τὰς σημερινὰς τεχνολογικὰς δυνατότητας.

πρὸς αὐτάς τὰς προϋδεάσεις ἄλλοι παρατηροῦν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πληθυσμοῦ δὲν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἄπειρον. Ἴσως τοῦτο ἐνδέχεται νὰ ἐπαληθευθῇ εἰς τὸ μέλλον. Πότε ὅμως καὶ εἰς ποῖον ἐπίπεδον θὰ τερματισθῇ ἡ πληθυσμιακὴ ἔκρηξις; Ἀσχέτως ἀπὸ τὸ πότε θὰ τερματισθῇ ἡ ἀνάπτυξις αὕτη, οἱ ἄνθρωποι θὰ τείνουν συνεχῶς πρὸς τὰς μεγάλας περιοχάς, αἱ ὁποῖαι τοὺς προσφέρουν μεγαλυτέρας δυνατότητας ἐκπαιδεύσεως, εὐημερίας, ἀπασχολήσεως καὶ ψυχαγωγίας. Ὅσον ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῷ συνόλῳ της, ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν δημοκρατίαν, οἱ ἄνθρωποι θὰ συρρέουν εἰς τὰς μεγάλας ἀστικές περιοχάς, υἱοθετοῦντες πολλοὺς τρόπους ζωῆς. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀνωτέρω τοποθέτησιν ὑπεστηρίχθη ὅτι τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπῆρξαν καταστρεπτικά διὰ τὰς πόλεις, ἀποδειχθέντος ὅτι πρέπει νὰ σταματήσῃ ἡ αὐξησις τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων καὶ νὰ δημιουργηθοῦν πόλεις μέσου μεγέθους. Διὰ τὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου ὥς μέγιστον ὄριον μιᾶς πόλεως ἔθεωρήθη ὁ πληθυσμὸς τῆς τάξεως τῶν 150.000 ἀτόμων.

Ὡς αἰτιολογία ἀναφέρονται συνθήκαι ζωῆς εἰς τὰς ἀστικές περιοχάς. Οὕτω ὁ R. B. Fuller ὑποστηρίζει ὅτι ὁ σημερινὸς Ἀμερικανὸς, ἐπὶ παραδείγματι, εἶναι ἀπείρως περισσότερον ἐλεύθερος, πλούσιος, ὑγιής καὶ εὐτυχὴς ἀπὸ τοὺς προγόνους του καὶ ὅτι αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι ἔχουν γίνῃ μίᾳ κοινωνία «νομάδων», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ συμῶῃ καὶ εἰς τὸν ὑπόλοιπον κόσμον, ὅταν οὗτος φθάσῃ εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἀναπτύξεως. Σήμερον ὁ μέσος Ἀμερικανὸς ἀνὰ πενταετίαν ἀλλάσσει ἐπάγγελμα, πωλεῖ τὴν οἰκίαν του καὶ ἐγκαθίσταται εἰς μίαν ἄλλην πόλιν. Οὕτω καὶ ἂν δημιουργηθοῦν πόλεις-δορυφόροι πέριξ τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων, εἰς μίαν ἕως δύο γενεάς θὰ νεκρωθοῦν.

Ἡ κρίσις τὴν ὁποίαν ἀντιμετωπίζει σήμερον ἡ Νέα Ὑόρκη ἀποτελεῖ, οἷον εἰπεῖν, προοίμιον τῶν προβλημάτων τοῦ μέλλοντος. Μόνον μετὰ τῶν 4 κεντρικῶν τομέων Μανχάτταν, Μπρόνξ, Μπρούκλιν καὶ Κουῖνς, ἡ Νέα Ὑόρκη ἔχει 8,5 ἑκατ. κατοίκους. Ἐὰν συμπεριληφθῇ καὶ ἡ καλουμένη μείζων ἀστικὴ περιοχή, ἡ ὁποία περιλαμβάνει 17 προσέτι οἰκισμοὺς, οἱ κάτοικοί της ἀνέρχονται εἰς 20 ἑκατ. Ἐὰν δὲ ὑπολογισθῇ καὶ ἡ περιοχή τῆς Νέας Ὑόρκης ἐξ ἐπόψεως κοινωνικοοικονομικῆς, τότε ἐκτείνεται εἰς ἀκτίνα 80 μιλίων ἀπὸ τὴν Τάϊμς Σκουαίρ καὶ περιλαμβάνει ἄνω τῶν 25 ἑκατ. ψυχῶν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς ὅμως τῶν ἡλεκτρονικῶν διερευνητῶν, τὸ 2000 ὁ πληθυσμὸς τῆς Νέας Ὑόρκης θὰ αὐξηθῇ κατὰ 60% περίπου καὶ ἡ κατωκημένη περιοχή της θὰ φιλοξενῇ περὶ τὰ 40 ἑκατομμύρια ἄτομα.

§ 2. Προβλήματα τῶν μητροπολιτικῶν περιοχῶν.

Ἀξιομνημόνευτα εἶναι ἐν προκειμένῳ τὰ πορίσματα τοῦ συνελθόντος εἰς Τορόντο τὸν Αὐγούστου τοῦ 1967 συνεδρίου ἐπὶ τῶν προβλημάτων.

των τῶν μητροπόλεων. Τὸ συνέδριον ἀπησχόλησαν εἰδικώτερον τὰ ἐξῆς θέματα: α. Οἰκονομικαὶ συμφωνίαι. β. Συντονισμός. γ. Ἐλάχιστα πρότυπα. δ. Τεχνικὴ βοήθεια. Ἀναλυτικώτερον τὰ πορίσματα ἐν περιλήψει ἔχουν ὡς κάτωθι:

α. Οἰκονομικαὶ συμφωνίαι: Αἱ σχέσεις μεταξύ τῶν διαφόρων ἐπιπέδων τῆς διοικήσεως, κατὰ τὸ πλεῖστον, προσδιορίζονται ἐξ οἰκονομικῶν κριτηρίων. Εἰς ἀπάσας τὰς μητροπολιτικὰς περιοχὰς ἡ παροχὴ ἐπιδοτήσεων ὑπὸ ὅρους θὰ ἡδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς μέθοδος ἐνθαρρύνσεως τοῦ συντονισμοῦ τῆς πολιτικῆς καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ προγραμματισμοῦ.

Λόγῳ τοῦ ὑψηλοτέρου, γενικῶς, βαθμοῦ διοικητικῆς ἱκανότητος, αἱ μητροπολιτικαὶ περιοχαὶ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐλέγχωνται τόσον στενῶς, ὅσον αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διαχείρισιν τῶν ἐκ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως δεδομένων ἐπιδοτήσεων.

β. Συντονισμός: Ἡ κατάλληλος χρησιμοποίησις τῶν παροχῶν ἀποτελεῖ μέσον διασφαλίσεως τοῦ συντονισμοῦ τῶν ὑπηρεσιῶν, προηγουμένης θεσμικῆς τινος ἀναδιοργανώσεως.

γ. Ἐλάχιστα πρότυπα: Μέσον ὁργανώσεως τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν διαφόρων ἐπιπέδων διοικήσεως εἶναι ἡ χρησιμοποίησις «ἐλαχίστων προτύπων», τὰ ὅποια ἀποτελοῦν μέσον ἐξασφαλίσεως τῶν «ἐλαχίστων ἐθνικῶν προτύπων» εἰς τὴν περιοχὴν τῶν μητροπολιτικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἀρκεῖ τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ πρότυπα νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴν ἀποθαρρύνουν τὴν δημιουργίαν πραγματικῶς ἀνανεωτικῶν πρωτοβουλιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἰδιαιτέρως προσηρμοσμένοι εἰς τὰς δυνατότητας τῶν τοπικῶν διοικήσεων. Τοῦτο δέ, διότι ἐνδεχομένως τὰ ἐπίπεδα ἐξυπηρετήσεως τῶν ἀναγκῶν ἐπιφέρουν πώλωσιν τοῦ «ἐλαχίστου προτύπου» καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ διαφοροποιηθοῦν αἱ προτεραιότητες, αἱ ὁποῖαι ἄλλως θὰ προέκυπτον.

δ. Τεχνικὴ βοήθεια: Ἐν ἐκ τῶν περισσότερων δυναμικῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις δύναται νὰ βοηθήσῃ τὰς μητροπολιτικὰς περιοχὰς, εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ προγράμματος τεχνικῆς βοήθειας. Πρὸς τούτοις ἐνδείκνυται:

αα. Τὰ προγράμματα αὐτά, διὰ νὰ εἶναι περισσότερον ἀποδοτικά, νὰ καταρτίζωνται ὑπὸ τῶν πανεπιστημίων ἢ ἀναλόγων μὴ κυβερνητικῶν ἰδρυμάτων.

ββ. Νὰ ὑπάρχῃ τακτικὴ ἐπαφὴ μεταξύ τῶν διοικήσεων τῶν διαφόρων μητροπολιτικῶν περιοχῶν.

§ 3. Χαρακτηριστικαὶ προτάσεις ἐπιλύσεως τῶν χωροταξικῶν προβλημάτων.

Αἱ συγκεκριμέναι οἰκονομικαί, κοινωνικαὶ καὶ τεχνικαὶ συνθήκαι πρέπει νὰ ἀξιοποιοῦνται εἰς τὰ πλαίσια τῆς βαθμιαίας ἐκτελέσεως ἐνὸς ὀλοκληρωμένου σχεδίου. Ὁ W. Gropius, ἔχων ὑπ' ὄψιν του, ὅτι ἡ κατεδάφισις ὀλοκληρῶν συνοικιῶν καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις νέων δὲν θὰ ᾔητο μόνον πολυδάπανος ἀλλὰ καὶ ἄνευ ἀξιολόγων ἀποτελεσμάτων, ὑποστηρίζει, ὅτι αἱ «κάθετοι πόλεις» τῶν οὐρανοξυστῶν εἶναι αἱ μόναι, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μέλλον. Ἡ ὀρθῶς σχεδιασμένη πολυκατοικία ἀποτελεῖ τὴν ὀρθὴν λύσιν εἰς τὸ ρικιστικὸν πρόβλημα τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Οὕτω ὁ Gropius⁽³⁷⁾ εἶναι ἐναντίον τῆς ὀριζοντίας ἐπεκτάσεως τῆς πόλεως, τὴν ὁποῖαν προξενοῦν αἱ μονοκατοικίαι εἰς βάρος ὅχι μόνον τοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ χρόνου, διότι ἡ τοιαύτη ἐπέκτασις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συγκοινωνιακὴν συμφόρησιν⁽³⁸⁾. Διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀρόφων ἐπιτυγχάνεται καλυτέρα ἐκμετάλλευσις τῆς γῆς καὶ ἐξοικονόμησις χρόνου⁽³⁹⁾. Τὰ σχέδια τοῦ Gropius διατυπῶνται εἰς ἕνα ἐξάλογον, διὰ τοῦ ὁποίου οὗτος νομίζει, ὅτι αἱ κεντρικαὶ ἀρτηρίαι τῶν πόλεων θὰ δύνανται νὰ ἐπαναχρησιμοποιηθοῦν ὡς κοινωνικὸν καὶ πολιτιστικὸν κέντρον τοῦ πληθυσμοῦ, «παραδοσιακὸς πυρὴν τὴν ἡμέραν καὶ ἡ δημιουργικὴ πηγὴ τῆς ἀστικῆς ζωῆς τὴν νύκτα»:

1. Δέον νὰ ἀνασυσταθῇ ἐν πολυπληθεῶς κέντρον ἐμπορίου, πολιτισμοῦ καὶ ψυχαγωγίας, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐπαφὴν.
2. Νὰ προσδιορισθοῦν ἀρχικῶς ὁ τρόπος καὶ αἱ δυνατότητες ἐπεκτάσεως τῶν διαφόρων συγκροτημάτων οἰκονομίας, ἐμπορίου, κατοικίας, παιδείας.
3. Τὸ σχέδιον νὰ προβλέπῃ συγκοινωνιακὸν δίκτυον.
4. Πρὸς πλήρη ἀξιοποίησιν τῆς ἀποδόσεως τοῦ σχεδίου οἰκοδομήσεως πρέπει: α. Τὰ οἰκόπεδα νὰ προβλεφθοῦν διὰ διάφορα εἶδη κατοικιῶν. β. Νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ πόσον καλύπτονται ὑπὸ τῆς συγκοινωνίας.

(37) Ὁ Gropius, διὰ τὸν ὁποῖον ἐλέχθη ὅτι ἀναπλάσσει τὴν μορφήν τοῦ κόσμου, τὸ 1919 ἐθεμελίωσεν εἰς τὴν Βαϊμάρην μίαν νέαν ἀρχιτεκτονικὴν σχολήν, τὸ γνωστὸν Μπάουκχάουζ, χαρακτηριστικὸν τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἀπόδοσις καλλιτεχνικῆς μορφῆς εἰς τὰ πλέον ἀπλᾶ ὑλικά.

(38) Οἱ ἐντὸς τῶν πόλεων σταθμοὶ τῶν αὐτοκινήτων πρέπει νὰ εἶναι ὑπόγειοι ὅσον καὶ ἂν τοῦτο εἶναι δαπανηρόν, διότι ὁ πεζὸς πρέπει νὰ ἐπανακτήσῃ τὰ δικαιώματά του ἐπὶ τῆς ὁδοῦ.

(39) Παραδείγματος χάριν διότι μειοῦνται αἱ ἀποστάσεις μεταξὺ κατοικίας καὶ τόπου ἐργασίας καὶ μεταξὺ τῶν ἀγοραστικῶν κέντρων.

5. Όσα οικόπεδα συνδέονται μετά δόδων και σιδηροδρομικών σταθμών και προορίζονται δια νέας βιομηχανικής εγκαταστάσεις δεν πρέπει να γειτνιάζουν μετά κατοικησίμων περιοχών, δια να μη παρεμποδίζουν τον ρυθμόν της ζωής.

6. Πράσινοι εκτάσεις υπό τύπον περιφερειακής ζώνης, αλλά και εντός του κέντρου της πόλεως, μεταξύ δύο κατοικησίμων περιοχών, αί όποίαι συνδέονται δια μεγάλων πεζοδρομίων, δέον να προστεθοῦν δια να επικοινωνοῦν μεταξύ των αί συνοικίαι διαφόρων περιοχών.

Έν νέον συγχωινωιακόν δίκτυον, τὸ όποϊον να εκτείνεται ἄλλοτε ὑπεράνω τῆς πόλεως και ἄλλοτε ὑπογείως, εντός «τοῦννελ», θα ἀπήλασσε τὰς πόλεις ἐκ τῶν κινδύνων τῶν προσερχομένων ἐκ τῶν μεταφορικῶν μέσων.

Υπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τοῦ θέματος «Χωροταξία, Πολεοδομία και Ἀστική Περιοχή» εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀναφερθὲν συνέδριον Weissman, ἐτονίσθη, ὅτι αἱ ἀστικαὶ περιοχαὶ ἀποτελοῦν τὰς ἀνερχομένας δυνάμεις ἀναπτύξεως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς χώρας. Ἐνεκεν τούτου μεταξύ τῶν κρισιμωτέρων προβλημάτων ὄλων τῶν χωρῶν πρωταρχικόν εἶναι ἡ ἐπὶ ἐθνικοῦ ἐπιπέδου ἀναγνώρισις τῶν προβλημάτων τῶν ἀστικῶν περιοχῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐρευνητὴν εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐθνικοῦ χωροταξικοῦ σχεδίου ὑπάρχουν τὰ ἐξῆς τέσσαρα θεμελιώδη κριτήρια, ἐπὶ τῶν ὁποίων αὕτη δύναται να ἐδρασθῇ:

α. Να ὑπάρχουν εὐκαμπτα σχέδια.

β. Τὰ πρότυπα και τὰ προγράμματα τῶν σχεδίων να ἀναθεωροῦνται συνεχῶς και να ἐπισκοποῦνται ἐπὶ ἀμοιβαίς θάσεως.

γ. Οἱ χρονικοὶ συντελεσταὶ να προσδιορίζωνται και να γίνωνται ἀποδεκτοί.

δ. Να ἐξασφαλίζωνται ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέσα ἐφαρμογῆς των.

Παραλλήλως οἱ φορεῖς τοῦ προγραμματισμοῦ μιᾶς εὐρυτέρας ἀστικῆς περιοχῆς πρέπει να προετοιμάζουν:

α. Ἐν πρότυπον τῆς ἐπιθυμητῆς μελλοντικῆς καταστάσεως, τὸ ὁποῖον να καλύπτῃ

ι. τὰς συγκεκριμένας οἰκονομικὰς και κοινωνικὰς δραστηριότητας,

ιι. τὴν χωροθέτησιν τῶν δραστηριοτήτων αὐτῶν εἰς τὴν γεωγραφικὴν περιοχὴν,

ιιι. τὰς ὑπολογιζομένας ἀπαιτήσεις εἰς γῆν,

iiii. τὰς δομάς.

β. Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὑπὸ τοῦ προτύπου προβλεπομένης καταστάσεως δέον να συνταχθῇ ἐν πρόγραμμα ἐνεργειῶν και εἰς συντονισμός

τῶν νομοθετικῶν, οἰκονομικῶν καὶ διοικητικῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ληφθοῦν.

γ. Τὸ πρόγραμμα πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ὅλας τὰς δραστηριότητας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται εἰς τὰς συνεχομένας περιοχὰς πρὸς τὰς ὁποίας προβλέπεται, ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ ἐπεκταθῇ τὸ ἀστικὸν συγκρότημα. Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται ὑπὸ διοικητικῆς ἀρχῆς διαθετοῦσης τὰς νομοθετικὰς, οἰκονομικὰς καὶ διοικητικὰς ἐξουσίας, τὰς ὁποίας ἀπαιτοῦν αἱ ἀνατεθεῖσαι εἰς αὐτὴν λειτουργίαι.

Κύριος στόχος τῆς ἐρεῦνης εἶναι ἡ κατάρτισις σχεδίου εὐελίκτου ὡς πρὸς τὴν αὕξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐπέκτασιν τῶν πόλεων. Τὰ ἐκ τῶν μεγαλοπόλεων ἀνακύπτοντα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα συνθέτουν ἓν ὁξύτατον πρόβλημα, ἡ λύσις τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τοῦ ἐναρμονισμοῦ τοῦ ἀτομικοῦ μετὰ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Αὐτὸς εἶναι εἰς ἀκόμῃ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ προγραμματισμὸς καὶ ὁ εἰς μεγάλην κλίμακα μακροπρόθεσμος σχεδιασμὸς εἶναι πλέον ἢ ἀναγκαῖος. Οὕτω καθίσταται ἐφικτὴ ἡ χρονικὴ κλιμάκωσις μεμονωμένων ἔργων, αἱ διαθέσεις τῶν ἀπαραιτήτων ἐπενδύσεων καὶ τῶν συναφῶν δραστηριοτήτων, ὅποτε δύναται νὰ ἀναδημιουργηθῇ μία δυναμικὴ, εὐημεροῦσα καὶ ὠραία πόλις.

Εἰς τὸ 26ον Παγκόσμιον Συνέδριον Οἰκιστικῆς, Πολεοδομίας καὶ Χωροταξίας⁽⁴⁰⁾, ὁ γενικὸς εἰσηγητὴς D. Ceccaldi διεχώρισε τὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου «Κατοικία καὶ Πολιτισμὸς» εἰς τὰ ἐξῆς τρία μέρη⁽⁴¹⁾:

- α. Ὁ ἄνθρωπος
- β. Τὰ πράγματα
- γ. Ἡ ὁργάνωσις.

Κατὰ τὸ Συνέδριον τοῦτο ὁ ὅρος «Κατοικία» συνοψίζει τὸ οἰκιστικὸν περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ, διότι δὲν περιλαμβάνει μόνον τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν προσέτι τὴν οἰκιστικὴν ἐνότητα⁽⁴²⁾. Ὁ δὲ ὅρος «πολιτισμὸς» περιλαμβάνει ἅπαντα τὰ ὑπὸ τοῦ ἀν-

(40) Παρίσι 1962. Τὸ Συνέδριον διοργανώθη ὑπὸ τῆς Διεθνoῦς Συνομοσπονδίας Οἰκιστικῆς Πολεοδομίας καὶ Χωροταξίας, εἰς τὸ κτίριον τῆς Unesco, ἀπὸ 2—9 Σεπτεμβρίου.

(41) Διὰ τὴν μελέτην τῶν ἀνωτέρω θεμάτων συνεστήθησαν 3 ὁμάδες. Ἡ πρώτη μὲ εἰσηγητὴν τὸν Πολωνὸν Z. Ziolkowski ἡσχολήθη μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας. Ἡ δευτέρα μὲ εἰσηγητὴν τὸν Γερμανὸν W. Triebel ἡσχολήθη μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τεχνικὴν ἐξέλιξιν. Ἡ τρίτη ὑπὸ τὸν Ὁλλανδὸν S. O. van Poeize ἡσχολήθη μὲ τὰς διοικητικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἐξελίξεις.

(42) Χωρίον, πόλιν, περιφέρειαν πόλεως.

θρώπου χρησιμοποιούμενα μέσα εις τὸν ὑπὲρ τῆς ὕλικῆς καὶ ψυχικῆς ὑποστάσεώς του ἀγῶνα.

Αἱ μεγαλοπόλεις βοηθοῦν τὸν ἀγῶνα διὰ τῆς προσφορᾶς ποικίλων ἀγαθῶν καὶ διὰ τῆς θεραπείας οὐσιωδῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεγαλοπόλεως ὑφίσταται ἓνα τριπλοῦν περιορισμόν, ἀναγόμενον εἰς τὸν χῶρον, τὸν χρόνον καὶ τὴν φύσιν. Τὸ πρῶτον στοιχεῖον, τουτέστιν ὁ χῶρος, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀνέσεως. Τὸ δεύτερον στοιχεῖον, ὁ χρόνος, ὁδηγεῖ εἰς διανοητικὴν ὑπερέντασιν. Τέλος ἡ φύσις ἐγκαταλείπεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διότι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μεγαλοπόλεως ἐξαφανίζεται ὁ καθαρὸς ἀήρ καὶ τὸ πράσινον.

Κατὰ τὸν Ceccaldi ὑπάρχει προοπτικὴ εἰς τὸ μέλλον εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον νὰ ἀντιστοιχῇ ἐπιφάνεια 1 τ.μ. Ἐκ παραλλήλου ὅμως, χαρακτηριστικὸν τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τέκνων. Οὕτω εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ν. Δελχί, ἡ μέση οἰκογένεια εἰς μὲν τὴν πόλιν ἀποτελεῖται ἐκ 4—5 ἀτόμων, εἰς δὲ τὴν ὑπαιθρον ἐξ 6 ἕως 7, ἐνθ' εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας περιοχὰς τῶν Σκανδιναβικῶν χωρῶν, εἰς 3 ἄτομα.

Γενικῶς ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς οἰκογενειακῆς συγκροτήσεως εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας καὶ ἀναπτυσσομένας κοινωνίας διαπιστοῦται, ὅτι ὁ κυριαρχῶν τύπος, ὁ ὁποῖος ἐπιδρᾷ εἰς τὸ μέγεθος τῶν οἰκιῶν, εἶναι ἡ μικρὰ οἰκογένεια τῶν 2—4 ἀτόμων ὡς καὶ τὸ μοναχικὸν ἄτομον ⁽⁴³⁾.

§ 4. Αἱ κοινωνικαὶ ἀπαιτήσεις.

Κατὰ τὸν Δ. Α. Φατούρον ⁽⁴⁴⁾ «δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἓνα στοιχεῖο πρόσθετο στὴν πόλιν, οὔτε ἓνας δευτερογενὴς παράγοντας ὡς πρὸς αὐτήν. Αὐτὴ τὴν τοποθέτησι τῆς σχέσεως ἄνθρωπος-πόλιν, ποὺ εἶναι καὶ ἡ μόνη ποὺ δικαιώνει τὴν ὑπαρξὴ τῶν πόλεων, πολὺ συχνὰ ἡ πολεοδομία στὸ παρελθὸν ὄχι μόνον δὲν τὴν εἶχε μελετήσῃ, ἀλλὰ δὲν τὴν εἶχε ἀντιληφθεῖ. Ὁ προσανατολισμὸς σοβαροῦ μέρους τῶν σημερινῶν πολεοδόμων πρὸς αὐτὴ τὴν πλευρά, εἶναι ἓνα ἐλπιδοφόρο σημεῖο γιὰ τίς προοπτικὲς τῆς πολεοδομίας. Αὐτὴ ἡ στρόφῃ δὲν εἶναι βέβαια ἄσχετη πρὸς τὴν ὅλη μεταβολὴ τῆς θεωρήσεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἡ ὁποία γιὰ ὅλα τὰ στοι-

(43) Ἀθ. Ι. Ἀραβαντινοῦ, Κατοικία καὶ Πολιτισμός. Σκέψεις ἐπάνω στὸ 26ον Παγκόσμιον Συνέδριον Οἰκιστικῆς, Πολεοδομίας καὶ Χωροταξίας. Εἰς «Τεχνικὰ Χρονικά», τεύχος 222, Ἰαν. 1963, σ. 6.

(44) Δ. Α. Φατούρου, Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ πόλις του, Εἰσ. σημ. εἰς μελέτην Ρ. Η. Chombart de Lauwe, «Ἀνθρώπινα Προβλήματα τῆς Πολεοδομίας». Εἰς «Ἐποχές», τ. 41, Σεπτέμβριος 1966, σ. 247.

χεία που την αποτελούν, αναζητεί μία επιστημονική θεμελίωση βασισμένη στην ανάλυση της ανθρωπίνης συμπεριφοράς και αντιλήψεως. Έξ' άλλου, η στροφή είναι ακόμη γενικώτερη. Η ίδια η κοινωνική ανθρωπολογία π.χ. ζητά να συμμετάσχει ενεργητικά στα επείγοντα σημερινά προβλήματα.

» Η έπιμονή που παρουσιάζεται σήμερα σε μία ανθρωπολογική θεώρηση του προβλήματος των πόλεων — ιδιόμορφα θέματα ανθρωπολογική — τονίζεται καθημερινά από πειραματικές και μη μελέτες που συχνά μ'ας δίνουν προοπτικές που δεν ξέρουμε ακόμη που οδηγούν. Η ανθρωπολογική αυτή θεώρηση της πόλης, που ασφαλώς δεν ξεχνά την τεχνική και την οικονομία, μοιάζει μ'α ν έ α μ ο ρ φ ή ο ύ μ α ν ι σ μ ο υ, που έχει συνείδηση όχι μόνο της σημερινής αλλά και της μελλοντικής πραγματικότητας».

Κατά τον P. Hein η μεγάλη δυνατότης, ή οποία προσφέρεται σήμερα εις την αρχιτεκτονικήν, έγκειται εις τον εξανθρωπισμόν του μονολιθικού, άπανθρώπου άστικού περιβάλλοντος, τó όποιον ό ίδιος ό άνθρωπος έχει δημιουργήσει. Η άπαρχή της λύσεως εύρίσκεται εις τον εξανθρωπισμόν του ίδιου του έαυτού μας, εις την αντικατάστασιν των προκαθορισμένων βασικών μας ιδεών με μίαν όντως ανθρωπίνην, άπροκατάληπτον, διευρυντικήν τοποθέτησιν των βασικών προβλημάτων και μίαν νέαν, άνευ μορφικών δεσμεύσεων και άναστολών προσέγγισιν όλων των δυνατών λύσεων.

Πότος είναι ό άκριβής συσχετισμός της αρχιτεκτονικής με την παρούσαν πολεοδομικήν κρίσιν; Πρόκειται άπλώς δι' ένα τρόπον προσδιορισμού του προβλήματος ή μήπως πρόκειται διá μίαν προσπάθειαν νά συσχετισθούν τά συστατικά στοιχεία του άστικού περιβάλλοντος με τó όλον θέμα των συνθηκών διαβιώσεως του ανθρώπου;

Τήν άπάντησιν δίδει ή ίδια ή αρχιτεκτονική. Διότι ή αρχιτεκτονική δέν είναι τίποτε άν δέν αποτελέη μίαν πλήρη άπάντησιν εις τó πρόβλημα της επιδιώσεως του ανθρώπου. Η αρχιτεκτονική, ή περιοριζόμενη εις την διακόσμησιν έπιφανειών ή και εις μεμονωμένας έπινοήσεις, ή όποία «βάζει τά καλά της» πριν (ή άφού) οί τεχνικοί, οί πολεοδόμοι, οί κοινωνιολόγοι και οί δημοτικοί σύμβουλοι λύσουν τó ιδιόν των μέρος του προβλήματος, δέν είναι αρχιτεκτονική. Ούτε άποτελεί πλέον κύριον θέμα συζητήσεως μεταξύ των αρχιτεκτόνων άν ό ρόλος μιās οίκοδομής έχη μεγαλυτέραν σημασίαν άπό την μορφήν, ή αντίστροφως. Σήμερα ή άποστολή της αρχιτεκτονικής είναι νά συσχετίση τó περιβάλλον του ανθρώπου με τās συνθήκας διαβιώσεως έν τφ συνόλω των.

Εις τó προαναφερθέν Συνέδριον (44α) συνεζητήθησαν ειδικώς αί κοι-

(44α) "Όρα άνωτέρω.

γωνικαί απαιτήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ κοινωνιολόγοι W. Z. Thomas καὶ F. Znaniecki διεκρίνον τὰς κάτωθι τέσσαρας βασικὰς απαιτήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος ἢ ἡλικίας: α. ασφαλείας, β. ψυχικῆς ἀνταποκρίσεως, γ. κοινωνικῆς ἀναγνωρίσεως, δ. ἀποκτήσεως νέων παραστάσεων. Κατὰ τὴν πρώτην ἀπαίτησιν ἡ κατοικία προφυλάσσει τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς πιέσεως τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ δέον νὰ δημιουργῇ τὰς καταλλήλους συνθήκας διὰ τινὰ ἀπομόνωσιν καὶ φυσικὴν ἀνανέωσιν.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἢ ψυχικὴ ἀνταπόκρισις, ὡς ἀνάγκη, εὐρίσκει τὴν ικανοποίησιν τῆς ἰδίᾳ εἰς τὴν οἰκογένειαν, ἐγένετο δὲ ἀποδεκτὸν καὶ ὑπὸ τῶν ὑποστηρικτῶν τὴν διάλυσιν τῆς «οἰκογενειακῆς κατοικίας», ὅτι «ἡ κατοικία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ μόνος τόπος, ὅπου εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τοῦ ἀνοίξουν ἂν τοὺς κυπήσῃ τὴν θύραν». Σχετικῶς πρὸς τὴν τρίτην ἀπαίτησιν ἐγένετο ἀποδεκτὸν, ὅτι αὕτη πηγάζει ἐκ τῆς συναναστροφῆς μὲ ἓνα εὐρύτερον κύκλον, ὡς εἶναι οἱ φίλοι, οἱ συνάδελφοι κ.ἄ. Αὕτη καθίσταται περισσότερον ἀντιληπτὴ ἐκεῖ ὅπου ἡ κατοικία ἔχει ἐξαρτῆ ὡς σύμβολον κοινωνικῆς τάξεως. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ διαχωρισμὸς τῶν συνοικιῶν καὶ ὁδῶν εἰς πτωχάς, ἀστικάς, ἀριστοκρατικὰς κλπ. Τέλος, κατὰ τὴν τετάρτην ἀπαίτησιν, ὁ ἄνθρωπος ὠθεῖται εἰς ἀλλαγὴν τοῦ οἰκιστικοῦ περιβάλλοντος, πολλάκις μάλιστα ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν τοῦτο ἀντίκειται πρὸς τὸ κοινωνικὸν ἢ καὶ πρὸς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον.

§ 5. Ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων.

Ὡς ὁρθῶς ὁ Κ.Α. Δοξιάδης παρατήρησεν⁽⁴⁵⁾, εἰς τὸ παρελθὸν ὁ ἄνθρωπος ἔζη εἰς διαφορετικὰς κλίμακας: Ἐν μέρει ἔζη εἰς τὴν προσωπικὴν τοῦ κλίμακα, δηλαδή τὴν ἀτομικὴν του, ἐν μέρει μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ ἐν μέρει μετὰ τῶν συμπολιτῶν του. Σήμερον ὅμως μὲ τὴν πρόοδον τῆς τεχνικῆς, ἐνῶ μετὰ τὸς εὐκολίας ὁ ἄνθρωπος ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῶν εἰς πολὺ μεγάλας ἀποστάσεις εὐρισκομένων συνανθρώπων του, ἐν τούτοις ἡ παλαιὰ ἰσορροπία μεταξὺ ἐπαφῶν εἰς διαφόρους κλίμακας ἡλλαξε τελείως. Ἀπόδειξις, ὅτι οἱ ζῶντες εἰς τὰ διαμερίσματα τῶν πολυκατοικιῶν πολλάκις ὡς μόνον ἐπαφὴν μετὰ τῶν εἰς τὴν αὐτὴν πολυκατοικίαν διαμενόντων ἔχουν ἓνα ἀπλοῦν χαιρετισμόν. Ἐν ἐκ τῶν κυρίων μειονεκτημάτων τῶν πόλεων θεωρεῖται ἀκριβῶς τὸ ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ἀπώλεσαν τὰς σχέσεις τῆς «γειτονιάς» των. Τοῦτο, εἰς βαθυτέραν ἀνάλυσιν, σημαίνει ὅτι αἱ δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ἐπέτρεψαν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ κερδίσῃ εἰς νέας κλίμακας, εἰς νέα ἐπίπεδα κοινωνικῆς ζωῆς, αἱ αὐ-

(45) Κ. Α. Δοξιάδης. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ χῶρος πρὸς τὸν περιβάλλει. Εἰς ἐφημ. «τὸ Βῆμα» 19.1.1969.

ται δυνάμεις τὸν ἐστέρησαν ἐκ τῶν παλαιῶν κλιμάκων. Ἐδῶ εὐρίσκεται μία ἀντινομία. Ἡ ἀντινομία αὕτη ἔγκειται εἰς μίαν οὐσιώδη ἑλλειψιν ἰσορροπίας εἰς τὴν σχέσιν τῆς κατακτῆσεως νέων κλιμάκων μετὰ τῆς ἀπωλείας τῶν παλαιῶν. Διότι, ἐνῷ ἡ κατάκτησις νέων κλιμάκων εἶναι κατ' ἀρχὴν εὐεργετικὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον, τοῦναντίον ἡ ἀπώλεια τῶν παλαιῶν, ὡς ἀντικειμένη πρὸς τὴν φύσιν, καθίσταται λίαν ἐπικίνδυνος.

Αἱ ἐμφανεῖς φυσικαὶ δυνάμεις καὶ ιδιότητες τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὸς ὁ ρυθμὸς τοῦ δὲν «συρρικνοῦνται». Ἐδῶ ἀκριβῶς εὐρίσκεται ἡ ἑλλειψις ἰσορροπίας καὶ ἐδῶ εὐρίσκεται ὁ κίνδυνος κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου οἱ δεσμοὶ μετὰ τῶν συνανθρώπων του θραύονται. Ὅθεν ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος θὰ καταστῇ ὄντως ὠφέλιμος μόνον ὅταν διὰ τῆς προσθήκης νέων κλιμάκων αἱ παλαιαὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν.

Ἀναμφιβόλως ἡ σημαντικωτέρα ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἐπαφῆς καὶ ἐνότητος εἶναι ἡ διάσπασις τῆς κοινότητος ὡς κοινωνιολογικῆς μονάδος καὶ ἡ ἐξαφάνισις τῆς «γειτονιάς», ἔπου ἀνεπτύσσοντο δεσμοὶ συναισθηματικῶς τονισμένοι. Σήμερον αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις εἶναι μᾶλλον διατοπικαί, διευκολυνόμεναι ἐκ τῶν μέσων ἐπικοινωνίας καὶ συγκοινωνίας, λόγῳ τῆς ὀριζοντίου κοινωνικῆς κινητικότητος, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὰ ἀστικά κέντρα. Οὕτω, κατὰ τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν τοῦ καθηγητοῦ Δ. Γ. Τσάκωνα ⁽⁴⁶⁾, κοινωνικὸν πρότυπον τῶν ἀστῶν δὲν εἶναι πλέον ἡ παλαιὰ ἀδελφοποιΐα, ἀλλὰ ἕνας ἀχαλίνωτος ἀτομικισμός. Μία τοιαύτη ἀντίληψις ζωῆς, ἡ ὁποία ἀρνεῖται τὸ κοινοδιακὸν αἶσθημα τῆς συναλληλίας, ἀνατρέπει κατ' ἀνάγκην καὶ τὴν παλαιὰν περὶ δικαίου ἀντίληψιν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν Δ. Τσάκωνα ⁽⁴⁷⁾, ὅσον αἱ κοινοτικαὶ παραδόσεις δὲν ἀναγνωρίζονται ὡς προϋποθέσεις ἐνὸς νέου διοικητικοῦ συστήματος, ἀνεύθυνος ἀτομικισμὸς θὰ διέπη τὴν ἡγεσίαν.

Αἱ Ἑλληνικαὶ κοινότητες ἐπεδίωκον τὴν κοινωνικὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀτόμου, ἐνῷ τὰ νεοεισαχθέντα δυτικὰ συστήματα διοικήσεως δὲν ἐξυπηρετοῦν πλέον τὴν «εὐρύνσιν τοῦ ἐγώ». Εἰς τὰ δυτικὰ αὐτὰ διοικητικὰ συστήματα οὐδέποτε διεσταυρώθη τὸ παραδοσιακὸν ἦθος μὲ τοὺς κρατικούς θεσμούς. Ἡ θεραπεία τοῦ κοινωνικοῦ τούτου προβλήματος ἀναζη-

(46) Δ. Γ. Τσάκωνα, Κοινωνιολογία τοῦ Νεοελληνικοῦ Πνεύματος. «Ἑλληνικὰ Γράμματα», Ἀθῆναι, 1969, σ. 182.

(47) Αὐτόθι σ. 195. Κατὰ τὸν F. Bulow, Worterbuch der Sociologie, «Gemeinschaft», Berlin 1955, ἡ κοινότης νοεῖται α) ὡς ἱστοριοκοινωνικὴ βαθμὶς τῆς ἐξελέξεως, β) ὡς διαφθρωτικὸν στοιχεῖον τοῦ ἐκάστοτε παρόντος, γ) ὡς ἐπιθυμία πρὸς μίαν κοινωνικοπολιτικὴν ἀνανέωσιν καὶ δημιουργίαν πλέον συναισθηματικοῦ συνδέσμου εἰς τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις.

τείνεται εις τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀναζωογόνησιν τῆς «οἰκιστικῆς μονάδος». Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι δυσεπίλητον ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ κοιναὶ ἀπαχολήσεις, τὰ κοινὰ ἐνδιαφέροντα καὶ αἱ κοιναὶ προτιμήσεις. Δι' αὐτὸ ὁ Van Den Berd, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐναρμόνησιν τῆς προσφορᾶς ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν δυνατοτήτων κοινωνικῆς ἐπαφῆς μετὰ τῆς ἡμέρας, ὑπεστήριξεν ὅτι τὸ σοβαρώτερον δὲν εἶναι τὸ μέγεθος τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἡ συγκρότησίς της. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δυνατότητα ὅποτε θέλει καὶ ὅσον θέλει νὰ ἀπομονοῦται ἢ νὰ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν συνανθρώπων του.

Αἱ ἀνθρώπιναι σχέσεις δέον νὰ θεωρηθοῦν βασικὸς παράγων τῆς διαμορφώσεως τῆς πόλεως καὶ τῆς ὁργανώσεώς των. Πρὸς τοῦτοις δέον ὅπως:

α. Κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐντὸς τῶν πόλεων περιβάλλοντος, βαρύνουσιν γνώμην δέον νὰ ἔχουν οἱ εἰδικοὶ καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ ὅχι οἱ ἐπιχειρηματίαι ἢ οἱ πολιτικοὶ μόνον.

β. Οἱ ἀρχιτέκτονες νὰ συνεργάζωνται στενῶς μετὰ τῶν πολεοδόμων, κοινωνιολόγων καὶ οἰκονομολόγων. Οὕτω οὗτοι θὰ παύσουν νὰ εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀπλῶς «σχεδιασταὶ» καὶ θὰ μεταβληθοῦν εἰς δημιουργοὺς.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι εἰς πρόσφατον συγκέντρωσιν Ἀμερικανῶν ἀρχιτεκτόνων ὁ Ντάνιελ Μόυνχαν, σύμβουλος τοῦ Προέδρου R. M. Nixon ἐπὶ θεμάτων ἀφορώντων τὰς πόλεις, ὑπεστήριξεν ὅτι οἱ κατασκευασταὶ τῶν ὁδῶν «κάνουν πολὺ καλῶς τὴν ἐργασίαν των ἐξ ἐπόψεως καθαρῶς συγκοινωνιακῆς, ἀλλὰ τὰς περισσοτέρας φορὰς δὲν ἐννοοῦν, ὅτι οἱ δρόμοι τοὺς ὁποίους κατασκευάζουν ἀλλάσσουν τελείως τὸν ρυθμὸν τῆς πόλεως».

§ 6. Ὁ ἐλεύθερος χρόνος.

Ὁ μονόπλευρος «πολιτισμὸς» ἀλλοιώνει τὰ θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς προσωπικότητος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μίαν σύνθετον καὶ πολὺπλευρον ὄντοτητα. Ἡ ἄκρα ἐξειδίκευσις ἀπειλεῖ νὰ θρυμματίσῃ τὴν ζῶσαν καὶ συγκεκριμένην ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὅθεν τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον προβάλλει εἶναι τίνι τρόπῳ ὁ ἄνθρωπος θὰ προφυλαχθῇ ἐκ τῆς «πολιτικῆς διαβρώσεως».

Ὁ Ἰταλὸς κοινωνιολόγος F. Antonini ὑποστηρίζει ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν τελευταίων αἰώνων χαρακτηρίζεται ἐκ τινος διαδικασίας αὐξανομένης ἀπομακρύνσεως ἐκ τῶν συγκεκριμένων συναισθημάτων. Σήμερον δύο παράγοντες ἐπενεργοῦν ἀνασχετικῶς. Ὁ πρῶτος παράγων εἶναι ἡ πυρηνικὴ ἀπειλή, ἡ ὁποία καθιστῶσα ἀπομεμακρυσμένην πιθανότητα ἔνα νέον παγκόσμιον πόλεμον, χαλαρώνει τὴν ἐπιθετικότητα τοῦ ἀνθρώ-

που ⁽⁴⁸⁾. 'Ο δεύτερος είναι: ὁ αὐτοματισμός, ὁ ὁποῖος θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου περισσότερον ἐλεύθερον χρόνον. Κατὰ τὸν Zoffre Dumazedier, ἡ ἐπιστημονικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας διαρκῶς ὀρθολογίζει τὰ καθήκοντα ⁽⁴⁹⁾: 'Ο διωγμὸς τοῦ νεκροῦ χρόνου αὐξάνει, οἱ ρυθμοὶ ἐπιταχύνονται, ἡ ἐν ἀλύσει ἐργασία ἀναπτύσσεται, αἱ προοπτικαὶ αὐτοματοποιήσεως αὐξάνουν. Καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα: 'Ο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπελευθερούμενος χρόνος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ ἀπάλυνσιν τοῦ ρυθμοῦ ἐργασίας, διὰ νὰ αὐξηθοῦν αἱ διαδοχαὶ χρόνου ἐργασίας καὶ χρόνουσχόλης, διὰ νὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὸν χρόνον ἐργασίας ποικίλαι δραστηριότητες κοινωνικοῦ χαρακτήρος, διδακτικαὶ ἢ ψυχαγωγικαί, μὲ σκοπὸν τὴν διεύρυνσιν τῆς ἐννοίας τῆς ἐργασίας μέχρις ὅτου αὕτη περιλάβῃ δραστηριότητας ἐνημερώσεως ἢ καὶ διδασκαλίας, ἢ ἀκόμη καὶ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν συνδικάτων; 'Η τάσις αὕτη θὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς ἕνα τῶν ὀνείρων τοῦ Φουριέ, ὁ ὁποῖος δὲν ἐσκέπτετο περιορισμὸν τῶν ὥρων ἐργασίας, ἀλλὰ περισσότερον εὐχάριστον κατανομήν τῆς ἐργασίας, μέχρις ὅτου αὕτη «καταστῇ δι' ὅλους καὶ ἀνάγκη καὶ εὐχαρίστησις» ⁽⁵⁰⁾.

§ 7. Τὸ συγκοινωνιακὸν πρόβλημα.

Κατὰ τὸν Henri Lefebvre, σήμερον τὸ διὰ μεταφορικοῦ μέσου κλοφορεῖν ἀντικατέστησε τὸ κατοικεῖν. Τὰ μεταφορικά μέσα, τὰ ὁποῖα ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται, ὅτι περιλαμβάνονται εἰς τινὰ ἀπλὴν λειτουργικὴν καὶ δομικὴν ἀνάλυσιν τῆς κοινωνίας, κατέχουν πρωταρχικὴν θέσιν ἐκ πολλῶν ἐπόψεων, ἰδίᾳ δὲ ἐξ ἐπόψεως οἰκονομικῆς, κοινωνιολογικῆς καὶ ψυχολογικῆς. Εἶναι ἀπαραίτητα διὰ πολλὰ ἐπαγγέλματα καὶ χρήσιμα δι' ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι κοινωνικοοικονομικοὶ φορεῖς.

(48) Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ προσπάθεια ἀποφυγῆς πυρηνικῆς συρράξεως δὲν ἀπέτρεψε τὴν δημιουργίαν «θερμῶν σημείων» ἐπὶ τῆς ὑδρογείου.

(49) Zoffre du Azedier, Οἱ ὥρες τῆςσχόλης, «Βῆμα» 21.5.67.

(50) Οὕτω, κατὰ τὸν Z. Dumazedier, ἡσχόλη ἐμφανίζεται ὡς ἓν εἶδος προϊόντος τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ πρὸς ὄφελος τοῦ ἀτόμου, ὅταν αἱ βασικαὶ ἀνάγκαι τῆς οἰκονομίας, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας ἔχουν ἱκανοποιηθῇ. 'Αποτελεῖ αὕτη τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἄτομον δύναται νὰ διαθέσῃ τὸ maximum ἐπιλογῶν συνδεδεμένων μὲ τὸ minimum ἐμποδίων καὶ ὅπου αἱ δραστηριότητές του συνοδεύονται ἀπὸ ἓν μεγαλύτερον αἶσθημα ἐλευθερίας ἢ ἀπελευθερώσεως. 'Η ἀπελευθέρωσις αὕτη ἀρχίζει ἀπὸ μίαν ἀνόρθωσιν τῶν φυσικῶν καὶ νευρικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀνόρθωσιν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν λειτουργίαν τῆςσχόλης.

Τὰ μεταφορικά μέσα ἤλλαξαν τὰς συνθήκας διαδιώσεως, ἐν δὲ μέγα μέρος τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς οἰκονομίας ἐπηρεάζεται ἀπὸ αὐτὰ ⁽⁵¹⁾.

Εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τὸ 1945 ὑπῆρχον περὶ τὰ 140.000 τροχοφόρα. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς των ὑπερβαίνει τὰ 10 ἑκατομμύρια, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξαρθρωθῇ τὸ ὁδικὸν δίκτυον τῆς χώρας, προβλέπεται δέ, ὅτι κατὰ τὴν προσεχῇ δεκαετίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκινήτων κλπ. θὰ φθάσῃ τὰ 30 ἑκατομμύρια. Εἰς τὴν Γαλλικὴν πρωτεύουσιν καθ' ἑκάστην κυκλοφοροῦν 1.900.000 ὁχήματα, κατὰ δὲ τὰς ὥρας τῆς μεγάλης κυκλοφορίας τὰ αὐτοκίνητα κινεῖνται εἰς τὸ κέντρον μὲ ταχύτητα 150 μέτρων τὴν ὥραν! Ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκινήτων εἰς τὸ Λονδῖνον ἀνέρχεται εἰς 3.500.000. Ἡ Ἰταλία, ἐνθ' ὅτι τὸ 1940 εἶχε 280.000 αὐτοκίνητα, σήμερον ἔχει 8.300.000. Λόγοι οἰκονομικοί, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς ψυχολογικοί, συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἰδιωτικῶν αὐτοκινήτων. Τοῦτο δέ, διότι ἐπεκράτησεν ἡ ψευδαίσθησις ὅτι ὁ κάτοχος ἐνὸς ἰδιωτικοῦ αὐτοκινήτου εἶναι κοινωνικῶς ἐπιτυχημένος ⁽⁵²⁾.

Ἐκ παραλλήλου ὁμοῦ τὸ αὐτοκίνητον εἶναι μέσον ἀποδράσεως, οἷον εἰπεῖν, ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ προσεγγίσεως τῶν λαῶν.

Κατὰ πρόσφατον συνέδριον ἐν Γαλλίᾳ πρὸς λύσιν τοῦ συγκοινωνιακοῦ προβλήματος τῶν πόλεων ὑπεστηρίχθη ἡ ἀνάγκη χρησιμοποίησεως τοῦ

(51) Κατὰ τὸν Paul-Henry Chaubart de Lauwe (μνημ. ἔργ. σ. 251) «ὅλος ὁ κόσμος παραπονεῖται γιὰ τὸν χρόνον ποὺ χάνει στίς συγκοινωνίες καὶ γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ ἐπομένως κούρασιν, ποὺ ὑφίστανται οἱ κάτοικοι τῶν μεγάλων ἀστικῶν περιοχῶν (περίπου 1,30' ὥρα κατὰ μέσο ὁδὸν τὴν ἡμέραν στὸ Παρίσι). Σὲ διάφορες ἐρευνες ποὺ κάναμε παρατηρήσαμε ὅτι τὸ καλὺτερον ποὺ ὁ κόσμος θὰ ἐπιθυμοῦσε ἦταν ἀπὸ 5 ἕως 10', ἀπὸ τὸν τόπον ἐργασίας ὡς τὸ σπíti, δηλ. 10 ἕως 30' τὴν ἡμέραν. Εἶναι ἐπομένως ἀναγκαῖον ν' ἀντιμετωπισθῇ στὰ μελλοντικά σχέδια μία τελείως καινούργια κατανομή τῶν κέντρων ἐργασίας καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων σὲ σχέσι μὲ τὸν τόπον διαμονῆς... ἂν ἡ διάρκεια τῆς διαδρομῆς συντομευθῇ καὶ τὰ κόμιστρα αὐξηθῶν σημαντικά, τότε ἡ καινούργια ὁργάνωσις θὰ διαφοροποιήσῃ τίς κοινωνικὰς τάξεις καὶ θὰ συντελέσῃ, ὥστε νὰ δημιουργηθῶν καινούργιοι ταξικοὶ διαχωρισμοί».

(52) Κατὰ τὸν Π. Δ. Ροζάκη, "Ἄνθρωπος καὶ αὐτοκίνητο, εἰς περιοδ. «Συζητήσεις», ἔτος Θ', Νοέμβριος 1968, τ. 105, σ. 193, «τὸ ψυχαγωγικὸ I.X. μὲ τὴν ἐξάπλωσιν ποὺ ἔχει πάρει καὶ τὸ μέχρι λατρείας κάποτε ἐνδιαφέρον ποὺ προκαλεῖ, ἐπηρεάζει τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον σὲ σημεῖον, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ὁ τύπος τοῦ αὐτοκινήτανθρώπου». Καίτοι δὲ δὲν ἀμφισβητεῖται ἡ ψυχαγωγικὴ ἀξία τοῦ αὐτοκινήτου ἐκφράζονται ἀμφιβολίαι διὰ τὴν ὀρθὴν χρησιμοποίησιν διὰ τὴν ἀπόκτησιν αἰσθητικῶν κλπ. ἐμπειριῶν. Οὕτω κατὰ τὸν Π. Δ. Ροζάκη, ἐνθ' ἄνωτ., «ἡ συσσώρευσις πολλῶν ἐξωτερικῶν εἰκόνων καὶ γεγονότων, χωρισμένη ἀπὸ τῆς παραλλήλου ψυχικῆς των βιώσεως, δημιουργεῖ εἰς τὸν ὁδηγὸν ἢ τοῦ μονιμοποιεῖ καὶ τοῦ ἐπιτείνει τὸ ἐπιφανειακόν, τὸ ἐπιπόλαιον, τὸ κενὸν περιοχόμενον».

υπεδάφους, τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ «υπερεδάφους»⁽⁵³⁾. Τότε ἡ ταχύτης εἰς τοὺς αὐτοκινητοδρόμους θὰ υπερβαίνει τὰ 100 χιλιόμετρα τὴν ὥραν, ἐπὶ δὲ τῶν δευτερευουσῶν ὁδῶν, αἱ σημαντικώτεραι διασταυρώσεις θὰ ἔχουν ὑπερκειμένους διαβάσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἀνετον κυκλοφορίαν. Τέλος, εἰδικαὶ ὁδοὶ θὰ ὑπάρχουν διὰ τὰ παιδιά καὶ τοὺς πεζοὺς. Ἀξιόλογος εἶναι ἡ λύσις, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν ἐσχάτως ἐνώπιον τῆς ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν θεμάτων ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κογκρέσσου, ὁ Κ. Δοξιάδης. Οὗτος ὑπεστήριξεν, ὅτι ἅπαντα τὰ κυκλοφοριακὰ συστήματα δεόν νὰ τοποθετηθοῦν ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν πόλεων καθ' ὃν τρόπον τὰ κυκλοφοριακὰ συστήματα ὅλων τῶν ζωϊκῶν ὁργανισμῶν εὐρίσκονται κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα. Οὕτω οἱ δρόμοι θὰ ἀπαλλαγοῦν παντὸς μεταφορικοῦ μέσου καὶ θὰ εἶναι πρὸς χρῆσιν μόνον τῶν πεζῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τῆς ἀνέτου κινήσεώς των δὲν θὰ ἀναπνέουν καὶ τὰ καταστρεπτικὰ καυσαέρια⁽⁵⁴⁾. Ἡ λύσις αὕτη ὅσον δαπανηρὰ καὶ ἂν εἶναι λύει ἀποτελεσματικῶς τὸ συγκοινωνιακὸν πρόβλημα⁽⁵⁵⁾.

§ 8. Τροχαῖα ἀτυχήματα.

Κάθε 2½ λεπτὰ τῆς ὥρας φονεύεται ἐν ἄτομον εἰς τὸν κόσμον εἰς αὐτοκινητικὸν δυστύχημα. Συμφώνως πρὸς στατιστικὴν τοῦ Παγκοσμίου Ὄργανισμοῦ Ὑγιείας ἐκ τῶν τροχαίων ἀτυχημάτων μόνον τὰ 20% εἶναι τυχαῖα. Οἱ θάνατοι ἐκ τῶν τροχαίων ἀτυχημάτων συναγωνίζονται τὰς πολεμικὰς ἀπωλείας, ὀφείλονται δὲ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐξαγρίωσιν, ἣ ὁποία γεγῆται ἐκ τοῦ αἰσθήματος τοῦ συνωστισμοῦ. Τὸ πλέγμα τοῦ συνωστισμοῦ συνδυάζει τὸ ἄγχος, τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν ἀδημονίαν.

(53) Μία ἐκ τῶν προτεινομένων λύσεων εἶναι ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἐλικοπτέρου. Εἰδικῶς εἰς τὰς ΗΠΑ μελετᾶται σχέδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς τὰς μεγάλας πόλεις προτείνεται ἡ δημιουργία δικτύου οὐρανοξυστῶν, οἱ ὁποῖοι νὰ χρησιμοποιοῦνται ὡς τόποι προσγειώσεως τῶν ἐλικοπτέρων «ἀερολεωφορείων». Πλείονα εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» 10.10.1968, ἀριθ. 755, σ. 35.

(54) Τὰ καυσαέρια θὰ ἀπορροφῶνται ὑπὸ ἰσχυρῶν ἀντλιῶν καὶ θὰ ἐξουδετεροῦνται διὰ χημικῶν ἐπεξεργασιῶν. Ἡ δὲ ἀνανέωσις τοῦ ἀέρος θὰ γίνε-ται διὰ τεχνητῶν μέσων συνεχῶς.

(55) Τὸ σύστημα τοῦτο μερικῶς ἐφαρμόζεται εἰς τὸ Τόκυον καὶ εἰς τὴν Σουηδίαν.

Προσφάτως τὸ περιοδικὸν «International Construction» καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Europe goes underground», παρουνσίασε μίαν μελέτην διὰ τὴν κατασκευὴν ὑπογείων σηράγγων εἰς τὰς περισσοτέρας Εὐρωπαϊκὰς μεγαλόπολεις, αἱ ὁποῖαι εἴτε λειτουργοῦν εἴτε πρόκειται νὰ λειτουργήσουν πρὸς ἀπορρόφησιν τῆς κυκλοφορίας τῶν ὀχημάτων καὶ τῶν τραίνων.

Ὁ πλέον ἥρεμος ἄνθρωπος πολλάκις χάνει τὴν αὐτοκυριαρχίαν του, ὅταν ὁδηγῇ αὐτοκίνητον εἰς ὁδόν, ὅπου πᾶν ἄλλο ὄχημα ἢ καὶ αὐτοὶ οἱ συνάνθρωποι του τοῦ φαίνονται ὡς ἀνυπόφορα ἐμπόδια.

§ 9. Τὸ πρόβλημα τοῦ θορύβου.

Λύσιν ἀπαιτεῖ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ θορύβου. Ὁ καθηγητὴς τῆς ψυχολογίας τῆς ἐργασίας Χάθελ εἰς τὸ Ἰνστιτούτον Μάξ Πλάνκ τοῦ Ντόρμουντ θεωρεῖ τὸ πρόβλημα τοῦ θορύβου ὡς πολύπλευρον, ἐξεταζόμενον δὲ ἐξ ἐπόψεως ψυχολογικῆς ἄγει εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: Θόρυβος δὲν εἶναι μόνον ὁ ἦχος, τὸν ὅποιον συλλαμβάνει τὸ οὖς τοῦ ἀνθρώπου, δεδομένου ὅτι ὑπάρχουν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι κραδασμοί. Οἱ θόρυβοι ἄλλοτε μὲν φέρουν εἰς τὸν ἄνθρωπον μηνύματα εὐχάριστα καὶ ἄλλοτε δυσάρεστα. Ξυπνοὺν ἀναμνήσεις εὐχαρίστους ἢ δυσάρεστους. Βεβαίως, ἐξ ἐρευνῶν ἔχει διαπιστωθῇ ἡ προσαρμοστικότης τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ εἰς τὸ ἡχητικὸν περιβάλλον, παρὰ ταῦτα ὅμως παραμένουν αἱ δυσάρεστοι ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος τοῦ ἀνθρώπου.

§ 10 Ἡ μόλυνσις τῆς ἀτμοσφαίρας.

Μὲ τὸ νὰ κατακλύζουν οἱ ἄνθρωποι τὰς πόλεις, νὰ ἐξαφανισθῇ τὸ πράσινο πρὸς ἐξοικονόμησιν χώρου διὰ τὴν στέγασιν καὶ μὲ τὴν αὕξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κυκλοφορούντων ὀχημάτων, ἐδημιουργήθησαν ζωτικά προβλήματα ἀφορῶντα αὐτὴν ταύτην τὴν ὑγιάν.

Μία μέση πόλις δέχεται μέχρι 30% μικροτέραν ἡλιακὴν ἀκτινοβολίαν καὶ μέχρι 9% ὀλιγωτέρας ὑπεριώδεις ἀκτίνας ἀφ' ὅτι ἡ ὑπαιθρος. Δὲν εἶναι ἄνευ σοβαρῶν ἐπιπτώσεων τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς πόλεως συγκεντρουμένη κόνις ἀναμιγνύεται μετὰ τῶν χιλιάδων τόννων καπνοῦ, οἱ ὅποιοι καθημερινῶς ἀναδύονται.

Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αὐτοκινήτων, τὸ μονοξείδιον τοῦ ἀνθρακος δηλητηριάζει τὴν ἀτμόσφαιραν συνεχῶς. Μόνον εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην ἡ κυκλοφορία τῶν αὐτοκινήτων παράγει 3.800 τόννους μονοξειδίου τοῦ ἀνθρακος τὴν ἡμέραν, εἰς δὲ τὸ Λὸς Ἀντζελες 10.000 τόννους. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ἕκαστον αὐτοκίνητον, τὸ ὅποιον κινεῖται μὲ ταχύτητα 40 χλμ./H, ἐκπέμπει 50 γραμ. δι' ἕκαστον χιλιόμετρον. Διὰ τὴν προστασίαν τῶν κατοίκων τῶν πόλεων ἀπαιτεῖται: α. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν βιομηχανιῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι προξενοῦν μόλυνσιν τοῦ ἀέρος. β. Ἡ κατασκευὴ ἀπο-

κλειστικῶν αὐτοκινητοδρόμων καὶ εἰδικῶν ὁδῶν διὰ τοὺς πεζοὺς. γ. Ἡ κατασκευὴ μικτῶν πάρκων εἰς ἕκαστον οἰκοδομικὸν τετράγωνον ⁽⁵⁶⁾.

(56) Κατὰ τὸν Fuller, αἱ μεγαλοπόλεις τοῦ μέλλοντος θὰ εἶναι ἐπιπλέουσαι. Δὲν θὰ εἶναι κτισμέναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Αἱ μολύνσεις θὰ ἀποφευχθοῦν διότι αἱ πόλεις αὗται θὰ καλύπτονται ὑπὸ τινος πλαστικοῦ κώδωνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπιτρέπη τὴν διέλευσιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας

Τὰ μέσα ἐπικοινωνίας ἐξυπηρετοῦν τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας των. Τὰ μαζικὰ μέσα ἐπικοινωνίας χρησιμοποιοῦνται ὡς μέσα ἐνημερώσεως, διαφημίσεως, προπαγάνδας, ψυχαγωγίας καὶ μορφώσεως. Πολυχρόνιοι ἔρουν εἰς τὸν τεχνικὸν καὶ ψυχολογικὸν τομέα, μεγάλως συνέβαλον εἰς τὴν ἀποτελεσματικότητα καὶ εἰς τὴν ἀποδοτικὴν χρησιμοποίησίν των. Τὸ μέγα ἐπίτευγμα τῆς συγχρόνου τεχνικῆς εἶναι ἡ διεύρυνσις τοῦ τομέως τῶν ἐπικοινωνιῶν.

Ὡς μέσα ἐπικοινωνίας νοοῦνται ἐνταῦθα τὸ τηλέφωνον, ὁ τηλεγράφος καὶ ὁ ἀσύρματος, ὁ τύπος, τὸ ραδιόφωνον, ἡ τηλεόρασις καὶ ὁ κινηματογράφος. Ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ὡς μέσα τηλεπικοινωνίας δέον νὰ θεωρηθοῦν τὸ τηλέφωνον, ὁ τηλεγράφος, τὰ ταχυδρομεῖα καὶ τὰ μεταφορικὰ μέσα⁽⁵⁷⁾. Ὁ Cooley⁽⁵⁸⁾ ὑποστηρίζει, ὅτι διὰ τῆς «ἐπικοινωνίας» νοεῖται ὁ μηχανισμὸς διὰ τοῦ ὁποῦ αἱ ἀνθρώπιναι σχέσεις ὑφίστανται καὶ ἀναπτύσσονται, τουτέστιν ὁ τόνος τῆς φωνῆς, αἱ λέξεις, τὰ γραπτὰ κείμενα, τὸ τηλέφωνον, ὁ τηλεγράφος, τὸ πλοῖον, ὁ σιδηρόδρομος, τὸ αὐτοκίνητον, τὸ ἀεροπλάνον καὶ πᾶν ὅ,τι περιλαμβάνεται εἰς τὰς τελευταίας κατακτήσεις τοῦ διαστήματος.

Τὸ τηλέφωνον ἐπεκράτησεν ἰδίᾳ εἰς τὴν σύγχρονον πόλιν λόγῳ τῆς σημασίας του, διότι ἐξειμωδένισε καὶ τὴν ἀπόστασιν καὶ τὸν χρόνον.

Ὁ τύπος ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιότερων μέσων ὑποβολῆς καὶ κατὰ συνέπειαν μορφοποιήσεως τῆς Κοινῆς Γνώμης⁽⁵⁹⁾. Ὁ τύπος ἀποτελεῖ βασικὸν παράγοντα καθοδηγήσεως τῆς Κοινῆς Γνώμης⁽⁶⁰⁾. Τὴν ἐπιρροὴν τοῦ τύπου εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς Κοινῆς Γνώμης ὑπεβοήθησεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς συγχρόνου πόλεως⁽⁶¹⁾. Ὁ ἡμερήσιος τύπος ἐπηρεάζει μέγιστον ἀριθμὸν πολιτῶν. Ἡ δύναμις του δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἔφεσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς γνῶσιν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν συνήθειαν, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ, ὅπως διὰ τοῦ τύπου ἔρχεται εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς κοινωνίας⁽⁶²⁾. Ὁ τύπος καθιστᾷ δυνατὴν τὴν δημιουργίαν ἀμοιβαίας

(57) Π. Β. Σταματιάδης, 'Ἡ Κοινὴ Γνώμη. Συμβολὴ εἰς τὴν Κοινωνικὴν Ψυχολογίαν. Ἀθήναι, 1960, σ. 65.

(58) C. Cooley, The significance of communication, σ. 145.

(59) Π. Β. Σταματιάδης, 'Ἡ Κοινὴ Γνώμη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 73.

(60) H. Child, An introduction to Public Opinion, σ. 134.

(61) E. Pheil, Soziologie der Grosstadt.

(62) Π. Β. Σταματιάδης, 'Ἡ Κοινὴ Γνώμη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 74. Ὁ H. Huxley, Science, Liberty and Peace, ed. Harper, New York, London 1946, σ. 9, παραλληλίζει τὴν συνήθειαν τῆς καθημερινῆς ἀναγνώσεως ἐφημερίδος πρὸς τὸν ἐθισμὸν τῶν τοξικομανῶν καὶ τῶν ἀλκοολικῶν.

κατανοήσεως μεταξύ των ατόμων, καλλιέργων και προάγων την αντίληψιν τοῦ σεβασμοῦ τῆς γνώμης τοῦ πολίτου, διανοίγων οὕτω τὴν ὁδὸν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας ἐν τῇ συμβιώσει ⁽⁶³⁾. Ὁ τύπος, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐντάσσεται εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ⁽⁶⁴⁾, δημιουργεῖ εἰς τὰς μάζας τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀποτελεῖ βῆμα προβολῆς καὶ καταδίκης τῆς ἀδικίας εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ⁽⁶⁵⁾. Ἡ προσφορὰ τοῦ τύπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρατηρουμένην εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, εἶναι μεγίστη εἰς τὴν μορφοποίησιν τῆς Κοινῆς Γνώμης καὶ τὸν ἐθισμὸν τῶν ατόμων εἰς τὴν ὀρθολογικὴν τοποθέτησιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων μετὰ ἄμεσον ἀπήχυσιν εἰς τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν ⁽⁶⁶⁾.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνημερώσεως ἐπὶ διεθνoῦς κλίμακος ἐπὶ τῶν ἀλλασσόντων τὸν ροῦν τῆς ἱστορίας γεγονότων κατέστησεν αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην ἐνὸς μέσου ἐπικοινωνίας, τὸ ὁποῖον κατὰ τρόπον ἄμεσον καὶ ἀκριβῆ καὶ πληροφoρη, συγχρόνως δὲ καὶ καὶ ψυχαγωγῇ. Τὸ μέσον αὐτὸ ἀναγνι-

(63) R. Park, Reflections on Communication and Culture, εἰς B. Berekson.

(64) Κατὰ στατιστικὴν τῆς Unesco τοῦ 1951 ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς 2.379.463.000, ἡ ἡμερησία κυκλοφορία ἐφημερίδων ἀνῆρχετο εἰς 223.774.000 φύλλα. Unesco, L'Information à Travers le Monde, Publication No. 701, σ. 10. Ὁ M. Stunk, Public Opinion 1935—1941, Edit. Dir. H. Cantril, New Jersey 1951, σ. 517, παραθέτει τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα ἐρεῦνης εἰς Δανίαν ὑπὸ τοῦ Danish Gallup Institute τὸ 1944: Ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος «πόσας ἐφημερίδας ἀναγινώσκετε ἡμερησίως;», ἀπῆντησαν:

5,1 %	οὐδεμίαν
69,1 %	1
20,4 %	2
3,4 %	3
2 %	ἄνω τῶν τριῶν.

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐρεῦνης προέκυψεν, ὅτι ὁ διατιθέμενος χρόνος πρὸς ἀνάγνωσιν ἐφημερίδος εἶναι ὁ ἐξῆς:

Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας	25,4 %
Ἡμίσειαν ὥραν	33,1 %
Τρία τέταρτα τῆς ὥρας	8,2 %
Μίαν ὥραν	20,5 %
Περισσότερον τῆς μιᾶς ὥρας	6,8 %
Μὴ καθοριζόμενος χρόνος	2,1 %
Μὴ ἀναγινώσκοντες ἐφημερίδα	3,9 %

(65) Π. Β. Σταματιάδης, μνημ. ἔργ., σ. 83.

(66) Ἡ σημασία του ἀλλὰ καὶ τὸ πόσον κατέστη ἀπαραίτητος εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Herbert Marshal McLuhan, ὡς ἐξῆς: «Οἱ ἄνθρωποι δὲν διαβάζουν τίς ἐφημερίδες. Μπαίνουν σ' αὐτὲς κάθε πρωὶ σὰν σ' ἓνα ξεστὸ λουτρό».

λέκτως είναι τὸ ραδιόφωνον⁽⁶⁷⁾. Κατὰ τὸν D. Cartwright⁽⁶⁸⁾, τὸ ραδιόφωνον ἀναπληροῖ τὸν ἀκουστικὸν παράγοντα εἰς τὴν ἐξ ἀποστάσεως ὑποβολὴν καὶ ὥς ἐκ τούτου τὸ ἄτομον καθίσταται ἀντικείμενον ὑποβολῆς ὡς καὶ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς σωματικῆς συμπαρουσίας. Τὸ ραδιόφωνον καταλαμβάνει ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν μέσων τηλεπικοινωνίας⁽⁶⁹⁾. Σήμερον, ὅτε διὰ τῆς τηλεοράσεως ὁ ἀκουστικὸς παράγων ἐνισχύεται διὰ τοῦ ὀπτικοῦ, ἡ ἐξ ἀποστάσεως ὑποβολὴ ἠϋξήσε τὴν ἀπόδοσίν της. Διὰ τῆς διὰ τοῦ ραδιοφώνου ἐπιτελουμένης ἐξ ἀποστάσεως ὑποβολῆς, δὲν ἐξουδετεροῦνται οἱ γενεσιουργοὶ λόγοι τῆς ἐνισχύσεως τῶν νοητικῶν λειτουργιῶν καὶ μειώσεως τοῦ συναισθηματικοῦ τόνου. Ἦτοι κυρίως, παραμένει δυνατὴ ἡ ἀσκήσις ψυχραΐμου κριτικῆς τοῦ περιεχομένου τῆς ὑποβολῆς, τῶν ἀτόμων τῆς ὑψηλῆς ὑποβολιμότητος ἀποτελούντων ἐξαίρεσιν.

Παρ' ἡμῖν, συμφώνως πρὸς στατιστικὰ δεδομένα τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Τηλεπικοινωνιῶν τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνιῶν⁽⁷⁰⁾, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ραδιοφωνίας ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἱκανοποιητικὴ.

(67) Ἀπὸ τοῦ 1920 αἱ ραδιοφωνικαὶ ἐκπομπαὶ ἐγκαινιάσθησαν εἰς τὰς ΗΠΑ, εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν.

Μὲ γοργὸν ρυθμὸν ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, τὴν Βρεταννικὴν Κοινοπολιτείαν, τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὴν Ρωσίαν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι μετὰ παρέλευσιν τριακονταπενταετίας οἱ ραδιοφωνικοὶ δέκται ὑπερέβησαν τὴν μέσων καθημερινὴν πώλησιν τῶν ἡμερησίων ἐφημερίδων εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Οὕτω τὸ 1955, ἐνθ' αἱ ἐφημερίδες ἐπώλουν 255.000.000 φύλλα, ὁ ἀριθμὸς τῶν πωληθέντων ραδιοφώνων ἀνῆλθεν εἰς 257.000.000.

(68) D. Cartwright, *Some principles of Mass Persuasion*, εἰς D. Katz, D. Cartwright, *Public Opinion and Propaganda*, σ. 382.

(69) Ἐπὶ τεθέντος ἐρωτήματος ὑπὸ τοῦ French Institute of Public Opinion, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1946 εἰς Γαλλίαν σχετικῶς μὲ τὴν συχνότητα παρακολουθήσεως ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν, τὸ 47 % ἀπῆντησε καθημερινῶς, τὸ 17 % συχνά, τὸ 23 % ἐνίοτε καὶ τὸ 13 % οὐδέποτε. Ἐν Σουηδίᾳ τὸ Swedish Gallup Institute ὑπέβαλε τὸ ἐρώτημα «παρακολουθεῖτε ραδιοφωνικὰς ἐκπομπάς;». Τὸ 65 % τῶν ἐρωτηθέντων ἀπῆντησε ναί, τὸ 33 % ὄχι καὶ τὸ 1 % ἠρνήθη νὰ ἀπαντήσῃ. Ἐν Δανίᾳ ἐπὶ ἐρωτήματος τοῦ Danish Gallup Institute «παρακολουθεῖτε καθημερινῶς τὸν ραδιοφωνικὸν σταθμὸν ἢ ἐνίοτε;», ἀπῆντησαν καθημερινῶς 78 %, ἐνίοτε 22 %. Εἰς τὸν Καναδᾷ ἐπὶ ἐρωτήματος τοῦ Canadian Institute of Public Opinion ἂν τὸ ραδιόφωνον ἀποτελεῖ καλὴν ἢ κακὴν ἐπηρεοήν, τὸ 70 % ἀπῆντησε καλὴν, τὸ 12 % κακὴν, τὸ δὲ 18 % ἀμφέβαλλε. M. Stunk, *Public Opinion*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 704.

(70) Π. Β. Σταματιάδης, Ἡ Κοινὴ Γνώμη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 72. Σημειωτέον ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν συνδρομητῶν ἀπὸ τοῦ 1956 μέχρι τοῦ 1959 ἠϋξήθη ἄνω τοῦ 25 %.

	Έτος 1950	Έτος 1956
Σταθμοί	5	12
Ίσχύς σταθμών χιλιοβάτ	24,9	297,9
Συνδρομηται	167.000	550.000

Μία μεγάλη αναλογία των εκπομπών ραδιοφωνίας και τηλεόρασης είναι αφιερωμένη εις την διαφήμισιν, ή όποία ἐγένετο ή ίδια μία μορφή ψυχαγωγίας, ώστε νά δύναται νά κρατήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ ή τοῦ θεατοῦ ⁽⁷¹⁾. Ὁ κοινωνικός ρόλος τὸν όποῖον καλεῖται νά ἐκπληρώσῃ ή τηλεόρασις εἶναι προφανής. Ἡ συγκέντρωσις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας πρὸς παρακολούθησιν τηλεόρασεως καί τὰ ἐν αὐτῇ προβαλλόμενα αὐξάνουν τὸν οἰκογενειακὸν δεσμόν καί τὰς γνώσεις. Ὁ πίναξ 42, συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ ΟΗΕ, δεικνύει πόσαι μονάδες ἐκ τῶν ἀνωτέρω μέσων ἐπικοινωνίας ἀντιστοιχοῦν εἰς 1000 κατοίκους 18 χωρῶν.

Ὅπως ἄπασαι αἱ μεγάλαι τεχνικαὶ βελτιώσεις εἰς τὰς τηλεπικοινωνίας ἐπραγματοποιήθησαν σταθερῶς ἀνυψώσασαι αἰσθητῶς τὴν ποιότητα τῆς μεταδόσεως, τὸ αὐτὸ συνέβη καί διὰ τὸν κινηματογράφον. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ βωθοῦ διὰ τοῦ ὀμιλοῦντος καί ή παραγωγή ἐγχρώμων ταινιῶν ἀπετέλεσαν δύο μεγάλους σταθμοὺς τῆς ἱστορίας τοῦ κινηματογράφου.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ 20οῦ αἰῶνος δὲν θέλουν τὸν κινηματογράφον ὡς ἀπλοῦν μέσον ψυχαγωγίας, ἀλλὰ καί ὡς μέσον ἐνημερώσεως καί μορφώσεως ⁽⁷²⁾. Δύναται δὲ οὗτος ὅχι μόνον νά ἐπιτύχῃ καί τὰ τρία ταῦτα, ἀλλὰ καί νά μεταδληθῇ εἰς ἄριστον μέσον προπαγάνδας πολιτικῆς ή μή ⁽⁷³⁾.

(71) Unesco, Ἱστορία τῆς Ἀνθρωπότητος, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Α', σ. 299.

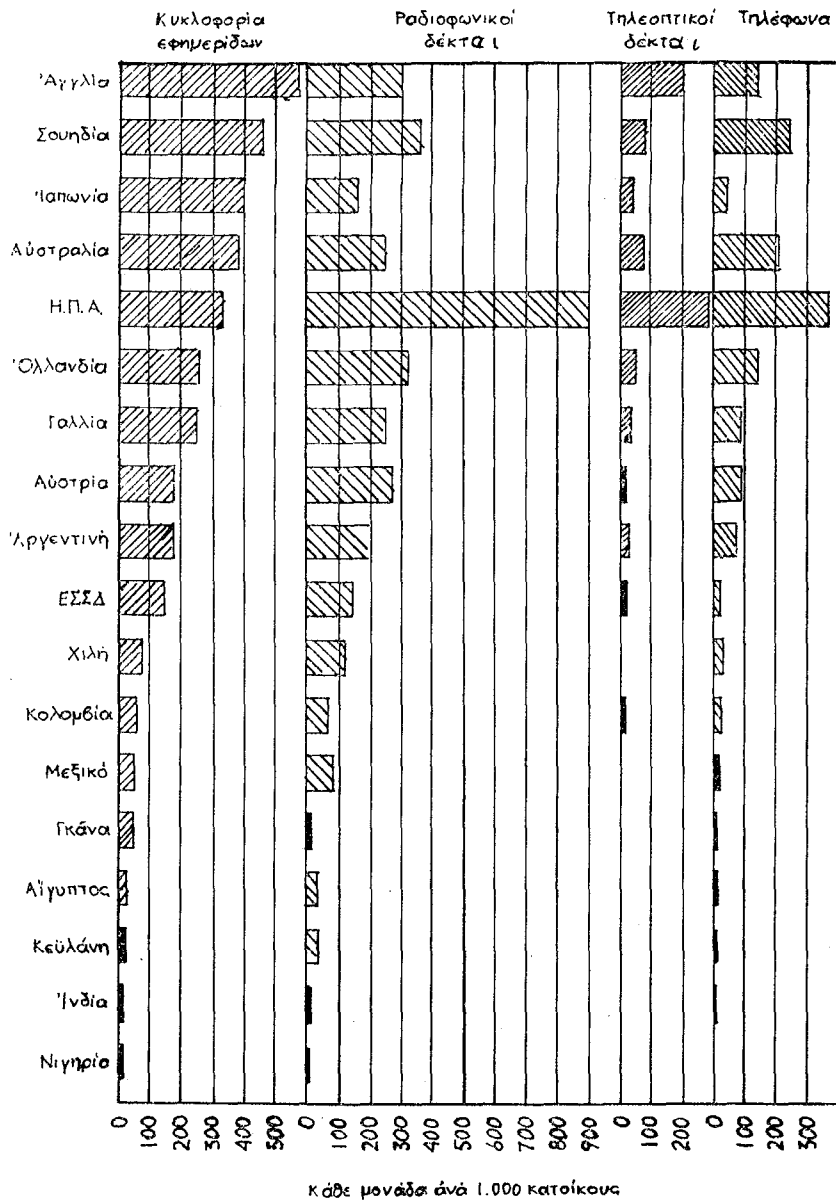
(72) Ὁ Κ. Γαρδίκας, Ἑγκληματολογία, Τόμος Α', Ἀθῆναι 1948, σ. 332, χαρακτηρίζει τὸν κινηματογράφον ὡς ὄργανον μορφώσεως τοῦ κοινού καί ἀναπτύξεως τοῦ καλλιτεχνικοῦ συναισθήματος.

(73) Ἐπὶ παραδείγματι τὸ ντοκυμανταὶρ «The Rivers» τῶν P. Lorentz καί V. Thomson ἐπεχορηγήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῶν ΗΠΑ διὰ τὴν προώθησιν τοῦ ἐλέγχου τῶν πλημμυρῶν.

Π Ι Ν Α Ξ 41.

Μονάδες αντιστοιχούσαι εις 1000 κατοίκους 18 κρατών
τεσσάρων εκ των μέσων επικοινωνίας.

ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Πηγή: Η.Ε. Στατιστική Έρευνας 1960.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ κινηματογράφου εἰς τοὺς ἀνηλίκους ὁ Δ. Καρανίκας ⁽⁷⁴⁾ ὑποστηρίζει, ὅτι πολλάκις ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀποκτήσεως τῆς εἰς τὰ κινηματογραφικὰ ἔργα παρουσιαζομένης χλιδῆς εἰς ἀμφίεσιν καὶ τὰ τοιαῦτα, θραύει εἰς τὴν κορασίδα τὴν τροχοπέδην τῆς γενετησίου ἠθικῆς καὶ δημιουργεῖ τὴν ψευδαίσθησιν ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ὁδηγοῦσαν εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς τάδε ἡθοποιού, ἐνῷ τοῦτο ἀποτελεῖ συνήθως τὴν ἀφετηρίαν πολλῶν δεινῶν καὶ τὴν αἰτίαν εἴτε τῆς μετέπειτα αὐτοκτονίας, εἴτε τοῦ ἐκπεσμοῦ εἰς τὸν κοινωνικὸν βόρβορον τῆς πορνείας. Ἐκ παραλλήλου ὁμοῦς ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς τονίζει τὴν ἡθοπλαστικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἐπίδρασιν τοῦ κινηματογράφου ⁽⁷⁵⁾.

Ἐν Ἑλλάδι τὸ 1956 ἐπὶ τοῦ τότε πληθυσμοῦ τῶν 7.819.000 ὑπῆρχον 345 αἴθουσαι προβολῆς κινηματογραφικῶν ταινιῶν καὶ 525 ὑπαίθριοι κινηματογράφοι ἐκτὸς τῶν 300 μηχανημάτων προβολῆς ἐκπαιδευτικῶν ταινιῶν, τὰς ὁποίας διέθετε τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας. Συμφώνως πρὸς στοιχεῖα τῆς UNESCO ⁽⁷⁶⁾, διὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 29.000.000 ἄτομα παρηκολούθησαν κινηματογραφικὰς προβολὰς εἰς τὰς Ἀθήνας, Πειραιᾶ καὶ Θεσσαλονίκην.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ σημασία τῆς τηλεοράσεως δὲν εἶναι οὐδόλως μικροτέρα τῆς σημασίας τῆς τυπογραφίας. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Τεχνολογίας καὶ Πνευματικοῦ Πολιτισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Τορόντο, καθηγητῆς Herbest Marshal McLuhan, ἐδήλωσεν ἐσχάτως εἰς Συνέδριον τοῦ Pen Club ἐν Νέα Ὑόρκῃ: Εἶσθε οἱ τελευταῖοι ἐπιζῶντες ἐνδὸς ἐξαφανιζομένου εἵδους. Εἰς οὐδὲν χρησιμεύει νὰ γράφετε καὶ νὰ δημοσιεύετε βιβλία. Αὔριον, χάρις εἰς τοὺς τεχνητοὺς δορυφόρους, ἅπανα ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων θὰ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν ἐνδὸς ἐκάστου. Κατ' αὐτὸν αἱ μεγάλαι αὐταὶ «μεταλλάξεις» ἀναντιλέκτως ὀφείλονται εἰς τὰ μέσα ἐπικοινωνίας ⁽⁷⁷⁾. Τὰ μέσα ἐπικοινωνίας δὲν εἶναι πλέον

(74) Δ. Καρανίκα, Οἱ ἐπικίνδυνοι ἀνήλικοι, Θεσσαλονίκη 1949, σ. 16. Πρβλ. Ἰ. Κ. Παπαζαχαρίου, Ἀρθρα, Ἀθήναι 1950, σ. 29. Διὰ τὴν προστασίαν τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ἡλικίας. Βλ. τοῦ αὐτοῦ, Μελέται ἐκ τοῦ δικαίου τῶν ἀνηλίκων, Τεύχος Α', Ἀθήναι 1959, σ. 157.

(75) Δ. Καρανίκα, Σωφρονιστικὴ, Θεσσαλονίκη, Τόμ. Β', 1950, σ. 107.

(76) Unesco, L'information à travers le monde, Publication 701, 1956.

(77) Ἡ ἐν προκειμένῳ πορεία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἔχει ὡς ἀκολούθως: Ἐκ τοῦ στοματικοῦ - λεκτικοῦ πολιτισμοῦ ὅπου ἅπαντα κατέληγον εἰς τὸ οὖς, ἡ ἀνθρωπότης διὰ τῆς τυπογραφίας ἔφθασεν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὀπτικοῦ πολιτισμοῦ. Σήμερον ἡ ἠλεκτρονικὴ, ἰδίᾳ δὲ ἡ τηλεόρασις, ἐπέτυχεν τὴν μέθεξιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος τοῦ ἀνθρώπου, διότι ὁ ἀνθρώπος διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐπικοινωνίας συμμετέχει ψυχικῶς εἰς τι καθολικὸν σύμπαν λόγῳ ταυτοχρόνων ἀντιστοιχιῶν καὶ δεσμεύσεων.

άπλᾳ ὄργανα, ἀλλὰ ἀναπόσπαστον τμήμα τοῦ ἀνθρώπου, οἶονεῖ μία προέκτασις τοῦ ἑαυτοῦ του. Αὕτῃ ὅμως ἡ νέα ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τινὰ πλανητικὴν κλίμακα, ἔχει οὐσιώδη ἀντίκτυπον εἰς τὴν ἠθικὴν ἀξιολόγησίν του ⁽⁷⁸⁾. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ μεγάλη σημασία τῶν σύγχρονων μέσων ἐπικοινωνίας ⁽⁷⁹⁾, λόγῳ ἀκριδῶς τῆς κυριαρχικῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἀσκοῦν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας ⁽⁸⁰⁾. Γενικῶς δ' εἰπεῖν, τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας κατέστησαν τὸν ἄνθρωπον οἶονεῖ ἐξουσιαστὴν τοῦ «χώρου» καὶ τοῦ χρόνου», ἀποτελοῦντα προεκτάσεις τῶν αἰσθήσεών του, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον τοῦ ἐπιφέρουν θαθείας ἀλλαγὰς ἀλλὰ καὶ μεταμορφώνουν αἰσθητικῶς τὸ περιβάλλον του.

(78) Ὁ H. M. McLuhan προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω ὑποστηρίζων τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναπόδεικτον θέσιν ὅτι ἡ νέα ἠλεκτρονικὴ ἀλληλεξάρτησις ἀνεδημιούργησε τὸν κόσμον ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ θεωροῦν ὅτι εἶναι μέλη μιᾶς φυλῆς, ἡ ὁποία καλεῖται «Σύμπαν».

(79) Ἡ προσοχὴ τῶν ἐιδικῶν δέον νὰ στραφῇ εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ γεγονότος κατὰ τὸ ὅποιον τὰ μέσα ἐπικοινωνίας συνῆψαν τοὺς ἀνθρώπους «ἀδιαχωρίστους», ὥστε τὰ εἰρημένα μέσα νὰ καταστοῦν ὁδοί, διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι νὰ καταστοῦν καὶ ἠθικῶς ἀλληλέγγυοι.

(80) Κατὰ τὸν McLuhan 3 εἶναι οἱ βασικοὶ τεχνολογικοὶ νεωτερισμοὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ: Ἡ ἐφεύρεσις τοῦ φωνητικοῦ ἀλφαβήτου, ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας καὶ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ τηλεγράφου.

Ἡ πρώτη ἀνέτρεψε τὴν φυλετικὴν πρωτόγονον κοινωνίαν, ἡ δευτέρα ἡνοῖξε τὴν ὁδὸν εἰς τὸν μηχανικὸν πολιτισμὸν καὶ ἡ τρίτη θὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν νέαν παγκόσμιον φυλετικὴν κοινωνίαν, διὰ τῆς ὁλοκληρώσεως τῆς κυριαρχίας τῶν ἠλεκτρονικῶν μέσων ἐπικοινωνίας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

**Οικιστική πολιτική εις τὰς χώρας
τῆς ΕΟΚ καὶ εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν**

Ο Jean Guyot ⁽⁸¹⁾ κατήρτισεν ἕνα πίνακα δεικνύοντα τὴν κατασκευὴν οἰκιῶν εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος. Ἀναλυτικώτερον ὁ πίναξ παριστᾷ α. τὸν κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἀριθμὸν τῶν ἀποπερατωθεισῶν οἰκιῶν, β. τὸ ποσοστὸν τῶν ἀνεγερθεισῶν ὑπὸ τῶν δημοσίων ὀργανισμῶν καὶ τῶν τοπικῶν κοινοτήτων οἰκιῶν, γ. τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν κατασκευασθέντων διαμερισμάτων.

Π Ι Ν Α Κ 42.

Κατασκευαὶ οἰκιῶν κατὰ τὸ 1964

	Γαλλία	Δ. Γερμανία	Ἰταλία	Ὁλλανδία	Βέλγιον
Συνολικὸς ἀριθμὸς κατασκευασθεισῶν οἰκιῶν	369.000	624.000	447.000	102.000	50.000
Πόσαι ἐξ αὐτῶν κατεσκευάσθησαν ὑπὸ δημοσίων ὀργανισμῶν καὶ ὑπὸ τῆς τοπικῆς αὐτοδ)σεως	32%	2,5%	—	21%	—
Ἀριθμὸς οἰκιῶν κατασκευασθεισῶν διὰ χιλίους κατοίκους	7,6	11,1	8,8	5,4	5,3

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1965 ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν οἰκιῶν τῶν χωρῶν τῆς ΕΟΚ ἀνῆρχετο εἰς 57,1 ἑκατομμύρια. Ἐξ αὐτῶν περίπου τὸ 18,8% κατεσκευάσθη μεταξὺ τοῦ 1946 καὶ τοῦ 1965. Αἱ κατοικίαι αὗται, παρὰ τὰς καταστροφὰς τοῦ πολέμου εἶναι περισσότερον «ἡλικιωμέναι» τῶν οἰκιῶν τῶν ΗΠΑ, τὸ 38% τῶν ὁποίων κατεσκευάσθη μετὰ τὸ 1949. Δεύτερος πίναξ συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Jean Guyot δεικνύει ὅτι ἐκτὸς τῆς ἡλικίας τοῦ στεγαστικοῦ δυναμικοῦ ἡ πυκνότης οἰκήσεως τούτου συμβάλλει εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς παρούσης καταστάσεως καὶ τοῦ προβλήματος τῆς

(81) Jean Guyot, Ἡ κατοικία καὶ ἡ χρηματοδότησις τῆς ἀνεγέρσεως ἢ ἀποκτήσεώς της εἰς τὰς χώρας τῆς ΕΟΚ, «Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος», ἀριθ. φύλ. 706 καὶ 707.

κατοικίας εις τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας καὶ ὅτι μεγαλυτέρα πυκνότης οἰκήσεως συναντᾶται εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν.

Π Ι Ν Α Ξ 43.

Πυκνότης οἰκήσεως

Χῶραι	Πληθυσμὸς 1964 (εἰς ἑκατ.)	Μέσος ἀριθμὸς δωματίων ἀνὰ οἰκίαν	Ἀριθμὸς δωματίων ἀνὰ 100 κατοίκους
Γαλλία	48,42	3,1	100
Γερμανία	56,10	4,1	130
Ἰταλία	50,95	3,7	110
Ὁλλανδία	12,12	5,2	130
Βέλγιον-Λουξ) ργον	9,88	4,8..	160

Τὸ ποσοστὸν αὐξήσεως τοῦ στεγαστικοῦ δυναμικοῦ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας κατὰ τὴν τελευταίαν 10ετίαν εἶναι 4 φορές ἀνώτερον ἐκείνου τῆς δημογραφικῆς αὐξήσεως, κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον. Τὸ Ὁλλανδικὸν στεγαστικὸν δυναμικὸν ἐπολλαπλασιάσθη μὲ συντελεστὴν τριπλάσιον ἐκείνου τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ἐνῶ τὸ εἰς οἰκίας δυναμικὸν τῆς Γαλλίας ἠϋξήθη μὲ ρυθμὸν 2,5 φορές ἐν σχέσει πρὸς τὴν δημογραφικὴν αὐξῆσιν τῆς χώρας ταύτης.

Τὸ 1964 αἱ εἰς οἰκισμοὺς ἐπενδύσεις τῶν χωρῶν τῆς ΕΟΚ ἀντεπροσώπευον 16,5 δισεκατομμύρια δολλάρια. Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ μὲν μικτὸς σχηματισμὸς τοῦ συνολικοῦ κεφαλαίου εἰς τὴν ΕΟΚ ἀνῆλθεν εἰς 63,3 δισεκατομμύρια, τὸ δὲ ἀκαθάριστον ἐθνικὸν προϊόν εἰς 272 δισεκατομμύρια. Ἦτοι αἱ ἐπενδύσεις ἀντεπροσώπευον τὸ 26% τοῦ μικτοῦ σχηματισμοῦ κεφαλαίου καὶ τὸ 6% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος. Ἐκτὸς ὁμῶς τῶν δύο τούτων ποσοστῶν ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ἐκφράζει τὸ μερίδιον τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων τῶν πραγματοποιηθεισῶν εἰς τὴν κατοικίαν, τὸ δὲ δεύτερον τὸ μερίδιον τῶν εἰς οἰκισμοὺς ἐπενδύσεων ἐν τῇ συνόλῳ τῆς οἰκονομίας, ὑπάρχει καὶ τὸ ποσοστὸν τοῦ μεριδίου τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων ἐν τῇ πλαίσιῳ τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος, τὸ ὁποῖον ἐκτιμᾶται εἰς 23% κατὰ μέσον ὅρον. Τοὺς προαναφερθέντας ἀριθμοὺς ἀνέλυσε ὁ J. Guyot εἰς τὸν πίνακα 45.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν προαναφερθέντων ἀριθμῶν καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων, ὁ J. Guyot κατέληξεν εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

Π Ι Ν Α Ξ 44.

Έπενδύσεις εις οίκιας εις τὰς χώρας τῆς ΕΟΚ (1964)

Χώρα ι	Ακαθάριστον ἐθνικὸν προϊόν	Μικτὸς σχηματι- σμός κεφαλαίου	Έπενδύσεις		Έξοπλισμός Έργαλεία	Κατοικίαι εἰς χιλ.	Αριθ. ἀποπερατω- θεισῶν οἰκιῶν ἀνὰ 100 κατοίκους
			Εἰς κατοί- κίαν	Εἰς ἄλλας κατασκευὰς			
Γαλλία	87,6	18,34	5,37	5,24	7,37	369	7,6
Γερμανία	103,3	27,28	6,04	8,35	12,89	624	10,7
Ίταλία	49,5	10,44	3,51	3,15	3,77	447	8,8
Όλλανδία	16,8	4,22	0,78	1,49	1,94	102	8,4
Βέλγιον	15,3	3,08	0,81	0,99	1,28	50	5,3
ΕΟΚ	272,6	63,36	16,52	19,23	27,61	—	—

Α. Αἱ διάφοροι χώραι προκειμένου διὰ τὴν κατοικίαν ἀφιερώνουν διάφορα ποσοστὰ τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος:

Ίταλία	7,1%
Γαλλία	6,1%
Μέσος ὅρος ΕΟΚ	6,05%
Γερμανία	5,8%
Βέλγιον	5,3%
Όλλανδία	4,5%

Β. Τὸ ποσοστὸν τῶν εἰς οἰκισμοὺς κατευθυνθεισῶν ἐπενδύσεων ποι-κίλλει λίαν αἰσθητῶς εἰς τὰς διαφόρους χώρας. Συγκεκριμένως διὰ τὸ 1964 τὰ ποσοστὰ ἦσαν:

Ίταλία	33,6%
Γαλλία	29,4%
Βέλγιον	26,9%
Μέσος ὅρος ΕΟΚ	26,1%
Γερμανία	22%
Όλλανδία	17,5%

Γ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τελευταίας δεκαετίας εἰς ἀπάσας τὰς χώρας ηὐξήθη τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν κατασκευὴν οἰκιῶν τμήμα τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος.

Ὡς Εὐρωπαϊκὸν πρότυπον μακροπροθέσμου ἐξελέξεως τῆς ἐθνικῆς χωροταξικῆς δομῆς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ Όλλανδία.

Ο Κ. Σοφούλης ⁽⁸²⁾ εἰς σειράν ἄρθρων του περὶ τῆς εἰς τὴν Αὐτικὴν Εὐρώπην περιφερειακῆς καὶ χωροταξικῆς πολιτικῆς, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὰς ἀπόψεις τοῦ καθηγητοῦ Βὰν ντὲν Μπέλτ ⁽⁸³⁾ περὶ τῶν βραχυπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων προβλημάτων τῆς χώρας ταύτης, ἐτόνισε καὶ ἡρμήνευσε μίαν ἀντινομίαν τὴν ὁποίαν παρετήρησεν εἰς τὸν προγραμματισμὸν τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ὁλλανδίας. Συγκεκριμένως, ἐνῷ τὸ δεοντολογικὸν ὑπόβαθρον σκιωδῶς ὑφίσταται εἰς τὴν προγραμματικὴν πολιτικὴν καὶ μόλις διακρίνεται εἰς τὴν βραχυπρόθεσμον, ἀντιθέτως τὸ χωροταξικὸν ἐθνικὸν σχέδιον τῆς χώρας θεμελιούται ἐπὶ τινος συγκεκριμένης προοπτικῆς μὲ αὐστηρὸν δεοντολογικὸν ὑπόβαθρον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο κατὰ τὸν Κ. Σοφούλην ὀφείλεται εἰς τὴν φιλελευθέραν δομὴν τῆς Ὁλλανδικῆς οἰκονομίας, ἣ ὁποία θεμελιούται εἰς τὸ πρόσφατον ἀποικιακὸν παρελθὸν καὶ εἰς τὸ ἡμιαποικιακὸν παρόν.

Τὸ βραχυπρόθεσμον καὶ μακροπρόθεσμον πρόγραμμα τῆς Ὁλλανδίας εἶναι μία συγκυριακὴ πολιτικὴ, ἣ ὁποία βασίζεται εἰς τὰς ἐκάστοτε προβολὰς ἐνὸς μακροοικονομικοῦ προτύπου, τὸ ὁποῖον κατεστρώθη ὑπὸ τοῦ Κεντρικοῦ Γραφείου Προγράμματος. Κατὰ τὸν Κ. Σοφούλην, ἡ γενικὴ τάσις τῆς ὑπερσυγκεντροποιήσεως τῆς ἀστικῆς δομῆς χαρακτηρίζει ἀπάσας ἀνεξαιρέτως τὰς χώρας καὶ κοινωνίας εἰς τὴν περίοδον τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεώς των καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι προφανὲς ὅτι ἅπασαι αἱ χώραι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν σαφεῖς τινὰ ἰδιομορφίαν θὰ φθάσουν εἰς τὸ σημερινὸν ἐπίπεδον τῆς Ὁλλανδίας. Τὸ χωροταξικὸν σχέδιον τῆς Ὁλλανδίας ἐμφανίζει τὰς ἐξῆς 4 ροπάς: α. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν μέσων ἐπικοινωνίας, συγκοινωνίας καὶ μεταφορῶν μετέβαλε τὴν λειτουργικὴν σημασίαν τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς γῆς καὶ τὴν κλίμακα τῶν διατοπικῶν σχέσεων. β. Αἱ λειτουργικαὶ ἀνάγκαι καὶ αἱ κοινωνικαὶ καὶ ἀτομικαὶ συνέπειαι τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, ὠδήγησαν εἰς τὴν συγκέντρωσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων εἰς μεγάλα οἰκιστικὰ συγκροτήματα, δημιουργοῦσαι εἰς πρώτην μὲν φάσιν μίαν ἀνισομέρειαν εἰς τὴν κατανομὴν τῶν «ζωντανῶν δυνάμεων» εἰς τὸν ἐθνικὸν χώρον, εἰς δευτέραν δὲ φάσιν ὀξύτατα προβλήματα λειτουργίας τῶν ὑπερσυγκεντρωτικῶν ἀστικῶν συγκροτημάτων. γ. Ἡ διαδικασία τῆς οἰκονομικῆς μεταβολῆς συνεπάγεται ἀναδιάρθρωσιν τοῦ ποσοστιαίου συσχετι-

(82) «Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος» 22.12.1966, 12.1.1967, 2.2.1967, 9.2.1967.

(83) Κατὰ τὸν Βὰν ντὲν Μπέλτ ἡ Ὁλλανδικὴ κυβέρνησις ἀσχολεῖται τόσον μετὰ τῶν βραχυπροθέσμων ὅσον καὶ μετὰ τῶν μακροπροθέσμων προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Ἐν τούτοις εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι ἡ προσέγγισις τῶν βραχυπροθέσμων προβλημάτων ὑπῆρξε συστηματικωτέρα μέχρι τοῦδε σχετικῶς μετὰ τῆς προσεγγίσεως τῶν μακροπροθέσμων προβλημάτων.

σμοῦ τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τοὺς βασικοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας μὲ συνεχῆ κάμψιν τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὸν πρωτογενῆ τομέα καὶ παράλληλον αὐξήσιν εἰς τὴν μεταποίησιν, καθὼς διογκοῦται ἔτι περισσότερο οἱ τομεῖς τῶν ὑπηρεσιῶν. δ. Ὡς συνέπεια τῆς μεταβολῆς τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου καὶ τῆς ἀπασχολήσεως διαμορφοῦνται νέαι βασικαὶ συνήθειαι καὶ ἀνάγκαι, ἡ ἱκανοποίησις τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ὁλοῦν καὶ περισσότερον ἐκ τῆς λειτουργικῆς προσφορᾶς τοῦ χώρου.

Ἐκ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῶν προαναφερθεισῶν ροπῶν δύνανται νὰ ρυθμισθοῦν αἱ λειτουργικαὶ σχέσεις τοῦ χώρου καὶ τῆς κοινωνικοοικονομικῆς δραστηριότητος. Ὅσον καὶ ἂν οἱ Ὁλλανδοὶ δεικνύουν ἐπιφυλακτικότητα τινὰ ἢ ἴσως φοβίαν ἔγαντι τοῦ προγραμματισμοῦ εἰς τὸν οἰκιστικὸν τομέα, ἐπέσθησαν ὅτι ἀπαραίτητος εἶναι ἡ λειτουργικὴ διάρθρωσις οἰκιστικῶν ζωνῶν εἰς εὐρείαν κλίμακα, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς τὸν πληθυσμὸν ἡ ὀρθὴ ἐπιλογὴ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῆς κατοικίας.

Εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεταννίαν δύο εἶναι οἱ βασικοὶ νόμοι οἱ καθορίζοντες τὴν μορφήν τῆς χρήσεως τῆς γῆς: Ὁ νόμος τοῦ 1945 περὶ Πολεοδομίας καὶ Χωροταξίας (Town and Country Planning Acts) καὶ ὁ παγιώσας τὴν προϋπάρχουσαν νομοθεσίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Οὐαλλίαν νόμος τοῦ 1962 περὶ Πολεοδομίας καὶ Χωροταξίας ⁽⁸⁴⁾. Κατὰ τοὺς νόμους τοῦ 1947, αἱ τοπικαὶ πολεοδομικαὶ ἀρχαὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ καταρτίζουσιν σχέδια ἀναπτύξεως τῶν περιοχῶν των καὶ νὰ τὰ ὑποβάλλουσιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκισμοῦ καὶ Τοπικῆς Διοικήσεως καὶ εἰς τὸν Ὑπουργὸν Σκωτικῶν Ὑποθέσεων. Τὰ εἰρημμένα σχέδια, τὰ ὁποῖα δέον νὰ ἀναθεωρῶνται τοῦλάχιστον ἀνὰ πενταετίαν, καλύπτουν μίαν περίοδον περὶπου 20 ἐτῶν, δυνάμενα νὰ τροποποιηθοῦν ἢ νὰ ἐπεκταθοῦν.

Πρὸς περιορισμὸν τῆς περαιτέρω ἐξαπλώσεως τῶν μεγάλων κατωκημένων περιοχῶν καὶ εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις χάριν τῆς διατηρήσεως τοῦ εἰδικοῦ χαρακτῆρος πόλεως τινος, πέριξ ὁλοκλήρων ἢ τμημάτων ἀστικῶν τινων περιοχῶν ἐφαρμόζεται σύστημα δημιουργίας «ζωνῶν πρασίνου», ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπαγορεύεται ἡ ἀνοικοδόμησις ⁽⁸⁵⁾. Ὁ Νόμος περὶ Νέων Πόλεων (New Towns Act) τοῦ 1946 παρέχει εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς Οἰκισμοῦ καὶ Σκωτικῶν Ὑποθέσεων τὸ δικαίωμα νὰ καθορί-

(84) Ὁ Νόμος περὶ Ἀναπτύξεως Πόλεων τοῦ 1952 προβλέπει τὴν ἀποσυμφόρησιν τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν πόλεων τῆς Ἀγγλίας καὶ Οὐαλλίας, ὁ δὲ Νόμος περὶ Οἰκισμοῦ καὶ Ἀναπτύξεως Πόλεως τοῦ 1957 προβλέπει τὸ αὐτὸ διὰ τὴν Σκωτίαν.

(85) Εἰς περιορισμένην κλίμακα ἐπιτρέπεται ἡ ἀνοικοδόμησις εἰς ἤδη ὑπάρχοντα χωρία, ὡς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς πόλεως πρὸς ἐξυτηρέτησιν γενικῶν σκοπῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν.

ζουν ως θέσιν διὰ προτεινομένην νέαν πόλιν, οίανδήποτε ἔκτασιν γῆς ⁽⁸⁶⁾. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ Ὑπουργὸς διορίζει θμελῇ ἐπιτροπὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναθέτει τὴν εὐθύνην τῆς ἀναπτύξεως τῆς νέας πόλεως ⁽⁸⁷⁾. Τὰ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἀπαιτούμενα κεφάλαια προκαταβάλλονται εἰς τὰς ἐπιτροπὰς ἐκ τοῦ δημοσίου, ἐπιστρέφονται δὲ κατὰ δόσεις ἐκ τῶν εισοδημάτων τῶν ἀκινήτων ἐκάστης νέας πόλεως.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἰδρύθησαν ἢ ἀνιδρύονται 18 νέαι πόλεις ⁽⁸⁸⁾. Ἐξ αὐτῶν αἱ 8 προορίζονται διὰ τὴν ἀποσυμφόρησιν τῆς περιοχῆς τοῦ Μείζονος Λονδίνου ⁽⁸⁹⁾, δύο ἐξυπηρετοῦν τὰς εἰδικὰς ἀνάγκας τῶν περιοχῶν των καὶ δύο ἀπορροφοῦν τὸν πλεονάζοντα πληθυσμὸν τοῦ Λίβερπουλ καὶ τοῦ Μπέρμιγχαμ. Αἱ νέαι πόλεις τῆς Σκωτίας θὰ συμβάλουν εἰς τὴν στέγασιν τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ τῆς Γλασκώδης, τὸ δὲ Λίδιγκστον θὰ καταστῇ κέντρον τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος τῆς κεντρικῆς ζώνης τῆς Σκωτίας. Ὡς πρὸς τὴν ἀπορρόφησιν τοῦ ἐκ τοῦ Μάντσεστερ πληθυσμοῦ ἐγένοντο μὲν τὰ σχέδια ἀνεγέρσεως πόλεως, ὁ τόπος ὅμως δὲν ἔχει εἰσέτι προσδιορισθῇ, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ 1963 ἀνεκινώθησαν σχέδια διὰ τὴν ἀνέγερσιν μιᾶς πόλεως εἰς τὸ Ράνκορν καὶ μιᾶς εἰς τὸ Ρέντις.

Εἰδικὸς νόμος τοῦ 1949 περὶ ἐθνικῶν πάρκων καὶ ὑπαίθρου προβλέπει τὴν δημιουργίαν πάρκων εἰς περιοχὰς διακρινομένας διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς των. Εἰδικῶς συσταθεῖσα ἐπιτροπὴ ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἱδρυσιν 10 ἐθνικῶν πάρκων, τὰ ὁποῖα συνολικῶς καλύπτουν 13.608 χιλιάμετρα ⁽⁹⁰⁾. Τὴν εὐθύνην συντηρήσεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν, ἱστορικῶν καὶ φυσικῶν καλλωνῶν ἔχουν οἱ Ὑπουργοὶ Οἰκισμοῦ καὶ Τοπικῆς Διοικήσεως, Σκωτικῶν Ὑποθέσεων καὶ αἱ τοπικαὶ χωροταξικαὶ ἀρχαὶ ⁽⁹¹⁾.

(86) Ἀνεξαρκτήτως τοῦ ἐὰν ἡ ἔκτασις αὕτη περιλαμβάνῃ ὑφισταμένην πόλιν ἢ ἄλλο τι ἀστικὸν κέντρον.

(87) Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται, ἐγκρίσει τῶν δύο Ὑπουργῶν, προβαίνουν εἰς ἀγορὰν ἢ ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριώσιν κτημάτων καὶ ἐκτάσεων καὶ δημιουργοῦν ὁδοὺς, οἰκήματα, χώρους δι' ἐμπορίαν ἢ βιομηχανίαν κ.ά. Ἦδη μέχρι τοῦ 1964 κατεβλήθησαν εἰς τὰς ἐπιτροπὰς αὐτὰς περὶ τὰ 330 ἑκατ. λιρῶν.

(88) 14 εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Οὐαλλίαν καὶ 4 εἰς τὴν Σκωτίαν.

(89) Τὸ Μπάξιλτον καὶ τὸ Χάρλοου εἰς τὸ Ἔσσεξ, τὸ Χέμελ Χέμστεντ, τὸ Στήβενατζ, τὸ Χάτφιλντ καὶ τὸ Ουέλιν εἰς τὸ Χάρτφορντσαῖρ, τὸ Κρώλυ εἰς τὸ Σάσσεξ καὶ τὸ Μπρόνκελ εἰς τὸ Μπάρκσαῖρ.

(90) Ἡ ἐπιτροπὴ Δασοκομίας διεμόρφωσεν 7 ἐθνικὰ πάρκα. Ἡ Ὑπηρεσία Διαφυλάξεως τῆς Φύσεως ἐλέγχει 160 χώρους συνολικῆς ἐκτάσεως ἄνω τῶν 844.000 στρεμμάτων.

(91) Συμβούλια Ἱστορικῶν Κτιρίων διὰ τὴν Ἀγγλίαν, Σκωτίαν καὶ Οὐαλλίαν εἰσηγοῦνται τὴν χορήγησιν κονδυλίων ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τὴν ἐπισκευὴν καὶ συντήρησιν κτιρίων. Περὶ τὰ 600 δὲ ἐκ τῶν σπουδαιότερων μνημείων εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν φροντίδα τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίων Ἔργων. Δέον νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ Ἑθελοντικοὶ Σύλλογοι Προστάσιος τοῦ Ὡραίου, δρα-

Οἱ προαναφερθέντες δύο Ὑπουργοὶ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Ὑγιεινῆς καὶ Τοπικῆς Διοικήσεως συνάδελφός των εἰς τὴν Βόρειον Ἰρλανδίαν ἔχουν τὴν εὐθύνην τοῦ οἰκιστικοῦ προγράμματος, ἂν καὶ ἡ οὐσιαστικὴ εὐθύνη διὰ τὸν οἰκισμὸν εἰς ἐκάστην περιφέρειαν βαρύνει τὰς τοπικὰς ἀρχάς. Ἀπὸ τοῦ 1945 μέχρι τέλους τοῦ 1962 ἐκτίσθησαν ἄνω τῶν 4.250.000 νέων οἰκιῶν καὶ διαμερισμάτων, παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ στεγαστικὸν πρόβλημα τῆς χώρας δὲν ἐπελύθη εἰσέτι ⁽⁹²⁾. Εἰς τὴν Βρεταννίαν ὑπάρχουν ἄνω τῶν 17 ἑκατ. οἰκιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων 15.000.000 εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Οὐαλλίαν, 1.670.000 εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ περίπου 395.000 εἰς τὴν Βόρειον Ἰρλανδίαν. Εἰς τὰς 4 οἰκίας περίπου μία ἀνήκει εἰς τὰς δημοσίας ἀρχάς. Ἄνω τῶν 6.500.000 οἰκιῶν εἶναι ἰδιοκατοίκητοι, αἱ πλεῖσται τῶν ἄλλων εἶναι μισθωμέναι καὶ ἀνήκουν εἰς ἰδιώτας. Ἀξιοσημεῖωτα εἶναι προσέτι, ὅτι α. ἐκ τῶν 313.643 οἰκοδομῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκτίσθησαν τὸ 1962, αἱ 178.211 ὀφείλονται εἰς ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν κατάργησιν τῶν περιορισμῶν τῆς ἰδιωτικῆς ἀνοικοδομήσεως. β. Περίπου τὸ 63% τῶν οἰκιῶν καὶ διαμερισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνηγέρθησαν ἀπὸ τοῦ 1945, ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ συνήθως ὑπὸ ἐργολάδων. γ. Σήμερον μία ἐπὶ τεσσάρων οἰκογενειῶν κατοικεῖ εἰς μεταπολεμικὸν οἶκον. δ. Ἀπαιτοῦνται 110.000 νέαι οἰκίαι ἐτησίως διὰ τὸν αὐξανόμενον πληθυσμὸν.

Ἡ εὐρεῖα χρησιμοποίησις συστημάτων βιομηχανοποιημένης οἰκοδομικῆς, μὲ τυποποιημένα συστατικὰ τμήματα ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς ἐπὶ τόπου ταχείας κατασκευῆς καὶ τῆς μικροτέρας ἀνάγκης εἰδικευμένων ἐργατικῶν χειρῶν.

Ἦδη τὸ 1955 εἰς τὴν Βρεταννίαν περίπου 1 ἑκατομμύριον οἰκιῶν ἦσαν ἀκατάλληλοι. Κατὰ τὴν ἐξαετίαν 1957—1962 αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ προσέδωκαν εἰς τὴν κατεδάφισιν ἢ ἀχρήστευσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Οὐαλλίαν 350.825 οἰκιῶν καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν 60.919. Εἰς τὴν Βόρειον Ἰρλανδίαν κατὰ τὴν τετραετίαν 1959—1962 κατεδαφίσθησαν ἢ ἠχρηστεύθησαν περίπου 3.600 οἰκίαι.

Τὸ ἀρχικὸν κεφάλαιον πρὸς ἀνέγερσιν κτιρίων ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἢ διὰ λογαριασμὸν των ἐξευρίσκεται διὰ δανείων. Ὅσάκις αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ δὲν δύνανται νὰ ἐξεύρουν δάνειον μὲ συνήθη ἐπιτόκια, τὸ

στηρίως ἐργάζονται διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἀξιοθεάτων τῶν πόλεων καὶ ἐπαρχιῶν ἐκ παραμορφώσεων καὶ καταστροφῶν, διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἀγροτικῶν τοπίων, τῶν ἀρχαίων καὶ ἱστορικῶν κτιρίων κλπ.

(92) Τὸ διὰ τόμου τοῦ 1945 συσταθὲν Στεγαστικὸν Ἰδρυμα Βορείου Ἰρλανδίας, σκοπὸς τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ κατασκευὴ οἰκιῶν πρὸς μίσθωσιν διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ στεγαστικοῦ ἔργου τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, ἔχει οἰκοδομήσει περίπου τὸ 1/4 τῶν μεταπολεμικῶν οἰκιῶν εἰς τὴν Βόρειον Ἰρλανδίαν.

λαμβάνουν εκ του Δημοσίου Ταμείου. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἰδιῶται δύνανται νὰ ἐξεύρουν δάνεια πρὸς ἀγορὰν οἰκίας εκ διαφόρων πηγῶν, ὡς εκ κτημα-
τικῶν ταμειωτηρίων, ἀσφαλιστικῶν ἐταιριῶν, βιομηχανικῶν καὶ ἐπικου-
ρικῶν ταμείων καὶ εκ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Κυριωτέρα ὅμως πηγὴ δα-
νειῶν εἶναι τὰ κτηματικά ταμειυτήρια, ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ὁποίων
εἶναι 730 περίπου. Στεγαστικά ἐπιχορηγήσεις ἐφημερόσθησαν τὸ πρῶτον
τὸ 1919.

Τὸ 1915, ὅτε ἦτο αἰσθητὴ ἡ ἔλλειψις οἰκημάτων λόγῳ τῶν εκ τοῦ
πολέμου μετακινήσεων τοῦ πληθυσμοῦ, τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν
πρῶτον νόμον περὶ ἐλέγχου τῶν μισθωμάτων. Ὁ ἐλεγχος οὗτος ἐξησθέ-
νει προοδευτικῶς μέχρις ὅτου ἤρθη τὸ 1954. Ὁ νόμος περὶ μισθωμάτων
τοῦ 1957 ἀπὴλλαξε τοῦ ἐλέγχου οἰκήματα, τῶν ὁποίων ἡ φορολογήσιμος
ἀξία διὰ τοπικοὺς λόγους ἀνέρχεται τοῦλάχιστον εἰς 40 λίρας εἰς τὴν
περιοχὴν τῆς Μητροπολιτικῆς Ἀστυνομίας τοῦ Λονδίνου καὶ εἰς τὴν Σκω-
τίαν καὶ τὰ οἰκήματα μὲ φορολογήσιμον ἀξίαν ἄνω τῶν 30 λιρῶν εἰς ἄλ-
λας περιοχάς, ὡς ἐπίσης ὅλας τὰς νέας ἐκμισθώσεις ἀπὸ 6ης Ἰουλίου
1957 ἄνευ διακρίσεως ποσοῦ φορολογησίμου ἀξίας. Ὁ νόμος διετήρησε
τὴν ἐξασφάλισιν τῆς διαρκείας τοῦ μισθώματος διὰ τοὺς ἐνοίκους οἰκιῶν
μὲ ἔλεγχον μισθώματος, δι' ὅσας δὲ οἰκίας παρέμειναν ὑπὸ ἔλεγχον, κα-
θώρισεν ἀνώτατον μίσθωμα σύμφωνον πρὸς τὴν τρέχουσαν τιμὴν τοῦ νο-
μίματος καὶ πρὸς τὰ πραγματικά ἔξοδα συντηρήσεως ⁽⁹³⁾.

Ἀξιόλογος πολεοδομικὴ πρωτοτυπία ἐσημειώθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ
1956, ὅτε ἡ Βρεταννικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ καθορίσῃ εἰς ἔκτασιν
περίπου 16.000 στρεμμάτων τὴν περιοχὴν τοῦ οἰκισμοῦ Cumbernauld,
διὰ τὴν ἱδρυσιν νέας πόλεως, ἡ ὁποία θὰ περιελάμβανε τὸν διαρκῶς αὐ-
ξανόμενον πληθυσμὸν τῆς Γλασκώδης ⁽⁹⁴⁾. Οἱ πολεοδόμοι τῆς δμάδος τοῦ
Cumbernauld ἔθεσαν τὰς ἐξῆς τρεῖς βασικάς ἀρχάς: α. Νὰ δημιουρ-
γήσουν μίαν ἰσορροπημένην κοινότητα μετὰ τοῦ ἀναγκαίου ἐξοπλισμοῦ.
β. Νὰ συντομεύσουν τὰς ἐντὸς τοῦ τεχνητοῦ περιβάλλοντος ἀποστάσεις.
γ. Νὰ ἐκμεταλλευθοῦν πλήρως τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ζωῆς ἐνὸς ἀστικοῦ
κέντρου καὶ τῆς ζωῆς τῆς υπαίθρου ⁽⁹⁵⁾.

Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ πρώτου σταδίου ἐπερατώθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1967.

(93) Οἱ τοπικοὶ φόροι καθορίζονται βάσει τῆς φορολογησίμου ἀξίας, ἡ ὁ-
ποία προσδιορίζεται εκ τοῦ μεγέθους, εκ τῆς γενικῆς καταστάσεως τῆς οἰκίας
καὶ ἐξ ἄλλων συναφῶν στοιχείων.

(94) Διὰ τὴν προώθησιν τοῦ θέματος κυβερνητικὸν μὲν ὄργανον εἶναι ἡ
Commission for the New Towns, τοπικὸν δὲ ὄργανον εἶναι τὸ Cumber-
nauld Development Corporation, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ ὑπεύθυνον διὰ τὴν
μελέτην, καὶ ἐπίβλεψιν τῶν ἔργων.

(95) Βλ. «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» 15.5.1969, σ. 5 κ. ἐξ., ἀρθρον Σ.
Ἀμούργη.

Ἐκ στοιχείων ληφθέντων διὰ δώδεκα συγκροτήματα κατοικιῶν τῆς νέας ταύτης πόλεως ἐνδεικτικὸς εἶναι ὁ κάτωθι πίναξ:

Π Ι Ν Α Ξ 45.

	Μέγεθος	Κόστος εἰς £	Κόστος ἀνὰ μονάδα μεγέθους	% κόστος ἐπὶ συνολικοῦ κό- στους ἔργων
Ἐπιφάνεια συγκροτημάτων	210,61 acres (840 στρεμ.)	16.337	77	0,17%
Κατοικίαι	3.536	7.583.386	2.144	83%
Ὅδοι καὶ ὑπόνομοι εἰς acres	210,61	1.115.558	5.286	
Διαμόρφωσις ἀνοικτῶν χώρων καὶ δειροφύτευσις εἰς acres		360.848	1,750	

ΜΕΡΟΣ Β΄

**Οικιστική προβληματική
διὰ τὴν Ἑλλάδα**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Διὰ τὴν διερεῦνῃσιν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκιστικῆς προβληματικῆς θεωρεῖται σκόπιμος ἡ μνημόνευσις ὁρισμῶν τινῶν τῆς Ἑθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω κατὰ τὴν ΕΣΥΕ ⁽⁹⁶⁾ αὐτοτελὲς οἰκισμὸς ⁽⁹⁷⁾ θεωρεῖται πᾶν σύνολον οἰκοδομῶν, αἱ ὁποῖαι γειτνιάζουσιν μεταξὺ τῶν, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 10 τοῦλάχιστον κατοικίας ἰδιωτικῶν νοικοκυριῶν ἢ ἔστω μίαν κατοικίαν συλλογικῆς συμβιώσεως ⁽⁹⁸⁾, δυναμένην νὰ κατοικηθῇ κανονικῶς ἀπὸ 50 τοῦλάχιστον ἄτομα ἢ ἀπὸ κατοικίας, τόσον ἰδιωτικῶν νοικοκυριῶν ὅσον καὶ συμβιώσεων, δυναμένας συνολικῶς νὰ κατοικηθοῦν ἀπὸ 50 τοῦλάχιστον ἄτομα.

Ὡς πρὸς τὴν ἀπόστασιν, ἡ ὁποία δεόν νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῶν οἰκοδομῶν διὰ νὰ θεωρηθοῦν αὗται ὡς συνέχεια τοῦ αὐτοῦ οἰκισμοῦ, ἡ ΕΣΥΕ καθώρισε τὴν τῶν 200 μέτρων ⁽⁹⁹⁾, ἐξαιρουμένων τῶν περιπτώσεων, κατὰ τὰς ὁποίας ὑπῆρχεν ἐν ἐφαρμογῇ ἐνιαῖον πολεοδομικὸν σχέδιον οἰκισμοῦ τινος, τὸ ὁποῖον περιελάμβανεν ομάδας οἰκοδομῶν ἀπεχούσας μεταξὺ τῶν ἔστω καὶ μέχρις ἐνὸς χιλιομέτρου. Ὅσαι κατοικίαι ἦσαν διεσπαρμέναι καὶ ἀπεῖχον πρὸς ἀλλήλας περισσότερον τῶν 200 μέτρων ἀπὸ οἷον-δήποτε οἰκισμὸν, κατὰ τὴν προαναφερθεῖσαν ἀπογραφὴν περιελήφθησαν εἰς τὸν πλησιέστερον πρὸς αὐτὰς οἰκισμὸν διὰ τῆς συντομωτέρας βατῆς ὁδοῦ.

Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῆς 19ης Μαρτίου 1961 ἐγένετο καὶ ἡ ἐξῆς διάκρισις τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ μὲν πληθυσμὸς τοῦ οἰκισμοῦ ἐχαρακτηρίσθη

(96) ΕΣΥΕ, Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τῆς 19ης Μαρτίου 1961, Ἀθῆναι 1964, σ. 43.

(97) Πόλεις, κομόπολεις, χωρίον.

(98) Ξενοδοχεῖον, σανατόριον, μοναστήριον κλπ.

(99) Τῆς ἀποστάσεως ταύτης ἐννοουμένης ἀπὸ κτιρίου εἰς κτίριον.

ώς «συγκεντρωμένος», ὁ δὲ τῶν διεσπαρμένων οἰκιῶν ὡς «διεσπαρμένος» ⁽¹⁰⁰⁾.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ οἰκισμοῦ ὡς αὐτοτελοῦς ἐγένετο ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν εἶχεν οἰκοδομικὴν συνέχειαν μετὰ τῶν ἄλλων οἰκισμῶν τῆς αὐτῆς κοινότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διεχωρίζετο διὰ τῶν ὑφισταμένων διοικητικῶν ὁρίων ἐκ τῶν οἰκισμῶν τῶν γειτονικῶν κοινοτήτων, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἂν εἶχεν ἢ ὄχι οἰκοδομικὴν συνέχειαν πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους ⁽¹⁰¹⁾. Παρὰ ταῦτα ἡ Διάσκεψις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Στατιστικῶν κατὰ τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος τῶν οἰκισμῶν συνέστησεν, ὅτι ὁσάκις εἰς οἰκισμὸς ἐπεκτείνεται οἰκοδομικῶς πέραν τῶν ὁρίων μιᾶς κοινότητος, ἡ ἐπέκτασις αὕτη πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς συνέχεια τοῦ αὐτοῦ οἰκισμοῦ ἀσχέτως διοικητικῶν ὁρίων. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὑπάρχουν «μονοκοινοτικοί» ⁽¹⁰²⁾ καὶ «πολυκοινοτικοί» ⁽¹⁰³⁾ οἰκισμοί. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 διὰ πρώτην φοράν ἐγένετο συστηματικὴ διερεύνησις τῶν ὑπαρχόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυκοινοτικῶν οἰκισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους, πρὸς διάκρισιν, ἐδόθη ἡ ὀνομασία «πολεοδομικὸν συγκρότημα» ⁽¹⁰⁴⁾. Συμφώνως πρὸς τὴν ΕΣΥΕ, πολεοδομικὸν συγκρότημα ὑπάρχει ὁσάκις δύο ἢ περισσότεροι δῆμοι ἢ κοινότητες συνέχονται μετὰξὺ των διὰ τῆς γειτνιάσεως τῶν οἰκιῶν τοῦ πολυπληθεστέρου οἰκισμοῦ ἐκάστου τούτων. Μὲ ἄλλας λέξεις τὸ πολεοδομικὸν συγκρότημα εἶναι συνένωσις τῶν ἀνεξαρτήτων διοικητικῶν μονάδων (δήμων καὶ κοινοτήτων), αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν πραγματικότητά ἀποτελοῦν ἓν ἐνιαῖον σύνολον ⁽¹⁰⁵⁾. Τὰ πολεοδομικὰ συγκροτήματα τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὰ ἑξῆς δώδεκα: Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης, Πατρῶν, Ἡρακλείου, Βόλου, Χανίων, Καλαμῶν, Κατερίνης, Χίου, Ἀγρινίου, Αἰγίου καὶ Ἐρμούπολεως. Κατωτέρω παρατίθεται πίναξ τῶν συγκροτημάτων μετ' ἐνδείξεων τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων ἐκάστου ὡς καὶ τοῦ συγκεντρωμένου καὶ διεσπαρμένου πληθυσμοῦ αὐτῶν.

(100) Ὁ διεσπαρμένος πληθυσμὸς κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 ἀνέρχεται διὰ τὸ σύνολον τῆς Ἑλλάδος εἰς 237.606 ἄτομα, δηλ. εἰς τὸ 3 % τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, ὁ δὲ τῆς Περιφερείας Πρωτευούσης εἰς 4.300 ἄτομα, ἀντιπροσωπεύων μόλις τὸ 0,2 % τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιφερείας ταύτης.

(101) ΕΣΥΕ, μνημ. ἔργ., σ. 45.

(102) Localités Monocommunes. Οἱ οἰκισμοὶ οὗτοι εὐρίσκονται ἐξ ὁλοκλήρου ἐντὸς μιᾶς κοινότητος.

(103) Localités Muticomunes. Οἱ οἰκισμοὶ οὗτοι ἐκτείνονται εἰς περισσότεράς τῆς μιᾶς κοινότητος.

(104) ΕΣΥΕ, μνημ. ἔργ., σ. 47.

(105) Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἔννοια τοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος δὲν ἐναρμονίζεται πλήρως πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω Διασκέψεως δοθέντος ὅρου «πολυκοινοτικὸς οἰκισμὸς».

Πολεοδομικά συγκροτήματα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1961 μετ' ἐνδείξεως τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων ἐκάστου, ὡς καὶ τοῦ συγκεντρωμένου καὶ διεσπαρμένου πληθυσμοῦ αὐτῶν.

Πολεοδομικά συγκροτήματα Δῆμοι ἢ κοινότητες	Π λ η θ υ σ μ ὶ ς		
	Σύνολον	Συγκεντρωμένος	Διεσπαρμένος
1. Πολεοδ. συγκρότημα Ἀθηνῶν	1.852.709	1.848.409	4.300
1. Δῆμος Ἀθηναίων	627.564	627.521	43
2. Δῆμος Πειραιῶς	183.957	180.544	3.413
3. Δῆμος Νικαίας	83.266	83.266	—
4. Δῆμος Περιστερίου	79.335	79.335	—
5. Δῆμος Κερατσινίου	61.673	61.442	231
6. Δῆμος Αἰγάλεω	57.840	57.840	—
7. Δῆμος Καλλιθέας	54.720	54.720	—
8. Δῆμος Νέας Ἱωνίας	48.149	48.149	5
9. Δῆμος Βύρωνος	39.079	39.079	—
10. Δῆμος Νέας Σμύρνης	32.856	32.856	—
11. Κοινότης Νέων Λιοσίων	31.810	31.810	—
12. Δῆμος Κορυδαλλοῦ	30.859	30.859	—
13. Κοινότης Ἡλιουπόλεως	27.638	27.638	—
14. Δῆμος Ζωγράφου	27.185	27.185	—
15. Δῆμος Χαλανδρίου	25.774	25.774	—
16. Δῆμος Χαϊδαρίου	24.002	23.907	95
17. Δῆμος Δάφνης (Ἀγ. Δημητρίου)	23.747	23.747	—
18. Δῆμος Καισαριανῆς	23.733	23.667	66
19. Δῆμος Παλαιοῦ Φαλήρου	22.157	22.155	2
20. Κοινότης Ἀγ. Δημητρίου	21.365	21.365	—
21. Δῆμος Ἀμαρουσίου	20.135	20.135	—
22. Δῆμος Μοσχάτου	18.536	18.536	—
23. Κοινότης Ἀγ. Ἀναργύρων	18.448	18.448	—
24. Δῆμος Νέας Φιλαδελφείας	15.564	15.564	—
25. Δῆμος Ταύρου	15.363	15.363	—
26. Κοινότης Περάματος	14.694	14.533	161
27. Δῆμος Κηφισιάς	14.193	14.166	27
28. Δῆμος Δραπετσῶνος	14.103	14.103	—
29. Κοινότης Γαλατσίου	13.743	13.743	—
30. Κοινότης Ἀγ. Βαρβάρας	13.726	13.726	—
31. Κοινότης Χολαργοῦ	13.637	13.612	25
32. Δῆμος Γλυφάδας (Εὐρυάλης)	12.361	12.326	35
33. Δῆμος Ἡρακλείου	12.228	12.228	—

Πολεοδομικά συγκροτήματα Δήμοι ή κοινότητες	Π λ η θ υ σ μ ό ς		
	Σύνολον	Συγκεντρωμένος	Διεσπαρμένος
34. Κοινότης Ύμηττοῦ	12.193	12.193	—
35. Κοινότης Ἀγ. Παρασκευῆς	12.122	12.122	—
36. Δήμος Ἀγ. Ἰωάννου Ρέντη	11.204	11.204	—
37. Κοινότης Πετρουπόλεως	8.520	8.520	—
38. Κοινότης Καλαμακίου	8.383	8.338	45
39. Κοινότης Μεταμορφώσεως (Κουκουδαούνων)	7.952	7.952	—
40. Κοινότης Νέου Ψυχικοῦ	7.560	7.560	—
41. Κοινότης Ψυχικοῦ	7.209	7.209	—
42. Κοινότης Νέας Χαλκηδόνος	6.695	6.695	—
43. Κοινότης Νέας Ἐρυθραίας	6.134	6.134	—
44. Δήμος Νέου Φαλήρου	5.771	5.771	—
45. Κοινότης Ἑλληνικοῦ	4.631	4.631	—
46. Κοινότης Ἀργυρουπόλεως	4.021	4.021	—
47. Κοινότης Βούλας	3.864	3.849	—
48. Κοινότης Πεύκης (Μαγκουφάνας)	3.763	3.763	—
49. Κοινότης Μελισσίων	3.348	3.348	—
50. Κοινότης Καματεροῦ	3.304	3.304	—
51. Κοινότης Φιλοθέης	3.088	3.088	—
52. Κοινότης Βριλησίων	2.352	2.352	—
53. Κοινότης Πεντέλης	1.794	1.706	88
54. Κοινότης Βουλιαγμένης	1.621	1.597	24
55. Κοινότης Λυκόδρουσης	1.502	1.502	—
56. Κοινότης Νέας Πεντέλης	1.181	1.156	25
57. Κοινότης Ἐκάλης	1.057	1.057	—
2. Πολεοδ. συγκρότημα Θεσ) νίκης	378.444	378.346	98
1. Δήμος Θεσσαλονίκης	250.920	250.920	—
2. Δήμος Καλαμαριᾶς	25.165	25.157	8
3. Δήμος Νεαπόλεως	17.586	17.586	—
4. Δήμος Συκεῶν	17.089	17.089	—
5. Δήμος Ἀμπελοκήπων	15.619	15.619	—
6. Κοινότης Σταυρουπόλεως	11.695	11.690	5
7. Κοινότης Εὐόσμου (Κορδελιοῦ)	7.713	7.713	—
8. Κοινότης Πολίχνης	6.590	6.584	6
9. Κοινότης Πυλαίας	5.971	5.897	74
10. Κοινότης Ἀγίου Παύλου	5.650	5.645	5
11. Κοινότης Μεντιμένης	5.570	5.570	—

Πολυεδαμικά συγκροτήματα Δήμοι ή κοινότητες	Π λ η θ υ σ μ ό ς		
	Σύνολον	Συγκεντρωμένος	Διεισπαρμένος
12. Κοινότης Τριανδρίας	4.446	4.446	—
13. Κοιν. Ἐλευθερίου (Χαρμάνκιοι)	4.430	4.430	—
3. Πολυεδ. συγκρότημα Πατρῶν	102.244	101.333	911
1. Δῆμος Πατρέων	96.100	95.826	274
2. Κοινότης Βραχνανίκων	2.185	2.081	104
3. Κοινότης Παραλίας	1.143	959	184
4. Κοινότης Μιντιλογλίου	1.006	785	221
5. Κοινότης Ὀδριάς	851	765	86
6. Κοινότης Ρογιτίκων	632	632	—
7. Κοινότης Μονοδενδρίου	327	285	42
4. Πολυεδ. συγκρότημα Ἡρακλείου	69.983	69.459	524
1. Δῆμος Ἡρακλείου	64.337	63.853	484
2. Κοινότης Ν. Ἀλικαρνασσοῦ	5.646	5.606	40
5. Πολυεδ. συγκρότημα Βόλου	67.424	67.209	215
1. Δῆμος Βόλου (Παγασῶν)	49.221	49.006	215
2. Δῆμος Νέας Ἰωνίας	18.203	18.203	—
6. Πολυεδ. συγκρότημα Χανίων	44.005	41.346	2.659
1. Δῆμος Χανίων	38.467	38.119	348
2. Κοινότης Σούδας	5.538	3.227	2.311
7. Πολυεδ. συγκρότημα Καλαμάτας	40.311	39.381	930
1. Δῆμος Καλαμῶν	38.714	37.806	908
2. Κοινότης Φαρῶν	1.597	1.575	22
8. Πολυεδ. συγκρότημα Κατερίνης	32.973	32.843	130
1. Δῆμος Κατερίνης	31.843	31.714	129
2. Κοινότης Περιστάσεως	1.130	1.129	1
9. Πολυεδ. συγκρότημα Ἀγρινίου	30.670	29.711	959
1. Δῆμος Ἀγρινίου	27.134	26.226	908
2. Κοινότης Ἀγ. Κωνσταντίνου	3.536	3.485	51

Πολεοδομικά συγκροτήματα Δήμοι ή κοινότητες	Π λ η θ υ σ μ ό ς		
	Σύνολον	Συγκεντρωμένος	Διεσπαρμένος
10. Πολεοδομ. συγκρότημα Χίου	28.755	28.697	58
1. Δήμος Χίου	24.053	23.995	58
2. Δήμος Βροντάδων	4.702	4.702	—
11. Πολεοδομ. συγκρότημα Αιγίου	22.698	22.376	322
1. Δήμος Αιγίου	17.967	17.763	204
2. Κοινότης Ροδοδάφνης	1.599	1.562	37
3. Κοινότης Τέμενης	1.205	1.161	44
4. Κοινότης Βαλιμίτικων	657	630	27
5. Κοινότης Κουλούρας	581	581	—
6. Κοινότης Ἀγ. Κωνσταντίνου	499	489	10
7. Κοινότης Διγελιωτικών	190	190	—
12. Πολεοδ. συγκρότ. Ἑρμούπολεως	16.422	16.161	261
1. Δήμος Ἑρμούπολεως	14.405	14.298	107
2. Δήμος Ἄνω Σύρου	2.017	1.863	154

Ὡς ὁρθῶς παρατήρησεν ὁ Bernard Kayser, ἐν Ἑλλάδι τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα ἀποτελοῦν ἀπλῶς μονάδας στατιστικοῦ ὑπολογισμοῦ ἄνευ αὐτοτελοῦς ὑπάρξεως, τὰ δὲ ὅρια τῶν γενικῶς ἀνταποκρίνονται μᾶλλον εἰς τὴν ἱστορίαν παρὰ εἰς τὴν γεωγραφίαν⁽¹⁰⁶⁾. Παρὰ ταῦτα παρέχουν τὴν δυνατότητα πρακτικῆς τινος ἀναλύσεως. Ἡ κατανομὴ τοῦ πληθυσμοῦ εἰς 10 περιοχὰς πολὺ ἀνίσου σημασίας καὶ ἐκτάσεως, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ μητροπολιτικοῦ διαμερίσματος τῶν Ἀθηνῶν, ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Π Ι Ν Α Ξ 47.

Κατανομὴ τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα (1961)

	Ἀριθμὸς κατοίκων	%
1. Περιοχὴ Τ.Α. Πρωτευούσης	1.852.709	220,9
2. Ὑπόλοιπος Κεντρικὴ Ἑλλάς	970.949	115,8
3. Πελοπόννησος	1.096.390	130,7
4. Ἰόνιοι Νῆσοι	212.573	25,3
5. Ἠπειρος	352.604	42,0

(106) B. Kayser, μνημ. ἔργ., σ. 7.

	Ἀριθμὸς κατοίκων	%
6. Θεσσαλία	695.385	82,9
7. Μακεδονία	1.890.654	225,4
8. Θράκη	356.555	42,5
9. Νῆσοι Αἰγαίου	477.476	56,9
10. Κρήτη	483.258	57,6
Σύνολον	8.388.553	1.000,0

Πηγή: B. Kayser, 'Ανθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1968.

Ἡ κατανομή τοῦ ἀστικοῦ, ἡμιαστικοῦ καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς

Π Ι Ν Α Ξ 48.

Περιοχή	Πληθυσμός % (1961)		
	ἀστικός	ἡμιαστικός	ἀγροτικός
Κεντρικὴ Ἑλλάς (ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν)	20,6	24,9	54,5
Πελοπόννησος	24,2	12,1	63,7
Ἰόνιοι Νῆσοι	14,0	17,3	68,7
Ἠπειρος	18,6	8,0	73,4
Θεσσαλία	27,4	18,5	54,1
Μακεδονία	36,2	17,7	46,1
Θράκη	26,5	13,1	60,4
Νῆσοι Αἰγαίου	24,0	19,5	56,5
Κρήτη	26,8	9,2	64,0
Σύνολον Ἑλλάδος	43,2	13,0	43,8

Πηγή: B. Kayser, 'Ανθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἄνω.

Ἡ ἐκ τοῦ πίνακος τούτου σχετικὴ ὁμοιογένεια εἰς τὴν κατανομήν τοῦ κατωκημένου χώρου εἶναι προφανής. Αἱ πόλεις κατὰ γενικὸν κανόνα ⁽¹⁰⁷⁾ συγκεντρώνουν κατὰ προσέγγισιν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς πέμπτου μέχρι τοῦ ἐνὸς τετάρτου τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ ποσοστὸν τοῦ πληθυσμοῦ, ὃ ὁποῖος διαμένει εἰς τὰ μεγάλα χωρία ἢ εἰς τὰς μικρὰς κωμοπόλεις ⁽¹⁰⁸⁾ εἶναι μικρόν. Οὕτω μὴ ὑπολογιζομένης τῆς τεραστίας συγκεντρώσεως

(107) Πλὴν τῶν πόλεων τῶν Ἰονίων Νήσων καὶ τῆς Μακεδονίας.

(108) Ἡμιαστικός πληθυσμός: κέντρα ἀπὸ 2.000—10.000 κατοίκων.

τοῦ πολεοδομικοῦ συγκροτήματος τῶν Ἀθηνῶν, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος εἶναι μᾶλλον ἀγροτικός, εὐρίσκεται δὲ διασκορπισμένος εἰς μικρὰ χωρία:

	Ἀριθμὸς κατοίκων	%
Ἀστικαὶ περιοχαὶ	1.775.396	27,2
Ἡμιαστικαὶ περιοχαὶ	1.085.856	16,6
Ἀγροτικαὶ περιοχαὶ	3.674.592	56,2

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ἡμιαστικοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας, κατὰ περιφέρειαν, ἔχει ὡς κάτωθι:

Π Ι Ν Α Ξ 49.

Περιφέρειαι	Μείωσις ἡμιαστικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ	Αὔξησις ἡμιαστικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ	Αὔξησις ἡμιαστικοῦ Μείωσις ἀγροτικοῦ	Μείωσις ἡμιαστικοῦ Αὔξησις ἀγροτικοῦ
Κεντρικὴ Ἑλλάς	—	10	8	1
Πελοπόννησος	7	3	5	2
Ἰόνιοι Νῆσοι	5	—	1	—
Θεσσαλία	1	8	1	1
Ἠπειρος	—	5	1	1
Κρήτη	2	4	3	—
Νῆσοι Αἰγαίου	8	—	5	—
Μακεδονία	1	10	8	6
Θράκη	—	2	1	4
Συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν	23	42	33	15

Ἡ ἐξέλιξις τῶν κωμοπόλεων ἀπὸ τοῦ 1951 μέχρι τοῦ 1961 ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Π Ι Ν Α Ξ 50.

Περιφέρειαι	Αὔξησις	Σταθερότης	Μείωσις
Κεντρικὴ Ἑλλάς	45	6	14
Πελοπόννησος	11	9	16
Ἰόνιοι Νῆσοι	1	1	5
Θεσσαλία	23	9	6
Ἠπειρος	6	2	1
Κρήτη	9	1	3

Περιφέρειαι	Αδξησις	Σταθερότης	Μείωσις
Νῆσοι Αιγαίου	8	5	15
Μακεδονία	53	18	23
Θράκη	3	4	3
Σύνολον 300	159	55	86

Πηγή: B. Kayser, 'Ανθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, ἐνθ' ἄνωτ.

Τὸ 1961 ἡ Ἑλλάς ἠρίθμει 11.616 οἰκισμούς, ἐκ τῶν ὁποίων 100 περιλαμβάνονται εἰς τὰ 12 ἀστικά πολεοδομικά συγκροτήματα, ἥτοι ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς των ἐλαττοῦται εἰς 11.516. Ἡ κατανομή κατὰ μέγεθος τῶν οἰκισμῶν (1961) ἐμφανίζεται ὡς ἑξῆς:

Π Ι Ν Α Ξ 51.

Μ έ γ ε θ ο ς	Ἀριθμὸς	Περιλαμβανόμενος πληθυσμὸς	ἐπὶ %
100.000 καὶ πλέον	3	2.322.103	27,7
50.000—99.999	3	190.855	2,3
20.000—49.999	21	618.171	7,4
10.000—19.999	28	385.695	4,6
5.000— 9.999	42	265.624	3,2
2.000— 4.999	257	747.601	8,9
1.000— 1.999	705	952.108	11,3
500— 999	1702	1.189.918	14,2
200— 499	3082	999.448	11,9
50— 199	3815	437.636	5,2
1— 49	1858	41.788	0,5
Διασπορά	—	237.606	2,8
	11516	8.388.553	100,0

Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1961 ἔδειξεν, ὅτι ἐκ τῶν 11.516 οἰκισμῶν τῆς χώρας μόνον 3 οἰκισμοὶ-πόλεις ἔχουν ἄνω τῶν 100.000 κατοίκων ⁽¹⁰⁹⁾ καὶ μόνον 3 ἄνω τῶν 50.000 ⁽¹¹⁰⁾. Τὸ οἰκονομικῶς ἀπαράδεκτον εἶναι ὅτι 5.673 οἰκισμοὶ ἀριθμοῦν ὀλιγωτέρους τῶν 200 κατοίκους, ἐκ τῶν ὁ-

(109) Αἱ Ἀθῆναι — ἡ μεῖζων περιοχὴ πρωτευούσης 2,2 ἑκατομμύρια κατοίκους, ἡ Θεσσαλονίκη 450.000 καὶ αἱ Πάτραι 103.000.

(110) Τὸ Ἡράκλειον καὶ ὁ Βόλος ἀνὰ 70.000, ἡ Λάρισα 60.000.

ποιών 3.815 έχουν 200—50 κατοίκους, και 1.858 έχουν κάτω των 50. Δεν υπάρχει ούδεμία αμφιβολία, ότι οι οικισμοί ούτοι, έστω και αν κάποτε είχαν λόγον υπάρξεως (ασφαλείας κ.ά.), σήμερα αποτελούν εμπόδιον εις την οικονομικήν, κοινωνικήν και πολιτιστικήν ανάπτυξιν ⁽¹¹¹⁾. Οι διεσπαρμένοι ούτοι οικισμοί αποτελούν σοβαρά εμπόδια εις την έκμη-χάνισιν της γεωργικής παραγωγής και εις την μείωσιν του κόστους των αγροτικών προϊόντων ⁽¹¹²⁾. "Αν προσθέσωμεν ότι περισσότεροι των 2.000 οικισμών θεωρούνται απaráγωγοι, κατολισθαίνοντες, σεισμοπαθείς και άπροσπέλαστοι, ότι ισάριθμοι περίπου εύρίσκονται εις ακατάλληλα εδάφη και μακράν των συγκοινωνιακών κόμβων ⁽¹¹³⁾, ή εικών από θλιβερά μεταβάλλεται εις τραγικήν.

Η κατά μέγεθος κατανομή των Έλληνικών οικισμών οδηγεί εις τὰ εξής συμπεράσματα: α. Το ήμισυ των οικισμών, τουτέστι το 49,3%, αποτελείται εκ μικρών χωρίων κατοικουμένων υπό ούχι περισσότερων των 200 κατοίκων. β. Τα μικρά αυτά χωρία περιλαμβάνουν το 5,7% του συνολικού πληθυσμού της Χώρας. γ. Τα χωρία από 200—2.000 κατοίκους αποτελούν το 47,7% του συνολικού αριθμού των οικισμών και συγκεντρώνουν το 37,4% του πληθυσμού. δ. Τα τρία πολεοδομικά συγκροτήματα, τὰ όποια αριθμούν πλέον των 100.000 κατοίκων, ήτοι αί Αθήναι, ή Θεσσαλονίκη και αί Πάτραι, συγκεντρώνουν το 27,7% του πληθυσμού. "Οθεν το 97% των οικισμών της Ελλάδος έχει όλιγωτέρους των 2.000 κατοίκους και το πλέον του ήμισους των χωρίων όλιγωτέρους των 200. Η κατανομή κατά το μέγεθος των χωρίων έχει ως ακολούθως: ⁽¹¹⁴⁾.

Π Ι Ν Α Ξ 52.

Κατανομή κατά το μέγεθος των χωρίων.

Αριθμός κατοίκων	Αριθμός χωρίων	%
1.000—1.999	705	6,3
500— 999	1.702	15,2
200— 499	3.082	27,6
50— 199	3.815	34,2
1— 49	1.858	16,7
	11.162	100,0

(111) Γ. Λαμψίδη, Η πρόοδος θά ενσωματώση τὰ μικρά χωρία σέ μεγάλους οικισμούς, εις «Ταχυδρόμον», άριθ. φ. 757, 11.10.68, σ. 6.

(112) Αὐτόθι.

(113) Αὐτόθι.

(114) Β. Kayser, Άνθρωπογεωγραφία της Ελλάδος, Αθήναι 1968, Έκδ. Έθνικού Κέντρου Κοινωνικών Έρευνών, άριθ. 1.

Ἡ συσσώρευσις μικρῶν χωρίων παρατηρεῖται κυρίως εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς νήσους. Ἐξ ἄλλου, τόσον τὰ «χωρία-κέντρα», τὰ ὅποια εἶναι περισσότερον παρηκμασμένοι κωμοπόλεις, παρὰ δυναμικὰ πολεοδομικὰ συγκροτήματα, ὅσον καὶ τὰ μεγάλα χωρία εἶναι πολὺ ὀλίγα ⁽¹¹⁵⁾. Εἰς τοὺς ἡμιαστικούς οἰκισμοὺς ἔνθα ὑπάρχουν 147 κωμοπόλεις καὶ μικραὶ πόλεις, αἱ ὅποια δὲν ἔχουν 10.000 κατοίκους, ὑπάρχουν 153 μεγάλα χωρία, 3 νομοὶ στεροῦνται κωμοπόλεων, τὸ δὲ 70% ἔχει μόνον 2 ἕως 3.

Ὡς ὁρθῶς παρατήρησεν ὁ Bernard Kayser ⁽¹¹⁶⁾, α. τὸ ὄριον τῶν 10.000 κατοίκων εἶναι αὐθαίρετον, μὴ δικαιολογούμενον ἐπὶ τοῦ θεωρητικοῦ ἐπιπέδου καὶ β. τὸ Ἀθηναϊκὸν πολεοδομικὸν συγκρότημα συνιστᾷ ἔν τέραις ἐπὶ τοῦ ποσοτικοῦ ἐπιπέδου, καθ' ὅσον τὸ δημογραφικὸν βάρος αὐτοῦ ἀρκεῖ ἵνα διαταράξῃ πλήρως τὴν γεωγραφικὴν δομὴν τῆς χώρας, δοθέντος ὅτι περιλαμβάνει ἄνω τοῦ ἡμίσεος τῶν κατοίκων τοῦ συνόλου τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ πλέον τοῦ ἑνὸς πέμπτου τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ διάρθρωσις τῶν ἀστικῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος ἔχει ὡς χαρακτηριστικά: α. Τὸ φαινόμενον τῆς ὑπερμέτρου ἀναπτύξεως τῆς περιοχῆς Πρωτευούσης. β. Τὴν μεγάλην διασπορὰν τῶν οἰκισμῶν εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχάς. γ. Τὰς μεγάλας ποικιλίας, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ πολεοδομικὴ δομὴ τῶν ἀστικῶν κέντρων.

Τὰ ἀστικά κέντρα τῆς χώρας μὲ βάσιν τοὺς μεγάλους ἄξονας τῶν ὁροσειρῶν καὶ τῶν ἀκτῶν χωρίζονται εἰς δύο κατηγορίας, εἰς τὰ εὐρισκόμενα ἐπὶ τῶν ἀκτῶν καὶ εἰς τὰ εὐρισκόμενα ἐνδότερον, ἐντὸς τῶν πεδιάδων. Κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην τὰ πλείονα, τὰ ὅποια καὶ διαθέτουν 20.000 ἕως 44.000 κατοίκους καὶ ἄνω, μὲ μόνην ἐξάίρεσιν τὴν Λάρισαν, εὐρίσκονται ἐπὶ τῶν ἀκτῶν.

Ὡς πρὸς τὴν προσπέλασιν τῶν περιοχῶν τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς χώρας πλείστοι παράγοντες δημιουργοῦν ζωτικὰ προβλήματα ⁽¹¹⁷⁾. Τρεῖς εἶναι οἱ τρόποι ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων προσπελάσεως τῶν περιοχῶν αὐτῶν:

α. Ἡ αὐξησις τῆς ἀκτινοβολίας τῶν ὑφισταμένων ἀστικῶν κέντρων.

(115) Εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπὶ 1.874 οἰκισμῶν ὑπάρχουν 70 μεγάλα χωρία. Εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα 29, εἰς τὴν Θεσσαλίαν 23 καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον 11.

(116) B. Kayser, Ἀνθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἄνω, σ. 23.

(117) Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς ἐπὶ παραδείγματι διχάζεται εἰς Ἀνατολικὴν καὶ εἰς Δυτικὴν ὑπὸ δυσβάτου ὁροσειρᾶς, μὲ μόνην διασύνδεσιν τὸν ἄξονα Πατρῶν - Ἀθηνῶν. Ἐν μέρος τῆς χώρας χαρακτηρίζεται ὑπὸ μικροῦ μεγέθους λεκανῶν, αἱ ὅποια ἀπομονοῦνται πρὸς ἀλλήλας ὑπὸ ὁρέων. Τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ κατοικεῖ εἰς νήσους κλπ.

6. Ἡ δημιουργία περιφερειακῶν κέντρων εἰς ἀπομεμονωμένας περιοχάς.

γ. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν συγκοινωνιακῶν δικτύων καὶ μέσων ⁽¹¹⁸⁾.

Τὴν ἱεραρχίαν τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς διατάξεως τῶν περιφερειῶν καὶ τῶν ἀστικῶν κέντρων μεγάλως ἐπηρεάζει ἡ Πρωτεύουσα. Ἐξαιρουμένης τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τὰ ὑπόλοιπα ἀστικά κέντρα δὲν παρατηρεῖται ἱκανοποιητικὴ οἰκονομικὴ ὑποδομὴ, οὔτε ἱκανοποιητικὸς βαθμὸς ἀστικῆς ἀναπτύξεως ἢ πληθυσμιακὸν μέγεθος τῶν πόλεων ἔλξεως καὶ ὥς ἐκ τούτου τὰ κέντρα αὐτὰ δὲν συμβάλλουν ἐπαρκῶς εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν. Οὕτω παρατηρεῖται εἰς αὐτὰ ἐλλιπεῖς δίκτυον συνδέσεως, ἐλλιπὴς ἐξοπλισμός, ἔλλειψις προηγμένης τεχνικῆς ὑποδομῆς καὶ ὥς ἐκ τούτου ὄχι μόνον δὲν ἀσκοῦν ἡγετικὸν ρόλον εἰς τὴν περιφερειακὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ οὔτε ἀποτελοῦν τόπους ἱκανοποιητικῆς προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν περιοχῶν τῆς ἀκτινοβολίας των.

(118) ΚΕΠΕ, Χωροταξικὴ μελέτη ἐθνικοῦ δικτύου ἀστικῶν κέντρων, Ἀθήναι, Ὀκτώβριος 1967, σ. 24 κ.ἐξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Η ΑΠΟΜΟΝΩΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

Ὁ συνωστισμὸς εἰς τὰς πόλεις προξενεῖ ἐν ἐπικίνδυνον πλέγμα ἄγχους, ἀνησυχίας καὶ ἀδημονίας, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ μίαν πολύμορφον καὶ λαγνθάγουσαν ἔξαψιν. Κατὰ τὸν Gaston Bouthoul, τὸ πλέγμα τοῦ συνωστισμοῦ δὲν εἶναι παρὰ τὸ καθρέπτισμα μόνον καὶ ἡ ἔκφρασις ὀρισμένων καταστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπιφέρουν ψυχικοὺς τραυματισμούς. Δὲν εἶναι δυνατὴ δὲ ἡ μείωσις τοῦ πλέγματος τοῦ συνωστισμοῦ παρὰ μόνον διὰ τῆς ἐνεργείας ἐναντίον τῶν γενεσιουργῶν παραγόντων, διότι αἱ συγκυρίαι δημιουργοῦν τὰ γεγονότα, ἐλάχιστα οἱ ἄνθρωποι ⁽¹¹⁹⁾.

Ἡ διάσπασις τῆς κοινωνικῆς ἐνότητος καὶ ἡ ἐντεῦθεν δημιουργία αἰσθημάτων μονώσεως καὶ ἀγωνυμίας ⁽¹²⁰⁾ εἰς τὰ ἀστικά κέντρα ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν διαφορὰν μεταξὺ πραγματικοῦ καὶ νομίμου πληθυσμοῦ. Οὕτω εἰς τὸ πολεοδομικὸν συγκρότημα τῶν Ἀθηνῶν ἡ διαφορὰ αὕτη ἐμφανίζεται ὡς ἑξῆς:

(119) Κατὰ τὸν G. Bouthoul, αἱ ἐκ τοῦ πλέγματος τοῦ συνωστισμοῦ προκαλούμεναι ἀντιδράσεις δὲν παρατηροῦνται μόνον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχολογίαν. Πρόσφατα πειράματα ἀπέδειξαν, ὅτι συναντῶνται εἰς ὀρισμένα ζῶα.

(120) Πρὸβλ. τοὺς στίχους τοῦ Miguel de Unamuno:

Περνᾶν οἱ ἄνθρωποι
δὲν τοὺς γνωρίζω
δὲν μὲ γνωρίζουν.
Ἄλλοι γελοῦν
σ' ἄλλους βλέπεις πὼς ἔχουν κλάψει
δὲν ξέρω τὴ χαρὰ τους
δὲν ξέρω τὸν πόνο τους.
Βλέπεις ἐδῶ θρίσκομαι μόνος
μέσα στῶν ἀνθρώπων τὴν θάλασσα
στὴ θάλασσα τοῦ μυστηρίου.

Κατὰ τὸν Κ. Ε. Τσιρόπουλον, (Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀνθρώπου, Ἀθῆναι 1968, σελ. 41), ὁ ἄνθρωπος τῶν πόλεων «αἰσθάνεται πὼς εἶναι στοὺς ἄλλους ἀδιάφορος, ἐγκαταλελειμένος. Καὶ τότε ἀναγκάζεται νὰ ὀπλιστεῖ μὲ τὰ ὅπλα τοῦ θηρίου: πείσμα, σκληρότητα, ἀδιαφορία, συμφεροντολογία, περιφρόνηση, ἀδίσταχτος στίς ἐπιδιώξεις του, ἐγωπαθὴς καὶ βιαστικός. Ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἀδαμάν-

Πραγματικός καὶ νόμιμος πληθυσμὸς πολεοδομικοῦ συγκροτήματος Ἀθηνῶν
κατὰ Δήμους καὶ Κοινότητας (1961)

α/α	Δῆμος-Κοινότης	Πραγματικὸς πληθυσμὸς	Νόμιμος πληθυσμὸς	δ
Δ ἤ μ ο ι :				
1.	Ἀγίου Ἰωάννου Πέντη	11.204	6.128	
2.	Ἀθηναίων	627.564	536.420	
3.	Αἰγάλεω	57.840	31.489	
4.	Ἀμαρουσίου	20.135	11.579	
5.	Βύρωνος	39.079	28.156	
6.	Γλυφάδας	12.361	6.295	
7.	Δάφνης	23.747	17.215	
8.	Δραπετσῶνος	14.103	13.462	
9.	Ζωγράφου	27.185	15.234	
10.	Ἡρακλείου	12.228	6.938	
11.	Καισαριανῆς	23.733	21.256	
12.	Καλλιθέας	54.720	42.477	
13.	Κερατσινίου	61.673	40.655	
14.	Κηφισιάς	14.193	9.486	
15.	Κορυδαλλοῦ	30.849	17.693	
16.	Μοσχάτου	18.536	11.926	
17.	Νέας Ἰωνίας	48.149	38.306	
18.	Νέας Σμύρνης	32.856	18.460	
19.	Νέας Φιλαδέλφειας	15.564	10.754	
20.	Νέου Φαλήρου	5.771	6.050	
21.	Νικαίας	83.266	71.783	
22.	Παλαιοῦ Φαλήρου	22.157	13.284	
23.	Πειραιῶς	183.957	198.034	
24.	Περστερίου	79.335	41.836	
25.	Ταύρου	15.363	14.311	
26.	Χαϊδαρίου	24.002	6.688	
27.	Χαλανδρίου	25.774	16.597	

τινες ἀρχὲς τῆς φιλαλληλίας καὶ τῆς ἀφοσίωσης, τῆς θυσίας καὶ τῆς κατανόησης, ἐγκαταλείπονται, καὶ αὐτὸ τὸ γεγονὸς εἶναι ἓνα τρομερὸ συμβάν μέσα στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ μέσα στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ... Καὶ ἀνακίπτει ὀξύτατο τὸ ἐρώτημα: εἶναι ἱκανὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ δεχθῇ αὐτὴν τὴν ἀλλοίωση πού τοῦ ἐπιβάλλει ἡ ζωὴ τῶν μεγαλουπόλεων; Πιὶ συγκεκριμένα: οἱ ἀλλοιώσεις πού τοῦ ὑπαγορεύει εἶναι μέσα στὴ φύση του ἢ μήπως τὸν διαστρέφουν;».

α/α	Δήμος-Κοινότης	Πραγματικός πληθυσμός	Νόμιμος πληθυσμός	δ
Κοινότητες :				
1.	Ἁγίας Βαρβάρας	13.726	4.472	
2.	Ἁγίας Παρασκευῆς	12.122	6.175	
3.	Ἁγίου Δημητρίου	21.365	9.161	
4.	Ἁγίων Ἀναργύρων	18.488	10.184	
5.	Ἀργυρουπόλεως	4.021	1.195	
6.	Βούλας	3.864	1.236	
7.	Βουλιαγμένης	1.621	633	
8.	Βριλησίων	2.352	1.241	
9.	Γαλασίου	13.743	5.724	
10.	Ἑκάλης	1.057	358	
11.	Ἑλληνικοῦ	4.631	1.878	
12.	Ἡλιουπόλεως	27.638	12.115	
13.	Καλαμακίου	8.383	3.960	
14.	Καματεροῦ	3.304	1.340	
15.	Λυκόβρυσης	1.502	917	
16.	Μελισσίων	3.348	2.014	
17.	Μεταμορφώσεως	7.952	4.146	
18.	Νέας Ἐρυθραίας	6.134	4.570	
19.	Νέας Πεντέλης	1.181	545	
20.	Νέας Χαλκηδόνος	6.695	3.812	
21.	Νέου Ψυχικοῦ	7.560	3.395	
22.	Νέων Λιουσίων	31.810	9.863	
23.	Πεντέλης	1.794	1.161	
24.	Περάματος	14.694	8.787	
25.	Πετροπόλεως	8.520	4.336	
26.	Πεύκης	3.763	2.249	
27.	Ὑμηττοῦ	12.193	7.723	
28.	Φιλοθέης	3.088	1.480	
29.	Χολαργοῦ	13.637	4.851	
30.	Ψυχικοῦ	7.209	2.695	
Σύνολον		1.852.709	1.374.532	

Πηγή: ΕΣΤΕ.

Τὸ ἠδῆξιμένον ποσοστὸν αὐτοκτονιῶν εἰς τὰς ἀστικὰς κοινωνίας ἀποδίδεται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀπομόνωσιν καὶ εἰς τὴν ἀγνωυμίαν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ τῶν μεγάλων πόλεων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν συνδεδεμένην κοινωνίαν τοῦ χωρίου ἢ τῆς κωμοπόλεως. Ὡς κανὼν, τὸ

ποσοστὸν τῶν αὐτοκτονιῶν εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πόλεως ⁽¹²¹⁾.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὰ ποσοστὰ καὶ τὰ αἷτια τῶν αὐτοκτονιῶν δύνανται νὰ διαφέρουν ὅχι μόνον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τμήματος εἰς τμήμα τῆς ἰδίας ἀστικῆς περιοχῆς, πλὴν ὅμως ἡ αὐτοκτονία προσιδιάζει μᾶλλον εἰς τοὺς κατοίκους τῶν μεγάλων πόλεων καὶ τῶν βιομηχανικῶν συνοικιῶν των. Βασικὰ κίνητρα δὲ εἶναι ἡ κοινωνικὴ ἀπομόνωσις καὶ ἀποδιοργάνωσις. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ φαινόμενον μεταξὺ τῶν αὐτοκτογόνων οἱ μὴ αὐτόχθονες νὰ παρουσιάζουν ὑψηλὸν ποσοστὸν ⁽¹²²⁾.

Ἡ Ἑλληνικὴ στατιστικὴ ὑπολογίζει τὰ ἐγκλήματα κατὰ τὸν τρόπον τῆς τελέσεως καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως τοῦ δράστου ⁽¹²³⁾, διευκολυνομένης οὕτω τῆς ἐρεῦνης.

Ἐν Ἑλλάδι κατ' ἀρχὴν ἡ συχνότης τῆς ἀπάτης εἰς τὰς μεγάλας πόλεις εἶναι τριπλασία ἐκείνης τῶν μικρῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων. Κατὰ τὸν Κ. Γαρδίκαν ⁽¹²⁴⁾, ἡ ἐξήγησις ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι α. ἡ νοημοσύνη τῶν ἀστῶν εἶναι μείζων τῆς τῶν χωρικῶν καὶ β. εἰς τὰς πόλεις πλεῖστοι παράγοντες διευκολύνουν τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀπατεῶνος, ἐξ ὧν κυριώτεροι εἶναι ἡ ἄγνοια τῶν πρὸς ἀλλήλους συναλλασσομένων, τὸ πλῆθος τῶν συναλλαγῶν, ἡ ταχύτης τῶν συναλλαγῶν, προσέτι δὲ καὶ αὐτὴ ἡ θορυβώδης κίνησις.

Ἐκ τῶν στατιστικῶν προκύπτει, ὅτι «ὅσον ὁ πληθυσμὸς ἀραιοῦται καὶ αἱ ἐπικοινωνίαι εἶναι ὀλιγαριθμότεραι, τόσο ἐλαττοῦται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκλημάτων».

Γενικῶς δὲ εἰπεῖν αἱ ἀπάται, αἱ κλοπαί, τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς τιμῆς, αἱ αἰσχροκέρδεια, ἡ ψευδορκία, τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς κοινῆς εἰρήνης κ.ἄ. εὐρίσκουν πρόσφορον ἔδαφος εἰς τὰς μεγάλας πόλεις. Τοῦναντίον αἱ ἄδικοι ἐπιθέσεις, αἱ αὐτοδικίαι, οἱ ἐμπρησμοὶ καὶ αἱ ληστεῖαι ἰδιάζουσιν εἰς τὴν ὑπαιθρον. Ὡσαύτως αἱ πλείονες παιδοκτονίαι ἀπαντῶν-

(121) Erwin Stengel, Suicide and Attempted Suicide, 1966, σ. 24.

(122) Μία ἐκτεταμένη ἔρευνα εἰς τὸ Λὸς Ἀντζελες τῶν ΗΠΑ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποδείξῃ διαφορὰν εἰς τὰ ποσοστὰ αὐτοκτονιῶν ἀναλόγως τῆς διαφορᾶς κοινωνικῶν τάξεων. Εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι δὲν ὑπάρχουν τοιαῦται διαφοραὶ ἐκεῖ ὅπου τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ συνόλου εἶναι ὑψηλόν.

Ἐτέρα ἔρευνα ἔδειξεν, ὅτι τὰ πλούσια δυτικὰ προάστεια τοῦ Λονδίνου εἶχον ὑψημένον ποσοστὸν αὐτοκτονιῶν ἔναντι τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς πόλεως, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ἀνήκουν εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν.

(123) Κ. Γαρδίκας, Ἑγκληματολογία, τόμ. Δ', ἔκδ. Δ', Ἀθῆναι 1959, σ. 175. Ἄλλαι χώραι διαφόρως ὑπολογίζουν τὰ ἐγκλήματα. Οὕτω π.χ. ἡ Γερμανία κατὰ τὸν τρόπον τῆς τελέσεως, ἡ Γαλλία κατὰ τὸν τρόπον τῆς κατοικίας τοῦ ἐγκληματίου καὶ ἡ Δανία κατὰ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως τοῦ ἐγκληματήσαντος.

(124) Αὐτόθι, σ. 181.

ται εἰς τὴν ὑπαιθρον, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀμβλώσεων εἰς τὰς πόλεις εἶναι μείζων τοῦ τῶν χωρικῶν. Τέλος, ἡ πρὸς τὰ γενετήσια ἐγκλήματα ροπή, εἰς μὲν τὴν ὑπαιθρον χώραν προσλαμβάνει χαρακτηῖρα ὁμότητος, εἰς δὲ τὰς πόλεις ἡ ροπή αὕτη χαρακτηρίζεται διὰ τὴν ὑπουλότητα καὶ δολιότητα.

Γενικῶς ἡ ἐγκληματικότητα εἰς τὴν ὑπαιθρον εἶναι κατὰ ποιὸν διάφορος τῆς ἐγκληματικότητος εἰς τὴν πόλιν. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι εἰς τὴν ὑπαιθρον τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον εἶναι στενὸν καὶ αἱ σχέσεις τῶν χωρικῶν εἶναι ἀπλούστεραι, διαρκέστεραι καὶ μᾶλλον προσωπικαὶ ⁽¹²⁵⁾. Ἄλλωστε εἰς τὴν ὑπαιθρον δὲν ὑπάρχει ἔντονος ἀνταγωνισμὸς τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἡ ζωὴ εἰς αὐτὴν παρουσιάζει ὀλιγωτέρας κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις καὶ περισσότερον προσωπικὰς ⁽¹²⁶⁾. Κατὰ τὸν Κ. Γαρδίκαν ⁽¹²⁷⁾, εἰς μὲν τὴν πόλιν ἡ διαφθορά, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ οὐσιώδη πηγὴν ἐγκλήματος, εἶναι καὶ ὀργανωμένη καὶ καταφανής, ἐνῶ εἰς τὴν ὑπαιθρον εἶναι ἀνοργάνωτος καὶ ὄχι τόσο καταφανής.

Οἱ σύγχρονοι καιροὶ εἶναι ὄντως, κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Ἱ. Παπαζαχαρίου ⁽¹²⁸⁾, οἱ καιροὶ τῆς εὐρείας ἐπικοινωνίας καὶ τοῦ συγχροτισμοῦ τῶν λαῶν. Τὰ δεινὰ τῶν πολέμων, ἡ διεύρυνσις τῶν ἐπιστημονικῶν ὀριζόντων καὶ ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς ἐδημιούργησαν ἓνα νέον κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁμοῦς ὑπάρχει μεγάλη αὐξήσις τῆς ἐγκληματικότητος. Πάντως ἐν Ἑλλάδι ὁ δείκτης τῆς ἐγκληματικότητος, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἄλλας χώρας, κινεῖται εἰς χαμηλὰ ἐπίπεδα ⁽¹²⁹⁾, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸ ὀργανωμένον ἐγκλημα ⁽¹³⁰⁾, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὰ ἀστικά κέντρα ἄλλων κρατῶν.

(125) Δ. Καρανίκας, Ἑγκληματολογία (Πανεπιστημικαὶ Παραδόσεις). Ἀθῆναι 1966, σ. 91.

(126) Αὐτόθι.

(127) Κ. Γαρδίκας, μνημ. ἔργ., σ. 185.

(128) Ἱ. Κ. Παπαζαχαρίου, Παραδόσεις Ἑγκληματολογίας. Ἐπιμέλεια: Αἰκ. Δαρκαδάκη. Ἀθῆναι 1968, σ. 255.

(129) Αὐτόθι, σ. 262.

(130) Αὐτόθι, σ. 263—264.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

§ 1. Πληθυσμικαὶ μεταβολαί. - Ἑσωτερικὴ μετανάστευσις.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔντονοι πληθυσμικαὶ μεταβολαὶ ἐσημειώθησαν πεντάκις, τέσσαρες κατὰ τὰς ἰσαριθμούς περιόδους ἐδαφικῶν προσαρτήσεων καὶ μία κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν ⁽¹³¹⁾. Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς οὐδέποτε ἄλλοτε παρουσίασεν ἁλματώδη αὐξησιν, ὥς προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ πίνακος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν περίοδον 1848—1961, τὸν ὁποῖον κατήρτισεν ἡ Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία.

Κατὰ τὴν 40ετίαν 1920—1961 ἐγένοντο ὀρισμέναι ἀνακατατάξεις εἰς τὴν σειρὰν μεγέθους τῶν μεγάλων πόλεων ⁽¹³²⁾. Εἰς τὰς μικροτέρας πόλεις αἱ σημειωθείσαι ἀνακατατάξεις ἦσαν εὐρύταται ⁽¹³³⁾.

Ἡ ΕΣΥΕ κατήρτισε πίνακα διαβαθμίσεως πόλεων κατὰ μέγεθος πληθυσμοῦ διὰ τὴν περίοδον 1920—1961.

(131) Ἰόνιοι Νῆσοι 1863, Θεσσαλία 1881, Βόρειος Ἑλλὰς — Κρήτη 1907—1920, Δωδεκάνησος 1948.

(132) Ἐπὶ παραδείγματι ἡ Λάρισα μεταξὺ 1920—1928 ἐκ τῆς 10ης εὐρέθη εἰς τὴν 15ην θέσιν, ἐντὸς δὲ 23 ἐτῶν ἔφθασεν εἰς τὴν 6ην. Αἱ Σέρραι ἐντὸς 20ετίας ἐκ τῆς 18ης ἔφθασαν εἰς τὴν 8ην.

(133) Ἰδίᾳ εἰς τὴν Ξάνθην καὶ τὴν Κέρκυραν.

Π Ι Ν Α Κ 54.

Έτος ἀπογραφής	Πληθυσμός της Έλλάδος	Έτησια αύξησης %	Πληθυσμός Αθηνών	Έτησια αύξησης Αθηνών	Ποσοτόν ἐπὶ τοῖς % τοῦ πληθ- θυσμοῦ πρὸς τεσοῦτης	Πληθυσμός Θεσ) ν.κ. 1920-1961	Πληθυσμός Πατρῶν 1879-1961
1848	986.371	—	31.535	—	3,20	—	—
1853	1.035.527	0,97	36.594	3,52	3,53	—	—
1856	1.062.627	0,86	39.493	2,57	3,72	—	—
1861	1.096.810	0,64	49.154	4,75	4,54	—	—
1870	1.457.894	—	59.154	1,92	4,06	—	—
1879	1.679.470	1,59	90.295	4,80	5,38	—	25.494
1889	2.187.208	—	144.920	4,84	6,81	—	33.529
1896	2.433.806	1,54	179.755	3,12	7,39	—	—
1907	2.631.952	0,71	250.010	3,04	9,50	—	37.724
1920	5.531.474	—	453.042	4,67	8,19	174.390	52.174
1928	6.204.684	—	802.000	6,89	12,92	251.254	61.278
1940	7.344.860	1,41	1.124.109	2,85	15,30	278.145	62.275
1951	7.632.801	0,35	1.378.586	1,87	18,06	297.167	79.014
1961	8.388.553	0,95	1.852.709	3,00	22,08	373.635	95.364

Πηγή: ΕΣΤΕ.

Π Ι Ν Α Ξ 55.

Π ό λ ι ε ς	1920	1928	1940	1951	1961
Ἀθῆναι	1	1	1	1	1
Θεσσαλονίκη	2	2	2	2	2
Πάτραι	3	3	3	3	3
Βόλος	4	5	4	4	4
Ἡράκλειον	7	7	6	5	5
Λάρισα	10	15	9	7	6
Καβάλα	8	4	5	6	7
Σέρραι	18	10	8	9	8
Χανιά	6	14	13	10	9
Καλάβρυτα	11	12	7	8	10
Ἰωάννινα	12	18	16	11	11
Δράμα	17	11	11	13	12

Πηγή: ΕΣΤΕ.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 ὁ πληθυσμὸς κατὰ πόλεις διανέμεται ὡς ἑξῆς:

Π Ι Ν Α Ξ 56.

Πληθυσμὸς	Ἀριθμὸς πόλεων	Συν. πληθυσμοῦ
10.000—14.999	11	140.220
15.000—24.999	20	364.367
25.000—49.999	18	596.704
50.000—99.999	3	193.417
100.000	3	2.333.397

Ὡς δὲ προκύπτει ἐκ τοῦ πίνακος, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τούτου κατοικεῖ εἰς πόλεις ἄνω τῶν 30.000 κατοίκων.

Π Ι Ν Α Ξ 57.

Πολεοδομικὸν συγκρότημα	Ἀθηνῶν	1.852.109
»	» Θεσσαλονίκης	318.444
»	» Πατρῶν	102.244
»	» Βόλου	69.983
»	» Ἡρακλείου	61.424
Λάρισα		56.010
Καβάλα		44.978
Σέρραι		40.626

Συγκρότημα Χανίων	44.005
» Καλαμών	40.311
Ίωάννινα	34.997
Δράμα	33.536

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πινάκων προκύπτει, ὅτι ἡ μεγαλύτερα συγκέντρωσις πληθυσμοῦ παρατηρεῖται εἰς Ἀθήνας. Ἀκολουθεῖ ἡ Θεσσαλονίκη (1/5 τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν) καὶ αἱ Πάτραι (1/3 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θεσσαλονίκης). Ἡ μεγάλη συγκέντρωσις πληθυσμοῦ καὶ κοινωνικο-οικονομικῶν λειτουργιῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι: α. Εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα εἶναι κατὰ 35% ὑψηλότερον τῆς ὑπολοίπου χώρας. β. Εἰς τὰς Ἀθήνας σπουδάζουν τὸ 70% τῶν σπουδαστῶν τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως. γ. Ἀπασχολεῖται τὸ 85% τῶν ἱατρῶν. δ. Εὐρίσκονται ἅνω τοῦ ἡμίσεος τῶν νοσοκομειακῶν κλινῶν. ε. Εἰς 55 ἄτομα ἀναλογεῖ 1 αὐτοκίνητον ⁽¹³⁴⁾, ⁽¹³⁵⁾. Ἡ μεγάλη συγκέντρωσις πληθυσμοῦ εἰς τινὰς μόνον πόλεις ὀφείλεται εἰς τὴν πολυλειτουργικότητα καὶ εἰς τὴν συγκέντρωσιν ὑπηρεσιῶν εἰς τὰς πόλεις αὐτάς, γεγονὸς τὸ ὅποιον δεικνύει ἔλλειψιν περιφερειακῆς ἀναπτύξεως ⁽¹³⁶⁾.

Π Ι Ν Α Ξ 58.

Πραγματικὸς καὶ νόμιμος πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος
κατὰ τὰς διαφόρους ἀπογραφάς.

Ἔτος ἀπογραφῆς	Πραγματικὸς πληθυσμὸς	Νόμιμος πληθυσμὸς	Δημόται ἐπὶ 100 κατοίκων
1870	1.457.894	1.437.936	98,63
1879	1.679.470	1.708.992	101,76
1889	2.187.208	2.263.819	103,50
1896	2.433.806	2.524.685	103,73
1907	2.631.952	2.754.770	104,67
1920 ¹	5.016.889	5.138.835	102,43
1928	6.204.684	6.131.346	98,82
1940 ²	7.460.203	7.398.350	99,17
1951	7.632.801	7.639.643	100,09
1961	8.388.553	8.409.603	100,25

(1) Ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Συνθήκης Λωζάννης.

(2) Περιλαμβάνεται καὶ ἡ Δωδεκάνησος, τῆς ὁποίας τὰ δεδομένα ἀναφέρονται εἰς τὴν εἰδικὴν ἀπογραφὴν αὐτῆς τοῦ ἔτους 1947.

Πηγή: ΕΣΤΕ.

(134) Ἀρετῆς Μέριμηκα, Ἡ πόλη ὡς φορέας κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. «Νέα Οἰκονομία, Μάρτιος 1967, τ. 3, σ. 219.

(135) Εἰς τὴν ὑπόλοιπον χώραν ἡ ἀναλογία εἶναι 436 πρὸς 1.

(136) Ἀ. Μέριμηκα, μνημ. ἔργ., σ. 218.

Ὁ παρατιθέμενος ἀνωτέρω πίναξ δεικνύει τὸν πραγματικὸν καὶ τὸν νόμιμον πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς διαφόρους ἀπογραφὰς ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι καὶ τοῦ 1961.

Ἄν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ στοιχεῖα τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν αὕξησιν τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1956—1958, ἡ μέση ἐτησίᾳ αὕξεις διὰ τὰ ἔτη 1950—1958 εἶναι 79.000 περίπου ἄτομα. Κατὰ τὴν περίοδον 1951—1955 καὶ ἐξῆς ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων καὶ τῶν θανάτων καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῶν πρώτων ἔναντι τῶν δευτέρων παραμένουν εἰς σταθερὰ ἐπίπεδα ⁽¹³⁷⁾. Ὅθεν ἡ πτώσις τῆς ἐτησίᾳς αὕξεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐρμηνεύεται μόνον διὰ τῆς μεταναστεύσεως. Κατὰ ταῦτα ὡς βάσις πρὸς ὑπολογισμὸν τῶν στεγαστικῶν ἀναγκῶν δεόν νὰ λαμβάνεται ἡ μέση ἐτησίᾳ αὕξεις τῆς τάξεως τῶν 79.000 ἀτόμων.

Ἡ τοιαύτη αὕξεις ἀπαιτεῖ τὴν οἰκοδόμησιν 20.000 περίπου κτιρίων ἐτησίως. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961, εἰς τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν περιελήφθησαν οἱ δῆμοι καὶ αἱ κοινότητες, τῶν ὁποίων ὁ πολυπληθέστερος οἰκισμὸς εἶχεν 10.000 κατοίκους καὶ ἄνω, ἄνευ τῶν διεσπαρμένων ⁽¹³⁸⁾. Εἰς τὸν ἡμιαστικὸν πληθυσμὸν περιελήφθησαν οἱ ἔχοντες 2.000—9.999 κατοίκους, ἄνευ καὶ πάλιν τῶν διεσπαρμένων καὶ εἰς τὸν ἀγροτικὸν οἱ ἔχοντες μέχρι 1.999 κατοίκους ἄνευ τῶν διεσπαρμένων ⁽¹³⁹⁾.

Ἀπὸ τοῦ 1928 μέχρι τοῦ 1961 ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς ἡυξήθη κατὰ 12%, ἐνῶ ὁ ἀγροτικὸς ἐμειώθη κατὰ 10%. Ὅσον διὰ τὸν ἡμιαστικὸν πληθυσμὸν, ἐνῶ κατὰ τὴν περίοδον 1928—1951 παρέμεινε σταθερὸς περίπου εἰς 14%, κατὰ τὴν δεκαετίαν 1951—1961 περιωρίσθη εἰς 13%. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ πίνακος 59.

(137) Τὰ δεδομένα τῆς ΕΣΤΕ δεικνύουν, ὅτι ὁ μέσος ἐτήσιος ρυθμὸς τῶν γάμων διὰ τὴν περίοδον 1950—1955 ἦτο 60.355 καὶ ὅτι εἰς 3 γεννήσεις ἀντιστοιχεῖ 1 θάνατος.

(138) Ἐμπροσθέντως περιελήφθησαν καὶ τὰ 12 προαναφερθέντα πολεοδομικὰ συγκροτήματα, ὁ πληθυσμὸς τῶν ὁποίων ἐθεωρήθη ὡς ἀστικὸς.

(139) Μέχρι τοῦδε δὲν ὑπάρχει εἰς διεθνῶς ἀποδεκτὸς ὁρισμὸς πρὸς κατὰταξιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἀστικόν, ἡμιαστικόν καὶ ἀγροτικόν, ἐξ οὗ κατὰ τὰ κριτήρια κατατάξεώς των εἰς μίαν τῶν τριῶν τούτων ὁμάδων, διαφέρουν εἰς τὰ διάφορα κράτη. Τὸ βασικὸν κριτήριον, τὸ ὁποῖον τὸ 1959 υἱοθέτησεν ἡ Διάσκεψις τῶν Εὐρωπαϊῶν Στατιστικῶν, εἶναι ἡ κατὰταξις ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τοῦ πληθυσμοῦ, τὸ κριτήριον δὲ τοῦτο ἀπεδέχθη καὶ ἡ ΕΣΤΕ.

Περιφέρεια	Ἀριθμὸς πόλεων	Ἀστικός πληθυσμὸς		% Διαφορὰ
		1951	1961	
Κεντρικὴ Ἑλλάς	11	1.545.213	2.052.936	32,85
Κρήτη	3	107.717	129.620	20,33
Μακεδονία	14	574.074	684.657	19,26
Θεσσαλία	5	166.110	190.534	14,70
Ἑπείρος	3	58.788	65.516	11,44
Πελοπόννησος	9	249.092	265.973	6,77
Θράκη	4	90.181	94.582	4,88
Ἰόνιοι Νῆσοι	1	30.811	29.896	—2,94
Νῆσοι Αἰγαίου	5	115.783	114.391	—1,20

Πηγή: ΕΣΤΕ.

Ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἰσχυρὸν παραμένει τὸ ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐκ τῶν 218.200 ἀτόμων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν δετίαν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1955 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1961 μετηγάστεισαν ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν περιφέρειαν πρωτευούσης, 72.800 ἄτομα μετεκινήθησαν ἐκ τῶν λοιπῶν ἀστικῶν περιοχῶν, 37.600 ἐκ τῶν ἡμιαστικῶν καὶ 107.800 ἐκ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν ⁽¹⁴⁰⁾. Αὕτη ἡ ἀδιάκοπος εἰσροὴ εἰς τὴν πρωτεύουσαν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔτι περαιτέρω ὄξυνσιν τοῦ οἰκιστικοῦ προβλήματος. Ἐκτὸς τῶν 370.000 πτωχοικιῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἀντικατασταθοῦν ⁽¹⁴¹⁾, δεόν νὰ ληφθῇ πρόνοια καλύψεως τῶν τρεχουσῶν ἀναγκῶν, διότι καθ' ἕκαστον ἔτος ἐν μέρει τοῦ ὑπάρχοντος στεγαστικοῦ δυναμικοῦ παλαιούται.

Ἡ προέλευσις τῶν κατὰ περιφέρειας μεταναστευόντων εἰς Ἀθήνας ἔχει ὡς δεικνύει ὁ ἐξῆς πίναξ:

(140) ΕΣΤΕ, Ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τῆς 19ης Μαρτίου 1961. Δειγματοληπτικὴ ἐπεξεργασία. Τεύχος V, Ἑσωτερικὴ μετανάστευσις, Ἀθῆναι 1963. Ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν εἶναι μία ἀκόμη συνέπεια τῆς ἐλλείψεως παραγωγικῶν καὶ κοινωνικῶς καὶ πολιτιστικῶς ἐκσυγχρονισμένων οἰκισμῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ παρείχον εὐκαιρίας ἀπασχολήσεως εἰς τοὺς ἀγρότας, θὰ ἀνεβίβαζον τὴν πνευματικὴν των στάθμην καὶ θὰ ἀπετέλουν ἀνασταλτικὸν παράγοντα διὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὑπαίθρου.

(141) Πρβλ. The Greek Housing Situation, Report by Barton P. Jenks, Labor Housing Advisor, Labor Division, June 1957, The United States of America Operations Mission to Greece, Athens, Greece.

Προέλευσις κατὰ περιφέρειας τῶν μεταναστευόντων εἰς Ἀθήνας (εἰς %).
Ποσοστὰ (‰/‰) ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν κατὰ περιφέρειας πληθυσμόν.

Περιφέρεια	Προέλευσις %	Ποσοστὸν ‰/‰
Πελοπόννησος	30,0	59,8
Κεντρικὴ Ἑλλάς	19,2	43,5
Νῆσοι Αἰγαίου	13,2	58,9
Κρήτη	9,3	42,0
Μακεδονία	8,0	9,2
Ἡπειρος	7,0	43,6
Θεσσαλία	6,9	21,7
Ἰόνιοι Νῆσοι	5,6	57,5
Θράκη	0,8	5,0

Ὅθεν τὴν κυριωτέραν πηγὴν τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως παρέχουν ἡ Πελοπόννησος, ἡ Κεντρικὴ Ἑλλάς καὶ αἱ Νῆσοι τοῦ Αἰγαίου. Ἀξιομνημόνευτον εἶναι ὅτι τὰ 2) 3 τῶν εἰς Ἀθήνας ἐγκατεστημένων μεταναστῶν, ἤτοι τὸ 66,4%, προέρχονται ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως. Τὸ 2,5% προέρχονται ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ 2,8% ἐκ τῶν Πατρῶν. Τὸ σύνολον τῶν λοιπῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων παρέχει περίπου 28,3%.

Αἱ Ἀθηναί, ὥς κινοῦσαι τὸ 33,9 τοῦ συνόλου τῶν μεταναστῶν, εἶναι κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστευτικῆς κινήσεως ⁽¹⁴²⁾.

Πρὸς ἐξακρίδωσιν τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως ἡ Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος διενήργησεν ἀπογραφὴν μὲ ἀντικείμενον «νοικοκυριό» ⁽¹⁴³⁾. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταναστῶν τῆς κατηγορίας ταύτης ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1965 μέχρι καὶ τῆς 19ης Μαρτίου 1961 ἀνῆλθεν εἰς 644.800 ⁽¹⁴⁴⁾. Εἰς τὸν παρατιθέμενον πίνακα φαίνονται αἱ πραγματοποιηθεῖσαι μετακινήσεις κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἐρεῦνης.

(142) Ὁ B. Kayser, Ἀνθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἄνω, σ. 111, ἀναφέρει 40%.

(143) Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν οἱ προσωρινῶς διαμένοντες εἰς «νοικοκυριά», οὔτε τὰ μέλη συλλογικῶν συμβιώσεων, οὔτε ἄτομα ἡλικίας κατωτέρας τῶν 5 ἐτῶν. Εἰς τοὺς ὑπολοίπους ἐτέθη τὸ ἐρώτημα: «Εἰς ποίαν πόλιν (ἢ χωρίον) κατοικοῦσες μονίμως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1955;». Ἐχρησιμοποιήθησαν μόνον αἱ ἀπαντήσεις τῶν μονίμων μελῶν.

(144) ΕΣΤΕ, Ἀποτελέσματα ἀπογραφῆς..., ἐνθ' ἄνωτ., ΕΣΤΕ, Ἑσωτερικὴ Μετανάστευσις, Ἀθῆναι 1963, σ. 7.

Π ε ρ ι ο χ α ι	Ἀπόλυτοι ἀριθμοί	Ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς %
Σύνολον Ἑλλάδος	644.800	100
Περιφέρεια Πρωτευούσης	218.200	33,9
Λοιπαὶ ἀστικαὶ περιοχαὶ	190.200	29,5
Ἡμιαστικαὶ περιοχαὶ	76.400	11,8
Ἀγροτικαὶ περιοχαὶ	160.000	24,8

Πηγή: ΕΣΤΕ.

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου σαφῶς προκύπτει, ὡς ἤδη ἐλέγχθη, ὅτι ἡ μεγαλύτερα συγκέντρωσις ἐγένετο εἰς τὰς ἀστικὰς περιοχὰς καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ⁽¹⁴⁵⁾. Αἱ ἀστικαὶ περιοχαὶ ἐδέχθησαν 408.500 ἄτομα, ἥτοι τὸ 63,4% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν μετακινήθεντων. Βεβαίως, ὡς εὐστόχως παρατηρεῖ ὁ Σ. Χατζόγλου ⁽¹⁴⁶⁾, ἡ ὑψηλὴ πυκνότης τῆς συγκέντρώσεως πρὸς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα ἐμφανίζει καθολικότητα ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος. Παρὰ ταῦτα ὁ βαθμὸς τῆς πυκνότητος τῆς συγκέντρώσεως εἶναι πολὺ μεγαλύτερος εἰς τὰς ἀναπτυσσομένης χώρας ⁽¹⁴⁷⁾. Ἐν αὐταῖς σχηματίζονται ἐν ἡ δύο μεγάλα πληθυσμιακὰ συγκροτήματα, τὰ ὅποια προκαλοῦν ἔντονον διάστασιν οἰκονομικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ περιεχομένου μεταξὺ τῶν κέντρων καὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς ἰδίας χώρας ⁽¹⁴⁸⁾.

Ἐν Ἑλλάδι τὰ τρία μεγαλύτερα πολεοδομικὰ συγκροτήματα (Ἀθηνῶν - Θεσσαλονίκης - Πατρῶν) συγκεντρώνουν τὸ 64,3% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν συνολικὸν ἀστικὸν πληθυσμόν, οὗτος ἐντὸς μιᾶς 40ετίας (1921—1961) περίπου ἐδιπλασιάσθη. Χρονολογικῶς ἡ ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ ἐντεῦθεν αὔξεις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ διεισφορῶθη ὡς κάτωθι:

(145) Ἡ περιφέρεια τῆς πρωτευούσης κατὰ τὴν 10ετίαν 1951—1961 παρουσιάζει αὔξισιν ἐτησίως κατὰ ποσοστὸν 3,4%, ἐνῶ εἰς μὲν τὰς λοιπὰς ἀστικὰς περιοχὰς ἀνήρχετο εἰς 1,3%, εἰς δὲ τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας περὶπου εἰς 1%.

(146) Σ. Χατζόγλου, σ. 12. Βλ. ἄνωτ.

(147) Ἐπὶ παραδείγματι ἡ πόλις τοῦ Mexico City τὸ 1950 εἶχε 3.050 ἄτομα, τὸ δὲ 1960, 4.830, δηλ. μέσῃ ἐτησίαν ἄνοδον 5,8%. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἡ ἀντίστοιχος πληθυσμιακὴ αὔξις τῶν λοιπῶν ἀστικῶν περιοχῶν δὲν ὑπερέβη ἐτησίως τὸ 1,5%.

(148) United Nations, Processes and Problems of Industrialization in Under - Developed Countries, New York, 1955, σ. 107.

1920	23%
1928	31%
1940	32,8%
1951	37,7%
1961	43,3%

Ἡ αὐξησις κατὰ τὴν δετίαν 1920—1928 ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν εἰσροὴν εἰς τὰ ἀστικά κέντρα προσφύγων συνεπείᾳ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Τὸ ποσοστὸν τῆς κατὰ τὴν 12ετίαν αὐξήσεως ὀφείλεται α. εἰς τὸν κορεσμὸν τῶν ἀστικῶν κέντρων, β. εἰς τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν τῶν ἐτῶν 1930—1932, γ. εἰς τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν, ἡ ὁποία συνεκράτησε τοὺς ἀγρότας εἰς τὰς περιοχὰς των. Ἡ ἐντὸς τῆς δεκαετίας 1940—1951 αὐξησις ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰ ἔτη 1940—1949. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1951—1961 ἐπὶ 55 πόλεων, 7 ἐμφανίζουσιν σαφεῖς μείωσιν πληθυσμοῦ.

Ἡ γεωργικὴ κατανομὴ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐντόνως ἐπηρέασθη ἐκ τῶν φυσικῶν παραγόντων καὶ ἰδιαιτέρως ἐκ τῆς θέσεως τῶν πεδιάδων, τῶν ὁποίων ἡ ἀξιοποίησις προσέλαβε τελευταίως σημαντικὴν ἀνάπτυξιν ⁽¹⁴⁹⁾. Τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν μεταναστεύσεως ἐξ ἀγροτικῶν περιοχῶν διαπιστοῦται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς νήσους, μὲ πρωτοπόρον τὴν Κέα, ἡ ὁποία ἀπώλεσε περίπου τὸ ἕμισυ τοῦ πληθυσμοῦ της. Τὴν κάμψιν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἀπέφυγον ἡ εὐφορος περιοχὴ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος μέχρι τῆς Ἡλίδος καὶ ἡ Κρήτη ⁽¹⁵⁰⁾. Γενικῶς ἡ γειτνίασις τῶν πόλεων εὐνοεῖ τὴν αὐξήσιν τοῦ μὴ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, ὡς δεικνύει ὁ κάτωθι πίναξ.

Π Ι Ν Α Ξ 62.

Αὐξεις τοῦ μὴ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας
τῶν μεγάλων πόλεων.

	%		%
Θεσσαλονίκης	+ 5,93	Καλαμάτας	— 7,00
Πατρῶν	+ 3,20	Σερρών	+15,63
Ἡρακλείου	+11,10	Ἰωαννίνων	— 1,27
Βόλου	+ 6,99	Κατερίνης	+13,56
Λαρίσης	+ 8,74	Δράμας	+ 0,16
Καβάλας	+ 0,82	Ἀγρινίου	+ 8,35
Χανίων	+ 2,03		

(149) B. Kayser, Ἀνθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 39.

(150) Δύο μόνον ἐπαρχίαι τῆς Δυτικῆς Ἡπείρου (Θυάμιδος καὶ Μαρκοφίτιου) παρουσιάζουσιν ἀξιόλογον ποσοστὸν δημογραφικῆς αὐξήσεως (29,4% καὶ 23% ἀντιστοίχως), λόγῳ ὅμως τῆς ἀποδεσμεύσεως μετὰ τὸν Β' Παγκ. Πόλεμον κτημάτων ἀπὸ Ἀλβανῶν καὶ Μουσουλμάνων, Αὐτόθι.

Κατὰ τὴν τελευταίαν 10ετίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναχωρησάντων κατοίκων ἐκ τῶν περισσοτέρων πόλεων, εἶναι μεγαλύτερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγκατασταθέντων εἰς αὐτάς. 30 ἐπὶ 55 πόλεων ἔχουν ἀρνητικὸν μεταναστευτικὸν ὑπόλοιπον ⁽¹⁵¹⁾, ἀλλὰ σχετικῶς μικρόν. Ἡ ἀναλογία τῶν πόλεων τῶν παρουσιαζουσῶν ἀρνητικὸν μεταναστευτικὸν ὑπόλοιπον ἰδιάζει εἰς τὴν Θράκην, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Νήσους, ἐνῶ ἡ μικροτέρα σημειοῦται εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἑλλάδα. Αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ὡς πλεονεκτοῦσαι γεωγραφικῶς, περιορίζονται εἰς τινα στασιμότητα. Τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ ἀστικοῦ βίου ἐμποδίζουν κατὰ πρῶτον μὲν λόγον ἡ ὑπερβολικὴ συγκέντρωσις τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ δεύτερον δὲ ἡ τῆς Θεσσαλονίκης ⁽¹⁵²⁾.

Ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα προκύπτουν ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἐκροῆς τῶν μεταναστῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα εἰς τὰ διάφορα γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς χώρας. Τὰ εἰσοδηματικὰ δεδομένα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 63 πίνακος ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔτος 1954. Ὁ πίναξ οὗτος δεικνύει τὴν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐκροὴν κατὰ γεωγραφικὸν διαμέρισμα πρὸς τὴν περιφέρειαν πρωτευούσης. Τὰ δεδομένα τῆς ἐκροῆς ἀναφέρονται εἰς τὴν περίοδον ἐρεύνης τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως.

Π Ι Ν Α Ξ 63.

Ἑκατοστιαία ἐκροὴ ἐσωτερικῶν μεταναστῶν κατὰ γεωγραφικὸν διαμέρισμα, πρὸς τὴν περιφέρειαν πρωτευούσης, βάσει τοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ ἑκάστου τούτων καὶ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῶν κατοίκων εἰς δολλάρια.

Γεωγραφικὸν διαμέρισμα	Εἰσόδημα κατὰ κεφαλὴν εἰς δολλάρια	Ποσοστὸν ἐκροῆς βάσει τοῦ πραγμα- τικοῦ πληθυσμοῦ
Μακεδονία	203,6	0,9
Λοιπὴ Στερ. Ἑλλάς-Εὐβοία	190,7	4,3
Πελοπόννησος	186,5	6
Νῆσοι Αἰγαίου	177,3	6
Θεσσαλία	176,6	2,2
Κρήτη	161,4	4,2
Θράκη	138,6	0,5
Ἰόνιοι Νῆσοι	135,4	5,7
Ἠπειρος	129,2	4,3

(151) Ἦτοι πλεόνασμα ἀναχωρήσεων ἐπὶ τῶν ἀφίξεων.

(152) Πρβλ. Β. Kayser, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 138.

Τὰ ἐκ τοῦ πίνακος 63 ἀνακύπτοντα συμπεράσματα κατὰ τὸν Σ. Χατζόγλου ⁽¹⁵³⁾ εἶναι:

Α. Ὁ συντελεστὴς συσχέτισεως ἀνέρχεται εἰς 0,7. Τὸ μέγεθος αὐτὸ τοῦ συντελεστοῦ συσχέτισεως δεικνύει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀξιόπιστος συσχέτισις μεταξὺ τῶν δύο μεγεθῶν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπηρεασμοῦ τοῦ ἐνὸς μεγέθους ὑπὸ τοῦ ἑτέρου.

Β. Ἡ διαπίστωσις αὕτη κατ' ἀρχὴν παρουσιάζει ἀντινομίαν πρὸς τὰ συνήθως κρατοῦντα.

Γ. Ὑπὸ ὁμαλότητα συνθηκῶν ἔδει νὰ διαπιστωθῇ μεταξὺ τῶν δεδομένων ὕψηλὴ ἀρνητικὴ συσχέτισις, ἢ ὁποῖα δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἐξῆς: Ἡ μεγαλύτερα ἐκροὴ τῶν μεταναστῶν ἔπρεπε νὰ σημειοῦται εἰς ὅσα γεωγραφικὰ διαμερίσματα ἐμφανίζουσιν τὸ χαμηλότερον κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα καὶ ἀντιθέτως.

Δ. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀνωτέρω πίνακος τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἐξ ἐπόψεως εἰσοδηματικῆς κατανομῆς εὐρίσκονται εἰς τὸ ὕψος τῆς τρίτης καὶ τετάρτης εἰσοδηματικῆς θέσεως, ἐνῶ τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς Ἡπείρου, τῶν Ἰονίων Νήσων καὶ τῆς Θράκης κατέχουν τὰς τελευταίας θέσεις, διότι παρουσιάζουν μικροτέραν ἐκροὴν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν.

Ε. Ἐνῶ τὸ μέγιστον σημεῖον τῆς εἰσοδηματικῆς κατανομῆς σημειοῦται εἰς τὸ γεωγραφικὸν διαμέρισμα τῆς Μακεδονίας (203,6 δολλ. ΗΠΑ), ἢ μικροτέρα κίνησις ἐκροῆς ἐσωτερικῶν μεταναστῶν σημειοῦται εἰς τὸ γεωγραφικὸν διαμέρισμα τῆς Θράκης (0,5). Τοῦτο δὲ παρ' ὅτι τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα τῆς Θράκης εἶναι ἐκ τῶν χαμηλοτέρων, ἢ δὲ ἀπόστασις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀντιστοίχου τῆς Μακεδονίας ἀνέρχεται εἰς 65 δολλ. ΗΠΑ. Ἀνάλογος ἀνάλυσις ἐγένετο εἰς τὴν Σουηδίαν, ἔνθα ὁ συντελεστὴς συσχέτισεως ἦτο ἀρνητικὸς τόσον διὰ τοὺς ἄρρενας (0,74) ὅσον καὶ διὰ τὰς θήλειαις (—0,64). Μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Σουηδικῶν δεδομένων ὑπάρχει διάστασις εἰς τοὺς συντελεστὰς συσχέτισεως, διότι τὰ αἷτια τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν εἶναι διαφόρου ὕφους λόγῳ τοῦ ἐπιπέδου τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς δομῆς τῶν δύο χωρῶν ⁽¹⁵⁴⁾.

(153) Σ. Χατζόγλου, Ἑσωτερικὴ μετανάστευσις. Ἀστικοποίησις καὶ συντελεσταὶ συμμετρίας ἀστικοποιήσεως. Ἀθῆναι 1966.

(154) Εἰς τὰς προηγμένας οἰκονομικῶς χώρας ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις διέπεται ἀπὸ «κανονικότητα» ρυθμοῦ σχηματισμοῦ.

Αὕτη ἀντιστοιχεῖ εἰς σύμμετρον διαμόρφωσιν οἰκονομικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων, εἰς ὅλας τὰς ἀστικὰς περιοχάς. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς οἰκονομικῶς ὑπὸ ἀνάπτυξιν χώρας, ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις διέπεται ἀπὸ «ἀνώμαλον σχηματισμόν». Τοῦτο δεικνύει ὅτι αἱ οἰκονομικαὶ καὶ πολιτιστικαὶ ἐκδη-

Ἡ εἰσροή μεταναστῶν εἰς τὰς ἀναπτυσσομένης χώρας προκαλεῖ ἐπέκτασιν τῶν ἀστικῶν κέντρων, δημιουργοῦσα καὶ προβλήματα ἀπασχολήσεως. Εἰς τὸν πίνακα 64 ἐμφανίζεται ἡ κατανομή τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν μὲ δύο διακρίσεις, εἰς α. μὴ μεταναστεύσαντας καὶ β. ἐγκατασταθέντας εἰς ἀστικὰς περιοχάς.

Π Ι Ν Α Κ 64.

Κλάδοι οἰκονομικῆς δραστηριότητος	Περιφέρεια πρωτευούσης		Λοιπαὶ ἀστικαὶ περιοχαί	
	Μὴ μεταν.	Ἐγκατασταθέντες	Μὴ μεταν.	Ἐγκατασταθέντες
Σύνολον ἐνεργῶν	534,5	112,7	514,9	82,5
Ἐξ ὧν τοῖς ἑκατὸν	%	%	%	%
Γεωργία κλπ.	1,0	1,1	17,9	11,4
Ὀρυχεῖα-μεταλλεῖα κλπ.	0,4	(0,3)	0,4	(0,4)
Βιομηχανία-βιοτεχνία	28,8	29,6	27,0	21,5
Οἰκοδόμησις-δημ. ἔργα	7,9	11,7	7,5	12,1
Ἡλεκτρισμὸς κλπ.	1,6	1,0	1,1	1,3
Ἐμπόριον-πίστις κλπ.	17,9	10,5	15,0	7,6
Μεταφοραὶ-ἐπικοινωνίαι	9,5	5,8	8,3	6,9
Λοιπαὶ ὑπηρεσίαι	25,3	31,0	16,5	32,5
Κλάδοι μὴ δηλωθέντες	2,8	4,4	5,2	2,0
«Νέοι» ζητοῦντες ἐργασίαν διὰ πρώτην φοράν	3,2	3,8	4,3	4,2

Πηγή: ΕΣΤΕ, Ἐσωτερικὴ μετανάστευσις, Ἀθῆναι 1963.

ὑπὸ τοῦ ΟΗΕ καὶ ὑπὸ τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἑργασίας κατηρτίσθησαν στατιστικαὶ σειραί, ὥστε νὰ καταστή δυνατὴ ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς ὑποδείγματος συμμετρίας ἀστικῆς ἀναπτύξεως ἀναφερομένου εἰς τοὺς δείκτας «ἀστικὴ ἀνάπτυξις» καὶ «ἐκβιομηχάνισις» ἐκάστης χώρας ⁽¹⁵⁵⁾. Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ὑποδείγματος τούτου προέκυψεν, ὅτι εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας ἡ αὔξησις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ὑπῆρξε σύμμετρος λόγῳ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγένετο. Τοῦναντίον εἰς τὰς ἀναπτυσσομένης χώρας ἐσημειώθη μία διόγκωσις τοῦ κλάδου «λοιπαὶ ὑπηρεσίαι» μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθῇ ἡ καλουμένη «ἀφανὴς ἀνεργία» καὶ ὁ παρασιτισμὸς.

ὑπολείπεται νῦν νὰ δοθῇ μία γενικὴ εἰκὼν τοῦ μεγέθους τοῦ πλη-

λώσεις, ἰδίᾳ δὲ αἱ τελευταῖαι, δραστηριοποιοῦνται μόνον εἰς τὰ μεγάλα πληθυσμιακά συγκροτήματα. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνει πρὸς μίαν κατεύθυνσιν τὴν ροὴν τῶν ἐσωτερικῶν μεταναστῶν. Σ. Χατζόγλου, Ἐσωτερικὴ μετανάστευσις κλπ., ὡς ἄνω, σ. 18.

(155) Στατιστικαὶ Σειραὶ Κ, ἀριθ. 2, ΟΗΕ 1963. Διεθνὲς Γραφεῖον Ἑργασίας, Στατιστικὴ Ἐπετηρίς, 1963.

Π Ι Ν Α Ξ 65.

Πληθυσμός και δευτερογενής και τριτογενής απασχόλησις
εἰς ἀστικά κέντρα 44.000 κατοίκων καὶ ἄνω.

Κέντρον	Πληθυσμός 1961		Ἀριθμός διο- μηχανικῶν κα- ταστημάτων 1963		Ποσοστὸν ἀπασχό- λησεως εἰς κατα- ναλωτικῶν τύπου βιομηχ. κλάδους ἐπὶ συνόλου χώρας 1963		Ποσοστὸν ἀπασχόλη- σεως εἰς δευτε- ρογενεῖς καὶ τρι- τογενεῖς δρα- στηριότητας ἐπὶ συνόλου χώρας 1961	
	Ἀπόλ.	Σειρά	Ἀπόλ.	Σειρά	%	Σειρά	%	Σειρά
Π. Πρωτευούσης	1.852.709	1	34.502	1	23,3	1	42,53	1
Π. Σ. Θεσ/νίκης	378.444	2	7.667	2	2,7	2	8,32	2
Π.Σ. Πατρῶν	102.244	3	1.790	3	0,5	3	1,99	3
Π.Σ. Ἡρακλείου	69.983	4	1.337	5	0,3	5-6	1,13	5
Π.Σ. Βόλου	67.424	5	1.406	4	0,4	4	1,40	4
Λάρισα	56.010	6	991	7	0,3	5-6	1,04	7
Κασάλα	44.918	7	911	8	0,2	7-8	1,11	6
Π.Σ. Χανίων	44.005	8	1.019	6	0,2	7-8	0,74	8

Πηγή: ΚΕΠΕ.

θυσμοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ποσοστοῦ τῶν δευτερογενῶν καὶ τριτογενῶν δραστη-
ριοτήτων τῶν 8 μεγαλύτερων ἀστικῶν κέντρων τῆς χώρας.

§ 2. Δημογραφικαί προοπτικά.

Ἐξ ἐπόψεως δημογραφικῆς, ἡ προπολεμικὴ Ἑλλάς ἦτο εἰς λίαν καλλιτέραν κατάστασιν ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρεται σήμερον. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν γεννήσεων καὶ εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ἀποδημίας. Χαρακτηριστικὸς ἐν προκειμένῳ εἶναι ὁ κάτωθι πίναξ:

Π Ι Ν Α Ξ 66.

Δημογραφικοὶ συντελεσταὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος
(Ἐτήσιοι μέσοι ὅροι δι' ἐκάστην περίοδον)

Ἐπὶ χιλίων κατοίκων	1933—37	1955—59	1960—63
Γεννήσεις ζώντων	28,4	19,3	18,1
Θάνατοι ἐν γένει	15,4	7,3	7,7
Μετανάσται (μόνιμοι)	0,5	3,5	9,4 ¹
Ἐτησία αὐξήσεις	12,5	8,5	1,0

(1) Μετανάσται περιόδου 1960—64.

Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐβελτιώθη ⁽¹⁵⁶⁾ καὶ ὅτι περιστάλη ἡ θνησιμότης εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ προπολεμικοῦ ἐπιπέδου, παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ ἐλάττωσις τῶν γεννήσεων καὶ ἡ διαρκὴς μετανάστευσις ἐξακολουθοῦν ὑπάρχουσαι. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐξήτασε προσφάτως ὁ Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Δημογραφικῶν Ἐρευνῶν Βασίλειος Βαλαώρας ⁽¹⁵⁷⁾. Οὗτος τὴν μείωσιν τῆς γονιμότητος ἐθεώρησεν ἡθελημένην. Εἰς ἔρευναν τοῦ Πανεπιστημικοῦ Κέντρου Δημογραφικῶν Ἐρευνῶν, ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν ἐρωτηθέντων παρεδέχθη, ὅτι λαμβάνει μέτρα πρὸς περιστολὴν τῶν γεννήσεων εἰς ἀναλογία εἰς μὲν τὰ χωρία μέχρις 86%, εἰς δὲ τὰς πόλεις ἄνω τοῦ 95%. Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ἐτησίων μέσων ὅρων διαφόρων κρατῶν, εἶναι γεγονός ὅτι, ἐὰν ἡ πτώσις τῆς γεννητικότητος συνεχισθῇ, μετὰ τινὰς δεκαετίας ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς θὰ ἀρχίσῃ συρρικνούμενος.

(156) Ὑπεχώρησεν ὁ ἀναλφαριθμητισμὸς (ἀπὸ 42% τὸ 1928, τὸ 1961 κατέληθεν εἰς 18%). Ἡὑξήθη τὸ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικὸν εἰσόδημα (ἀπὸ δολλ. 23 τὸ 1935, ἀνῆλθεν εἰς 630). Ἡ διατροφή προσεγγίζει τὰς 2.940 θερμίδας κατὰ κεφαλὴν ἀνὰ 24ωρον καὶ τὰ 28 γραμμάρια πρωτεΐνης ζωϊκῆς προελεύσεως.

(157) Β. Βαλαώρα, Δυσμενεῖς αἱ δημογραφικαὶ μας προοπτικά, «Νέα Οἰκονομία», τ. 12 (1965) σ. 971—977. V. G. Valaoras, Control of Family size in Greece, Population Studies. March 1965.

Π Ι Ν Α Ξ 67.

Μέσος αριθμός γεννήσεων ζώντων κατά οικογένειαν
κατά την περίοδον 1953—1957.

Κράτος	Νεογνά	Κράτος	Νεογνά
Ἀλβανία	7,0	Γαλλία	2,7
Καναδάς	3,8	Βέλγιον	2,4
Ἰσραήλ	3,7	Ἰταλία	2,4
Κύπρος	3,5	Ἑλβετία	2,4
Γιουγκοσλαβία	3,2	Ἀγγλία	2,3
Ὁλλανδία	3,1	Ἑλλάς	2,2

Πηγή: UN Demographic Yearbook.

Ὁ πίναξ 68 δεικνύει πρόβλεψιν αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Τουρκίας.

Π Ι Ν Α Ξ 68.

Κράτη	1970	1975	1980
Ἑλλάς	8.730	8.862	9.056
Ἰσπανία	32.386	33.551	34.491
Ἰταλία	54.318	56.402	58.439
Τουρκία	32.917	37.914	43.970

Ἡ φυσικὴ κίνησις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τὸ 1960 κατὰ ποσοστὰ ἐπὶ τοῖς χιλίοις ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Π Ι Ν Α Ξ 69.

Φυσικὴ κίνησις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Ποσοστὰ ἐπὶ τοῖς χιλίοις
κατὰ τὸ 1960.

	Γεννητικότητα	Θνησιμότης
Κεντρικὴ Ἑλλάς:		
Αἰτωλοακαρνανία	22,9	6,9
Ἀττικὴ	17,9	7,8
Βοιωτία	17,0	6,4
Εὐβοία	19,4	7,7
Εὐρυτανία	28,6	8,6

	Γεννητικότητα	Θνησιμότητα
Φθιώτις	18,1	7,2
Φωκίς	15,6	9,6
Πελοπόννησος:		
Άργολίς	17,5	6,4
Αρκαδία	20,5	9,3
Αχαΐα	21,4	8,1
Ήλις	21,9	6,7
Κορινθία	17,4	8,0
Λακωνία	18,0	9,6
Μεσσηνία	17,8	7,7
Ιόνιοι Νήσοι:		
Ζάκυνθος	16,0	7,5
Κέρκυρα	17,1	8,7
Κεφαλληνία	19,9	10,3
Λευκάς	20,6	9,7
Ήπειρος:		
Άρτα	22,9	5,4
Θεσπρωτία	25,3	4,9
Ιωάννινα	23,2	7,6
Πρέβεζα	23,7	5,6
Νήσοι Αιγαίου:		
Δωδεκάνησος	24,6	9,2
Κυκλάδες	17,4	9,5
Λέσβος	15,4	9,8
Σάμος	15,6	10,6
Χίος	18,6	12,9
Κρήτη:		
Ήράκλειον	20,0	6,8
Λασιθίον	16,6	8,1
Ρέθυμνον	21,0	8,4
Χανιά	18,8	12,9
Θεσσαλία:		
Καρδίτσα	22,3	6,2
Λάρισα	20,6	6,3
Μαγνησία	17,1	8,6
Τρίκαλα	23,2	5,4

	Γεννητικότητα	Θνησιμότητα
Μακεδονία	22,6	7,4
Ήμαθία	19,2	5,5
Θεσσαλονίκη	24,7	8,8
Καβάλα	18,5	7,3
Καστοριά	27,6	10,7
Κιλκίς	24,3	7,7
Κοζάνη	26,8	8,1
Πέλλα	23,9	7,4
Πιερία	24,9	6,1
Σέρραι	22,7	6,2
Φλώρινα	28,4	9,2
Χαλκιδική	18,4	7,4
Θ ρ ά κ η :		
Έβρος	26,5	8,1
Ξάνθη	30,5	10,5
Ροδόπη	26,4	9,4

Τὰ ποσοστά γεννητικότητας τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἀποδίδονται ὡς ἑξῆς:

Π Ι Ν Α Ξ 70.

Ποσοστὸν γεννητικότητας τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν των.

	Γ ε ν ν η τ ι κ ό τ η ς	
	Ἀστική	Ἀγροτική
A. Ὑψηλὴ ἀστική γεννητικότητα.		
Ὑψηλὴ ἀγροτικὴ γεννητικότητα:		
Ἀγρίνιον	23,5	25,2
Πτολεμαῖς	21,4	26,8
Κατερίνη	22,8	29,8
Κάλυμνος	26,2	22,4
Μέση ἀγροτικὴ γεννητικότης:		
Καλαμάτα	21,0	18,0
Μικρὰ ἀγροτικὴ γεννητικότης:		
Ἀλεξανδρούπολις	28,6	16,6
B. Μέση ἀστική γεννητικότητα.		
Ὑψηλὴ ἀγροτικὴ γεννητικότης:		

	Γ ε ν ν η τ ι κ ό τ η ς	
	°Αστική	°Αγροτική
°Αργος	19,7	21,3
°Αρτα	19,0	26,1
Λεβάδεια	18,0	21,8
Δράμα	17,6	26,3
Χαλκίς	19,0	21,2
Πύργος	20,0	23,3
°Αμαλιάς	19,6	23,3
Νάουσα	17,9	21,8
°Ηράκλειον	20,9	22,0
Καστοριά	17,2	22,2
Κοζάνη	17,9	28,3
Ξάνθη	17,6	31,8
Γιαννιτσά	19,3	23,1
Πρέβεζα	18,7	28,4
Μέση αγροτική γεννητικότητα:		
Πάτραι	18,7	19,8
Ρόδος	19,2	20,9
Λάρισα	17,0	20,1
Ρέθυμνον	17,8	20,8
Χανιά	19,8	17,3
Χίος	18,0	18,4
Μικρά αγροτική γεννητικότητα:		
Αΐγιον	17,2	16,5
Γ. Μικρά αστική γεννητικότητα.		
°Υψηλή αγροτική γεννητικότητα:		
Μεσολόγγιον	16,4	24,8
°Ορεστιάς	14,8	27,3
Βέροια	16,6	22,6
°Ιωάννινα	13,7	24,4
Καβάλα	16,3	22,9
Καρδίτσα	16,4	24,4
Κιλκίς	15,1	23,3
°Εδεσσα	16,0	27,6
Κομοτηνή	12,7	26,7
Σέρραι	15,0	28,2
Τρίκαλα	15,2	24,6
Φλώρινα	16,8	26,7

	Γεννητικότητα	
	Ἀστική	Ἀγροτική
Μέση ἀγροτική γεννητικότητα:		
Τρίπολις	16,3	18,5
Πόλεις τῆς Ἀττικῆς	13,4	17,9
Θεσσαλονίκη	15,6	18,0
Κέρκυρα	13,8	19,5
Κόρινθος	16,2	17,8
Τύρναβος	12,7	17,3
Λαμία	14,9	18,3
Μικρά ἀγροτική γεννητικότητα:		
Θῆβαι	15,1	15,8
Ἐρμούπολις	15,2	15,0
Σπάρτη	14,7	15,8
Μυτιλήνη	16,8	15,1
Βόλος	16,6	16,3

Τὰ ποσοστὰ γεννητικότητος καὶ θνησιμότητος τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἀνῆλθον τὸ 1960 κατὰ μέσον ὅρον εἰς 15,1 καὶ 6,1 ἐπὶ τοῖς χιλίοις. Ὁ μέσος οὗτος ὅρος δὲν ἀντικατοπτρίζει ὁμοιόμορφον τινὰ κατάστασιν. Αἱ οὐσιωδέστεραι ἐνδείξεις ἐπὶ τῶν ψυχοκοινωνιολογικῶν πλευρῶν τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνουν σαφεῖς ἄνευ τῆς μελέτης τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς γονιμότητος τῶν ἀστικῶν καὶ τῶν πέριξ ἀγροτικῶν πληθυσμῶν. Τὰ γενικὰ συμπεράσματα μιᾶς τοιαύτης θεωρήσεως δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἑξῆς:

1. Αἱ περιπτώσεις ὑψηλῆς ἀστικῆς γεννητικότητος εἶναι σπάνιαι ⁽¹⁵⁸⁾.

2. Εἰς τὰς περισσοτέρας πόλεις ἡ γεννητικότης εἶναι μέση ἢ μικρὰ ἐντὸς ἀγροτικοῦ περιβάλλοντος ὑψηλῆς γεννητικότητος ⁽¹⁵⁹⁾.

3. Μεγάλαι τινὲς πόλεις προεκάλεσαν διὰ «μεταδοτικότητος» εἰς τὴν γειτονικὴν ὑπαιθρον σαφεῖ μείωσιν τῆς γονιμότητος.

4. Ἡ μέση ἢ μικρὰ ἀστικὴ γεννητικότης ἐντὸς μικρᾶς γονιμότητος ἀγροτικῶν πληθυσμῶν σπανίζει.

Ὁ πίναξ 71 δεικνύει τὸ ποσοστὸν γεννητικότητος τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν των.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ θνησιμότης κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσιπενταετίαν ἐμειώθη σημαντικῶς.

(158) B. Kayser, Ἀνθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος..., ὡς ἄνω, σ. 55.

(159) Αὐτόθι.

Π Ι Ν Α Ξ 71.

Θάνατοι ἐπὶ 1.000 κατοίκων εἰς ἐκάστην ἡλικίαν.

Ἐτήσιοι μέσοι ὅροι.

Ὅμοιαι ἡλικιών	Θ ν η σ ι μ ό τ η ς	
	1933—1937	1958—1962
Ἀριθ. θανάτων	104.839	62.017
Ἐπὶ χιλίων κατοίκων	15,7	7,5
0	116,5	40,0
1 — 4	20,9	2,0
5 — 14	3,7	0,5
15 — 24	5,2	0,8
25 — 44	6,7	1,4
45 — 64	14,6	7,5
65 —	67,5	55,3

Ὁ πίναξ 72 δεικνύει τὰς γεννήσεις καὶ τοὺς θανάτους, οἱ ὅποιοι κατεγράφησαν εἰς τὸν τόπον διαμονῆς τῆς μητρὸς ἢ τοῦ θανόντος.

Π Ι Ν Α Ξ 72.

Φυσικὴ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων κατὰ τὴν περίοδον 1958—1960

(μέσος ἐτήσιος ὅρος ἐπὶ τοῖς χιλίοις).

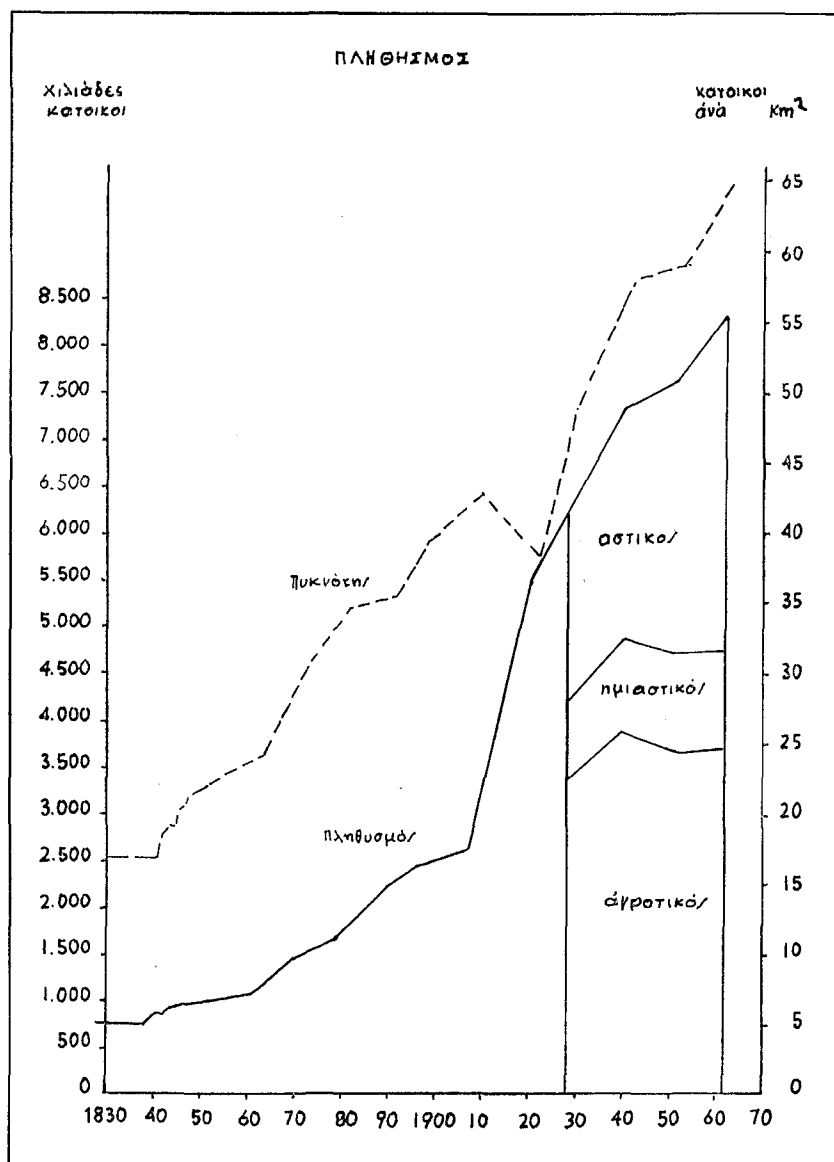
Πόλις (ἢ πολεοδομικὸν συγκρότημα)	Ποσοστὸν γεννητι- κότητος	Ποσοστὸν θνησι- μότητος	Διαφορὰ
Ἀθῆναι	15,1	6,5	8,6
Θεσσαλονίκη	15,6	7,1	8,5
Πάτραι	18,7	7,1	11,6
Ἡράκλειον	20,9	7,7	13,2
Βόλος	16,6	7,7	8,9
Λάρισα	17,0	7,9	9,1
Καβάλα	16,3	8,4	7,9
Χανιά	19,8	7,3	12,5
Καλαμάτα	21,0	7,1	13,9
Σέρραι	15,0	7,4	7,6
Ἰωάννινα	13,7	8,6	5,1
Κατερίνη	22,8	6,4	16,4
Δράμα	17,6	8,1	9,5
Ἀγρίνιον	23,5	6,5	17,0
Χίος	18,0	10,0	8,0
Κομοτηνὴ	12,7	7,7	5,0
Τρίκαλα	15,2	6,2	9,0

Πόλις (ἢ πολεοδομικὸν συγκρότημα)	Ποσοστὸν γεννητι- κότητος	Ποσοστὸν θνησι- μότητος	Διαφορὰ
Ρόδος	19,2	6,2	13,0
Κέρκυρα	13,8	8,2	5,6
Ξάνθη	17,6	9,6	8,0
Βέροια	16,6	6,6	10,0
Μυτιλήνη	16,8	10,1	6,7
Χαλκίς	19,0	7,1	11,9
Καρδίτσα	16,4	5,9	10,5
Αἴγιον	17,2	7,7	9,5
Κοζάνη	17,9	6,2	11,7
Λαμία	14,9	6,9	8,0
Πύργος	20,0	8,5	11,5
Γιαννιτσά	19,3	6,6	12,7
Ἀλεξανδρούπολις	28,6	8,4	20,2
Τρίπολις	16,3	6,3	10,0
Ἄρτα	19,0	5,7	13,3
Ἄργος	19,7	7,5	12,2
Εἰμούπολις	15,2	8,6	6,6
Κόρινθος	16,3	6,4	9,9
Θήβαι	15,1	5,8	9,3
Ἑδεσσα	16,0	7,7	8,3
Ἐλευσίς	19,8	5,6	14,2
Νάουσα	17,9	7,0	10,9
Ἀμαλιάς	19,6	6,8	12,8
Μέγαρα	19,2	7,1	12,1
Ρέθυμνον	17,8	5,3	12,5
Πτολεμαῖς	21,4	7,0	14,4
Λεδάδεια	18,0	5,5	12,5
Φλώρινα	16,8	8,0	8,8
Ἀχαρναι	15,3	4,1	11,2
Μεσολόγγιον	16,4	7,7	8,7
Πρέβεζα	18,7	5,7	13,0
Σαλαμίς	12,5	4,7	7,8
Κιλκίς	15,1	5,9	9,2
Τύρναβος	12,7	5,1	7,6
Σπάρτη	14,7	6,2	8,5
Ὀρεστιάς	14,8	7,8	7,0
Κάλυμνος	26,2	7,7	18,5
Καστοριά	17,2	6,1	11,5

Πηγή: B. Kayser, Ἀνθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἄνω, σ. 58.

Ἡ πυκνότης τοῦ ἀστικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ δίδεται ὑπὸ τοῦ πίνακος 73.

Π Ι Ν Α Κ Ξ 73.

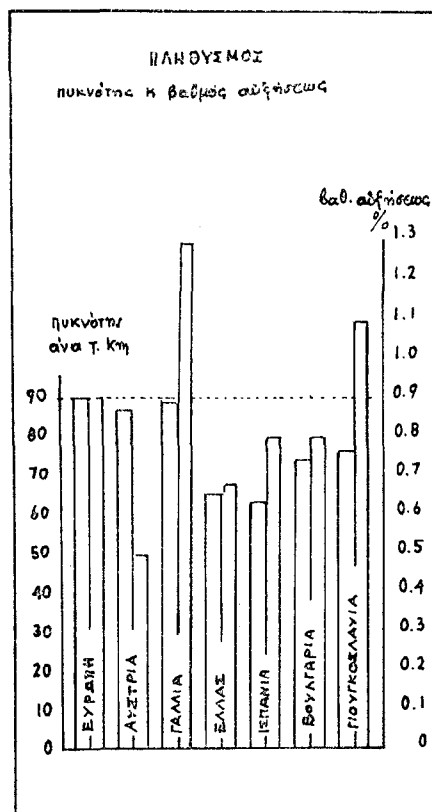

Πηγή: ΕΤΒΑ.

Ἡ πυκνότης καὶ ὁ βαθμὸς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος,

της Ευρώπης ολοκλήρου και τινων άλλων κρατών εμφανίζεται ως κάτωθι:

Π Ι Ν Α Ξ 74.

Πηγή: UN Statistical Yearbook 1966.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΑΙ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ

Ἡ κρίσις τῆς κατοικίας εἶναι γενικὸν φαινόμενον, ὑφιστάμενον εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ δὴ εἰς τὰς περισσοτέρας κατὰ τρόπον ὀξύν (160). Διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀρκεῖ ἡ μελέτη τῶν πρακτικῶν τοῦ Ε' Πανελληνίου Ἀρχιτεκτονικοῦ Συνεδρίου (161) διὰ τὰ σχηματισθῆ ὀδυνηρὰ εἰκόν. Ὁδ-τω ἐν τῷ Συνεδρίῳ τούτῳ αἱ Ἀθῆναι ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς «κλινικῶς νεκραί» καὶ ἐπεσημάνθη ὁ κίνδυνος, ὅτι συντόμως θὰ ἐπέλθῃ καὶ ὁ φυ-σιολογικὸς τῶν θάνατος, ἂν δὲν ἀντιμετωπισθῇ ὀρθῶς τὸ πολεοδομικόν των πρόβλημα συντόμως ὑπὸ τῆς Πολιτείας (161α).

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἔλλειψις οἰκιστικῆς πολιτικῆς ἐγένετο αἰσθητὴ εὐθὺς ὡς τὸ Ἔθνος ἀπηλευθερώθη. Φυσικὸν ὅμως ἦτο τότε ἡ πολιτικὴ αὕτη νὰ περιστρέφεται εἰς ἓν «πρόγραμμα» ἄνευ προοπτικῆς. Ἡ πολιτικὴ αὕτη δικαιολογεῖται ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν: α. αἱ καταστροφαὶ αἱ ὁποῖαι ἔπρεπε νὰ ἀποκατασταθοῦν, β. ἡ ἀθλία οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν κα-τοίκων καὶ γ. τὰ ἀνύπαρκτα οἰκονομικὰ μέσα τοῦ νεοσυσταθέντος κρά-τους. Παρὰ τὰς ἐξαιρετικῶς δυσμενεῖς συνθήκας, ὠρισμένα οἰκιστικὰ προβλήματα ἀντιμετωπίσθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῶς. Ἦδη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος ἐλαμδάνοντο μέ-τρα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πολυαρίθμων προσφύγων (162). Τὸ πρόβλη-μα τοῦτο ἀπασχόλησε καὶ τὸν Κυβερνήτην. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρο-μεν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια ἱδρυσιν νέου οἰκισμοῦ εἰς

(160) Πρβλ. Evolution de la Situation Economique, OECF, Juin 1951.

(161) Βλ. ἐφημ. «Καθημερινή» 20.1.1966 καὶ 21.1.1966.

(161α) Εἰς τὸ αὐτὸ συνέδριον ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Πανελληνίου Ἰατρικοῦ Συλλόγου Ε. Βαγιανὸς ἐτόνισεν ὅτι ἡ «ἀθηναϊκὴ πολυκατοικία ἀποτελεῖ φοβε-ρὰν πληγὴν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺν ὑψοῦται μὲ μοναδικὸν ὀδηγὸν τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν. Ἀρνεῖται τὰς στοιχειωδεστέρας ὑγιεινὰς συνθήκας διαβί-σεως. Στερεῖται παντὸς στοιχείου μονώσεως διὰ μίαν ἀνενόχλητον βίωσιν τῶν ἐνοίκων. Ἀποτελεῖ ἄρνησιν τῆς κοινωνικότητος. Ἐπιβάλλει ὑπὸ διαρκῆ ἀπαγό-ρευσιν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν καὶ ὑπὸ διαρκῆ κατάθλιψιν τὴν βίωσιν τῶν ὠρίμων. Ἡ κατοικία εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξελίχθη εἰς φυτώριον νευρωτικῶν καὶ ὑποσκάπτει ταχυρρυθμῶς τὴν ὑγείαν, τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν συνοχὴν τῶν ἀν-θρώπων». Πρβλ. Θ. Α. Στρατηγοπούλου, Ἡ ἀθλιότης τῶν συνθηκῶν οἰκήσε-ως καὶ αἱ ἐπιπτώσεις αὐτῆς ἐπὶ τῆς Οἰκογενείας. Εἰς Δελτίον Συλλόγου Πτυ-χιούχων ΠΑΣΠΕ. Τεύχος 25—26 (1966) σ. 11 κ. ἐξ.

(162) Πρβλ. Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, Πρόσφυγες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπα-νάστασιν. Εἰς «Νέα Ἑστία», τ. ΜΔ' σ. 1154—1157, 1237—1241, 1298—1303. Εἰς τὴν μελέτην ταύτην φέρονται εἰς τὴν δημοσιότητα ἀνέκδοτα κείμενα περιέ-χοντα πολὺ τιμὰ στοιχεῖα, στατιστικὰ καὶ πληροφορίας ἰδιὰ τοὺς οἰκισμοὺς τούτους.

τὰς Πάτρας τὸ 1828. Τὰ ἀπὸ τοῦ 1828 καὶ ἐξῆς λαμβανόμενα μέτρα περιορίζονται εἰς τὴν προσπάθειαν καλύψεως τρεχούσης φύσεως ἀναγκῶν. Λόγῳ τῶν προαναφερθεῖσων συνθηκῶν δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ εὐρεῖα καὶ συστηματικὴ κάλυψις τῶν οἰκιστικῶν ἀναγκῶν. Τὸ πρόβλημα ἐγένετο πολυπλοκώτερον ἐξ ἀπροβλέπτων γεγονότων, ὡς ἡ ἀνάγκη στεγάσεως τῶν προσφύγων τῆς Κρήτης, τῆς Ρωμυλίας, τοῦ Καυκάσου, ἡ ἀνοικοδόμησις πόλεων καὶ χωρίων καταστραφέντων μερικῶς ἢ καὶ ὀλοσχερῶς λόγῳ πολέμων ἢ σεισμῶν. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή ἀπροόπτως καὶ ἐπιτακτικῶς προσέβαλε τὸ μέγα πρόβλημα τῆς προσφυγικῆς ἀποκαταστάσεως. Παραλλήλως, διὰ μὲν τὴν δημογραφικὴν πολιτικὴν δὲν ἐδίδετο ἡ πρέπουσα σημασία, διὰ δὲ τὴν οἰκιστικὴν ὑπῆρχε πλήρης ἄγνοια ⁽¹⁶³⁾. Αἱ ἀλλεπάλληλοι καταστροφαὶ καὶ αἱ μεγάλαι πληθυσμιακαὶ μετακινήσεις ἐδέσμευον τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου ἐξ ἐπόψεως πολεοδομικῆς καὶ κτιριακῆς. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1940—1949 ἐδημιουργήθη χάωδης κατάστασις. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθῇ, ὅτι αἱ βλαβεῖσαι οἰκίαι ὑπολογίζονται εἰς 500.000, ἥτοι περίπου τὰ 30% τοῦ προπολεμικοῦ στεγαστικοῦ δυναμικοῦ. Ὁ παρατιθέμενος κατωτέρω πίναξ δεικνύει τὰς συνθήκας στεγάσεως κατὰ τὰ ἔτη 1939, 1947 καὶ 1955.

Π Ι Ν Α Ξ 75.

Σύγκρισις στεγαστικῆς καταστάσεως 1939 - 1947 - 1955.

Ἔτος	Πληθυσμὸς	Κτίρια	Δωμάτια
1939	7.335.000	1.860.000	3.750.000
1947	7.480.000	1.483.000	2.996.000
1955	8.366.000	1.800.000	3.725.000

Ἔτος	Δωμάτια ἀνὰ κάτοικον	Ὅγκος κτιρίου	Ἀτομα ἀνὰ κτίριον	Ἀτομα ἀνὰ δωμάτιον	Κτίριον ἀνὰ 1000 ἄτομα
1939	2,02	280	3,94	1,96	255
1947	2,02	280	5,05	2,5	198
1955	2,07	250	4,65	2,25	215

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν στοιχείων τούτων δύνανται νὰ ἐξαχθοῦν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα:

(163) Πρὸβλ. Κ. Α. Δοξιάδης, Οἰκιστικὴ Πολιτική. Γιά τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς χώρας μὲ ἓνα εἰκοσάχρονο σχέδιο. Ἔκδοσις Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως, ἀριθ. 7, Ἀθῆναι 1947.

Α. Ἐνῶ ἀπὸ τοῦ 1947 ἤρχισαν αἱ προσπάθειαι ἀποκαταστάσεως τῶν ζημιῶν, μέχρι τὸ 1955 δὲν κατέστη δυνατόν νὰ προσεγγίσῃ τὸ ἐπίπεδον τοῦ 1939.

Β. Ἐνῶ κατὰ τὴν περίοδον 1939—1955 ὁ πληθυσμὸς ἠϋξήθη περίπου κατὰ 1.011.000 ἄτομα, τόσον ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκημάτων ὅσον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δωματίων ἦτο κατώτερος (τὸ 1955) ἐκείνων τοῦ 1939.

Γ. Ἐσημειώθη ἐλάττωσις τοῦ ὄγκου τῶν κτιρίων. Παρὰ τὴν ὑπαρξίν ὑπουργείων, ὑπηρεσιῶν καὶ ὀργανισμῶν, Ἑλληνικῶν καὶ μὴ, ἐντεταλμένων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν οἰκιστικῶν θεμάτων ⁽¹⁶⁴⁾ καὶ παρὰ τὰς προσπάθειάς των, οὐδεμία ἀποτελεσματικὴ οἰκιστικὴ πολιτικὴ ἐφηρμόσθη. Ἐκτίσθησαν σχολεῖα εἰς συνοικισμοὺς, οἱ ὅποιοι, ὡς εὕρισκόμενοι εἰς σεισιμόπληκτα μέρη, ἔπρεπε νὰ μετατεθοῦν. Κατεσκευάσθησαν λιμένες εἰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον οὐδεμίαν κίνησιν. Παρετείνετο ἡ καθημερινῶς φθίνουσα ζωὴ οἰκισμῶν, ἐνῶ ἐγκατελείποντο ἄνευ βοήθειας ἄλλοι δυνάμενοι νὰ ἀκμάσουν ⁽¹⁶⁵⁾.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ ἔλλειψις κρατικῆς οἰκιστικῆς πολιτικῆς ἀλλὰ καὶ ἐκσυγχρονισμένης ἐπιχειρηματικῆς μεθόδου ἄφησαν τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ πολεοδομικὰ καὶ οἰκιστικὰ προβλήματα τῆς Χώρας. Ἡ ἄρρυθμος πορεία τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἡγωμένων Ἐθνῶν ἐκδιδομένου Ἐτησίου Στατιστικοῦ Δελτίου διὰ τὴν Κατοικίαν καὶ τὰς Κατασκευὰς εἰς τὴν Εὐρώπην. Οὕτω, κατὰ τὴν περίοδον 1956—1965 αἱ ἀνεγερθεῖσαι κατοικίαι, κατόπιν χορηγήσεως ἀδείας οἰκοδομήσεως, ἀνῆλθον εἰς 617.800. Συγκεκριμένως τὸ 1956 ἐκτίσθησαν 62.800, τὸ 1957 57.600, τὸ 1958 62.700, τὸ 1959 35.100, τὸ 1960 60.400, τὸ 1961 70.400, τὸ 1962 71.000, τὸ 1963 52.400, τὸ 1964 66.200 καὶ τὸ 1965 79.400 ⁽¹⁶⁶⁾. Κατὰ τὸ ἀνωτέρω χρονικὸν διάστημα ἡ Ἑλλάς ἐκ τῶν 11 Βαλκανικῶν καὶ ἀναπτυσσομένων χωρῶν τῆς Εὐρώπης ὑπερέβη τὰς 7, ὡς ἐκ τοῦ πίνακος 76 προκύπτει.

(164) Ὑπουργεῖα Προνοίας, Ἑσωτερικῶν, Γεωργίας, Ταμεῖον Περιθάλψεως Προσφύγων, Ἐπιτροπὴ ἀποκαταστάσεως, Ὁργανισμοὶ σεισμοπαθῶν, Ἀγροτικὴ Τράπεζα κ.ἄ.

(165) Κ. Δοξιάδη, Οἰκιστικὴ Πολιτικὴ, ὡς ἄνω, σ. 14—15.

(166) Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς δὲν περιλαμβάνονται αἱ παρὰνόμως ἀνεγερθεῖσαι οἰκίαι.

Χ ὄ ρ α ι	Ἀριθμὸς κατοικιῶν
Ἰσπανία	1.608.400
Πολωνία	1.374.600
Ρουμανία	1.249.900
Γιουγκοσλαβία	838.100
Ἑλλάς	617.800
Τουρκία	576.800
Οὐγγαρία	566.100
Βουλγαρία	411.600
Αἰσρία	401.600
Πορτογαλία	369.100
Φινλανδία	345.600
Νορβηγία	291.100

Πηγή: ΟΗΕ.

Ἡ πλήρης εἰκὼν τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως συντίθεται ἐκ τῆς προσθήκης στοιχείων ἀναφερομένων εἰς τὴν ποιοτικὴν στάθμην τῆς στεγάσεως καὶ εἰς τὴν πυκνότητα οἰκήσεως, ἐξοπλισμοῦ καὶ στοιχειωδῶν ἀνέσεων τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν. Παρ' ὅτι δὲν ὑπάρχουν πλήρη στοιχεία, ἐν τούτοις ἐκ τῶν ὑπαρχόντων προκύπτουν:

Α. Τὸ 1940 ἡ ἑκατοστιαία ἀναλογία τῶν κατοικιῶν μὲ λουτρόν ἦτο μόλις 4%. Τὸ 1953 ἔφθασε τὸ 5,2%. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961, τὰ 85—80% τῶν οἰκιῶν τῆς χώρας δὲν διέθετον μέσα στοιχειώδους ὑγιεινῆς, (λουτρόν, ἀποχωρητήριον μετὰ ὑδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως κ. ἄ.), ἐνῶ τὰ 71% δὲν ἦσαν συνδεδεμένοι μετὰ δικτύου ὑδρεύσεως. Ἐξ ἐρευνῶν τοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Δῆμον Ἀθηναίων προέκυψεν ὅτι τὸ 30% τῶν οἰκιῶν εἶναι ἄνευ κουζίνας, τὸ 70% ἄνευ λουτροῦ, τὸ 4,9% ἄνευ ἡλεκτρισμοῦ, τὸ 61,8% ἄνευ τουαλέτας καὶ τὸ 35,5% ἄνευ ὕδατος ἐντὸς τῆς οἰκίας.

Β. Τὸ 1940 μόνον τὸ 14,2% εἶχον ἡλεκτρικὸν ρεῦμα. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961 τὸ 47% τῶν οἰκιῶν τῆς χώρας δὲν διέθετον ἡλεκτρικὸν ρεῦμα.

Γ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεσοπολέμου εἰς τὰς μεγαλυτέρας πόλεις ἐκτὸς τῶν πτωχοοικιῶν ὑπῆρχον καὶ 120.000 οἰκίαι, δηλαδὴ τὸ 20% τοῦ συνολικοῦ δυναμικοῦ, κτισμέναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ προχειρῶς καὶ πρὸς ἄμεσον ἐπίλυσιν τοῦ στεγαστικοῦ προβλήματος.

Δ. Ἀπὸ τοῦ 1950 ἐκτίσθησαν εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς διάφορα διαμερίσματα τῆς χώρας πολλοὶ οἰκίαι ἐνδὲς ἢ δύο δωματίων.

Ε. Εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχὰς ἐξ ἐπόψεως ἐξοπλισμοῦ καὶ στοιχειωδῶν μέσων ἢ κατὰστασις εἰς πολλὰ διαμερίσματα τῆς χώρας κυμαίνεται μεταξὺ θλιβερότητος καὶ τραγικότητος. Συγκεκριμένως πολλοὶ οἰκισμοὶ ὅχι μόνον δὲν δύνανται νὰ προσφέρουν οὐδὲν ἀπολύτως εἰς τοὺς κατοίκους των, ἀλλὰ α. ἀδυνατοῦν νὰ ἀπορροφήσουν τὸ ὑπάρχον ἐργατικὸν δυναμικόν, β. ὑπάρχει ηὐξημένη ὑποαπασχόλησις, γ. οἱ κάτοικοι στεροῦνται ὅχι μόνον στοιχειωδῶν ἔρων ἀνέτου διαβιώσεως ἀλλὰ ἀδυνατοῦν νὰ μορφώσουν καὶ τὰ τέκνα των ⁽¹⁶⁷⁾.

Πέραν τῶν ἀνωτέρω ὁ μέγας ἀριθμὸς μὴ βιωσίμων οἰκισμῶν καὶ ἡ διασπορά των ἐδημιούργησαν προβλήματα ἐκ τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον εἶναι τίνι τρόπῳ θὰ συγκεντρωθῇ ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς εἰς ἐπιλεγόμενα οἰκιστικὰ κέντρα προκειμένου νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐν ἱκανοποιητικὸν ἐπίπεδον διαβιώσεως τῶν κατοίκων καὶ ἡ ἐξυπηρέτησίς των ἐξ ἐπόψεως βασικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ μέσων κοινωνικῆς ὑποδομῆς ⁽¹⁶⁸⁾.

Ἡ σύντομος αὕτη ἱστορικὴ ἀναδρομὴ δεικνύει σὺν τοῖς ἄλλοις α. τὴν ἔλλειψιν πολιτικῆς ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐπιδεινώσεως τῶν στεγαστικῶν συνθηκῶν, β. τὴν ἄμεσον ἀνάγκην ἐκπονήσεως οἰκιστικοῦ προγράμματος.

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν δωματίων τῶν ἀνεγερθεῖσων κατωτέρω οἰκιῶν εἰς διαφόρους χώρας κατὰ τὴν 10ετίαν 1955—1965 καὶ τὴν ποσοστιαίαν συμμετοχὴν ἐκάστης κατηγορίας εἰς τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν τῶν κατασκευασθειῶν οἰκιῶν ἐνδεικτικὸς εἶναι ὁ κάτωθι πίναξ.

(167) Ὡς ἐκ τούτου οὐδόλως ξενίζει τὸ φαινόμενον τῆς μεταναστεύσεως εἴτε πρὸς τὴν πρωτεύουσαν καὶ δευτερευόντως πρὸς τὰ ἄλλα ἀστικά κέντρα, εἴτε πρὸς τὸ ἐξωτερικόν: 685.000 ἄτομα μετενέστευσαν κατὰ τὴν τελευταίαν 10ετίαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀναλυτικῶς ἐκ τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς μετενέστευσαν 30.000, ἐκ τῆς Ἡπείρου 36.000, ἐκ τῆς Θεσσαλίας 39.000, ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων 40.000, ἐκ τῆς Μακεδονίας 47.000, ἐκ τῆς Κρήτης 53.000, ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας 92.000, ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου 139.000, ἐκ τῆς Πελοποννήσου 209.000.

(168) Ὑπουργεῖου Συντονισμοῦ, Πρόγραμμα Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος 1968—1972, Ἀθῆναι, Φεβρουάριος 1968, σ. 148.

Π Ι Ν Α Ξ 77.

	Κατοικία με αριθμόν δωματίων (1959)					
	1	2	3	4	5	6 και άνω
Ισπανία	—	—	—	—	31,5	36
Πολωνία 1956-1959	—	30,5	43	—	—	—
1960-1965	—	—	43	27	—	—
Ρουμανία 1956-1960	24	60,5	—	—	—	—
1961-1965	—	54	34	—	—	—
Γιουγκοσλαβία	29	52	—	—	—	—
Ούγγαρία	—	53	54	—	—	—
Βουλγαρία	—	51	26	—	—	—
Αυστρία	—	—	34	27	—	—
Φινλανδία 1955-1959	—	22	30	—	—	—
1960-1965	—	—	27	23	—	—
Νορβηγία 1956—1962	—	—	—	28	33,5	—
Έλλάς 1956-1962	30,5	22	21,5	—	—	—
1963-1965	—	32	38	21	—	—

Ἡ κατ' ἀριθμὸν δωματίων σύνθεσις τῶν οἰκιῶν εἰς τὰς προηγμέ-
νας χώρας παρουσιάζεται διάφορος τῆς τῶν ἀναπτυσσομένων.

Π Ι Ν Α Ξ 78.

	Κατοικία με αριθμὸν δωματίων				
	2	3	4	5	5 και άνω
Δ. Γερμανία μέχρι 1958	—	30	41	—	—
ἀπὸ τοῦ 1969	—	—	39	32	—
Ἰταλία	—	27	30	—	—
Ἀγγλία	—	32	—	46	—
Γαλλία	—	34	33	—	—
Ὀλλανδία	—	—	—	50	32
Τσεχοσλοβακία	3	64	—	—	—
1961—1965	—	51	30	—	—
Σουηδία 1959-1962	—	27	29	—	—
1958, 1963—1965	—	—	27	22	—
Ἀν. Γερμανία	34	50	—	—	—
Ἑλβετία	—	—	34	27	—
Δανία	—	—	31	37	—
ΕΣΣΔ	Ἐπιφάνεια ἐκάστης κατοικίας 40,5—43M ²				

(169) Τὰ ὑπόλοιπα ποσοστὰ διαμοιράζονται μεταξὺ τῶν λοιπῶν κατηγο-
ριῶν οἰκιῶν εἰς μικρὰς ἀναλογίας.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν πινάκων 77 καὶ 78 ἐξάγονται τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

1. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὑπερτεροῦν ἀριθμητικῶς αἱ οἰκίαι τῶν 5 καὶ 6 δωματίων. Εἰς τὴν Νορβηγίαν αἱ τῶν 4 καὶ 5 δωματίων. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν, Ρουμανίαν καὶ Γιουγκοσλαβίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν δωματίων κυμαίνεται ἀπὸ 1 μέχρι 3.

2. Εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν δωματίων τῶν οἰκιῶν κυμαίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μεταξὺ 3 καὶ 4, ἐνῶ τῆς Δανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας μεταξὺ 4 καὶ 5.

3. Τὸ περισσότερον ὑψηλὸν ποσοστὸν παρουσιάζουν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ὁλλανδία.

4. Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ οἰκίαι αἱ ἀνεγερθεῖσαι ἀπὸ τοῦ 1956 μέχρι τοῦ 1962 εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον 1—3 δωμάτια, ἀπὸ δὲ τοῦ 1964 εἶχον 2—4.

Κατὰ τὸ Σχέδιον Προγράμματος Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος 1966—1970 ⁽¹⁷⁰⁾, μολονότι ἡ οἰκοδομικὴ δραστηριότης ὑπῆρξε λίαν ὑψηλὴ κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον, αἱ συνθῆκαι οἰκήσεως ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι δυσμενεῖς διὰ τὸ μέγιστον τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Ὑψηλὸν σχετικῶς ποσοστὸν τῶν ὑφισταμένων ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκοδομουμένων νέων οἰκιῶν εἶναι ἐξαιρετικῶς χαμηλῆς στάθμης, τόσον εἰς τὰς ἀστικὰς ὥσον καὶ εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχάς.

Γενικῶς αἱ ἀνεγερθεῖσαι νέαι κατοικίαι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1955—1964 κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

(170) ΚΕΠΕ, Σχέδιον Προγράμματος Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος 1966—1970, Ἀθῆναι, Δεκέμβριος 1965, σ. 434.

Π Ι Ν Α Κ 79.

Έ τ η	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Νέαι κατοικίαι συνολικώς (εἰς χιλιάδας)	48,1	51,6	49,5	52,2	46	52,2	61,1	64,2	67,4	83
Αριθμὸς δωμα- τίων (εἰς χιλ.)	113	119,6	116,3	132,1	127,1	144,3	167,9	179,9	184,1	229,4
Κατανομή ἐπὶ τοῖς % κατ' ἀριθμὸν δωματίων:										
1 δωμάτιον	38,8	37,2	35	30,9	23,1	24,2	25,9	26,8	26,7	25,4
2 δωμάτια	26,6	24,3	25,4	23,7	23,4	22,7	20,9	18,5	19,7	20,1
3 δωμάτια	19,7	19,1	20,3	21,8	23,8	24,2	24,1	23,4	24,7	25,1
4 δωμάτια	11	11,4	12	14,3	17,1	17,3	17	18,3	18,3	18,8
5 δωμ. καὶ ἄνω	7,9	8	7,3	9,3	11,7	11,6	11,5	13	10,6	10,9

Πηγή: Ὑπηρεσία Οἰκισμοῦ.

Μεταξύ των ετών 1955 και 1964 ⁽¹⁷¹⁾ αν και παρατηρείται αύξησης του ποσοστού των κατοικιών των 3—5 δωματίων και σημαντική ελάττωση του ποσοστού του 1—2 δωματίων, το τελευταίον τουτο ποσοστόν δὲν παύει νὰ παραμένῃ ὑψηλόν.

Ἐνῶ δὲ κατὰ τὴν 10ετίαν 1955-1964 ὁ μέσος ἀριθμὸς δωματίων ἀνὰ νέαν κατοικίαν παρουσίασεν αὐξησιν τινά, διότι ἀπὸ 2,35 τὸ 1955, τὸ 1964 ἀνῆλθεν εἰς 2,77, ἀντιθέτως ὁ οἰκοδομικὸς ὄγκος τῆς μέσης κατοικίας κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἠλαττώθη ἀπὸ 246 μ. ⁽¹⁷²⁾ τὸ 1955, τὸ 1964 ἔγινε 228 μ. ⁽¹⁷³⁾. Ἄρα ἠλαττώθη τὸ ἐμβαδὸν τῆς μέσης νέας κατοικίας καὶ ὥς ἐκ τούτου καὶ τῶν δωματίων τῆς ⁽¹⁷⁴⁾. Ἡ ἀντίστοιχος μέση δαπάνη εἰς τρεχούσας τιμὰς ἀνὰ νέαν κατοικίαν ⁽¹⁷⁵⁾ ἠϋξήθη περίπου κατὰ 9%, ἡ δὲ δαπάνη ἀνὰ κυβικὸν μέτρον τῆς μέσης κατοικίας κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἠϋξήθη περίπου κατὰ 17%.

Οἱ συντελεσταὶ πυκνοκατοικίσεως δίδονται εἰς τὸν 80ὸν πίνακα.

Π Ι Ν Α Κ Ε 80.

Μέγεθος κατοικίας καὶ συντελεσταὶ πυκνοκατοικίσεως 1961.

	Δωμάτιον ἀνὰ κάτοικον	Ἀτομα ἀνὰ κατοικίαν	Ἀτομα ἀνὰ δωμάτιον
Σύνολον χώρας	2,77	4,7	1,47
Ἀστικάι περιοχαὶ	2,67	3,7	1,38
Ἡμαστικάι	2,99	4,17	1,39
Ἀγροτικάι	2,73	4,13	1,59

Πηγή: ΚΕΠΕ, Σχέδιον Προγράμματος Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως, ὡς ἄνω.

Ἡ εἰς τὸν πίνακα 80 ἐμφανιζομένη μέση σχέσις ἀτόμων ἀνὰ δωμάτιον (1,47) εἶναι ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων εἰς τὴν Εὐρώπην. Καθίσταται δὲ ἡ κατάστασις αὕτη ἔτι δυσμενεστέρα ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς τὸ 40% τῶν οἰκιῶν ὁ δείκτης πυκνοκατοικίσεως εἶναι ἄνω τῶν 2 ἀτόμων ἀνὰ δωμάτιον.

Σχετικῶς πρὸς τὸν ὑφιστάμενον ἀριθμὸν τῶν κατοικοιμένων κατοικιών, τὸν ἀριθμὸν δωματίων, τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῶν νοικοκυριῶν,

(171) ΚΕΠΕ, Οἰκισμός, ὡς ἄνω, σ. 37.

(172) Αὐτόθι, σ. 38.

(173) Ἄνευ οἰκοπέδων.

(174) ΚΕΠΕ, Οἰκισμός, ἔνθ' ἄνωτ.

(175) Αὐτόθι.

τὸν ἀριθμὸν τῶν νοικοκυριῶν καὶ τὴν πυκνότητα τῆς κατοικίσεως, ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν στοιχείων τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τοῦ 1961 ἡ κατάστασις ἐμφανίζεται ὡς κάτωθι:

Π Ι Ν Α Ξ 81.

	Σύνολον χώρας	Πρωτεύουσα	Εἰς χιλιάδας Λοιπαὶ πόλεις ἄνω τῶν 10.000 κατ.	Κωμοπόλεις 2-10.000 κατ.	Χωρία Κάτω τῶν 2.000 κατ.
Ἀριθ. καγονικῶν καὶ μὴ κατοικιῶν	1.991,3	480,6	451,1	251,1	833,7
Ἀριθ. δωματίων	5.517,1	1.236,5	1.251,0	751,9	2.277,7
Ἀριθ. μελῶν νοικοκυριῶν	8.150,5	1.776,1	1.670,2	1.047,0	3.612,2
Ἀριθ. νοικο- κυριῶν	2.144	523,3	457,2	269,3	894,2
Δεῖκται:					
Δωμ./κατοικίαν	2,77	2,57	2,94	2,99	2,73
Δεῖκται:					
ἄτομα/κατοικίαν	4,07	3,70	3,92	4,17	4,33
Δεῖκται:					
ἄτομα/δωμάτιον	1,47	1,44	1,34	1,39	1,59
Δεῖκται:					
ἄτομα/νοικοκυριὸν	3,80	3,39	3,65	3,89	4,04

Πηγή: Ὑπηρεσία Οἰκισμοῦ.

Οὕτω ἡ ποσοστιαία κατανομή τῶν ὑφισταμένων κατοικιῶν ἐξ ἐπόψεως πυκνοκατοικίσεως εἶναι ἡ ἐξῆς:

Π Ι Ν Α Ξ 82.

	Σύνολον χώρας	Ἀστικαὶ κατ. Πρωτ.-Πόλεις Κωμοπόλεις	Ἀγροτικαὶ κατ. Χωρία
Κάτω τοῦ 1 ἄτ./δωμάτ.	18,4%	19,9%	16,2%
1—1,5 ἄτ./δωμάτ.	27,8%	29,5%	25,4%
1,5—2 ἄτ./δωμάτ.	14,2%	13,6%	15,1%
2—3 ἄτ./δωμάτ.	20,9%	20,0%	22,3%
3 καὶ ἄνω	18,7%	17,0%	21,0%

Πηγή: Ὑπηρεσία Οἰκισμοῦ.

Ἐξ ἐπόψεως ἀνέσεων τὰ ὑφιστάμενα νοικοκυριὰ τὰ διαμένοντα εἰς

κανονικώς κατοικίας παρουσιάζουν τὰ ἐν τῷ ἐπομένῳ πίνακι ἀναφερόμενα χαρακτηριστικά:

Π Ι Ν Α Κ 83.

Σύνολον χώρας	Ἀστικάι περιοχαί	Ἡμιαστικάι περιοχαί	Ἀγροτικάι περιοχαί	Ἀνέσεις
69,5%	73,9%	68,1%	65,0%	Διαθέτουν μαγειρεῖον
10,5	21,5	3,2	0,7	Διαθέτουν λουτρὸν ἢ ντούς
53,2	89,5	52,2	13,5	Διαθέτουν ἡλεκτρ. φῶς
14,6	29,6	4,8	1,1	Διαθέτουν ἀποχωρητή- ριον μὲ ὑδραυλικὴν ἐγ- κατάστασιν
64,3	66,2	77,1	58,3	Διαθέτουν ἀποχωρητή- ριον ἄλλου τύπου
28,7	55,2	15,0	3,8	Λαμβάνουν πόσιμον ὕδωρ ἀπὸ δίκτυον ὑδρεύσεως ἐντὸς τῆς κατοικίας
10,6	15,8	12,1	4,3	Ὡς ἀνωτ. ἄλλ' ἐκτὸς τῆς κατοικίας ἐντὸς ὅμως τῆς οἰκοδομῆς ἢ τῆς αὐλῆς
31,3	17,2	47,9	41,7	Λαμβάνουν πόσιμον ὕδωρ ἀπὸ δίκτυον ὑδρεύσεως, εἰς τὸν δρόμον ἢ εἰς τὴν πλατεῖαν
23,6	5,5	21,4	44,3	Λαμβάνουν πόσιμον ὕδωρ ἀπὸ πηγᾶδι ἢ φυσικὴν βρύσην.

Πηγή: ΕΣΤΕ, Στατιστικὴ Ἑπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος, 1964.

Ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961 προκύπτουν καὶ τὰ ἑξῆς: 173,1 χιλ. ἢ 3,6% τοῦ συνόλου τῶν νοικοκυριῶν κατοικοῦν καὶ εἰς πρόχειρα στεγάσματα. Ὅθεν αἱ ἐπικρατοῦσαι οἰκιστικαὶ συνθῆκαι δι' ἐν σημαντικὸν τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι δυσμενεῖς διὰ τοὺς ἑξῆς πέντε λόγους: α. Ὁ δείκτης πυκνοκατοικίσεως εἶναι λίαν ὑψηλός, κατατάσσεται δὲ μεταξὺ τῶν ὑψηλοτέρων δεικτῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ⁽¹⁷⁶⁾, β. τὸ ὑφιστάμενον ἀπόθεμα κατοικιῶν δὲν καλύπτει τὰς ἀνάγκας τῶν ὑφισταμένων

(176) Ἐρχόμενος τέταρτος μετὰ τὸν τῆς Τουρκίας, Γιουγκοσλαβίας καὶ Πολωνίας.

κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀπογραφῆς νοικοκυριῶν ⁽¹⁷⁷⁾, γ. πλεῖσται κατοικίαι στεροῦνται τῶν στοιχειωδῶν ἀνέσεων, δ. πολλαὶ κατοικίαι εἶναι ἀκατάλληλοι λόγῳ παλαιότητος, ἀτελείας ὑλικῶν καὶ περιβάλλοντος, ε. ὁ δείκτης 1,47 εἶναι δυσμενέστερος, διότι οἱ βοηθητικοὶ χώροι εἰς τὰ ἐννοιολογικὰ στοιχεῖα τοῦ ὅρου «κανονικῆς κατοικίας» προσδιωρίσθησαν ὑπὸ τὸν τρόπον κατοικίας δυναμένης νὰ καλύψῃ στοιχεῶδη ἀνάγκην τῆς προστασίας τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν καὶ ὥς ἐκ τούτου οἱ προαναφερθέντες χώροι περιελήφθησαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν δωμάτων ⁽¹⁷⁸⁾.

Ὁ πίναξ 84 δεικνύει τὸ ποσοστὸν τῶν νοικοκυριῶν τῶν στερουμένων ἀνέσεων εἰς τὰς Ἀθήνας.

Π Ι Ν Α Ξ 84.

Ποσοστὸν νοικοκυριῶν στερουμένων ἀνέσεων εἰς Ἀθήνας (1961)

Ἐλλείπουσαι ἀνέσεις	Ποσοστὸν
— Ὑδρευσίς ἐκτὸς κατοικίας (ἐξ ὧν: ὑδρεύονται διὰ θυτίου)	24,5 (9)
— Ἄνευ μαγειρείου	30
— Ἄνευ λουτροῦ ἢ ντουῆς	70
— Ἄνευ ἀποχωρητηρίου μὲ ὑδραυλικὴν ἐγκατάστασιν (W.C.)	62

Πηγή: ΕΣΥΕ.

Τὸ 1957—1958 ἡ ΕΣΥΕ προέβη εἰς ἔρευναν σχετικῶς πρὸς τοὺς οἰκογενειακοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν νοικοκυριῶν τῶν ἀστικῶν περιοχῶν. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης προέκυψεν ὅτι τὰ 61,4% τῶν νοικοκυριῶν εἶναι ἐγκατεστημένα εἰς ἰδιοκτήτους κατοικίας, τὰ 33,1% εἰς ἐνοικιαζομένας καὶ τὰ 5,5% κατοικοῦν δωρεάν. Τὸ ποσοστὸν τῶν ἐνοικιαζομένων κατοικιῶν εἰς τὰς μεγαλυτέρας πόλεις εἶναι ὑψηλότερον, εἰς τὴν περιοχὴν δὲ τῆς Πρωτευούσης ἀνέρχεται εἰς 39,1%.

Ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ δαπανωμένου εἰσοδήματος τῶν ἀστικῶν νοικοκυριῶν, ἡ δαπάνη διὰ κατοικίαν εἶναι περίπου 12%, ἐπὶ δὲ τοῦ συνόλου τοῦ εἰσοδήματος ἡ δαπάνη αὕτη εἶναι περίπου 15%.

Ἐκ πλέον προσφάτου ἐρεύνης τῆς ΕΣΥΕ (1963—1964) ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν προϋπολογισμῶν τῶν νοικοκυριῶν τῶν ἡμιαστικῶν καὶ

(177) 2144,0 χιλ. νοικοκυριὰ κατοικοῦν εἰς 1991,3 χιλ. κατοικίας.

(178) ΚΕΠΕ, Οἰκισμός, ὡς ἄνω, σ. 20.

ἀγροτικῶν περιοχῶν προέκυψεν ὅτι τὰ 86,6% τῶν νοικοκυριῶν κατοικοῦν εἰς ἰδιοκτῆτους κατοικίας, 6,4% εἰς ἐνοικιαζομένας καὶ 5,0% εἰς δωρεάν.

Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχουν πλήρη στοιχεῖα περὶ τῆς συνθέσεως εἰς οἰκογενείας τῶν νοικοκυριῶν, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων 190,0 χιλ. νοικοκυριά ἀπαρτίζονται ἀπὸ 6 ἄτομα, 96,7 χιλ. ἀπὸ 7,41, 1 χιλ. ἀπὸ 8,17, 6 ἀπὸ 9 καὶ 13,5 χιλ. ἀπὸ 10 καὶ ἄνω ⁽¹⁷⁹⁾. Ἡ αὐξησις τῶν νοικοκυριῶν εἶναι εὐθέως ἀνάλογος πρὸς τὴν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Αἱ δημιουργηθῆσόμεναι ἀπὸ τοῦ 1966 μέχρι τέλους τοῦ 1970 ἀνάγκαι ὑπολογίζονται: ⁽¹⁸⁰⁾

Ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ	
(σχηματισμὸς νέων νοικοκυριῶν)	110,6
Ἐκ τῆς ἀντικαταστάσεως	209,7
Ἐκ λόγων βελτιώσεως τοῦ μέσου	
τύπου κατοικίας	47,3
Σύνολον	367,6

Ἐν Ἑλλάδι ἀρμοδιότητος ἐνασχέσεως τῆς πολιτικῆς τῆς κατοικίας ἀνήκουν εἰς τὰ Ὑπουργεῖα Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν, Ἐργασίας, Ἐθνικῆς Ἀμύνης, Γεωργίας, Οἰκονομικῶν, Ἐσωτερικῶν καὶ Δημοσίων Ἔργων. Τὸ Ὑπουργεῖον Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν προγραμματίζει τὰ τῆς προσφυγικῆς κατοικίας ⁽¹⁸¹⁾, τὰ τῆς λαϊκῆς κατοικίας ⁽¹⁸²⁾ καὶ τὰ ἔργα κατοικίας νέων προσφύγων ⁽¹⁸³⁾. Τὸ Ὑπουργεῖον Ἐργασίας προγραμματίζει καὶ ἐκτελεῖ προγράμματα κατοικίας διὰ τοῦ Αὐτονόμου Ὁργανισμοῦ Ἐργατικῆς Κατοικίας ⁽¹⁸⁴⁾. Τὸ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης ἐκτελεῖ προγράμματα μέσῳ τοῦ Αὐτονόμου Οἰκοδομικοῦ Ὁργανισμοῦ Ἀξιωματικῶν ⁽¹⁸⁵⁾. Τὸ τῆς Γεωργίας μεριμνᾷ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγροτικῆς

(179) Τὰ νοικοκυριά αὐτὰ συντίθενται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ περισσοτέρων τῆς μιᾶς οἰκογενειῶν.

(180) Πρὸβλ. ΚΕΠΕ, Οἰκισμὸς, ὡς ἄνω, σ. 71.

(181) Δικαιούχοι εἶναι οἱ Μικρασιάται πρόσφυγες τοῦ 1922.

(182) Δικαιούχοι εἶναι οἱ μὴ ἔχοντες κατοικίαν καὶ μὴ δυνάμενοι ἐξ ἰδίων νὰ ἀποκτήσουν τοιαύτην, κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ βασικοῦ περὶ κατοικίας Νόμου 2063/52.

(183) Δικαιούχοι εἶναι πρόσφυγες ἐξ Ἀνατολικῶν χωρῶν, Ἕλληνες ἢ ξένοι, ἐγκατασταθέντες ὑπὸ τοῦ ΟΗΕ εἰς Ἑλλάδα.

(184) Δικαιούχοι εἶναι ἡσφαλισμένοι ὑπάλληλοι καὶ ἐργάται στερούμενοι ἰδιοκτήτου στέγης.

(185) Δικαιούχοι εἶναι ἀξιωματικοὶ τῶν τριῶν ὅπλων στερούμενοι ἰδιοκτήτου στέγης.

κατοικίας και εκτελεί προγράμματα έποικισμού των παραμεθόριων περιοχών ⁽¹⁸⁶⁾. Το Υπουργείον Οικονομικών καθορίζει το ύψος των υπό των Ταχυδρομικών Ταμειευτηρίων και του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων κατ' έτος παρεχομένων στεγαστικών δανείων ⁽¹⁸⁷⁾. Το Υπουργείον Έσωτερικών μεριμνᾷ διὰ τήν στέγασιν ώρισμένης κατηγορίας παλινγοστούντων εκ χωρών του Άνατολικού συνασπισμού ⁽¹⁸⁸⁾. Τέλος το Υπουργείον Δημοσίων Έργων έποπτεύει διαφόρους οργανισμούς, ως τήν Άνώνυμον Έλληνικήν Έταιρείαν Ύδάτων, τόν Οργανισμόν Αποχετεύσεως τής Πρωτεύουσας, τόν Ειδικόν Ταμείον Μονίμων Οδοστρωμάτων Αθηνών κ.ά.

Η εκτέλεσις των κρατικών προγραμμάτων κατοικίας συντελείται α. δι' εργολαβιών, β. δι' έλεγχομένης αυτοστεγάσεως. Ο τρόπος ούτος, ό όποιος και εφαρμόζεται κυρίως εις τās άγροτικές περιοχάς, παρουσιάζει έν πλεονέκτημα και έν μειονέκτημα. Το πλεονέκτημα είναι, ότι αξιοποιούνται αί υπάρχουσai κατασκευαστικά παραδόσεις και ό άνθρωπος παράγων, ό όποιος διὰ τής προσωπικής του εργασίας συμβάλλει εις τήν άνέγερσιν τής κατοικίας του.

Τό μειονέκτημα είναι ή ανεπάρκεια των τεχνικών γνώσεων και των διατιθεμένων μέσων ⁽¹⁸⁹⁾.

Η οικόδομησις οίκων, εκτός των προαναφερθέντων προγραμμάτων, χρηματοδοτείται υπό τής ιδιωτικής αποταμιεύσεως, έν τινι δέ μέτρω και εκ δανείων υπό τής Κτηματικής Τραπεζής τής Ελλάδος. Η ειρηνένη οικόδομησις αναλαμβάνεται από τούς ιδιοκτήτας μέσω μηχανικών και εργοληπτών, ή μέσω ιδιωτικών επιχειρήσεων. Ο τελευταίος ούτος τρόπος, ό όποιος συνεχώς έξαπλοΰται εις τās έπαρχιακάς πόλεις, κατέστη σχεδόν κανών εις τās Αθήνας και εις τήν Θεσσαλονίκην ⁽¹⁹⁰⁾. Ένψ

(186) Λόγω τής από έτών κατολισθήσεως έδαφών, ένεκεν πλημμυρών και τοπικών σεισμών, έδημιουργήθη πρόβλημα στεγαστικής άποκαταστάσεως 68.750 περίπου πληγεισών οικογενειών, αί όποιαι ήρχισαν νά οικόδομουν κατοικίας διὰ του συστήματος τής έλεγχομένης αυτοστεγάσεως. Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Έρευνών, Μελέται Πενταετούς Προγράμματος, Οικισμός, Αθήναι 1967, σ. 23.

(187) Προς Δημοσίους υπαλλήλους στερουμένους ιδιοκτήτου κατοικίας.

(188) Είς τήν άρμοδιότητα του Υπουργείου τούτου υπάγονται προσέτι και τὰ μέσω των Νομαρχιών και των Τεχνικών Τηρεσιών των Δήμων και Κοινοτήτων εκτελούμενα έργα τής τοπικής αυτοδιοικήσεως.

(189) ΚΕΠΕ, Οικισμός, ως άνω, σ. 24. Είς τό μειονέκτημα αυτό δύναται νά προστεθῇ, ότι ό τρόπος ούτος άνεγέρσεως κατοικίας εις τās περιπτώσεις μαζικών άνοικοδομήσεων πληγεισών περιοχών, δέν έξασφαλίζει ούδεμίαν βελτίωσιν τής πολεοδομικής διαρθρώσεως του οικισμού.

(190) ΚΕΠΕ, Οικισμός, ως άνω, σ. 24.

ὅμως τὸ Κράτος χορηγεῖ ἄδειαν στεγάσεως ἐφ' ὅσον πληροῦνται ὠρισμέ-
ναι προϋποθέσεις, πλείστοι μὴ διαθέτοντες τὰ ἀναγκαῖα οἰκονομικὰ μέσα,
ἀνεγείρουν κατοικίας εἰς ἀπομεμακρυσμένα σημεῖα τῶν πόλεων αὐθαίρε-
τως καὶ ἄνευ ἀδείας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν σὺν τῷ χρόνῳ δημιουργίαν ἀρ-
ρύθμου ἐπεκτάσεως τῆς πόλεως εἰς περιοχὰς στερουμένας καὶ τῶν στοι-
χειωδῶν ἔργων κοινῆς ὠφελείας. Ἀρκεῖ νὰ μνημονευθῇ, ὅτι συμφώνως
πρὸς τὰ στατιστικὰ δεδομένα αἱ αὐθαίρετοι καὶ ἐκτὸς σχεδίου πόλεως
ἀνεγειρόμεναι κατοικίαι ἀνέρχονται περὶ τὰς 10.000 ἐτησίως, τὸ δὲ σύν-
ολον τῶν ἐπενδύσεων ἐκτιμᾶται εἰς 400 ἑκατομμύρια δραχμῶν ἐτησίως.
Οὕτω γεννᾶται ἐν ὅξῳ κοινωνικόν, οἰκονομικόν, πολεοδομικόν καὶ αἰσθη-
τικόν πρόβλημα.

Ὁ τομεὺς τῆς κατοικίας ἐξ ἐπόψεως ἰδιωτικῆς δραστηριότητος ἐνι-
σχύεται ἐν τινι μέτρῳ καὶ ἐκ κεφαλαίων Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς
λίαν δὲ περιορισμένην κλίμακα ὑφίσταται καὶ ἔμμεσος τρόπος οἰκονομι-
κῆς ἐνισχύσεως τῆς κατοικίας εἴτε ὑπὸ τύπον φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν,
εἴτε ὑπὸ τύπον παροχῆς ὠρισμένων ἀτελειῶν.

Εἰς πίνακα καταρτισθέντα ὑπὸ τοῦ Αὐτονόμου Ὁργανισμοῦ Ἑργα-
τικῆς Κατοικίας, ἡ δραστηριότης τοῦ Ὁργανισμοῦ διὰ τὴν περίοδον
1955—1964 ἀναλύεται ὡς ἀκολούθως:

Π Ι Ν Α Ξ 85.

Ἔ τ η	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Συνολικαὶ ἐπενδύσεις ἄνευ οἰκο- πέδων εἰς (1)										
ἑκατ. δρχ.	15	81	88	121	167	98	60	93	85	114
Ἀποπερατω- θεῖσαι κα- τοικίαι ὑπὸ ΑΟΕΚ	—	—	997	1.076	835	2.240	202	247	240	71

(1) Περιλαμβάνουσai καὶ δάνεια αὐτοστεγάσεως.

Πηγή: ΑΟΕΚ.

Ἀξιοπαρατήρητος εἶναι καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 86 πίναξ, ὁ ὁποῖος ἀναλύει
τὴν οἰκοδομικὴν κίνησιν εἰς τὸν τομέα τῆς κατοικίας, κρατικῆς καὶ ἰδιω-
τικῆς, διὰ τὸ σύνολον τῆς χώρας ἐξ ἐπόψεως ἀριθμοῦ κατοικιῶν καὶ ἐ-
πενδύσεων διὰ τὴν περίοδον 1955—1964.

Έτη	Συνολική δράσεις ⁽¹⁹¹⁾ Κρατική και Ίδιωτική		Κρατική δράσεις ⁽¹⁹²⁾		Ίδιωτική δράσεις	
	Αριθμός κατοικ.	Έπενδύσεις εις έκ. δρχ.	Αριθμός κατοικ.	Έπενδύσεις εις έκ. δρχ.	Αριθμός κατοικ.	Έπενδύσεις εις έκ. δρχ.
1955	60.996	4.652	25.214	1.191	35.782	3.461
1956	62.610	4.919	21.607	1.091	41.003	3.828
1957	57.562	4.751	19.252	1.029	38.310	3.722
1958	62.729	5.358	14.091	764	48.638	4.594
1959	55.129	5.057	5.683	433	49.446	4.624
1960	60.385	5.472	6.362	334	54.023	5.138
1961	70.432	6.209	2.363	190	68.069	6.019
1962	71.478	6.457	3.295	286	68.183	6.181
1963	78.034	6.881	3.165	270	74.869	6.611
1964	94.064	8.294	2.046	239	92.018	8.055

Τὰ στοιχεῖα τῶν ἀνωτέρω πινάκων εἶναι ἱκανὰ νὰ δώσουν μίαν πλήρη εἰκόνα τῆς συνολικῆς κρατικῆς καὶ ἰδιωτικῆς δραστηριότητος εἰς τὸν τομέα τῆς κατοικίας διὰ τὸ σύνολον τῆς χώρας καὶ διὰ τὴν 10ετίαν 1955—1964.

Ἐκ τοῦ πίνακος 86 προκύπτει ὅτι ἡ ἐτησία οἰκοδομικὴ δραστηριότης, μετὰ μίαν πρόσκαιρον κάμψιν κατὰ τὸ 1959, παρουσιάζει συνεχῆ τάσιν ἀνόδου.

Αἱ ἐπείγουσαι στεγαστικαὶ ἀνάγκαι, αἱ ὁποῖαι κρίνεται ἀναγκαῖον νὰ καλυφθοῦν ἕως τὸ 1970 συμφώνως πρὸς στοιχεῖα ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν ⁽¹⁹³⁾, εἶναι αἱ τῆς ἀρμοδιότητος α. Λαϊκῆς Στέγης, β. Προσφυγικῆς Στέγης καὶ γ. Ἑργατικῆς Κατοικίας. Αἱ τῆς πρώτης ἀφοροῦν τὰς ἀνάγκας Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν αα. πληγείσων ἐκ διαφόρων θεομηνιῶν ⁽¹⁹⁴⁾, αἱ ὁποῖαι ἀνέρχονται εἰς 68.750, ββ. διαδουσῶν εἰς παρα-

(191) Νέαι Κατοικίαι, Προσθήκαι, Βελτιώσεις κλπ.

(192) Λαϊκῆς, Προσφυγικῆς καὶ Ἑργατικῆς Κατοικίας.

(193) Διευθύνσεως Λαϊκῆς Στέγης Ὑπουργείου Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν κλπ.

(194) Κατολισθήσεων τοῦ ἐδάφους, σεισμῶν, πλημμυρῶν κλπ.

Μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1965 13.496 οἰκογένειαι ἐπλήγησαν ἐκ κατολισθήσεως τοῦ ἐδάφους, 22.461 ἐξ ἄλλων θεομηνιῶν καὶ ἐκ σεισμῶν καὶ 32.793 ἐκ τῶν σεισμῶν τῶν μηνῶν Μαρτίου - Ἀπριλίου 1965.

πήγματα κλπ., γγ. οικογενειών διαφόρων κατηγοριών. Αί ανάγκαι της «Προσφυγικής Στέγης» αφορούν 20.155 οικογενείας ⁽¹⁹⁵⁾.

Τὸ περιβάλλον τῶν κατοικιῶν ἐξ ἐπόψεως ἔργων πόλεως, κοινοχρήστων καὶ ἐλευθέρων χώρων, ἰδίᾳ πρασίνου καὶ κτιρίων κοινῆς ὠφελείας καὶ ἐξυπηρετήσεως, εἶναι ἀνεπαρκῶς ὠργανωμένον. Μείζονα προβλήματα παρουσιάζουν οἱ ἀγροτικοὶ οἰκισμοὶ κυρίως α. λόγῳ τῆς κακῆς πολεοδομικῆς συγκροτήσεως καὶ ὀργανώσεως καὶ β. λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἐξυπηρετήσεων καὶ ποιοτικῆς καὶ ποσοτικῆς ἀνεπαρκείας τῶν κατοικιῶν τῶν.

Αἱ εἰς κατοικίαν ἀνάγκαι εἶναι ἔννοια συνδεομένη ἀπολύτως μὲ ἐξ ἀντικειμένου τιθέμενα πρότυπα τόσο διὰ τὰς πληθυσμιακὰς μονάδας, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἐφοδιασθοῦν διὰ μιᾶς κατοικίας, ὅσον καὶ δι' αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν κατοικίαν ⁽¹⁹⁶⁾. Πλήρης ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν τούτων προϋποθέτει ὅτι αἱ ἀνωτέρω πληθυσμιακαὶ μονάδες διαθέτουν κατοικίας πληρούσας τοῦλάχιστον τὰς στοιχειώδεις ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς ἐποχῆς καὶ ἐξασφαλίζουσας εἰς τοὺς κατοικοῦντας ὑγιεινὴν, ἄνετον καὶ ἀδιατάρακτον διαβίωσιν. Εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν ἀναγκῶν, ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν ὁποίων ἐξαρθᾶται ἐκ τῶν οἰκονομικῶν μέσων τοῦ ἰδιοκτῆτου ἢ τοῦ ἐνοικιαστοῦ, περιλαμβάνονται αἱ μονάδες κατοικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦνται διὰ νὰ δημιουργηθοῦν αἱ κοινωνικῶς ἀπαραίτητοι συνθήκαι κατοικήσεως δι' ὅλον πληθυσμόν. Ὁ ὑπολογισμὸς τῶν ἀναγκῶν τούτων διαγράφει τὸ ἀντικείμενον τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς εἰς τὸν τομέα τῆς κατοικίας, ἀποστολὴ τῆς ὁποίας εἶναι νὰ καταστήσῃ δυνατὰς τὰς κοινωνικῶς ἀπαιτουμένας συνθήκας κατοικήσεως διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ἀναλόγων μέτρων ⁽¹⁹⁷⁾.

Δὲν στερεῖται σημασίας τὸ γεγονὸς κατὰ τὸ ὅποιον ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἀκαταλλήλων κατοικιῶν, τῶν ὁποίων ἡ βελτίωσις εἶναι ἀνέφικτος ἢ ἀντιοικονομικὴ, ἀνέρχεται εἰς 210.000, ἥτοι εἰς 11% τοῦ ἀποθέματος τῶν κανονικῶν κατοικιῶν ⁽¹⁹⁸⁾, ⁽¹⁹⁹⁾.

(195) Ὁ Αὐτόνομος Ὁργανισμὸς Ἑργατικῆς Κατοικίας ἔχει ἐκπονήσει πρόγραμμα ἀνεγέρσεως 25.000 κατοικιῶν.

(196) Διὰ τοῦ ὅρου «ἀνάγκαι κατοικίας» νοοῦνται αἱ μονάδες κατοικιῶν, αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὴν δημιουργίαν ἱκανοποιητικῶν συνθηκῶν κατοικήσεως δι' ὅλας τὰς οικογενείας ἢ τὰ νοικοκυριά. Πρβλ. ΚΕΠΕ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 58.

(197) Ὡς ἀνωτ.

(198) Ἀρκεῖ νὰ προστεθῇ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς ὑπόγειον εὐρισκομένων κατοικιῶν εἰς κτίρια ἀνεγερθέντα μετὰ τὴν περίοδον 1948—1964 εἰς τὴν περιοχὴν Πρωτευούσης ἀνέρχονται εἰς 7.000.

(199) Ἐτερεὰ οὐσιώδη θέματα εἶναι τὸ τῆς ποικιλίας τῶν οἰκοδομικῶν ὕλικῶν ἐγχωρίων καὶ ξένων καὶ τὸ τῶν κατασκευαστικῶν μεθόδων.

Ἐκ τῶν ὧν μέχρι τοῦδε ἐλέχθησαν δύνανται διὰ γενικῶν γραμμῶν γὰ καθορισθῶν τὰ οὐσιωδέστερα προβλήματα, τὰ ὅποια ἀντιμετωπίζει ἡ οἰκιστικὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ⁽²⁰⁰⁾.

1. Ὑψηλὸν ποσοστὸν τῶν ἐθνικῶν πόρων διοχετεύεται ἐτησίως εἰς ἐπενδύσεις διὰ κατοικίας.

2. Εἰς τὰς κοινωνικὰς τάξεις κατωτέρου εἰσοδήματος ὑφίσταται μεγάλη ἔλλειψις καταλλήλων συνθηκῶν κατοικίας.

3. Ἐνῶ βαθμιαίως συντελεῖται ἡ ἐγκατάλειψις καὶ ἡ ἀποδιοργάνωσις τῶν διεσπαρμένων οἰκισμῶν τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, παραλλήλως παρατηρεῖται ταχεῖα καὶ μὴ ὀρθολογικὴ ἀνάπτυξις πολλῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ δὴ τῆς Πρωτεύουσας.

4. Τὸ κόστος τῆς κατοικίας, λόγῳ τοῦ κόστους κατασκευῆς καὶ ἰδίᾳ τοῦ κόστους τῆς ἀστικῆς γῆς, εἶναι ὑψηλόν.

5. Σημαντικὸς ἀριθμὸς τῶν κατ' ἔτος οἰκοδομουμένων κατοικιῶν δὲν ἀνταποκρίνεται οὔτε εἰς τὸ περιβάλλον οὔτε εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ πηγαζούσας ἀνάγκας τῆς συγχρόνου ζωῆς.

6. Εἶναι λίαν ἀνεπαρκὴς ἡ πολεοδομικῶς ὀργανωμένη δόμησις τῶν κοινωνικῶν κατοικιῶν.

7. Ὑπάρχει διασπορά τῶν ἀρμοδιοτήτων διαμορφώσεως καὶ ἐνασκήσεως τῆς οἰκιστικῆς πολιτικῆς.

8. Ὑφίσταται ἔλλειψις συντονισμοῦ τῶν δραστηριοτήτων τῶν ἀρμόδιων φορέων.

9. Δὲν ἔχει ἐκσυγχρονισθῇ ἡ τεχνολογία τοῦ τομέως τοῦ οἰκισμοῦ.

Συμφώνως πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ΚΕΠΕ ὡς πρὸς τὰ προβλήματα τοῦ τομέως τοῦ οἰκισμοῦ, οἱ βασικοὶ ἀντικειμενικοὶ σκοποὶ μιᾶς μακροχρόνιου οἰκιστικῆς πολιτικῆς θὰ ἦσαν ἐν συνόψει οἱ ἑξῆς:

1. Βελτίωσις τῶν συνθηκῶν οἰκήσεως τῶν κατωτέρων εἰσοδηματικῶν τάξεων τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τῆς καλυτέρας κατανομῆς τῶν εἰς κατοικίας ἐπενδύσεων καὶ δι' ἀναπροσαρμογῆς τῶν προγραμμάτων κατασκευῆς κατοικιῶν ἐξ ἐπόψεως ποιοτικῆς καὶ ποσοτικῆς.

2. Ἡ μείωσις τοῦ κόστους τῆς ἀστικῆς γῆς καὶ τῆς κατασκευῆς κατοικιῶν.

(200) ΚΕΠΕ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 72—73.

3. Ἡ βελτίωσις τῆς χωροταξικῆς δομῆς, τῆς πολεοδομικῆς διαρθρώσεως καὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν οἰκιῶν ἰδίως τῶν ἀστικῶν περιοχῶν.

Πρὸς ἐπίτευξιν τῶν τριῶν τούτων σκοπῶν δεόν νὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ ἐξῆς τέσσαρες ἐξ ἴσου βασικαὶ ἐπιδιώξεις:

I. Ἡ δημιουργία καταλλήλων ὀργανωτικῶν συνθηκῶν καὶ θεσμικῶν πλαισίων πρὸς ἀποτελεσματικωτέραν μακροχρόνιον οἰκιστικὴν πολιτικὴν.

II. Ὁ καθορισμὸς καταλλήλων ρυθμῶν ἐτησίως οἰκοδομήσεως κατοικιῶν καὶ προσδιορισμὸς τῶν ποιοτικῶν καὶ ποσοτικῶν standards αὐτῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντός των κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη.

III. Ἡ ὀργανωμένη πολεοδομικῶς δόμησις τῶν κατοικιῶν εἰς καθοριζομένας περιοχὰς οἰκισμῶν.

IV. Ἡ ἐπιλογή τῶν περιοχῶν καὶ τῶν ἀστικῶν κέντρων βάσει τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ τοῦ Περιφερειακοῦ Χωροταξικοῦ Προγραμματισμοῦ.

Πάντα ταῦτα δεόν νὰ ἔχουν ὡς προϋπόθεσιν τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν συγκεκριμένων ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν περιοχῶν τῆς Χώρας.

Οἱ οἰκισμοὶ δὲν πρέπει νὰ εὐρίσκωνται εἰς στατικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἐπικρατοῦσας οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τῆς προσπαθείας ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Ἡ ἀναγκαϊότης τῆς χαράξεως οἰκιστικῆς πολιτικῆς μὲ σκοπὸν τὴν χωροταξικὴν ἀνασύνθεσιν τῆς χώρας πρέπει νὰ συνδυασθῇ μὲ τὴν συμβολὴν τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν.

Ὡς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖται:

1. Ἡ δημιουργία καλῶς ὀργανωμένων μεγάλων τεχνικῶν μονάδων ἐπηνδρωμένων ὑπὸ ἐπιστημόνων καὶ προσωπικοῦ ὑψηλῆς καταρτίσεως διὰ τὴν ποιοτικὴν ἀνοδὸν τῶν κατασκευῶν.

2. Μελέτη τῶν ρυθμιστικῶν σχεδίων τῶν πόλεων καὶ ἔνταξίν των εἰς τὰ χωροταξικὰ προγράμματα.

3. Ἀσκήσεις μακροχρόνιου οἰκιστικῆς πολιτικῆς καὶ δημιουργία τῶν καταλλήλων φορέων.

4. Ἐλεγχος τῆς τιμῆς τῆς γῆς.

5. Πλήρης ἀναμόρφωσις τῆς σχετικῆς νομοθεσίας.

6. Ἐνίσχυσις τῆς ἐφαρμογῆς συγχρόνων ἐπιχειρησιακῶν συστημάτων ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας εἰς τὸν οἰκιστικὸν τομέα, διότι

οὗτος εἶναι ἐκ τῶν περισσοτέρων δυναμικῶν τοῦ παραγωγικοῦ κυκλώματος τῆς χώρας, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι:

α. ἀπασχολεῖ χιλιάδας ἐργατῶν, τεχνιτῶν, ἐπαγγελματιῶν, ὑπαλλήλων καὶ ἐπιστημόνων,

β. ἡ χρηματοδότησις τοῦ τομέως τούτου προκαλεῖ πολλαπλασιαστικά φαινόμενα εὐεργετικά διὰ τὴν παροῦσαν φάσιν ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Μόνον τὸ 1964 ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ 4 δισεκατ. δραχμῶν,

γ. ἐκ τῆς χρηματοδοτήσεως ἐπίσης ἀντλεῖ ἔσοδα τὸ Δημόσιον καὶ οἱ ἐξηρημένοι ὀργανισμοὶ (ΙΚΑ κ.ἄ.).

Σημειωτέον δὲ καὶ ἐνταῦθα ὅτι ἡ τοσοῦτον εὐρὺν χώρον τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας καλύπτουσα οἰκοδομικὴ δραστηριότης ἐγένετο ἄνευ προγράμματος καὶ ἐλέγχου μὲ ἀποτελεσμα,

α. νὰ αὐξηθῇ τὸ κόστος κατοικίας,

β. νὰ γίνῃ ἀθέμιτος κερδοσκοπία ἐπὶ τῆς γῆς,

γ. ἡ ἀνάπτυξις τῶν πόλεων νὰ εἶναι ἄρρυθμος εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀποκέντρωσις. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Κράτος καλύπτει τὸ 42% τῆς συνολικῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος διὰ τοῦ προγράμματος χρηματοδοτήσεως τῆς λαϊκῆς κατοικίας.

Ἐν καταλήξει ἀναφέρεται ἡ θέσις τοῦ Κ. Δοξιάδη, καθ' ἣν δύο εἶναι αἱ γενικαὶ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἐμπνέουν τὸ πρόγραμμα τῆς οἰκιστικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας:

α. Ἡ προσπάθεια νὰ ἐξυπηρετήσουν οἱ οἰκισμοὶ κατὰ τὸ maximum τὴν οἰκονομικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς χώρας διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου.

β. Ἡ προσπάθεια νὰ ἐξυπηρετοῦν οἱ οἰκισμοὶ τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Θ'.

ΑΙ ΟΙΚΙΣΤΙΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Ἡ ἀστική ἀνάπτυξις τῆς Ἑλλάδος, ὀφειλομένη κυρίως εἰς τὰς πολιτικάς καὶ πολεμικάς περιπετείας τῆς χώρας, ἐπέδρασεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν κοινωνικὴν τῆς δομὴν. Ἀλλωστε αὐτὸ τοῦτο τὸ Κράτος, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Καθηγητὴς Δ. Γρ. Τσάκωνας ⁽²⁰¹⁾ κατέστρεψε τὴν παράδοσιν τῆς ἀμέσου ἀγροτικῆς καταναλώσεως τῶν προκεφαλαιοκρατικῶν κοινωνικῶν σχηματισμῶν αὐταρκείας. Ἡ ἀντιαγροτικὴ αὐτὴ νοοτροπία τοῦ Κράτους συνέτεινεν εἰς τὸν ἀπρόοπτον σχηματισμὸν τῆς μεγαλοπόλεως καὶ τῆς βιομηχανίας τῆς.

Ἡ ἀγροτικὴ κοινότης διελύθη ἔνεκα τῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς μεγαλοπόλεως.

Αἱ ἀποταμιεύσεις τῶν μικρῶν εἰσοδημάτων καὶ τῶν ἀγροτῶν ἐστράφησαν εἰς τὴν ἀγορὰν οἰκίας ἢ οἰκοπέδου εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, καίτοι ἡ ἀπόδοσις ἐνδὲς μέσου διαμερίσματος τῶν Ἀθηνῶν δὲν ὑπερβαίνει τὸ 4,5%. Κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν αἱ ἐπενδύσεις εἰς κατοικίας ἀπερρόφησαν ὑψηλὸν ποσοστὸν τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐπενδύσεων. Μέγα μέρος τῶν ἐπενδύσεων αὐτῶν, ἰδίως εἰς τὰς ἀστικάς περιοχάς, κατηυθύνθη πρὸς κατοικίας προοριζομένας νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ζήτησιν τῶν ἀνωτέρων καὶ μέσων εἰσοδηματικῶν τάξεων ⁽²⁰²⁾.

Εἰς τὰ ἀστικά κέντρα, ἰδίως δὲ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνηγέρθη τὸ ἥμισυ τῶν οἰκοδομηθεισῶν μεταπολεμικῶς οἰκίων, ἡ ἐπέκτασις τῶν οἰκισμῶν δὲν ὑπῆρξεν ὀρθολογική.

Ἀπόδειξις ὁ πλημμυελὴς ἐξοπλισμὸς τῶν ἐξ ἐπόψεως ἔργων ὑποδομῆς καὶ βασικῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν. Πέραν τούτου ὑψηλὸν ποσο-

(201) Zusammenhänge Zwischen den Sozialen Bedingungen eines Landes und den Einstellungen seiner Menschen - Darge - Stellt am Beispiel Griechenlands. Εἰς H. Stirn *Ausländische Arbeiter Im. Betrieb*. Frechen/Köln 1964.

(202) ΚΕΠΕ, Σχέδιον Προγράμματος Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως, ὡς ἄνω, σ. 443 κ.έ.

στόν, περίπου 13% τῶν κατ' ἔτος ἀνεγειρομένων οἰκιῶν ἀνεγείρονται παρανόμως.

Αἱ οἰκιστικαὶ ἐπενδύσεις κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἀπερρόφησαν τὸ 6,5% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τὸ 30% περίπου τοῦ συνόλου τῶν ἐπενδύσεων.

Π Ι Ν Α Ξ 87.

(Εἰς ἑκατ. δραχμ. καὶ τρεχούσας τιμὰς)

Ἔτη	Ἀκαθ. ἐθν. εἰσόδ.	Ἀκαθ. συνολ. ἐπενδ. παγ. κεφαλαίου	Ἐπένδ. εἰς κατοικίας	Ἐπενδ. εἰς κατ. ὥς % τοῦ ΑΕΕ	Ἐπενδ. εἰς κατ. ὥς % συν. ἐπ.
1955	59.243	10.534	4.652	7,8	44,1
1956	69.148	13.408	4.919	7,1	36,6
1957	74.286	15.242	4.571	6,1	30,0
1958	77.301	15.746 ¹	5.358	6,9	34,0
1959	80.436	15.113 ¹	5.057	6,2	33,4
1960	86.118	17.158 ¹	5.472	6,3	31,9
1961	98.359	22.261 ¹	6.209	6,3	27,9
1962	104.744	25.628 ¹	6.457	6,1	25,2
1963 ¹	116.022	28.110 ¹	6.881	5,9	24,5
1964 ¹	129.800	29.900 ¹	8.294	6,3	27,7

(1) Ἄνευ πλοίων. (2) Προσωρινὰ στοιχεῖα.

Πηγή: Ἐθνικοὶ Λογαριασμοί.

Εἰς τὸν πίνακα 88 ἀναγράφονται τὰ ποσοστὰ ἐπενδύσεων εἰς κατοικίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐπενδύσεων (1963) εἰς διαφόρους χώρας:

Π Ι Ν Α Ξ 88.

Χ ὠ ρ α ι	Ἐπὶ τοῖς %
ΗΠΑ	28,3
Ἰταλία	27,8
Γαλλία	25
Ἑλλὰς	24,5
Σουηδία	24,3
Δυτ. Γερμανία	22,5
Βέλγιον	21
Αὐστρία	20
Ἀγγλία	19,6

Χ ὁ ρ α ι	*Επὶ τοῖς %
Καναδᾶς (1962)	18,4
Πορτογαλία	18,2
Ὀλλανδία	16,6
Νορβηγία	14
Ἰρλανδία	13,7

Πηγή: OECD, Statistical Bulletins, General Statistics, January 1965, National Accounts.

Εἰς τὴν μείζονα περιοχὴν Πρωτεύουσας οἱ ρυθμοὶ αὐξήσεως τῶν ἐπενδύσεων εἰς κατοικίας καὶ εἰς ἔργα πόλεως ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Π Ι Ν Α Ξ 89.

Πραγματοποιηθεῖσαι ἐπενδύσεις εἰς τὴν περιοχὴν Πρωτεύουσας
κατὰ τὰ ἔτη 1960—1964 εἰς κατοικίας καὶ ἔργα πόλεως.

(Εἰς ἑκατ. δραχ.)

	1960	1961	1962	1963	1964
Συνολικὴ δρᾶσις εἰς τὸν τομέα τῆς κατοικίας	3.134	3.754	3.840	3.902	4.688
Συνολικὴ δρᾶσις εἰς ἔργα πόλεως ὑπὸ τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων τῆς περιοχῆς Πρωτεύουσας καὶ τῆς Ἀνω- νόμου ΕΕΥ, τοῦ ΕΤΜΟΑ καὶ τοῦ ΟΑΠ	317	355	422	470	411

Πηγή: ΚΕΠΕ.

Ἡ οἰκοδομικὴ κίνησις ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ κατωτέρω πίνακος 90,
ἡ δὲ νόμιμος ὑπὸ τοῦ πίνακος 91.

ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΚΑΘ' ΑΓΙΑΣΑΝ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ

(Προσαρμόζονται και έσοδα βελώνας κλπ.)

Ε.Τ.Η	Περασθέντα				Δοισή Χώρα				Σύνολον Χώρας			
	Αριθμός κατοικιών		Όγκος ες χιλ. μ ³		Αριθμός κατοικιών		Όγκος ες χιλ. μ ³		Αριθμός κατοικιών		Όγκος ες χιλ. μ ³	
	Συνολικός	Νέων	Συνολικός	Νέων	Συνολικός	Νέων	Συνολικός	Νέων	Συνολικός	Νέων	Συνολικός	Νέων
1958	2 079	1 903	342.9	326.9	126.46	120.50	11 773	8 701	1 507.3	1 293.6	414.26	13 852
1959	1 008	775	168.3	145.6	62.88	54.33	4 532	2 869	620.1	466.4	153.76	5 540
1960	1 492	1 297	238.2	213.2	90.04	82.48	3 306	1 879	438.2	395.8	145.26	4 798
1961	973	842	165.6	153.4	63.01	58.41	1 347	1 081	198.9	180.8	62.56	2 820
1962	1 228	1 044	179.3	163.7	68.31	62.57	1 417	1 011	185.6	169.8	63.70	2 646
1963	1 284	896	185.7	161.7	71.02	58.10	1 376	780	175.5	132.6	66.11	2 670
1964	1 289	752	175.6	137.8	67.56	46.32	1 649	496	157.6	83.5	82.54	2 838
1965	1 287	621	181.0	132.2	68.22	46.30	2 173	621	135.4	104.9	38.60	3 410
1966	1 480	694	205.5	130.0	78.76	50.10	5 979	2 019	692.7	436.0	251.94	7 459
1967	1 435	798	196.2	134.1	75.30	51.77	5 216	2 057	691.9	342.8	224.78	6 651
1958	82 544	19 158	6 770.2	5 659.9	2 549.62	2 203.35	38 991	22 238	6 617.9	5 374.8	1 710.81	71 505
1959	32 421	20 808	6 970.0	5 905.8	2 654.92	2 320.68	38 547	21 816	6 479.3	5 234.6	1 068.74	70 968
1960	38 783	25 850	7 730.8	6 783.7	2 961.29	2 666.00	39 088	23 540	6 724.6	5 612.2	1 801.21	75 873
1961	43 015	32 057	8 867.3	7 755.1	3 403.39	3 059.46	40 666	23 142	6 652.4	5 446.7	2 050.01	85 681
1962	46 649	34 651	9 467.6	8 411.5	3 985.93	3 590.82	42 437	28 939	8 098.8	7 082.2	2 770.19	99 076
1963	47 139	34 819	10 138.2	9 227.6	4 261.90	3 951.08	45 406	29 698	8 319.7	6 845.0	2 419.19	107 545
1964	57 341	41 771	12 172.3	10 806.6	5 161.36	4 693.18	56 005	38 383	10 722.1	8 940.9	3 104.25	113 946
1965	63 396	47 915	14 398.0	12 931.1	6 282.66	5 768.75	61 880	43 742	12 506.7	10 496.7	4 338.00	125 276
1966	73 528	54 188	15 355.3	13 821.0	6 785.02	6 245.27	70 303	48 909	14 056.3	11 835.1	4 950.77	138 097
1967	49 466	36 065	10 527.1	9 489.8	4 712.97	4 346.39	79 689	57 950	16 624.3	14 201.0	5 251.04	129 165
1958	34 623	21 091	7 113.1	5 986.8	2 675.93	2 324.45	60 734	30 999	6 628.4	5 374.8	2 125.07	85 357
1959	35 429	21 043	7 138.3	6 031.4	2 717.80	2 375.01	43 079	24 715	7 099.4	5 701.0	2 202.50	76 508
1960	38 217	26 557	7 965.0	7 001.9	3 061.33	2 748.48	42 454	25 419	7 162.8	5 945.0	2 291.82	80 671
1961	45 988	32 899	9 032.9	7 998.5	3 466.40	3 117.87	42 013	24 223	8 821.5	7 627.5	2 116.44	98 001
1962	47 877	35 565	9 646.9	8 575.2	4 004.24	3 643.39	43 814	29 660	8 984.4	7 929.0	2 775.97	107 545
1963	48 483	35 715	10 325.9	9 379.3	4 382.92	4 015.18	46 752	30 428	8 485.2	6 971.6	2 845.85	116 284
1964	58 630	42 623	12 341.9	10 934.4	5 228.92	4 742.50	57 654	38 679	10 889.7	9 624.4	3 688.98	125 276
1965	64 633	48 596	14 579.0	13 052.3	6 350.88	5 815.45	64 033	44 363	12 742.1	10 901.6	4 450.38	138 097
1966	75 008	54 882	15 560.8	13 951.0	6 863.80	6 295.37	76 372	51 728	14 749.0	12 371.1	5 205.71	151 380
1967	50 901	35 863	10 723.3	9 623.9	4 788.27	4 398.16	81 915	60 097	17 226.2	14 543.8	6 213.44	135 816

Πηγή: Υπουργείον Δημοσίων Έργων - Υπουργείον Οικονομίας.

*Εθνική Κτηματοική Τελετή ατφ. Έλλάδος.

Αἱ οἰκιστικαὶ ἐπενδύσεις χρηματοδοτοῦνται ὑπὸ πλείστων φορέων, κυρίως ὑπὸ μορφὴν στεγαστικῶν δανείων κατὰ τρόπον ἀνομοιογενῆ ὡς πρὸς τοὺς ὅρους δανειοδοτήσεως καὶ μὲ σημαντικὴν ἐπιδάρυσιν τῶν δανειζομένων.

Π Ι Ν Α Ξ 92.

Χορηγηθέντα κατὰ τὴν τελευταίαν ὀκταετίαν στεγαστικὰ δάνεια.

Ἰδρύματα	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Ἑθν. Κτηματικὴ Τράπεζα	140	90	187	269	409	372	521	847	2.587
Ταμεῖον Παρακ. καὶ Δανείων	50	49	44	92	96	266	288	348	367
Ταχυδρομικὸν Ταμειυτήριον	181	97	115	141	190	124	184	237	565
Ἀγροτικὴ Τράπεζα Ἑλλάδος	—	—	—	—	—	—	94	866	1.476
Σύνολον	371	230	346	502	695	762	1.087	2.298	4.995

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη λίαν ἀξιόλογος εἶναι ἡ δρᾶσις τῆς Ἑθνικῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ὡς καθίσταται δῆλον ἐκ τῶν παρατιθεμένων πινακῶν ὑπ' ἀριθ. 93, 94 καὶ 95.

Καθ' ἡμᾶς κρίνεται σκόπιμος ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς μόνον φορέως δανειοδοτήσεως, ὡς ἐπὶ παραδείγματι τοῦ Στεγαστικοῦ Ταμειυτηρίου τῆς Ἑθνικῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, θεσμοῦ ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν ἀπολύτως ἐν Γερμανίᾳ ⁽²⁰³⁾. Κατὰ τὸν Δ. Θ. Πᾶνον ⁽²⁰⁴⁾, εἶναι συμφέρουσα ἡ δωρεάν, ἥτοι ὑπὸ μορφὴν συνεισφορᾶς παροχὴ κρατικῆς ἐνισχύσεως διὰ τὴν οἰκιστικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ, λόγῳ καὶ τῶν ἀλυσιδωτῶν ἐπιπτώσεών της ἐπὶ τῆς οἰκονομίας.

Κατὰ τὸ ΚΕΠΕ, ἀπαιτοῦνται 61.612 ἑκατομμύρια δραχμῶν πρὸς

(203) Τὰ 33 Γερμανικὰ Στεγαστικὰ Ταμειυτήρια (Bauspar Kassen) χρηματοδότησαν τὸ 1962 τὴν κατασκευὴν 206.193 κατοικιῶν ἐπὶ συνόλου ἀνεγερθεῖσων 573.500. Τὸ 1963 αἱ ἀποταμειυτικαὶ συμβάσεις ἀνῆρχοντο εἰς 4.61 ἑκατ. ἀντιπροσωπεύουσαι ποσὸν 81.100 ἑκατ. μάρκων.

(204) Δ. Θ. Πάνου, Προτάσεις διὰ τὴν καλυτέραν ἀντιμετώπισιν τοῦ στεγαστικοῦ προβλήματος. Εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον», ἀριθ. φύλ. 799.

Π Ι Ν Α Ξ 93.

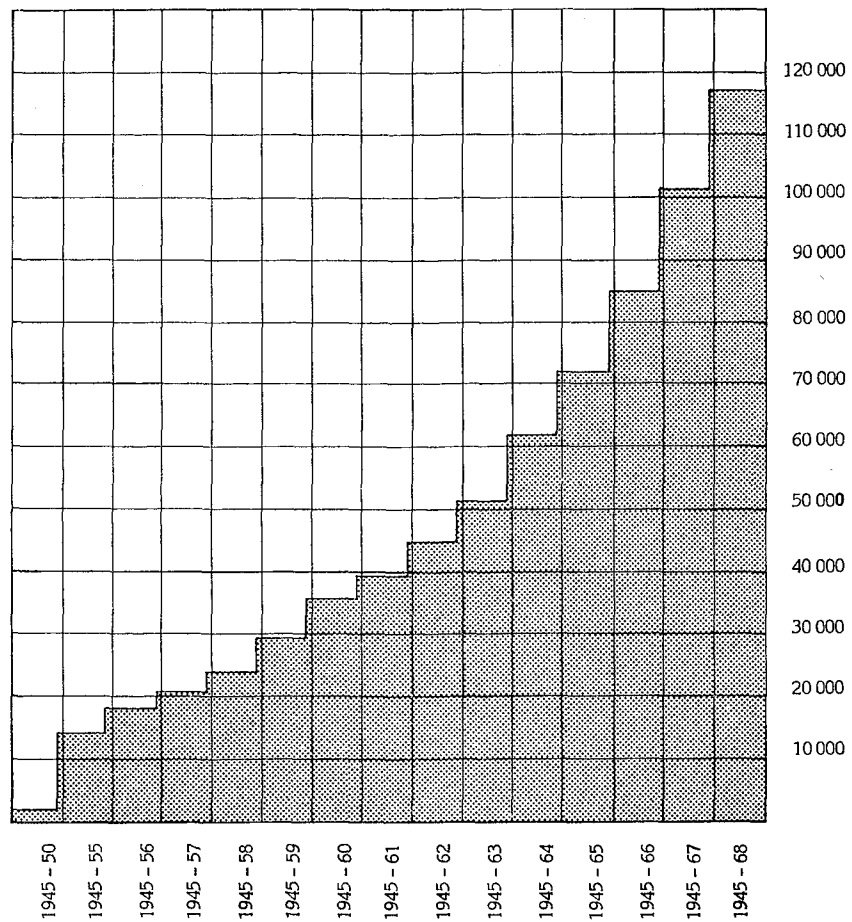
Χορηγηθέντα υπό της Τραπεζίης στεγαστικά δάνεια εις δραχμάς κατ' έτη.

(Περίοδος 1945-1968)

(Είς χιλιάδας δραχμών)

ΕΤΗ	Ἐξ ἰδίων κλπ. κεφαλαίων		Ἐκ χρηματοδοτήσεων Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος				Ἐκ κεφαλαίων καὶ διὰ λ/σμών τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου		Ἐκ κεφαλαίων καὶ διὰ λ/σμών διαφόρων τρίτων		Σύνολον	
			Πλὴν πρὸς Στοιμοπαθεῖς κλπ.		Πρὸς Στοιμοπαθεῖς κλπ.							
	Λοφίος δανείων	Ποσά	Λοφίος δανείων	Ποσά	Λοφίος δανείων	Ποσά	Λοφίος δανείων	Ποσά	Λοφίος δανείων	Ποσά	Λοφίος δανείων	Ποσά
1945	118	75	—	—	—	—	—	—	—	118	75	
1946	121	903	59	1 162	—	—	—	—	—	180	2 065	
1947	100	1 505	369	10 142	—	—	—	—	—	469	11 647	
1948	78	1 386	299	12 804	—	—	—	—	—	377	14 190	
1949	94	2 589	343	2 970	—	—	—	—	—	437	5 569	
1950	126	4 863	47	8 340	—	—	—	—	—	173	13 203	
1951	153	6 686	283	9 076	—	—	—	—	—	436	15 762	
1952	262	10 748	704	20 820	—	—	—	—	—	966	31 568	
1953	135	4 818	1 006	24 650	—	—	205	2 417	—	1 346	31 885	
1954	166	8 917	1 007	59 899	1 834	15 565	2 829	18 707	—	5 836	103 088	
1955	143	8 860	391	14 929	1 992	18 215	728	5 644	—	3 254	47 648	
1956	97	6 160	811	35 769	1 802	16 691	1 164	7 963	—	3 874	66 583	
1957	172	10 000	901	61 824	484	5 640	1 173	8 532	2	167	2 732	
1958	239	16 018	1 078	64 141	1 213	10 334	1 052	14 358	—	3 582	104 851	
1959	219	11 263	1 979	85 920	1 946	20 616	1 442	11 675	1	50	5 587	
1960	135	16 274	1 492	76 155	3 004	29 953	1 159	12 118	130	5 743	5 920	
1961	111	9 586	817	43 429	1 951	19 933	1 061	10 724	145	6 124	4 085	
1962	280	26 630	2 664	125 585	1 859	23 330	190	3 316	178	8 010	5 171	
1963	223	20 170	3 712	207 155	2 498	34 432	159	1 483	132	5 677	6 724	
1964	233	17 439	3 799	264 082	5 767	116 300	284	3 657	153	7 833	10 236	
1965	115	9 870	2 231	164 831	6 037	141 005	1 969	45 944	163	10 415	10 515	
1966	137	12 876	3 016	245 999	2 976	62 614	6 932	187 633	173	12 128	13 234	
1967	313	28 384	5 827	525 308	1 411	40 700	7 560	234 409	275	18 399	15 836	
1968	354	45 404	11 027	1 281 838	1 033	27 795	4 169	112 929	96	8 888	16 679	
Σύνολον:	4 124	281 424	43 862	3 346 828	35 807	583 123	32 076	681 209	1 448	83 434	117 317	
Ἀναλογία κεφαλαίων πρὸς σύνολον	5.66		67.26		11.72		13.69		1.67		100	
Μὴ ἐπιστρεπτά στεγαστικά ἐνί- σχυσις διὰ λ/σμών Ἑλληνικοῦ Δη- μοσίου	—		—		44 958		295 163		—		340 121	
ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ	4 124	281 424	43 862	3 346 828	35 807	628 081	32 076	976 372	1 448	83 434	117 317	5 316 139

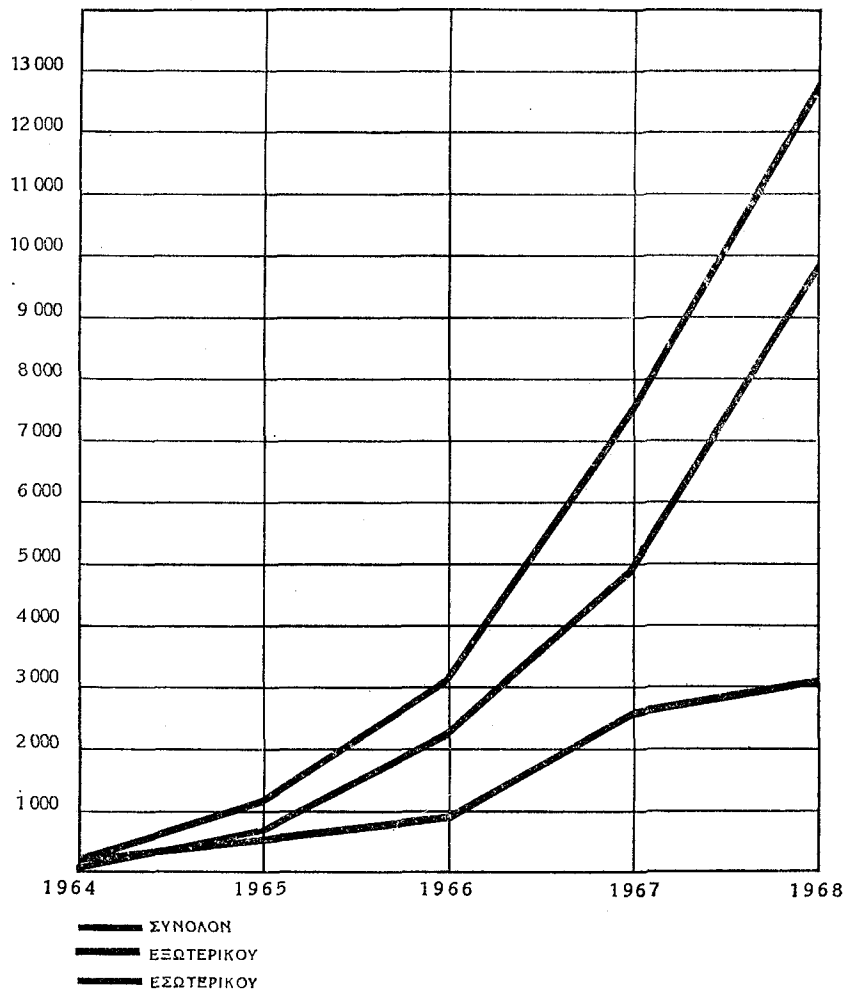
Π Ι Ν Α Κ 94.

Πηγή: Έθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος.
 'Απολογισμός του έτους 1968.

Π Ι Ν Α Κ 95.

(ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ)

ἐπενδύσιν εἰς οἰκισμούς κατὰ τὴν πενταετίαν 1966—1970. Ἦτοι 14.310 ἑκατ. διὰ τὴν ἀνέγερσιν 146.400 οἰκιῶν, 42.030 ἑκατ. δρχ. διὰ τὴν ἀνέγερσιν 378.000 ἰδιωτικῶν οἰκιῶν τῶν τριῶν, κατὰ μέσον ὅρον, δωματίων καὶ 5.260 ἑκατ. διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν στεγάσεως.

Ἡ τρέχουσα δαπάνη διὰ μίαν μέσσην τυπικὴν νέαν κατοικίαν τῶν 2,77 δωματίων ἀνέρχεται περίπου εἰς 103.000 δραχμάς. Κατ' ἀναλογίαν τοῦλάχιστον διὰ τὴν πρώτην περίοδον (1966—1970) τοῦ 15ετοῦς προγράμματος, ἡ τρέχουσα δαπάνη διὰ μίαν μέσσην τυπικὴν νέαν κατοικίαν τῶν τριῶν δωματίων καὶ διὰ τὸ σύνολον τῆς χώρας, ἀνέρχεται περίπου εἰς 110.000 δραχμάς. Ὑπὸ τοῦ ΚΕΠΕ τὸ σύνολον τῶν ἐπενδύσεων, τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς προβλεπομένας 571.700 κατοικίας, ἀναλύεται ὡς ἑξῆς:

1. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν 146.400 κοινωνικῶν κατοικιῶν διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐπείγουσῶν ἀναγκῶν ἀρμοδιότητος Λαϊκῆς καὶ Προσφυγικῆς Στέγης καὶ Ἑργατικῆς Κατοικίας	14.318.000.000 δρχ.
2. Διὰ τὰς ὑπολοίπους 425.300 ἰδιωτικὰς κατοικίας τῶν τριῶν, κατὰ μέσον ὅρον δωματίων	47.208.000.000 »
Σύνολον	61.526.000.000 »

Κατὰ τὸ Πενταετὲς Πρόγραμμα Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως ἐπιδιώκεται ἢ κατὰ τὸ δυνατόν πληρεστέρα ἱκανοποίησις τῶν ὑφισταμένων καὶ δημιουργηθησομένων ἀναγκῶν διὰ κατοικίαν, μὲ ἰδιαιτέραν ἔμφασιν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀσθενεστέρων εἰσοδηματικῶν τάξεων καὶ προβλέπεται, ὅτι ἡ οἰκιστικὴ πολιτικὴ θὰ ἀποτελέσῃ βαθμιαίως μέρος τῆς γενικωτέρας πολιτικῆς ἐξοπλισμοῦ τῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ τῶν βιομηχανικῶν περιοχῶν διὰ καταλλήλου βασικῆς ὑποδομῆς.

Τέλος ἐπιδιώκεται ἡ μείωσις τοῦ κόστους κατοικίας, διὰ τῆς συμπίεσεως τῶν βασικῶν στοιχείων διαμορφώσεως αὐτοῦ, ἥτοι τοῦ κόστους τῆς ἀστικῆς γῆς καὶ τοῦ κόστους τῆς κατασκευῆς.

Εἰς τὸ πρόγραμμα ὀρθῶς τονίζεται ἡ ἀνάγκη βελτιώσεως τῆς ποιοτικῆς στάθμης τῆς κατοικίας καὶ τοῦ πολεοδομικοῦ περιβάλλοντος. Διότι ἡ σύγκρισις τοῦ ρυθμοῦ οἰκοδομήσεως κατοικιῶν καὶ τῶν ἐπενδύσεων εἰς δημοτικὰ καὶ κοινοτικὰ ἔργα ὑποδομῆς δεικνύει τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν τελευταίων τούτων καὶ τοῦ ἐπιπέδου ἐξυπηρετήσεως, τὸ ὁποῖον παρέχεται σήμερον ἐξ ἐπόψεως ἔργων πόλεως ⁽²⁰⁵⁾. Οὕτω, ἐνῶ μεταξὺ τῶν ἐ-

(205) ΚΕΠΕ, Οἰκισμός, ὡς ἄνω, σ. 48.

τῶν 1960—1964 αἱ ἐτήσiai ἐπενδύσεις εἰς κατοικίας ἠϋξήθησαν κατὰ 51%, αἱ ἐτήσiai ἐπενδύσεις εἰς ἔργα ὑποδομῆς ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων ἐντὸς τῆς περιοχῆς των κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἡλαττώθησαν κατὰ 38%, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 96 πίνακος.

Π Ι Ν Α Ξ 96.

Πραγματοποιηθεῖσαι ἐπενδύσεις εἰς τὸ σύνολον τῆς χώρας κατὰ τὰ ἔτη 1960—1964 εἰς κατοικίας καὶ εἰς ἔργα πόλεως, ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων. (Εἰς ἑκατ. δρχ.)

	1960	1961	1962	1963	1964
Συνολικὴ δρᾶσις εἰς τὸν τομέα τῆς Κατοικίας	5.472	6.209	6.457	6.881	8.294
Ἔργα πόλεως ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων	1.012	975	897	755	621

Πηγή: Ὑπουργεῖον Ἑσωτερικῶν, Διεύθυνσις Τεχνικῶν Ὑπηρεσιῶν.

Τὸ ὑπάρχον ὁμῶς οἰκιστικὸν δυναμικὸν τῆς χώρας ἐπιβάλλει τὴν αὐξήσιν τῶν ἐπενδύσεων εἰς ἔργα ὑποδομῆς καὶ κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν.

Ἄλλο ἐν θέμα, ἀμέσως συνδεόμενον πρὸς τὰς οἰκιστικὰς δαπάνας εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ δομικῶν ὑλικῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ πίνακος 97, σημαντικὰ ποσὰ δαπανῶνται δι' εἰσαγωγὰς εἰδῶν, τὰ ὅποια ἀναμφιδόλως δύναται νὰ ὑποκαταστήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ βιομηχανία, ἐνῶ σήμερον διὰ τῶν εἰσαγωγῶν ἐπιβαρύνεται τὸ κόστος κατοικιῶν.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΕΜΠΟΡΙΟΝ (ΕΙΣΑΓΩΓΑΙ-ΕΞΑΓΩΓΑΙ)								
ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΝ ΥΛΙΚΟΝ								
Σημάδες τόννοι/εκατομμύρια δραχ.								
1960.			1961.			1962.		
Παραγωγή	Εξωτερικόν Εμπόριον		Παραγωγή	Εξωτερικόν Εμπόριον		Παραγωγή	Εξωτερικόν Εμπόριον	
Εισαγωγαι	Εξαγωγαι		Εισαγωγαι	Εξαγωγαι		Εισαγωγαι	Εξαγωγαι	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1. Σιμέντον.								
1.640,8/629,0	226/303	78,9/27,4	1.837,4/691,9	2,72/3,32	68,5/21,6	1920,9/780,3	248/357	220/11,1
2. Τσιμέντα.								
Εισαγ. τεμ.	—	—	Εισαγ. τεμ.	—	—	Εισαγ. τεμ.	—	—
400/136	—	—	1.000/250	—	—	1.200/260	—	—
3. Κεραμίδια.								
Εισαγ. τεμ.	—	—	Εισαγ. τεμ.	—	—	Εισαγ. τεμ.	—	—
35/35	—	—	30/-30	—	—	26/25	—	—
4. Ήσβεστος.								
520/210	—	—	577,6/237	—	—	620/240	—	—
5. Σιδηρος ΒΕΤΟΝ.								
1163/492,4	166/60,5	—	136,9/579,3	27,4/21,3	126/707	136,1/569,1	400/116,5	0,86/3,11
6. Μορφοσιδηρος.								
740/285,1	—	—	84,2/313,2	0,02/0,14	—	92,7/321,5	0,11/1,06	—
7. Σιδηροσωλήνες.								
157/132,8	363/90,5	0,21/0,14	20,4/116,8	11,0/100,7	0,06/1,01	22,2/178,7	11,0/111,2	0,44/3,83
8. Ξυλείας γενικώς.								
Σημ. Μ³	—	—	Σημ. Μ³	—	—	Σημ. Μ³	—	—
331,0/	158,2/486,6	0,37/2,34	33,20	1507/490,5	0,53/12,9	319,2/	128,6/567,8	0,36/7,23
9. Ξυλείας (συνέχεια), α. μαλακή Ξυλεία.								
142,0/381,8	0,01/0,03	—	131,3/379,8	—	—	155,5/437,4	0,01/0,05	—
β. σκληρή Ξυλεία.								
16,2/104,8	0,36/8,31	—	13,4/110,7	0,53/12,9	—	29,1/130,4	0,35/7,18	—
10. Υαλοπίνακες.								
11,5/48,5	1,02/11,7	0,00/0,01	9,92/63,5	1,02/12,8	0,44/11,3	21,3/131,5	1,56/20,4	2,48/6,85
11. Είδη ύφαντος γενικώς.								
5,45/59,5	—	—	4,47/39,0	—	—	5,59/61,9	—	—
α. σιδηρά ύφανσι.								
3,95/30,3	—	—	2,66/27,2	—	—	2,92/29,9	—	—
β. γαντά.								
2,50/29,2	—	—	1,81/11,	—	—	2,67/32,0	—	—
12. Ηλεκτρισμός.								
α. γιάμρες.								
Εισαγ. τεμ.	—	—	Εισαγ. τεμ.	—	—	Εισαγ. τεμ.	—	—
94,9/42,9	0,23/44,1	0,00/0,02	10,61/48,8	0,24/11,5	0,00/0,05	10,2/50,8	0,28/19,7	0,00/0,12
β. μηχανισμοί φωτίνες.								
Εισαγ. Μ.Μ.	—	—	Εισαγ. Μ.Μ.	—	—	Εισαγ. Μ.Μ.	—	—
6,35/24,3	0,07/0,6	—	9,50/36,5	0,03/0,4	—	10,3/25,2	0,05/2,3	—
γ. υαφάδια.								
Σημ. τόννοι	—	—	Σημ. τόννοι	—	—	Σημ. τόννοι	—	—
5,57/149,3	5,35/111,0	0,05/0,84	7,22/206,6	3,84/20,3	—	11,9/312,6	4,01/29,7	0,00/0,00
δ. γαντά.								
2,21/102,5	0,00/0,16	—	2,53/111,0	0,01/0,50	—	3,37/138,7	0,00/0,16	—
Σημ. τόννοι								
1) Ε.Σ.Υ.Ε. Στατιστικόν Γραφείον της Ελλάδος, έτος 1961. Βελτιωμένη έκδοση. —								
2) Ε.Β.Ε.Α. Έντιστάθμισις της Οικονομίας της περιφέρειας Αθηνών 1961-63. —								
3) Υπ. Στατιστικού: το πρόβλημα της υαφάδας έρ Ελλάδος. —								

Είναι απαραίτητος ή σύστασις ειδικής επιτροπής, έργον τής οποίας θα είναι ή εκπόνησις «κώδικος» τεχνικών προδιαγραφών τών απαιτούμενων δομικών υλικών, ώστε ή παραγωγή τής Ἑλληνικῆς βιομηχανίας, προσηρμοσμένη πρὸς τὰ διεθνή πρότυπα, νὰ ανταποκρίνεται εἰς τὰς απαιτήσεις τών κατασκευαστῶν.

Τέλος, σημαντικὸν τμήμα τοῦ οἰκονομικῶς ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν οἰκοδομικὴν δραστηριότητα.

Π Ι Ν Α Ξ 98.

(Ἔτος 1961)

Κλάδος δρα- στηριότητος	Σύνολον χώρας	Ἔργοδοται (Εργοδοτὰ νοι δι' ἴδιον λογ) σιμόν	Ἐργαζόμε- νοι δι' ἴδιον μέλη οἰκογ. μὴ ἀμειβ.	Συμβολη- θοῦντα μέλη οἰκογ. μὴ ἀμειβ.	Μισθωτοί	Μὴ δηλώ- σαντες
Οἰκοδόμησις καὶ Δημόσια ἔργα	167.364	4.635	19.988	1.384	141.283	75

Ἀναλογία τοῦ κλάδου δραστηριότητος ἐπὶ τοῖς % τοῦ συνόλου
τῶν οἰκονομικῶς ἐνεργῶν:

Οἰκοδόμησις καὶ Δημόσια ἔργα	4,60	3,97	1,72	0,13	11,58	0,07
------------------------------------	------	------	------	------	-------	------

Πηγή: ΕΣΤΕ.

Τὰ σημαντικώτερα προβλήματα τοῦ κλάδου τούτου εἶναι τὸ τῆς μο-
νίμου ἀπασχολήσεως καὶ τῆς εἰδικεύσεως.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι'.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΕΠΙΛΥΣΙΝ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ οἰκιστικοῦ προβλήματος τῆς Χώρας ἀπαιτεῖται ἡ διασφάλισις τῶν βασικῶν προϋποθέσεων ζωῆς καὶ λειτουργίας τῶν οἰκιστικῶν κέντρων ὥς καὶ ἡ ἐξυγίανσις, ἐπέκτασις καὶ σύστασις νέων πυρρήνων, ὁ καθορισμὸς ζωνῶν κατοικίας, ἐργασίας, ἐμπορίου, μορφωτικῶν καὶ πνευματικῶν ἐκδηλώσεων, διοικήσεως, τουρισμοῦ, δικτύων συγκοινωνίας, ἡ παρεμπόδις τῆς ἀνεγέρσεως αὐθαιρέτων κτισμάτων καὶ ἡ σύνθετος ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος ἐξ ἐπόψεως οἰκονομικῆς, τεχνολογικῆς, κοινωνιολογικῆς καὶ πολιτιστικῆς.

1. Βασικὸν αἶτημα διὰ τὴν ἀστικήν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος εἶναι νὰ ἀποκτήσῃ αὕτη νέαν ὀργανικὴν διαίρεσιν, βάσει χωροταξικοῦ σχεδιασμοῦ.

2. Νὰ ἐκπονηθῇ χωροταξικὴ μελέτη ἐθνικοῦ δικτύου ἀστικῶν κέντρων, τὰ ὅποια θὰ εἶναι τὰ μελλοντικὰ κέντρα πληθυσμοῦ, δραστηριοτήτων καὶ ἀξόνων κυκλοφορίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προοπτικῆς, ὅτι ἐντὸς 30ετίας ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς θὰ κυμαίνεται περὶ τὸ 24% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ.

3. Διὰ τῆς δημιουργίας νέων προτύπων οἰκιστικῶν μονάδων, αἱ ὁποῖαι θὰ διασφαλίζουν ἄνετον διαβίωσιν καὶ ὀρθολογικὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν κοινωνικοοικονομικῶν δραστηριοτήτων τοῦ (νέου) ἀστικοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ὁμαλὴ διαδικασία κοινωνικῆς προσαρμογῆς καὶ ἐνσωματώσεως τοῦ πληθυσμοῦ τούτου.

4. Διὰ τῶν προτεινομένων νέων οἰκιστικῶν κέντρων θὰ ὑπάρξῃ ἡ δυνατότης δημιουργίας συγχρόνου πολεοδομικοῦ περιβάλλοντος.

5. Διὰ τῶν νέων οἰκιστικῶν κέντρων θὰ ἐπιτευχθῇ:

α. Ἀποκέντρωσις ὑπηρεσιῶν.

β. Τόνωσις τῶν ὑπηρεσιῶν περιφερειακῆς ἀρμοδιότητος.

γ. Ἀποσυμφόρησις τῶν συγκοινωνιῶν.

δ. Μείωσις δαπανών, χρόνου κλπ. τών κατοίκων τῆς ἐνδοχώρας, οἱ ὅποιοι μετακινουῦνται δι' ὑποθέσεις κλπ.

6. Διὰ τὴν κατάρτισιν καὶ μακροχρόνιον ἀσκήσιν οἰκιστικῆς πολιτικῆς ἐπὶ ἐθνικοῦ ἐπιπέδου ἀπαιτεῖται ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς μόνου φορέως. Οὕτω μόνον θὰ ὑπάρξῃ ὁ ἀπαιτούμενος συντονισμὸς καὶ θὰ ἀποφεύγωνται πολλαπλᾷ δαπάναι.

7. Ὁ φορεὺς οὗτος προτείνεται νὰ εἶναι Ὑπουργεῖον (Οἰκισμοῦ). Τὸ προτεινόμενον Ὑπουργεῖον ἀποστολὴν θὰ ἔχῃ τὴν μελέτην, τὸν προγραμματισμόν, τὴν ἀπ' εὐθείας εἰς τινὰς περιπτώσεις ἀνάληψιν ἔργων (π.χ. πρόγραμμα κοινωνικῆς στέγης) καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς ἀσκουμένης οἰκιστικῆς πολιτικῆς. Ἡ ἰδρυσίς Ὑπουργείου Οἰκισμοῦ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παγίωσιν τῶν ἀπαραιτήτων θεσμικῶν πλαισίων διὰ τὴν ἀσκήσιν συστηματικῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς οἰκιστικῆς πολιτικῆς.

8. Νὰ γίνῃ ἀνακατανομὴ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν διὰ τῆς συγκεντρώσεως εἰς μεγάλας οἰκιστικὰς μονάδας. Αἱ μονάδες αὐταί, οἰκονομικῶς βιώσιμοι, θὰ καταστοῦν φορεῖς τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως. Οὕτω:

α. Θὰ ὑπάρχῃ δυνατότης μεγαλυτέρας παραγωγῆς.

β. Θὰ αὐξηθῇ ἡ παραγωγικότης.

γ. Θὰ μειωθῇ τὸ κόστος ὀρισμένων ἀγροτικῶν προϊόντων.

5. Νὰ καθορισθῇ ἡ θέσις ἰδρύσεως ἢ μεταθέσεως τῶν οἰκισμῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ διάρθρωσίς των μὲ προοπτικὴν μελλοντικῆς ἐπεκτάσεως.

6. Νὰ γίνῃ ὀρθολογικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς χώρας ἐξασφαλιζομένων:

α. τῆς ἐπιθυμητῆς πληθυσμιακῆς πυκνότητος,

β. ρυμοτομίας,

γ. ὑδρεύσεως.

δ. ἡλεκτρισμοῦ,

ε. ἀποχετεύσεως,

στ. συγκοινωνιακοῦ δικτύου,

ζ. κήπων καὶ γενικῶς «πρασίνου»,

η. διαθεσίμου ἐλευθέρου χώρου,

θ. χώρων πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων,

ι. χώρων παιγνιδίων καὶ ἀθλοπαιδιῶν,

- ια. ύπευθυνότητος ιδιοκτητῶν καὶ ἐνοικιαστῶν διὰ τὴν ἀξιοπρεπῆ συντήρησιν τῶν κοινοχρήστων χώρων,
- ιβ. ἀνεγέρσεως κτιρίων πρὸς στέγασιν εἰδικῶν κατηγοριῶν ἀτόμων (π.χ. σπουδαστῶν),
- ιγ. ἀνεγέρσεως νέων οἰκιῶν ἀνταποκρινομένων εἰς τὸ φυσικὸν καὶ πολιτιστικὸν περιβάλλον.

7. Τὰ σχέδια τῶν νέων οἰκισμῶν καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἀστικῶν κέντρων νὰ γίνουσι μὲ εὐρυτάτην προοπτικὴν. Διότι κατὰ τὸν Κ. Δοξιάδη, αἱ πόλεις, τὰς ὁποίας κτίζομεν σήμερον ἀνήκουν ἤδη εἰς τὸ παρελθόν. Κατὰ τὸν Μ. Safdies, εἰς τὸν τομέα τῆς πολεοδομίας ὑπῆρξε πάντα ἐν χάσμα 50 ἐτῶν μεταξὺ τῆς συλλήψεως καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν σχεδίων. Ἡ προσπάθειά μας πρέπει νὰ εἶναι νὰ μεταφράσωμεν τὰς σημερινὰς ἰδέας εἰς ἄμεσα ἐφαρμοσίμια προγράμματα. Καὶ ἐν ὅψει τῆς συγκροτήσεως αὐτῶν τῶν νέων κοινοτήτων, ὀφείλομεν νὰ θεσπίσωμεν μὲ σαφήνειαν τὰ κριτήρια, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ στηριχθοῦν οἱ ἀρχιτέκτονες. Εἴτε στεγάζονται 10 ἢ 100 οἰκογένειαι κατὰ στρέμμα, θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ὥστε

- α. ἐκάστη οἰκογένεια νὰ ἔχῃ τὸν ἰδικὸν τῆς ὑπαίθριον χώρον,
- β. τὰ παιδιὰ οἵασδήποτε ἡλικίας νὰ «σεργιανίσουν», νὰ παίζουσιν καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν, ἀσχέτως πρὸς τὸν ὄροφον, εἰς τὸν ὁποῖον κατοικοῦν,
- γ. νὰ ὑπάρχῃ εἰς ἀπόστασιν μερικῶν λεπτῶν ἐξ ἐκάστου συγκροτήματος κατοικιῶν ἐμπορικὸν κέντρον καὶ δυνατότητες ψυχαγωγίας, ὥς καὶ
- δ. χώρος σταθμεύσεως διὰ τὰ αὐτοκίνητα διὰ νὰ διευκολύνεται εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν ἡ μετακίνησις, οὕτως ὥστε ἕκαστος ἄτομον νὰ δύναται νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ ὅλα ὅσα ἡ πόλις εἶναι εἰς θέσιν νὰ τοῦ προσφέρῃ ⁽²⁰⁶⁾.

(206) Πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκπονήσεως τῶν σχεδίων, ὅπως συντελεῖται σήμερον. Πρέπει νὰ υἱοθετήσωμεν ὀλιγώτερον αὐθαιρέτους λύσεις καὶ νὰ φροντίσωμεν νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὰς πολυπλόκους ἀπαιτήσεις ἐνὸς χώρου διαβιώσεως, ὁ ὁποῖος συγκροτεῖται εἰς ὄργανισμὸν. Πρέπει νὰ ἀπαλλαγώμεν ἀπὸ ὠρισμένας ἀντιλήψεις ὅπως λ.χ. ἐκείνη, ἡ ὁποία θεωρεῖ ἀντιμέτωπον «λειτουργικὸν» μὲ τὸ «ῥαϊόν». Μόνον διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ λειτουργικοῦ, μὲ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ ὄρου, θὰ δημιουργήσωμεν τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον ἔχει τὰς ἀρετὰς διατάξεως ἐν τῷ χώρῳ καὶ ὀπτικῆς ἐντυπώσεως, τὰς θεωρουμένας φυσικῶς ἢ ἀληθῶς ὠραίας. Ἡ πόλις εἶναι πολὺπλοκος ὄργανισμός, ἀπαρτιζόμενος ἐκ πολλαπλῶν λειτουργικῶν δραστηριοτήτων. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ σύγχρονος ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι νὰ δυνηθῇ νὰ περικλείσῃ τὸν μεγαλύτερον δυνατὸν χώρον μὲ τὸ ὀλιγώτερον δυνατόν ὕλικόν, νὰ διευθετήσῃ τὰς κατοικίας

8. Εἰς τὰ ἀστικά κέντρα τοῦ μέλλοντος νὰ δημιουργηθοῦν πολλαὶ ἐστὶαι οἰκονομικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ὥστε νὰ μὴν ἀσφυκτιᾷ ὁ ἀστικός οἰκισμὸς περὶξ ἐνὸς μόνον «κέντρου».

9. Εἰς τὰ προτεινόμενα νέα ἀστικά κέντρα σκόπιμος εἶναι ἡ πρό-
βλεψις εἰδικῶν χώρων κατοικίας περὶξ τῶν πολλῶν χώρων οἰκονομικῆς
δράσεως καὶ κοινωνικῆς ζωῆς.

10. Παραλλήλως πρὸς τὰ νέα ἀστικά κέντρα νὰ δημιουργοῦνται εἰ-
δικαὶ ζῶναι βιομηχανίας, αἱ ὁποῖαι νὰ συνδέωνται πρὸς αὐτὰ μὲ εἰδικόν
(ἀνισόπεδον ἢ ἄλλως, συμφώνως πρὸς τὴν ὅλην χωροταξικὴν διάρθρω-
σιν) συγκοινωνιακὸν δίκτυον.

11. Αἱ οἰκοδομικαὶ ἐπιχειρήσεις νὰ ἀναμορφωθοῦν συμφώνως πρὸς
τὰ πρότυπα τῶν ἐπιχειρήσεων ἄλλων βιομηχανικῶν κλάδων. Σκόπιμος
εἶναι ἡ συνένωσις εἰς μεγάλας οἰκοδομικὰς ἐπιχειρησιακὰς μονάδας,
ὥστε νὰ ἐξασφαλίζωνται αἱ θεωρούμεναι ὡς ἀπαραίτητοι προϋποθέσεις
ἐπιβιώσεως καὶ προσαρμογῆς εἰς τὰς διαδικασίας παραγωγῆς, τὰς ὁ-
ποίας ἐπιβάλλουν αἱ οἰκιστικαὶ ἀνάγκαι τοῦ τόπου καὶ ἡ σύγχρονος τε-
χνολογία, ὡς ἡ ἔρευνα, ἡ σχεδίασις, ἡ παραγωγή ἀλλὰ καὶ ἡ συντήρησις.

12. Ἐξυγίανσις τῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν. Σήμερον οἱ πλεῖ-
στοι ἐκ τῶν 1.700 οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν εἶναι εἰς τὴν πραγματικό-
τητα οἰκοπεδικοί. Πρότυπον δύνανται νὰ θεωρηθοῦν οἱ πιστωτικοὶ συν-
εταιρισμοὶ στεγάσεως «Building Societies», διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυχά-
νεται ἡ οἰκοδόμησις διὰ συγκεντρώσεως κεφαλαίων ἐκ μελῶν ἢ καὶ τρί-
των καὶ δι' ἐνισχύσεως ἐκ τοῦ προτεινομένου Ὑπουργείου Οἰκισμοῦ, εἰς
τὸ ὅποτον θὰ ἀνήκῃ καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν προγραμμάτων καὶ τῆς λειτουρ-
γίας τῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν.

13. Ὁ ζωτικός διὰ τὸν τόπον τομεὺς τῆς κοινωνικῆς στεγάσεως
δέον ὅπως ἀπασχολῇ ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου Οἰκισμοῦ.
Οἱ μέχρι τοῦδε φορεῖς τῆς κρατικῆς πολιτικῆς εἰς τὸν τομέα τῆς κοινω-
νικῆς στεγάσεως πρέπει νὰ ἐνοποιηθοῦν εἰς ἓνα φορέα ὑπαγόμενον εἰς
τὸ ἀνωτέρω Ὑπουργεῖον.

14. Πρωταρχικὸν ἔργον τοῦ προτεινομένου φορέως εἶναι ἡ εἰς τὸ

εἰς τὸν χώρον, ὥστε ὅλοι νὰ ἔχουν ἥλιον καὶ θέαν (ἢ νὰ σκιάξῃ ἡ μία τὴν ἄλ-
λην, προκειμένου περὶ θερμῶν κλιμάτων), νὰ δημιουργήσῃ κυκλοφοριακὰ δί-
κτυα, ὅπου οἱ ἄνθρωποι θὰ κινοῦνται ἐλευθέρως, νὰ ἀναπτύξῃ τέλος, ἐν μορ-
φικὸν ἰδίωμα, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀτομικότης, ἡ διαφοροποίησις
καὶ ἡ αἰσθησις ἐνὸς ἀνεγνωρισμένου χώρου.

ελάχιστον δυνατόν χρονικόν διάστημα αντικατάστασις τῶν ὑφισταμένων ἀνθυγιεινῶν οἰκιῶν.

15. Ἔργον τοῦ φορέως τῆς κοινωνικῆς στεγάσεως εἶναι καὶ ἡ ἐκπόνησις σχεδίων κοινωνικῆς κατοικίας ἐν συνεργασίᾳ, κατὰ τὴν πρώτην φάσιν, μετὰ τῆς Βασιλικῆς Προνοίας καὶ τοῦ Αὐτονόμου Ὁργανισμοῦ Ἑργατικῆς Κατοικίας, τῶν ὁποίων ἡ δρᾶσις, ἀπὸ παράλληλος εἰς τὴν πρώτην φάσιν, πρέπει μεταγενεστέρως νὰ εὑρίσκηται ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ προτεινομένου φορέως.

16. Ἔργον ἐπίσης τοῦ φορέως τῆς κοινωνικῆς στεγάσεως εἶναι ἡ διεξαγωγή καὶ κοινωνιολογικῶν ἐρευνῶν διὰ τὰς τάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν πληθυσμιακῶν ὁμάδων χάριν τῶν ὁποίων συνεστήθη.

17. Τέλος, ὁ φορεὺς οὗτος θὰ ἐκπονή τὸ τμήμα τῆς χωροταξικῆς μελέτης τῶν νέων ἀστικῶν οἰκισμῶν, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν θέσιν καὶ τὴν δομὴν τῶν κατοικιῶν τῶν πληθυσμιακῶν ὁμάδων τῆς ἀρμοδιότητός του.

18. Ὁ φορεὺς δανειοδοτήσεως τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας στεγάσεως πρέπει νὰ εἶναι ἐνιαῖος. Ὁ φορεὺς οὗτος θὰ διαδραματίσῃ ἀποφασιστικὸν ρόλον ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἐθνικῆς οἰκιστικῆς πολιτικῆς τοῦ Ὑπουργείου Οἰκισμοῦ.

19. Τὰ ὑπὸ τοῦ προτεινομένου φορέως χαμηλότοκα δάνεια πρέπει νὰ κυμαίνωνται εἰς ἐπίπεδα μὴ καθιστῶντα ἀναγκαῖα τὴν προσφυγὴν καὶ εἰς ἐτέρας πηγὰς χρηματοδοτήσεως.

20. Ὁ ἀνωτέρω φορεὺς πρέπει νὰ χορηγῇ μακροπρόθεσμα δάνεια διὰ βελτιώσεις, ἐπεκτάσεις κλπ. ἐπὶ τῇ θάσει σχεδίων ἐγκρινομένων ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Οἰκισμοῦ.

21. Νὰ ἐνισχυθοῦν αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ τῶν νέων οἰκισμῶν, ὥστε διὰ τῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως νὰ δύνανται νὰ ἐφαρμόζουν κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προγράμματα, εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐνιαίας οἰκιστικῆς πολιτικῆς, ἀπαιτούμενα λόγῳ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν ἐκάστης περιοχῆς καὶ ἐγκρινόμενα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Οἰκισμοῦ.

22. Καλλιέργεια καὶ ἐνίσχυσις τῆς εὐθύνης τῶν κατοίκων ὡς δημοτῶν. Δημιουργία ἐπιτροπῶν μελέτης καὶ ἐπιλύσεως τῶν ἐκάστοτε παρουσιαζομένων προβλημάτων τῆς ἀστικῆς ζωῆς. Ὁργάνωσις ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐρυτάτης δυνατῆς συμμετοχῆς τῶν δημοτῶν, εἰδικῶν προγραμμάτων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι καθαριότητος, ἐξωραϊσμοῦ, δένδροφυτεύσεων κ.ἄ. Ἰδρυσις δημοτικῶν πολιτιστικῶν ἱδρυμάτων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι δημοτικῶν θεάτρων. Ἀπαραίτητος κρίνεται ἡ δραστηριοποίησις καὶ ἡ συνεργασία μετὰ τὰς δημοτικὰς ἀρχὰς ὁργανώ-

σεων νεολαίας (προσκόπων), γυναικῶν κλπ., τῶν ἐνοριῶν κλπ.

23. Διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς καὶ προσαρμογῆς εἰς τὸν ἀστικὸν τρόπον ζωῆς ἐπιβάλλεται ἡ ἐκτεταμένη ἐφαρμογὴ προγραμμάτων ἀστικῆς κοινοτικῆς ἀναπτύξεως καὶ εἰς τὰς σήμερον ὑφιστάμενας πόλεις καὶ εἰς τοὺς ἰδρυθησομένους ἀστικοὺς οἰκισμοὺς. Ἐν προκειμένῳ ἐπιβάλλεται ἡ ἄμεσος ἐφαρμογὴ πειραματικῶν προγραμμάτων ἀστικῆς κοινοτικῆς ἀναπτύξεως ὑπὸ τοῦ Βασιλικοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος μέχρι τῆς συστάσεως εἰδικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὸ προτεινόμενον Ὑπουργεῖον Οἰκισμοῦ.

24. Εἰς τὴν σήμερον διανυομένην φάσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας εἶναι ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη ἀναθέσεως εἰς εἰδικὸν φορέα, ὡς ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὸ Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν, τῆς συλλογῆς τῶν στοιχείων τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς οἰκισμοὺς τῆς Ἑλλάδος, διότι α. λόγῳ ὑπάρξεως πολλῶν «ἀρμοδίων», β. λόγῳ ἀνυπαρξίας συστηματικῆς μελέτης, εἶναι ἀδύνατος ἡ οἰκιστικὴ ἀνάλυσις, καίτοι τοῦτο εἶναι ἡ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν χάραξιν οἰκιστικῆς πολιτικῆς. Προσέτι ἀπαιτεῖται:

α. Μελέτη τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας ἐκάστου ἐκ τῶν ὑφισταμένων οἰκισμῶν.

β. Ἑρευνα ἐπὶ τῶν οἰκιστικῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ ὑπάρχοντος οἰκιστικοῦ δυναμικοῦ.

γ. Προϋπολογισμὸς τῶν ἐπενδύσεων, τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ ἡ οἰκιστικὴ ἀνάπτυξις τῆς Χώρας.

Βιβλιογραφία

- 'Α. 'Αγγελοπούλου, Παραδόσεις 'Εφαρμοσμένης Οικονομικής, 'Αθήναι.
- Στρατή 'Ανδρεάδη, 'Η περιφερειακή ανάπτυξη καὶ ἡ συγκρότηση «ἀστικοῦ δικτύου» στὴν 'Ελλάδα. Εἰς «Κοινωνιολογικὴ Σκέψη», τ. I, τεῦχος 2. 'Εκδοση τοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν 'Επιστημῶν 'Αθηνῶν, 1966.
- 'Α. 'Αραβαντινοῦ, Κατοικία καὶ Πολιτισμός.
«Τεχνικὰ Χρονικά», τ. 222, 'Ιαν. 1963.
- » I. Πετρίδη,
Περιφερειακοὶ Προγραμματισμοί. Μεθοδολογία 'Αναλύσεως.
'Εκδοσις Τ.Ε.Ε., τεῦχος 3, 'Αθήναι, 'Απρίλιος 1965.
- » Προβλήματα Χωροταξίας, Πολεοδομίας καὶ Κατοικίας εἰς τὴν 'Ελλάδα.
«Τεχνικὰ Χρονικά», Γεν. ἔκδοσις, 5—6/1967.
- » 'Εφαρμογαὶ ὀργανωμένης δομήσεως οἰκιῶν εἰς Μεγάλην Βρετανίαν.
«Τεχνικὰ Χρονικά», No. 9/507, Σεπτ. 1968.
- Patrick Abercrombie, (Rev. by D. Rigby Childs)
Town and Country Planning.
Oxford University Press, London.
- G. R. Allen, «The Vcurbedes Populations», a further analysis.
Bulletin of the Oxford Institute of Statics, τ. 16, 1954.
- Robert Auzelle, Technique de l'Urbanisme, PUF, Paris, 1961.
- » Ivan Zancovic,
Encyclopedie de l'Urbanisme, Vincent Frealet Cie, Paris.
- B. Βαλαώρα, Δυσμενεῖς αἱ δημογραφικαὶ μας προοπτικαί.
«Νέα Οἰκονομία», τ. 12, 1965.
- » Control of Family size in Greece.
Population Studies. March 1965.
- G. Baker - Br. Funaro,
Parking.
Reinhord Publ. Corporation, New York, 1958.
- Gaston Bardet, Urbanisme,
PUF, Paris, 1959.
- M. K. Bennet, International Disparities in Consumption Levels.
AMER. EC. REV., Sept. 1951.
- Glenn H. Beyer, Housing and Society,
The MacMillan Company, New York, 1965.
- F. Bulow, Worterbuch der Sociologie «Gemeinschaft», Berlin, 1955.
- K. Γαρδίκας, 'Εγκληματολογία, 'Εκδ. Δ', 'Αθήναι, 1959.

- Γ. Κ. Γεωργαλά, 'Η προπαγάνδα, 'Αθήναι 1967.
- H. Carrier - Ph. Laurent,
Le Phenomene Urbain,
Aubier - Mantaigne, Paris.
- H. Child, An Introduction to Public Opinion.
- Francoise Choay, L'Urbanisme, Utopie et Realites, Seuil, Paris.
- Le Corbusier, Urbanisme, Vincent - Freal, Paris.
» The Radiant City, The Opion Press, New York, 1964.
- A. Cuvillier, Manuel de Sociologie,
PUF, Paris, 1962.
- K. Α. Δοξιάδη, Οικιστική 'Ανάλυσις, ἀριθ. 1, 'Αθήναι, 1946.
» Οικιστική Πολιτική,
Για την ανοικοδόμησι της χώρας με ένα εικοσάχρονο σχέδιο.
(Σειρά εκδόσεων του 'Υπουργείου 'Ανοικοδομήσεως, ἀριθ. 7, 'Α-
θήναι), 1947.
» Ekistics. An introduction to the science of Human Settle-
ments.
Hutchinson of London, 1968.
- K Davis - Helda Hertz,
The world distribution of urbanisation.
Bulletin of the International Statistical Institute. Vol.
XXXIII.
- Claude Delmas, L'aménagement du territoire, PUF, Paris.
- L. G. Duhl (ED), The Urban Condition,
Basic Books INC, New York, 1963.
- T. W. Freeman, Geography and Planning.
Hutchinson University Library, London.
- A. Gallion - S. Eisner, The Urban Pattern,
Van Vostrand - Princeton, New Zersey, Toronto, New York,
London, 1962.
- P. Geddes, Cities in evolution. Williams and Norgate Ltd., London,
1949.
- Pierre George, Précis de geographie urbaine PUF, Paris.
- Frederick Gibberd, Town design, the Architectural Press, 4th ed., Lon-
don, 1962.
- Z. Gottman, Megalopolis, the urbanized northeastern seabord of the
United States.
The M.I.T. Press, Cambridge, Mass., 1961.
- A. E. Gutkind, Urban Development in Central Europe,
International history of city development. The Free Press
of Clencoe, Collier MacMillan Ltd., London, 1964.
- P. E. Hart, The size and growth of firms.
Economica, τ. 29, 1962.
- J. E. Havel, Habitat et logement, PUF, Paris.
- Fr. R. Hiorns, Town building in history.
G. Harrap, London, 1956.

- Ebenezer Howard, Garden cities of Tomorrow.
Def. Ed. 1946, London.
- Edgar M. Hoover, People and jobs. Ed. R. Lichenberg, One tenth of a nation, Cambridge, Harvard University Press, 1960.
- Alain Hus, Les étrusques, peuple secret, Paris, 1957.
- H. Huxley, Science, Liberty and Peace.
Ed. Harper, New York, London, 1946.
- Barton P. Jenks, The Greek Housing Situation.
The United States of America Operations Mission to Greece, Athens, Greece.
- Harry M. Johnson, Sociology: A systematic introduction.
The International Library of Sociology and Social Reconstruction.
- W. Isard, Location and space economy.
New York Willey, 1956.
- 'Α. Π. Κανελλοπούλου, 'Η οικονομική τῆς ἀναπτύξεως, 'Ανάλυσις καὶ Πολιτική, 'Αθήναι.
- Δ. Καρανίκας, Οἱ ἐπικίνδυνοι ἀνήλικοι, Θεσσαλονίκη, 1949.
» Σωφρονιστική. Θεσσαλονίκη, 1950.
» 'Εγκληματολογία. Πανεπιστημιακαὶ Παραδόσεις, 'Αθήναι, 1966.
- B. Kayser, 'Ανθρωπογεωγραφία τῆς 'Ελλάδος.
'Εκδ. 'Εθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν 'Ερευνῶν, ἀριθ. 1, 'Αθήναι, 1968.
- D. Katz E.A., Public Opinion and Propaganda.
- Lewis Keeble, Principle and practice of town and country planning,
3rd ed. The Estates Gazette Ltd., London.
- Antony Kriezis, Greek Town Building, Athens 1965, Published by the
National Technical University of Athens.
- Jean Labasse, L'organisation de l'espace, Hermann, Paris.
- Pierre Lavedan, Histoire de l'urbanisme, H. Laurens, Paris 1952.
- P. H. Chombart de Lauwe, Des hommes et des villes, Payot, Paris.
» Famille et habitation, sciences humaines et conceptions de l'habitations, Centre National de la Recherche Scientifique, 1959.
» Famille et habitation, un essai d'observation expérimentale,
Centre National de la Recherche Scientifique, 1960.
» 'Ανθρώπινα προβλήματα τῆς Πολεοδομίας. «'Εποχές». Σεπτέμ. 1966, τ. 11.
- 'Αρετῆς Μέριμηκα, 'Η πόλη ὡς φορέας κοινωνικῆς ἀλλαγῆς.
«Νέα Οἰκονομία», Μάρτιος 1967, τ. 3.
- Peter H. Mann, An approach to Urban Sociology.
The International Library of Sociology and Social Reconstruction.
- H. M. McLuhan, Understanding media: The extensions of man. New York, MCGRAW - HILL INC., 1966.

- H. M. McLuhan, *The guttenberg galaxy: The making of typographic man*.
Toronto. The University of Toronto Press, 1962.
- R. N. Morris, *Urban sociology*.
G. Allen and Unwin Ltd., London, 1968.
- Lewis Mumford, *The City in History*, Harcourt,
Brace and World INC., New York.
- » *The culture of cities*.
Secker and Warburg, London, 1953.
- Fr. Osborn - Arnold Whittick, *The New Towns. The answer to Megalopolis*.
Leonard Hill. London 1963.
- I. K. Παπαζαχαρίου, *Ἀρχαία. Ἀθήναι*, 1950.
- » *Μελέται ἐκ τοῦ δικαίου τῶν ἀνηλίκων*, Ἀθήναι, 1959.
- » *Παραδόσεις Ἑγκληματολογίας*.
Ἐπιμέλεια: Αἰκ. Δαρκαδάκη, Ἀθήναι, 1968.
- I. Πίντου, *Μεθοδολογικά προβλήματα τοῦ οἰκονομικοῦ προγραμματισμοῦ*.
Ἀθήναι, 1959.
- » *Σημειώσεις θεωρητικῆς καὶ ἐφαρμοσμένης οἰκονομικῆς τοῦ χώρου*.
Ἀθήναι, 1967.
- E. Γ. Πρωτοψάλτη, *Πρόσφυγες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. «Νέα Ἑστία», τ. ΜΔ.*
- M. Pallotino, *Etruscologia*.
Edit. U. Hoepli, Milano, 1955.
- C. B. Rider, *Ancient Greek Houses*,
Chicago, Argonaut, 1964.
- Paul Ritter, *Planning for man and motor*.
Pergamon Press, New York, 1964.
- P. Rossillion, *Les plans d'urbanisme*.
Ed. Berger - Levrault. Paris 1963.
- W. Rostow, *The stages of economic growth*,
Cambridge, N.Y., 1960.
- Bruce M. Russett E.A., *World handbook of political and social indicators*, New Haven, Conn., USA, 1964.
- Π. Β. Σταματιάδη, *Ἡ Κοινὴ Γνώμη. Συμβολὴ εἰς τὴν Κοινωνικὴν Ψυχολογίαν*.
Ἀθήναι, 1960.
- Θ. Δ. Στρατηγοπούλου, *Ἡ ἀθλιότης τῶν συνθηκῶν οἰκήσεως καὶ αἱ ἐπιπτώσεις αὐτῆς ἐπὶ τῆς Οἰκογενείας. Εἰς Δελτ. Π.τ. ΠΑΣΠΕ, τ. 25—26 (1966).*
- H. Simon, *On a class of skew distribution functions*.
- I. Dudley Stamp, *Applied geography*.
Pelican Books. London.
- Erwin Stengel, *Suicide and Attempted Suicide*. 1966.
- P. A. Stone, *Housing Town Development. Land and costs*.
The Estates Gazette Limited.

- M. Stunk, Public Opinion 1935—1941.
Ed. Dir. H. Cantril, New Jersey, 1951.
- Δημ. Γρ. Τσάκωνα, Κοινωνιολογία του Νεοελληνικού Πνεύματος.
«Ελληνικά Γράμματα», 'Αθήναι.
- » Zusammenhänge Zwischen den Sozialen Bedingungen Eines Landes und den Eistellungen Seiner Menschen - Darge -
Stellt am Beispiel Griechenlands. Είς Η. Stirn Ausländische
Arbeiter im Betrieb. Frechen/Koln, 1964.
- Δ. Γ. Τσαούση, 'Η ανάπτυξις των 'Αθηνών και τὸ πρόβλημα τῆς Διοικήσεώς
των. 'Αθήναι, 1969.
- Κ. Ε. Τσιροπούλου, 'Η Μαρτυρία τοῦ 'Ανθρώπου.
'Αθήναι, 1968. «'Εκδόσεις τῶν Φίλων».
- U. Thant, Turning point in development.
The Unesco Courier.
- B. Thomas, Migration and economic growth.
Cambridge, 1954.
- Benjamin Ward, 'Ελληνική Περιφερειακή 'Ανάπτυξις.
Κέντρον Οικονομικῶν 'Ερευνῶν. Οικονομικαὶ Μονογραφίαι ἀριθ. 4,
'Αθήναι, 1963.
- Frank Lloyd Wright, The Living City.
Mentor Books, New York.
- Σωζ. Μ. Χατζόγλου, 'Εσωτερικὴ μετανάστευσις, ἀστικοποιήσις καὶ συντελεσταὶ
συμμετρίας ἀστικοποιήσεως. 'Αθήναι. 1966. 'Ανάτυπον ἐκ τοῦ πε-
ριοδικοῦ «Σπουδαί» τῆς 'Αν. Βιομ. Σχ. Πειρ., τόμ. ΙΣΤ' 3.
- ΕΣΤΕ, Δημογραφικὰ χαρακτηριστικά. 'Αθήναι, 1962.
- » 'Εσωτερικὴ μετανάστευσις, 'Αθήναι, 1963.
- » 'Αποτελέσματα ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ - κατοικιῶν τῆς 19ης Μαρ-
τίου 1961, 'Αθήναι 1964.
- 'Εταιρεία 'Ερευνῶν 'Επαρχιακῆς Οἰκονομίας, Περιφερειακὴ 'Ανάπτυξις καὶ
Προγραμματισμός. 'Αθήναι, 1965.
- Κέντρον Προγραμματισμοῦ καὶ Οἰκονομικῶν 'Ερευνῶν, Μελέται Πενταετοῦς
Προγράμματος, Οἰκισμός, 'Αθήναι, 1967.
- » Χωροταξικὴ μελέτη ἐθνικοῦ δικτύου ἀστικῶν κέντρων. 'Αθήναι,
'Οκτώβριος 1967.
- Κέντρον Οἰκονομικῶν 'Ερευνῶν, ΕΣΤΕ, Κέντρον Κοινωνικῶν 'Ερευνῶν, Οἰκο-
νομικὸς καὶ Κοινωνικὸς Ἀτλας τῆς 'Ελλάδος.
- Ministry of Housing and Local Government Flats and Houses Design
and Economy.
London: Her Majesty's Stationery Office, 1958.
- People and Cities.
Report of the 1963 London Conference. Published by the
British Road Federation.
- The Planning of a New Town.
Data and design based on a study for a New Town, of
100.000 at Hampshire Greater London Council, 1965.

Roads in Urban Areas.

Ministry of Transport, Scottish Development Department.
The Welsh Office, H/M.S.O., London 1966.

Traffic in Towns: The specially shortened edition of the Buchanan Report. Penguin Books, London.

Πρακτικά Α' Πανελληνίου 'Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου (Δελφοί, 1961).

«Πολεοδομία - 'Εθνικὸν πρόβλημα».

«Τεχνικά Χρονικά», τ. 240, 1964.

'Υπουργεῖον Συντονισμοῦ, Κεντρικὴ 'Επιτροπὴ 'Επεξεργασίας Προγράμματος
Οικονομικῆς 'Αναπτύξεως:

Πρόγραμμα Οικονομικῆς 'Αναπτύξεως τῆς 'Ελλάδος 1968—1972.

'Αθήναι, Φεβρουάριος 1968.

Unesco, L'information à travers le monde.

Publication No. 701, 1956.

» 'Ιστορία τῆς 'Ανθρωπότητος.

'Εκδ. 'Οργ. «'Ελληνικὴ Παιδεία», 'Αθήναι, 1966.

» World Literacy at mid-century, Paris, 1957.

United Nations, Processes and problems of industrialization in under-developed countries, New York, 1955.

» World survey of urban and rural population growth.

» Demographic Yearbooks.

» Statistical Yearbooks.

» Yearbooks of National Accounts Statistics.

OECE, Evolution de la situation economique. Juin 1951.

Κοινωνιολογικὴ Σκέψη.

Νέα Οικονομία.

Οικονομικὸς Ταχυδρόμος.

Population Bulletin of the United Nations. No. 6, 1962, No. 7, 1963.

«'Η Καθημερινή».

«Τὸ Βήμα».

Πίναξ Περιεχομένων

— Πρόλογος	Σελ. 7
----------------------	--------

ΜΕΡΟΣ Α'.

— 'Η οίκιστική ανάπτυξις ως μοχλὸς τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως	» 9
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

— Οἰκισμοὶ καὶ κοινωνικοοικονομικὴ ἀνάπτυξις	» 11
--	------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

— 'Η ἀστική ἀνάπτυξις κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα	» 19
---	------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

— Κοινωνικοὶ δείκται τῆς ἀστικῆς ἀναπτύξεως	» 26
---	------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

— Κοινωνιολογικὰ προβλήματα τῶν μεγαλοπόλεων	» 51
§ 1. Τὸ πρόβλημα τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ	» 51
§ 2. Προβλήματα τῶν μητροπολιτικῶν περιοχῶν	» 52
§ 3. Χαρακτηριστικαὶ προτάσεις ἐπιλύσεως τῶν χωροταξικῶν προβλημάτων	» 54
§ 4. Αἱ κοινωνικαὶ ἀπαιτήσεις	» 57
§ 5. Ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων	» 59
§ 6. Ὁ ἐλεύθερος χρόνος	» 61
§ 7. Τὸ συγκοινωνιακὸν πρόβλημα	» 62
§ 8. Τροχαῖα ἀτυχήματα	» 64
§ 9. Τὸ πρόβλημα τοῦ θορύβου	» 65
§ 10. Ἡ μόλυνσις τῆς ἀτμοσφαίρας	» 65

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

— Τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας	» 67
--	------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

— Οἰκιστικὴ πολιτικὴ εἰς τὰς χώρας τῆς ΕΟΚ καὶ τὴν Ἀγγλίαν	» 77
--	------

ΜΕΡΟΣ Β'.

— Οἰκιστικὴ προβληματικὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα	Σελ. 89
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.	
— Ἡ γεωγραφικὴ κατανομὴ τοῦ πληθυσμοῦ	» 91
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.	
— Ἡ ἀπομόνωσις καὶ ἡ ἐγκληματικότης	» 103
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.	
— Ἡ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ	» 108
§ 1. Πληθυσμικαὶ μεταβολαὶ - Ἑσωτερικὴ μετανάστευσις	» 108
§ 2. Δημογραφικαὶ προοπτικαὶ	» 121
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.	
— Αἱ στεγαστικαὶ συνθήκαι	» 131
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.	
— Αἱ οἰκιστικαὶ ἐπενδύσεις	» 151
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.	
— Προτάσεις ἐπιλύσεως τοῦ οἰκιστικοῦ προβλήματος	» 164
Βιβλιογραφία	» 171
Πίναξ περιεχομένων	» 179

Graphic designer A. MARKOLEPHAS